

Diagnoza środowiska lokalnego w Gminie Michałowice

Raport z badań 2025

Opracowanie:

Dr Wiesław Poleszak, prof. WSEI

Dr Grzegorz Kata

Spis treści

Założenia teoretyczne diagnozy środowiskowej	4
Podstawowe pojęcia w profilaktyce uzależnień	4
Model teoretyczny Jessorów jako podstawa narzędzi badawczych	7
Metodologia badań.....	11
Obszary objęte diagnozą	11
Charakterystyka badanej grupy	13
Uczniowie	13
Dorośli i rodzice biorący udział w badaniu	14
Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy.....	15
Mieszkańcy w wieku senioralnym	15
Zastosowane narzędzia badawcze i procedura badań	15
Procedura analizy danych diagnostycznych	22
Wyniki diagnozy	24
Uczniowie klas 1-3 szkół podstawowych	25
Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas1-3.....	27
Uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych	28
Sumaryczne zestawienie wyników uczniów klas 4-6 z odniesieniem do próby ogólnopolskiej.....	53
Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 4-6 szkół podstawowych.....	59
Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas4-6.....	60
Uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych	61
Sumaryczne zestawienie wyników uczniów klas 7-8 z odniesieniem do próby ogólnopolskiej.....	92

Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 7-8 szkół podstawowych.....	96
Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas7-8.....	98
Uczniowie liceum	99
Sumaryczne zestawienie wyników uczniów liceum z odniesieniem do próby ogólnopolskiej.....	129
Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów liceum.....	133
Dorośli zamieszkujący gminę.....	135
Porównanie wyników rodziców uczniów z gminnych szkół podstawowych z wynikami rodziców z liceum.....	146
Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy	147
Wyniki badań kwestionariuszowych.....	147
Wyniki badań fokusowych.....	160
Mieszkańcy w wieku senioralnym.....	177
Wyniki badań kwestionariuszowych.....	177
Wyniki badań fokusowych.....	191
Wnioski i zalecenia do gminnego programu profilaktyki.....	200
Uczniowie klas 1-3 szkół podstawowych	200
Uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych	202
Uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych	208
Uczniowie liceum	214
Dorośli zamieszkujący gminę.....	225
Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy	228
Mieszkańcy w wieku senioralnym.....	233

Założenia teoretyczne diagnozy środowiskowej

Używanie substancji psychoaktywnych przez nastolatków jest złożonym zjawiskiem, które jest determinowane przez wiele czynników na różnych poziomach rozwoju (Brook i in., 2015; Jessor, 2014). Co ciekawe teoretycznie i ważne praktycznie – niektóre z tych czynników oddziałują wzajemnie na siebie i mogą prowadzić do nasilenia zachowań problemowych. Może się też tak stać, że niektóre czynniki ryzyka mogą zostać złagodzone przez późniejsze wydarzenia i okoliczności. Te ścieżki i mechanizmy rozwojowe są podstawą identyfikowania oraz definiowania czynników warunkujących używanie i nadużywanie substancji psychoaktywnych a także innych zachowań problemowych. Te zmienne wyjaśniające i przewidujące ryzyko powstania zachowań problemowych przyjęły miano czynników chroniących i czynników ryzyka.

Podstawowe pojęcia w profilaktyce uzależnień

Wprowadzenie czynników chroniących i czynników ryzyka wiąże się z rozszerzeniem w latach 90. ubiegłego wieku teorii zachowań problemowych (Jessor, 2014). R. Jessor wraz z zespołem wprowadzili pojęcie zachowań ryzykownych, do których zaliczano wszystkie zachowania mogące być przyczyną nieprawidłowości w obszarze zdrowia i rozwoju adolescentów. Towarzysząca temu zmiana objęła również **zmienne wyjaśniające i przewidujące** ryzyko powstania takich nieprawidłowości – to czynniki chroniące i czynniki ryzyka.

Ostatecznie możemy wyróżnić następujące pojęcia, które są kluczowe dla zrozumienia założeń teoretycznych i do planowania działań profilaktycznych: zachowania problemowe, zachowania ryzykowne, czynniki ryzyka i czynniki chroniące. Przyjmujemy, że:

- **zachowania problemowe** – to zachowania niezgodne z normami społecznymi, a także zachowania zagrażające zdrowiu i życiu młodych ludzi. To zachowania będące problemem dla środowiska wychowawczego, otoczenia społecznego, ale też dla samego młodego człowieka, gdyż zagrażają jego zdrowiu i dalszemu

rozwojowi. Do typowych zachowań problemowych zaliczyć można: używanie substancji psychoaktywnych, przedwczesną aktywność seksualną, zachowania agresywne i stosowanie przemocy, przestępstwa (wykroczenia, czyny chuligańskie, wandalizm), zaniedbywanie obowiązków szkolnych i wagary, próby samobójcze, nieprawidłowe wywiązywanie się z ról społecznych (Jessor i in., 1991; Jaros, 2014);

- **zachowania ryzykowne** – to działania mogące stanowić zagrożenie dla zdrowia i prawidłowego rozwoju, które jednocześnie z perspektywy młodzieży spełniają określoną rolę rozwojową, np. dostarczają poczucia autonomii, akceptacji rówieśniczej, poczucia bycia dojrzałym (Jessor, 1991);
- **czynniki ryzyka** – odpowiadają za dwa rodzaje zdarzeń, tj. za podjęcie zachowań ryzykownych oraz za zwiększanie (intensyfikację) zaangażowania w zachowania ryzykowne. Wiele zachowań ryzykownych ma jedynie charakter eksploracyjny, stąd wysiłek działań prewencyjnych i pomocowych powinien być ukierunkowany na czynniki ryzyka odpowiadające za zwiększanie zaangażowania w problem i pozostawanie w nim (Jessor, 2014).
- **czynniki chroniące** – koncepcyjnie ujmując, ich rola jest aktywna w sytuacji występowania ryzyka. W przypadku braku zachowań ryzykownych rola czynników chroniących sprowadza się do promowania zachowań prozdrowotnych, prospołecznych i sprzyjających prawidłowemu rozwojowi. Czynniki chroniące modyfikują, osłabiają rolę czynników ryzyka i redukują zaangażowania w zachowania ryzykowne (Jessor, 2014).

Jak podaje sam R. Jessor (2014) wprowadzenie powyższych pojęć było uzasadnione przez względy praktyczne. Osoby prowadzące działania profilaktyczne i wspierające mają bowiem większe możliwości w układaniu planów działań zorientowanych na czynniki niż na indywidualną skłonność do zachowań problemowych – jak było to ujmowane we wcześniejszych etapach prac nad modelem zachowań problemowych.

Z kolei Ostaszewski (2008) czynniki ryzyka definiuje w postaci grup zmiennych teoretycznie lub praktycznie powiązanych z zachowaniami problemowymi. Stąd ujmuje je jako właściwości indywidualne, cechy środowiska społecznego i efekty ich interakcji,

które wiążą się ze zwiększonym ryzykiem powstawania nieprawidłowości, zaburzeń, chorób lub przedwczesnej śmierci. W sensie statystycznym czynniki ryzyka to korelaty (właściwości, które współwystępują z nieprawidłowym zachowaniem lub chorobą) lub predyktory, czyli właściwości, które poprzedzają w czasie powstawanie nieprawidłowych zachowań, zaburzeń lub chorób. Zdaniem powołanego autora czynniki ryzyka mają charakter prognostyczny, a nie przyczynowy. Ich występowanie nie determinuje pojawienia się zachowań problemowych, a jedynie zwiększa ryzyko (jak sugeruje sama nazwa).

Badacz analogicznie definiuje czynniki chroniące. Traktuje je jako własności indywidualne, relacje z ludźmi oraz zasoby środowiska, które mogą neutralizować działanie czynników ryzyka. Czynniki chroniące nie usuwają negatywnych doświadczeń lub niekorzystnych czynników z życia dorastającego człowieka, lecz pomagają mu zmagać się z nimi z dobrym skutkiem. Działanie czynników chroniących polega na zwiększaniu ogólnej odporności młodego człowieka, wyzwaniu motywacji i energii do walki z przeciwnościami, czyli, innymi słowy, polega na uruchamianiu procesów odwrotnych do tych, które prowadzą do choroby, zaburzeń zachowania lub nieprzystosowania (Ostaszewski, 2008). Takie ujęcie akcentuje odpornościową rolę czynników chroniących i zmierza do bardziej szczegółowej identyfikacji mechanizmów działania czynników chroniących.

Główne grupy czynników chroniących, według Ostaszewskiego (2008), to:

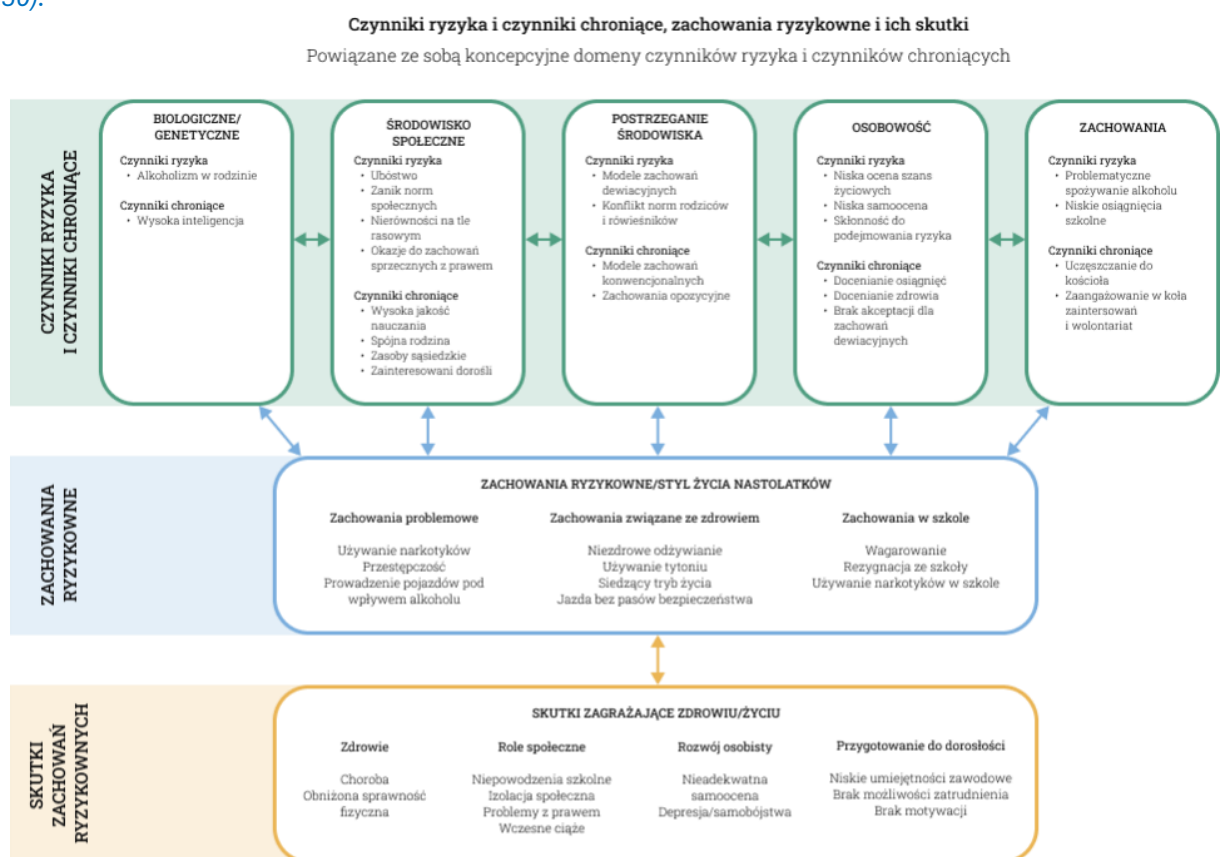
- cechy, umiejętności i zdolności indywidualne,
- wspierające relacje z bliskimi osobami,
- pozytywne cechy środowiska rodzinnego,
- wsparcie płynące ze środowiska pozarodzinnego,
- cechy środowiska lokalnego i miejsca zamieszkania (zasoby do wykorzystania).

Porównując powyżej wymienione definicje, można zauważyć, że ujęcie Jessora (1991) wskazuje na zasadniczą rolę ich działania oraz znaczenie normatywne dla rozwoju, zdrowia i zaburzeń zachowania.

Model teoretyczny Jessorów jako podstawa narzędzi badawczych

Zaprezentowane w raporcie wyniki diagnozy opierają się na modelu zachowań problemowych Jessorów (Jessor i in., 1991; Jessor, 2014). Model ten składa się z trzech warstw. U jego podstaw leży zespół czynników ryzyka i czynników chroniących. Występowanie tych czynników prowadzi do zachowań ryzykownych, te zaś do dalszych skutków w postaci zagrożeń dla zdrowia i życia (rys. 1).

Rysunek 1. Ramy koncepcyjne zachowań ryzykownych według Jessorów (Jessor, 1991, s. 602; Jessor, 2014, s. 250).

Źródło: Jessor, 2014, s. 250

Kluczowymi dla zachowań ryzykownych jest pięć grup czynników chroniących i czynników ryzyka, w tym dwie grupy związane są z czynnikami środowiskowym, a trzy z osobistymi (intrapersonalnymi). Do grup tych zaliczyć należy:

- czynniki biologiczne (genetyczne),
- środowisko społeczne,
- spostrzeganie środowiska,

- czynniki osobowościowe,
- zachowania będące predyktorem zachowań problemowych lub zdrowego stylu życia.

Dwie grupy czynników środowiskowych to czynniki biologiczne i środowisko społeczne, w którym młody człowiek się rozwija. Do czynników biologicznych Jessor i współpracownicy (1991) zaliczają dwa czynniki. Czynnikiem ryzyka jest problem alkoholizmu w rodzinie, a czynnikiem chroniącym wysoka inteligencja. Z kolei w środowisku społecznym pojawiają się takie czynniki ryzyka, jak: ubóstwo, trudności w przestrzeganiu norm społecznych, nierówności na tle rasowym (w warunkach polskich zaliczyć tu należy trudności adaptacyjne związane z migracją) oraz okazja do zachowań sprzecznych z normami społecznymi. Natomiast czynniki chroniące to: wysoka jakość nauczania, spójna i dobrze funkcjonująca rodzina, wsparcie dorosłych z bliskiego otoczenia oraz zainteresowanie ze strony znaczących dorosłych (rodziców, nauczycieli, wychowawców).

Grupy czynników intrapersonalnych (osobistych) to sposób spostrzegania środowiska (element poznawczy funkcjonowania młodego człowieka), osobowość oraz zachowania, które mogą pośredniczyć pozytywnie lub negatywnie w pojawieniu się zachowań problemowych. Sposób spostrzegania środowiska to ważny element podejmowania decyzji w obszarze zachowań problemowych. Człowiek jest istotą społeczną i wielu zachowań uczy się, obserwując innych. Zachowania takie są także sposobem określania przynależności do grupy i identyfikacji z nią. Stąd, w tej grupie pojawiają się takie czynniki ryzyka, jak: spostrzeganie negatywnych przykładów osób (modeli), które zachowują się dewiacyjnie (np. stosują przemoc, są uzależnione lub ryzykownie spożywają substancje psychoaktywne), przekonanie na temat powszechności zachowań ryzykownych w ich najbliższym otoczeniu oraz podejście do konfliktów (czy są one zagrożeniem, czy też okazją do rozwoju). Do czynników chroniących w tej grupie należy obserwowanie pozytywnych zachowań osób ważnych w swoim otoczeniu (modele, które przekazują konwencjonalne wartości i zgodnie z nimi żyją) oraz poczucie kontroli ze strony osób znaczących.

Do drugiej grupy czynników intrapersonalnych należy osobowość. Zaliczyć do niej należy takie czynniki ryzyka, jak: niskie szanse życiowe, niska samoocena oraz impulsywność. Z kolei czynniki chroniące to: ceniecie sobie wartości osiągnięć szkolnych, kierowanie się

wartością zdrowia i negatywny stosunek do zachowań ryzykownych czy dewiacyjnych (np. przeciwnieństwem tego ostatniego czynnika jest akceptacja dla patostreamingu).

Ostatnia grupa czynników intrapersonalnych to podejmowane zachowania mogące być predyktorami zachowań problemowych. Do negatywnych zachowań (czynników ryzyka) zaliczyć należy problematyczne używanie alkoholu oraz niskie osiągnięcia szkolne (mają one związek z odczuwanym stresem i samooceną). Z kolei czynnikami chroniącymi są: uczęszczanie do kościoła, czyli zaangażowanie w praktyki religijne (niezależnie od wyznawanej religii) oraz zaangażowanie w rozwijanie zainteresowań – różnego rodzaju aktywność pozaszkolna oraz wolontariat.

Podsumowując powyższe czynniki chroniące i czynniki ryzyka, można stwierdzić, że zachowania ryzykowne częściej pojawiają się wśród nastolatków, którzy czują się oderwani od swoich rodziców i są pod większym negatywnym wpływem rówieśników niż rodziców. Mają przyjaciół, którzy używają substancji psychoaktywnych i akceptują zachowania problemowe. Sami przejawiają postawy aprobujące dla zachowań problemowych, a jednocześnie przywiązują małą wagę do osiągnięć szkolnych. Ponadto są społecznie wyobcowani, zbuntowani i krytyczni wobec otoczenia oraz szukają niezależności od konwencjonalnego społeczeństwa (Jessor i in., 1991; Petraitis i in., 1995; Ostaszewski, 2014).

Kompilacja wcześniej wymienionych czynników chroniących i czynników ryzyka prowadzi do zachowań ryzykownych lub zdrowego stylu życia młodych ludzi. Autorzy modelu wyróżniają trzy kluczowe rodzaje takich zachowań:

1. **zachowania problemowe** (rozumiane tutaj jako zachowania, które wiążą się z naruszaniem prawa) – używanie narkotyków, przestępczość i prowadzenie pojazdów pod wpływem alkoholu;
2. **zachowania związane z naruszaniem własnego zdrowia** – niezdrowe odżywianie, używanie tytoniu, siedzący tryb życia, zachowania opozycyjne w postaci jeżdżenia autem bez zapinania pasów bezpieczeństwa;
3. **zachowania w szkole** – wagary, rezygnacja z edukacji szkolnej i używanie narkotyków w środowisku szkolnym.

Pomimo pewnego rodzaju podobieństwa pomiędzy wyróżnionymi zachowaniami (np. używanie narkotyków jako zachowanie problemowe i używanie ich w szkole), występują one w różnych grupach, gdyż pełnią inną rolę dla młodego człowieka. Warto zauważyć, że

młodzież, która przejawia jedno zachowanie problemowe (np. przestępczość), jest bardziej podatna na inne zachowania problemowe (np. używanie marihuany). Jednocześnie młodzież ta rzadziej angażuje się w działania prozdrowotne.

Ostatnią strukturę modelu zachowań problemowych stanowią skutki powyższych zachowań dla zdrowia i życia. Można je ująć w cztery grupy. Pierwsza związana jest z samym **zdrowiem** i zawiera takie skutki, jak choroba i spadek sprawności fizycznej. Druga grupa odległych konsekwencji to zmiany w jakości **funkcjonowania społecznego**; mogą się one wyrażać porażkami w edukacji szkolnej, izolacją społeczną, problemami z przestrzeganiem prawa albo z nastoletnimi ciężarami. Z kolei trzecia grupa konsekwencji ryzykownych zachowań dla funkcjonowania nastolatka to **zaburzony rozwój osobisty**, który charakteryzuje się nieadekwatną samooceną oraz zaburzeniami afektu w postaci depresji czy prób samobójczych. Wreszcie ostatnia grupa skutków zachowań ryzykownych to zaburzony potencjał, z jakim młody człowiek wchodzi w dorosłość. Trudności w realizacji zadań rozwojowych okresu adolescencji odbijają się negatywnie na gotowości do podjęcia dorosłych ról życiowych. Owocować to może słabszym wykształceniem zawodowym, co utrudnia podjęcie pracy. Ponadto niższym poziomem umiejętności społecznych i zawodowych oraz słabszą motywacją do podejmowania działań, co niewątpliwie musi się odbić na zatrudnieniu i wynagrodzeniu za wykonywaną pracę. W tym miejscu koło się domyka, gdyż te skutki prowadzą do ubóstwa założonej przez młodych ludzi rodziny, co jest z kolei środowiskowym czynnikiem ryzyka dla ich przyszłych dzieci.

Teoria zachowań problemowych wychodzi z założenia, że podatność na zachowania ryzykowne wynika z interakcji osoby i środowiska. Środowisko może oddziaływać na daną jednostkę w sposób bezpośredni (proksymalnie) i pośredni (dystalnie). U podstaw struktury dystalnej leży przywiązanie do rodziny i rówieśników. Zagrożenie zachowaniami ryzykownymi rośnie wśród młodych ludzi, jeśli nie są przywiązani do rodziców, mają bliskie relacje z rówieśnikami, którzy negatywnie się zachowują i generalnie są pod większym wpływem rówieśników niż rodziców. U podstaw struktury proksymalnej leży modelowanie społeczne i specyficzne dla substancji zachowania przyjaciół i członków rodziny. Inaczej ujmując, młodzi ludzie podejmują zachowania ryzykowne, jeśli mają przyjaciół, którzy używają substancji albo wierzą, że ich przyjaciele i rodzice akceptują takie zachowania (Jessor i in., 1991; Petraitis i in., 1995; Jessor, 2014).

Metodologia badań

Głównym celem zrealizowanej diagnozy było określenie zapotrzebowania na działania profilaktyczne na rzecz mieszkańców Gminy Michałowice. W ramach tego celu określono także: relacje między czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka, a zachowaniami problemowymi młodzieży; istotność różnic w wynikach pochodzących z trzech środowisk wchodzących w skład Gminy.

Obszary objęte diagnozą

Lista zmiennych – obszarów – objętych diagnozą wynika z przedstawionych wyżej założeń teoretycznych. Zakres badania jest tym samym trafny – adekwatny do badanego zagadnienia – co uzasadnione jest licznymi badaniami, w których uwzględniono analogiczne zmienne wyjaśniające problemowe zachowania. Zmienne te to:

- Struktura socjodemograficzna badanej grupy
- Zaangażowanie w zachowania ryzykowne
 - częstość palenia tytoniu/e-papierosów,
 - częstość picia piwa,
 - częstość picia wina,
 - częstość picia wódki lub innych mocnych alkoholi,
 - częstość upijania się,
 - częstość zażywania leków w celu odurzania się (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - częstość zażywania dopalaczy (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - częstość zażywania napojów energetycznych
 - częstość palenia marihuany/haszyszu (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - częstość zażywania innych narkotyków (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - częstość używania wyzwisk/wulgaryzmów,
 - częstość stosowania przemocy fizycznej/bicia,

- częstość grania w gry hazardowe na pieniądze i rzeczy (dotyczy uczniów szkół ponadpodstawowych),
- częstość przeglądania treści erotycznych w internecie (dotyczy uczniów szkół ponadpodstawowych),
- częstość obrażania kogoś w internecie.
- problematyczne używanie internetu,
- zachowania ryzykowne w internecie.
- Czynniki chroniące:
 - klimat szkolny,
 - wsparcie ze strony rówieśników,
 - wsparcie ze strony wychowawców i nauczycieli,
 - kontrola rodzicielska,
 - aktywności rodzinne,
 - pozytywna postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - dezakceptacja zachowań ryzykownych,
 - ciekawość poznawcza,
 - zaangażowanie w konstruktywną aktywność pozaszkolną,
 - kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów (mierzone w przypadku uczniów szkół podstawowych);
- Czynniki ryzyka
 - rówieśniczy wzorzec zachowań ryzykownych,
 - aprobata zachowań ryzykownych rówieśników,
 - model zachowań ryzykownych w rodzinie,
 - dostępność substancji psychoaktywnych,
 - doświadczanie przemocy,
 - doświadczanie cyberprzemocy,
 - objawy kryzysu psychicznego (dotyczy uczniów klas 7–8 szkół podstawowych i uczniów szkół ponadpodstawowych),
 - niska samoocena,
 - niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem,

- opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia,
- wykluczenie rówieśnicze.

Charakterystyka badanej grupy

Uczniowie

Wyniki uczniów analizowano w podziale na trzy grupy wiekowe: dzieci z klas 1-3, z klas 3-6, klas 7-8 szkół podstawowych oraz młodzież ze szkoły średniej. Podział wynika z zastosowania odrębnych narzędzi, dostosowanych do wieku odbiorców i charakteru zachowań problemowych. Uczniowie klas 1-3 stanowili łącznie 265 osobową grupę. Uczniów z klas 4-6 przebadano w liczbie 390. W większości były to osoby pochodzące z Polski (95,1%), 2,1% pochodziło z Ukrainy a kolejne 2% z innych państw. Uczący się w klasach 4-6 mieszkają w 65,9% we wioskach, 24,9% w małych miastach, a 9,2% w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców. Sytuacja rodzinna uczniów to w większości (85,9%) wychowywanie się z obojgiem rodziców. Z jednym z opiekunów mieszka 5,6% a na zmianę z jednym z rodziców 4,9%. Udział poszczególnych klas w badaniu jest umiarkowanie proporcjonalny – klasy 4 reprezentowało 39,5% badanych, klasy 5 – 35,6% a klasy 6 – 24,9%. Uczniowie tych klas w dużej wymiarze nie wiedzą, jakie jest wykształcenie ich rodziców (ok. 40%), około 40% wskazuje wykształcenie wyższe, 5-7% średnie, a około 10% zawodowe.

Badani z klas 7-8 szkół podstawowych stanowili łącznie 284 osoby. W grupie tej 51,4% to dziewczęta, a 48,6% chłopcy. Większość badanych pochodzi z Polski (89,8%), 5,6% z Ukrainy a 4,6% jest innych narodowości. Uczniowie mieszkają głównie we wioskach (63%). Mieszkających w małych miastach jest 26,1% a w dużych 10,9%. Badanych z klas siódmych było 57,4% a z klas ósmych – 42,6%. Z obojgiem rodziców mieszka 77,5% osób, z jednym z opiekunów – 10,9%, a na zmianę z jednym i drugim rodzicem – 4,6%. Adekwatnie do tego, uczniowie deklarują, że ich rodziny są pełne - 78,9%, a 16,2% zaznacza, że rodzice się rozwiedli. Wg wiedzy uczniów ich rodzice mają w większości wykształcenie wyższe (matki – 57%, ojcowie- 51,1%). Około jednej trzeciej nie ma wiedzy na temat wykształcenia rodziców.

W gminie funkcjonuje jedno liceum w miejscowości Komorów. W badaniu wzięto udział 118 uczniów z tej szkoły (58,5% to dziewczęta, 41,5% to chłopcy). Większość pochodzi z Polski (94,9%), z Ukrainy jest 2,5% a z innych krajów kolejne 2,5%. Najwięcej badanych uczniów mieszka w mieście poniżej 100 tys. mieszkańców (50%), około 40% we wioskach a pozostali w dużym mieście. Odpowiadający na pytania w ankiecie to głównie uczniowie klas drugich – 41,5%, z klas pierwszych – 18,6%, z klas trzecich – 15,3%, a odpowiadających z klas czwartych stanowili – 24,6%. Z obojgiem rodziców mieszka 78% uczniów. Z jednym rodzicem – 13,66 a z rodzicem i jego/jej partnerem – 3,4%. W pieczy zastępczej jest 2,5%. Uczniowie w liczbie 77,1% deklarują, że ich rodziny są pełne, jedno z rodziców nie żyje u 5,9%, rodzice rozstali się u 13,6%. Z informacji od uczniów wynika, że rodzice mają w większości wykształcenie wyższe (matki – 65,3%, ojcowie – 52,5%) lub średnie (matki – 11%, ojcowie – 17,8%). Około 17% nie ma wiedzy o wykształceniu rodziców.

Dorośli i rodzice biorący udział w badaniu

Grupę badanych osób dorosłych stanowili głównie rodzice uczniów z gminnych szkół. Łącznie odpowiedzi udzieliło 425 osób z czego kobiety stanowiły 84,9% a mężczyźni 15,1%. Rodzice uczniów ze szkół podstawowych stanowili 60,2%, z liceum 27,3% a pozostałe 12,5% wypełniło ankietę poza procedurą diagnozy realizowanej w szkole.

Zdecydowana większość tej grupy, to osoby z wyższym wykształceniem (84,5%). Wykształcenie średnie dotyczy 10,6% osób, zawodowe 0,9, podstawowe 1,9 a z tytułem naukowym jest 1,9% osób. Wychowujący dzieci opiekę sprawują wspólnie z małżonkiem lub partnerem/partnerką – jest tak w przypadku 89%. Pozostałe 11% sprawuje rolę rodzicielską samotnie.

Rodzice wypełniające ankiety w ramach badań w szkołach podstawowych najczęściej deklarowali, że ich dzieci chodzą do klas 3-7. Klasy młodsze pojawiły się w odpowiedziach ok. 15% badanych a klasy 8 u 6%. W przypadku liceum dominowały odpowiedzi rodziców klas drugich (41%) i klas pierwszych (35%).

Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy

W badaniach kwestionariuszowych w tej grupie udział wzięło łącznie 159 osób (90,6% kobiet). Na pytania w ankiecie odpowiedzieli w większości nauczyciele wychowawcy (49,7%), nauczyciele (22%), pedagodzy lub psycholodzy (5,6%), wicedyrektorzy szkół (4,4%), wychowawcy świetlicy (4,4%).

Mieszkańcy w wieku senioralnym

W badaniu za pomocą kwestionariuszy udział wzięło 127 seniorów w wieku średnio 76 lat (SD=7, Min=62, Max=97). W większości były to kobiety, stanowiące 70,9% tej grupy. Seniorzy najczęściej wskazywali posiadanie średniego wykształcenia (48%) lub wyższego (27,6%). Zasadnicze zawodowe posiada 16,5% a podstawowe 7,1%. Połowa badanych jest zamężna/żonata (49,2%), a 39,8% wskazało wdowiec/wdowa jako stan cywilny. 68% seniorów ma 2-3 dzieci, 25%, ma jedno dziecko, 4,7% nie ma dzieci, a 2,3% odpowiedziało, że ma czworo lub więcej dzieci.

Zastosowane narzędzia badawcze i procedura badań

1. klasy 1-3 SP:

- „Ankieta dla **uczniów** z klas 1-3 szkół podstawowych”
- uczniowie uzupełniają krótką ankietę z emotikonkami, dedykowaną temu etapowi edukacyjnemu

2. klasy 4-6 SP:

- „Ankieta dla **uczniów** klas 4-6 szkół podstawowych”
- uczniowie uzupełniają swoją ankietę dedykowaną temu etapowi edukacyjnemu,

3. klasy 7-8 SP:

- „Ankieta dla **uczniów** klas 7-8 szkół podstawowych”
uczniowie uzupełniają swoją ankietę dedykowaną temu etapowi edukacyjnemu,

4. klasy ponadpodstawowe:

- „Ankieta dla **uczniów** szkół ponadpodstawowych” uczniowie uzupełniają swoją ankietę dedykowaną temu etapowi edukacyjnemu,

5. Rodzice uczniów szkół podstawowych lub ponadpodstawowych znajdujących się w gminie Michałowice:

- „Ankieta dla **rodziców** uczniów szkół w gminie” ankietę uzupełniają rodzice badanych dzieci.

6. Rodzice uczniów ze szkół spoza gminy, rodzice dzieci starszych i osoby dorosłe nie posiadające dzieci

- „Ankieta dla **rodziców** uczniów szkół spoza gminy i osób dorosłych” ankietę uzupełniają:
 - Rodzice, dzieci uczących się w szkołach poza Gminą
 - Rodzice dzieci, które zakończyły edukację szkolną
 - Osoby dorosłe nie wychowujące dzieci (nie będące seniorami)

7. Wychowawcy i nauczyciele pracujących w szkołach w Gminie:

- „Ankieta dla **wychowawców i nauczycieli** klas 4-8 SP i szkół ponadpodstawowych”

8. Osoby w wieku senioralnym:

- „Ankieta dla seniorów” – ankietę uzupełniają osoby wieku 65+

Narzędzia skierowane do uczniów – grupy szczególnie narażonej na zachowania problemowe w środowisku – zaprojektowano w taki sposób, że poszczególne pytania układają się w skale, będące wskaźnikami czynników chroniących, czynników ryzyka i zachowań problemowych. W tabelach poniżej podano informacje o rzetelności skal, oszacowanej w ogólnopolskich badaniach normalizacyjnych (Poleszak, Kata, 2023).

Tabela 1. Zmienne składające się na mierzone czynniki chroniące - informacja o ilości itemów i rzetelności

Nazwa zmiennej	Ilość itemów	Rzetelność	Opis czynnika
----------------	--------------	------------	---------------

Klimat szkolny	3	0,729	Na klimat szkoły składa się wiele czynników, a mianowicie struktura organizacyjna szkoły, relacje międzyludzkie (uczeń-uczeń, nauczyciel-uczeń, nauczyciel-rodzic), metody kształcenia, sposoby dyscyplinowania i wychowywania, poczucia bezpieczeństwa, udział w podejmowaniu ważnych decyzji itd. (Ostaszewski, 2019). W rezultacie jest to samopoczucie ucznia w kontakcie ze środowiskiem szkolnym i osobami je tworzącymi.
Wsparcie rówieśnicze	6	0,848	Przynależność do grupy rówieśniczej jest warunkiem zaspokajania potrzeb rozwojowych. W życiu człowieka wpisane jest wszechobecne dążenie do utworzenia i utrzymania przynajmniej minimalnej liczby trwałych i znaczących relacji interpersonalnych (Leary, 2001). Wsparcie rówieśnicze rozumiane jest jako poczucie akceptacji, otwartości w relacji i zainteresowania ze strony rówieśników ukierunkowanego na chęć poznania jednostki (Leary, 2001; Jaskulska, Poleszak, 2015).
Wsparcie ze strony wychowawców	6	0,918	Istotą wsparcia ze strony wychowawców jest doświadczenie ciepła emocjonalnego, opiekuńczości i poczucia więzi. Przejawia się ono w otrzymywaniu od wychowawcy zachęty, troski, rady i rzetelnej informacji, docenienia i wysłuchania ze zrozumieniem, ale także kontroli negatywnych zachowań.
Wspierająca postawa nauczycieli	9	0,840	Wspierająca postawa nauczycieli wyraża się poprzez zaangażowanie w obszar uczenia się i tworzenie warunków do tego, aby uczeń doświadczał akceptacji, szacunku, poszanowania godności osobistej, wsparcia w procesie uczenia się, ale też sprawiedliwości w ocenianiu, stawiania jasnych wymagań i granic i uczenia się odpowiedzialności.
Kontrola ze strony rodziców	5	0,837	Przez kontrolę ze strony rodziców rozumie się głęboką troskę i zainteresowanie o różne aspekty życia dziecka. Wyrażać się ona będzie poprzez sprawdzanie z kim i w jaki sposób dziecko spędza czas po szkole oraz swój czas wolny, pytaniem o sieć rówieśniczą oraz monitorowanie na co dziecko wydaje pieniądze.

Wspólne aktywności z rodzicami	9	0,822	Istotą wspólnych aktywności z rodzicami jest częstotliwość angażowania się w różne formy spędzania czasu wraz z dzieckiem. Aktywne formy spędzania czasu, takie jak wspólne uprawianie sportu, granie w gry planszowe, realizowanie pasji i hobby, wykonywanie obowiązków domowych będą budowały bliskie relacje w rodzinie. Ważnym aspektem tego czasu jest także rozmowa, zarówno o sprawach szkolnych jak i innych sprawach dziecka, ale również o sprawach domowych. Są to zachowania świadczące o spójności systemu rodzinnego i bliskich, wspierających więziach (Jessor, 2014).
Postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych	4	0,841	Przez postawę wobec nauki oraz obowiązków szkolnych rozumie się przekonania uczniów o znaczeniu i potrzebie tego, czego uczą się w szkole oraz możliwości wykorzystania zdobytej wiedzy w przyszłości.
Przekonanie o zachowaniach ryzykownych jako niedozwolonych	13	0,928	Przekonanie o zachowaniach ryzykownych jako niedozwolonych stanowi poczucie uczniów i ich opinia czy wolno im angażować się w poszczególne zachowania ryzykowne, takie jak używanie różnego rodzaju substancji psychoaktywnych, przedwczesna aktywność seksualna, gry hazardowe, czy zachowania agresywne i przemocowe. Oddaje to osobiste przekonania uczniów na temat zachowań problemowych w przeciwieństwie do prozdrowotnych.
Ciekawość poznawcza	19	0,712	Ciekawość poznawcza (potrzeba poznania; NFC) odnosi się do "(trwałej) tendencji osoby do angażowania się i czerpania przyjemności z wysiłku intelektualnego i umysłowego" (Cacioppo & Petty, 1982, p. 116). Osoby o wysokim poziomie tej właściwości chętnie podejmują się zadań wymagających rozumowania, rozwiązywania problemów. Nie zmienia to ich postawy wobec innych zadań, które nie wymagają wysiłku. Mają więcej doświadczeń związanych poszukiwaniem wiedzy, analizowaniem problemów a przez to często większy

			zasób słownictwa i wiadomości ogólnych (Matusz, Gąsiorowska, Traczyk, 2011).
Zaangażowanie w aktywność pozaszkolną	15	0,628	Na aktywności pozaszkolne składają się: czas poświęcony na przygotowywanie do zajęć w szkole, czas poświęcony na rozwój swoich zainteresowań w kołach, klubach, sekcjach, ale i we własnym zakresie, wolontariat, harcerstwo czy spotkania grup religijnych. Jessor oraz Turbin (2014) wliczają tego typu aktywności w obszar działań prospołecznych, które są akceptowane przez środowisko i wiążą się nie tylko z działaniem na rzecz innych, ale także i rozwojem własnym jednostki.
Kompetencje społeczno-emocjonalne	34	0,974	Kompetencje społeczno-emocjonalne to zestaw umiejętności, postaw i wiedzy, które leżą u podstaw prozdrowotnego zachowania dzieci i młodzieży, wiążą się z umiejętnym zarządzaniem emocjami, osiąganiem osobistych i wspólnotowych celów, dobrą jakością relacji z innymi, umiejętnością ich budowania i utrzymywania, podejmowaniem odpowiedzialnych decyzji. Są to kompetencje warunkujące prawidłowe funkcjonowanie w szeregu ról społecznych i realizacji zadań rozwojowych (Elias, 2003, Park i in, 2017).

Tabela 2. Zmienne składające się na mierzone czynniki ryzyka - informacja o ilości itemów i rzetelności

Nazwa zmiennej	Ilość itemów	Rzetelność	Opis czynnika
Rówieśniczy wzorzec zachowań ryzykownych	12	0,900	Zaangażowanie rówieśników w zachowania problemowe (m.in. sięganie po substancje psychoaktywne, stosowanie przemocy) i dostrzeganie tego przez uczniów jest czynnikiem ryzyka istotnie zwiększającym prawdopodobieństwo podejmowania analogicznych zachowań. Negatywny wzorzec rówieśniczy przynależy do grupy czynników opisujących środowisko społeczne i uczniowskie (Jessor, 2017).
Aprobata zachowań	13	0,921	Jest to ocena uczniów zachowań problemowych kolegów i koleżanek. Ocena ta wyraża się poprzez

ryzykownych rówieśników			akceptację, obojętność lub krytykę ryzykownych działań podejmowanych przez rówieśników. Jest to jednocześnie wskaźnik zaangażowania uczniów w konwencjonalne i prozdrowotne normy vs. odrzucanie tych norm na rzecz negatywnego wpływu rówieśniczego (Jessor, 2016).
Model zachowań ryzykownych w rodzinie	8	0,869	Czynnik ten podobnie jak negatywny wzorzec rówieśniczy opisuje społeczny kontekst, w jakim funkcjonują uczniowie. Dotyczy częstości z jaką uczniowie zauważają, że ktoś w rodzinie stosuje przemoc lub sięga po substancje psychoaktywne. Jest to bardzo ważny czynnik w wyjaśnianiu zachowania uczniów znajdujący potwierdzenie w szeregu badań (Jessor, 2017).
Dostępność substancji psychoaktywnych	8	0,918	Jako element społecznego kontekstu, w którym funkcjonują uczniowie, czynnik ten wyraża przekonanie młodzieży o łatwości w dostępie do substancji psychoaktywnych pomimo norm i przepisów zabraniających ich zakupu i spożywania. Czynnik ten współtworzy przekonanie uczniów o możliwości podejmowania ryzykownych zachowań i względności norm społecznych (Jessor, 2014).
Doświadczanie przemocy	9	0,873	Przemoc definiowana jest jako agresywne zachowania wymierzone przez osobę lub grupę osób. Celem tych zachowań jest wyrządzenie krzywdy fizycznej bądź psychicznej drugiej osobie, a także zastraszanie, gnębienie czy wymuszanie na nim określonych rzeczy. Do cech tego zjawiska należą: celowość, powtarzalność oraz systematyczność występowania owego zachowania (Dąbkowski, 2013).
Doświadczanie cyberprzemocy	7	0,881	Przez cyberprzemoc rozumie się powtarzane przez określony okres czasu akty agresji o charakterze intencjonalnym i nierównowagi sił przy wykorzystaniu komunikacji zapożyczonych lub różnego rodzaju narzędzi internetowych (Pyżalski, 2012, 2014). Do aktów cyberprzemocy zalicza się nie tylko obrażanie i wyśmiewanie kogoś przy użyciu komunikatorów i forów

			internetowych, ale także upublicznianie upokarzających materiałów czy wykluczanie kogoś w społecznościach internetowych (Kowalski, Limber, Agatson, 2008; Pyżalski, 2012).
Objawy kryzysu psychicznego	29	0,960	Kryzys to reakcja na „przeszkodę, która w tym czasie jest nie do pokonania za pomocą zwyczajowych metod rozwiązywania problemów” (James, Gilliland, 2006, s. 25). Ta reakcja może doprowadzić do stanu dezorganizacji, w którym człowiek doświadcza poczucia lęku, szoku i trudności związanych z przeżywaniem określonej sytuacji (Brammer, 1984, s. 145). W obserwacji zachowania ucznia, kryzys psychiczny objawia się szeregiem cech, zachowań i reakcji emocjonalnych świadczących o poziomie przeżywanych trudności (Poleszak, Kata, 2022).
Niska samoocena	14	0,891	Jest to ocena i postawa uczniów wobec wybranych cech indywidualnych, jak i warunków, w których funkcjonują (np. jakość relacji koleżeńskich, posiadane perspektywy rozwoju). O ile stabilna i wysoka ocena jest istotnym elementem prawidłowego rozwoju i dojrzewania, to niska ocena może generować poczucie odrzucenia i niezadowolenia z siebie. Zachowania ryzykowne zaś mogą być formą odreagowywania negatywnych odczuć (Jessor i in, 1995).
Niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem	10	0,747	Radzenie sobie ze stresem jest rozumiane jako wszelkie poznawcze i behawioralne działania człowieka, które prowadzą do opanowania wszelkich wewnętrznych oraz zewnętrznych czynników, które on sam określa jako obciążające i przekraczające jego zasoby (Lazarus, Folkman, 1984). Niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem w konsekwencji nie będą rozwiązywać samego problemu, a charakteryzować się będą tendencjami do ucieczki lub wyłącznie rozładowaniem napięcia emocjonalnego.
Opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia	8	0,878	Czynnik dotyczy częstości z jaką uczniowie decydują się na opuszczenie lekcji bez usprawiedliwienia samotnie lub z całą klasą, wybranymi rówieśnikami. Jest to element zaangażowania w edukację i naukę szkolną,

			który istotnie wpływa na ryzyko podejmowania zachowań problemowych.
Wykluczenie rówieśnicze	4	0,805	Wykluczenie to zakłócenie procesu budowania przynależności w relacjach z jednostką i grupą. Prowadzi ono do trudności w utworzeniu i utrzymaniu przynajmniej minimalnej ilości trwałych i znaczących relacji interpersonalnych, co stoi na przeszkodzie w realizacji zadań rozwojowych. Przejawia się ono brakiem lub niewystarczającym poziomem uczestnictwa w głównym nurcie życia grupy rówieśniczej lub społeczności lokalnej (Muras, 2005; Leary 2011; Jaskulska, Poleszak, 2015).

Tabela 3. Zmienne składające się na mierzone zachowania ryzykowne - informacja o ilości itemów i rzetelności

Nazwa zmiennej	Ilość itemów	Rzetelność
Ogólny wskaźnik zachowań ryzykownych	16	0,899
Problematyczne używanie internetu	7	0,837
Zachowania ryzykowne w internecie	5	0,788

Celem uszczegółowienia i pogłębionej interpretacji wyników w odniesieniu do specjalistów z zakresu pomocy oraz w przypadku seniorów zastosowano dodatkowo zogniskowane wywiady grupowe.

Procedura analizy danych diagnostycznych

Większość danych przedstawionych w tabelach to dane ukazujące proporcje badanych udzielających danej odpowiedzi. Analiza tych danych pozwala na szczegółową charakterystykę badanych grup.

W opisie wyników dla uczniów korzystano również z wartości tenowych (skali od 1 do 100). Standaryzacja do tenów pozwoliła na porównanie poziomu czynników między sobą (które z nich dominują w środowisku) oraz porównanie ich z ogólnopolską próbą porównawczą (normalizacyjną; wartość 50 w tenach to wartość typowa dla populacji, stąd sprawdzenie, które z wyników odbiegają od tej wartości pozwala określić rezultaty niższe lub wyższe w zestawianiu z próbą ogólnopolską). Wartości tenowe poprzedziło oszacowanie sumy odpowiedzi na szczegółowe pytania składające się na dany czynnik lub zachowanie problemowe. Przykładowo, czynnik chroniący „wsparcie rówieśnicze” odzwierciedla zestawienie odpowiedzi uczniów na pytania zawarte w jednej z tabel umieszczonych w opisie wyników. Wsparcie rówieśnicze obejmuje m.in. takie wymiary jak: „rówieśnicy pożyczają Ci potrzebne rzeczy, np. zeszyty, książki, długopis, gdy tego potrzebujesz”, „zapraszają Cię, gdy robią coś wspólnie podczas przerwy lub po szkole” itd. Każdy z czynników, których wartości sumaryczne przedstawiono na wykresach i w tabelach, można interpretować bardziej szczegółowo, odwołując się do odpowiednich tabel z wcześniejszych części opracowania. Czynniki chroniące, czynniki ryzyka i zachowania problemowe zestawiono na wykresach i w tabelach. Wykresy pozwalają sprawdzić, które czynniki osiągają najniższe, a które najwyższe wartości. Takie porównanie ułatwia określenie zarówno zasobów środowiska szkolnego (wysokie wartości czynników chroniących, niskie wartości czynników ryzyka), jak i zagrożeń czy obszarów wymagających zmiany (niskie wartości czynników chroniących, wysokie wartości czynników ryzyka, wysokie nasilenie zachowań problemowych). Czynniki przedstawione na wykresach zostały przeliczone na wartości tenowe. W tej skali wynik około 50 oznacza rezultat średni, typowy dla ogółu uczniów z analogicznych klas w całym kraju. Dzięki temu możliwe jest porównanie wyników uzyskanych w danej szkole z wynikami populacji ogólnej. Jeśli wartość jest wyższa lub niższa od 50, oznacza to, że dany czynnik w tej szkole kształtuje się odpowiednio powyżej lub poniżej poziomu obserwowanego w innych środowiskach. W tabelach przedstawiono także odsetek uczniów charakteryzujących się niskimi, przeciętnymi i wysokimi poziomami poszczególnych czynników lub zachowań. Przykładowo, w kolumnie „wyniki wysokie” znajduje się informacja o tym, jaki procent uczniów przejawia daną cechę w większym nasileniu niż w populacji ogólnej. Dla ułatwienia interpretacji wartości przekraczające 23% oznaczono kolorem pomarańczowym, a przekraczające 33% - czerwonym.

Najczęściej w każdym środowisku dominuje grupa uczniów typowych, czyli o wynikach przeciętnych. Jednak z punktu widzenia planowania działań wychowawczo-profilaktycznych szczególnie istotne są wartości w dwóch pozostałych kolumnach. Jeśli odsetek uczniów w którejś z nich wynosi 23% lub więcej, oznacza to, że dana grupa przejawia tendencję do bardziej skrajnych doświadczeń, zachowań, postaw lub opinii niż grupy porównawcze. Gdy odsetek ten przekracza 33%, można mówić o wyraźnym odmiennym profilu środowiska szkolnego. Kategorie czynników i zachowań zawarte w diagnozie wynikają z badań naukowych dotyczących przyczyn, funkcji i korelatów zachowań problemowych młodzieży (np. Jessor, 1987, 2018; Poleszak, Kata, 2023; Kata, Poleszak, 2024).

W przypadku określania różnic między grupami stosowano testy:

- chi-kwadrat – w przypadku danych nominalnych, także przy braku równości w liczbie osób w porównywanych grupach.
- Testy t-Studenta, F Anova lub U Manna-Withneya w zależności od liczby porównywanych grup i rozkładu zmiennych.

Obrazując relacje między czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka a zachowaniami problemowymi stosowano analizę sieci. Jest to technika pozwalająca na równoległą analizę wielu zmiennych w oparciu o korelacje cząstkowe (korelacje między dwiema zmiennymi, przy jednoczesnej kontroli związku tych zmiennych z pozostałymi w modelu). Efektem jest graf, w którym kołami oznaczono zmienne, a liniami istniejące związki między zmiennymi. Linie czerwone oznaczają związek negatywny (jedna zmienna osłabia działanie drugiej), a niebieskie związek pozytywny (zmienne nawzajem się wzmacniają). Grubość linii świadczy o sile związku.

Wyniki diagnozy

W sekcjach umieszczonych poniżej opisano badane grupy mieszkańców gminy. Zastosowany w opisie podział jest powiązany ze stosowanymi w diagnozie narzędziami, które były adekwatne do potrzeb danej grupy wiekowej lub roli pełnionej przez badanych.

Opis rozpoczyna charakterystyka uczniów z kolejnych etapów edukacji, następnie przedstawiono wyniki rodziców i dorosłych, nauczycieli oraz specjalistów szkolnych, a w ostatnim podrozdziale wyniki seniorów.

Uczniowie klas 1-3 szkół podstawowych

Uczniowie najmłodszych klas odpowiadali na pytania dotyczące klimatu szkolnego oraz ogólnego wymiaru kompetencji emocjonalno-społecznych. Zebrane informacje dotyczą więc podstawowych warunków dla prawidłowej adaptacji do roli ucznia. Klimat szkolny jest związany z postawą wobec nauki oraz odbiorem szkoły jako przyjaznego i bezpiecznego miejsca. Kompetencje łączą się z sukcesami edukacyjnymi i stanowią czynnik chroniący przed problemami.

Tabela 4. Klimat szkolny w opinii uczniów oraz ich samoocena podstawowych kompetencji społeczno-emocjonalnych

	Bardzo się nie zgadzam	Trochę się nie zgadzam	Nie mam pewności jak odpowiedzieć	Trochę się zgadzam	Bardzo się zgadzam
	%	%	%	%	%
Dobrze czuję się w szkole	5,7%	5,7%	18,1%	39,6%	30,9%
Lubię się uczyć	13,6%	11,3%	18,5%	38,5%	18,1%
Lubię swoich kolegów i koleżanki	0,4%	2,3%	5,7%	21,1%	70,6%
Lubię moich nauczycieli	2,6%	1,1%	6,4%	18,9%	70,9%
Lubię moja szkołę	4,5%	3,8%	12,5%	32,8%	46,4%
Dobrze czuję się w swojej klasie	2,6%	3,8%	6,0%	34,7%	52,8%
Tęsknię za szkołą, gdy nie ma lekcji	27,5%	16,6%	22,6%	21,9%	11,3%
W szkole czuję się bezpiecznie	3,4%	2,6%	16,2%	38,1%	39,6%

W swojej klasie czuję się bezpiecznie	3,4%	4,9%	11,3%	34,7%	45,7%
W mojej klasie jest miło	3,4%	5,7%	13,2%	38,5%	39,2%
Mówię innym to, co czuję	12,1%	14,3%	27,2%	32,5%	14,0%
Pomagam tym, którzy są w trudnej sytuacji	1,5%	1,9%	12,1%	36,2%	48,3%
Lubię rozwiązywać szkolne zadania	8,7%	8,3%	19,6%	34,7%	28,7%
Lubię spędzać czas z kolegami i koleżankami z klasy	1,1%	0,8%	5,3%	21,1%	71,7%
Gdy podejmuję jakąś decyzję, to zastanawiam się czy będzie dobra czy zła	3,0%	3,8%	24,9%	33,2%	35,1%

Uczniowie klas 1-3 pozytywnie wyrażają się o swoich rówieśnikach i klasach, w których się uczą. Ponad 90% lubi swoich kolegów/koleżanki (suma odpowiedzi „trochę się zgadzam i bardzo się zgadzam”), 87,5% dobrze czuje się w klasie a 89,8% lubi swoich nauczycieli. Najwięcej wątpliwości budzi zaś postawa wobec nauki (24,9% mówi, że nie lubi się uczyć) oraz dobrego samopoczucia w szkole (11,4% nie zgadza się ze stwierdzeniem, że dobrze czuje się w szkole). Taki układ wyników sprawia, że około 52% uczniów ocenia klimat szkolny nisko (tabela niżej). Jest to więcej niż w ogólnopolskiej grupie odniesienia.

Analogicznie można interpretować wyniki odnoszące się do kompetencji społeczno-emocjonalnych. Samoocena 42% uczniów jest w tym wymiarze niska. Najczęściej negatywne odpowiedzi padają w odniesieniu do mówienia o tym co się czuje oraz rozwiązywania zadań szkolnych.

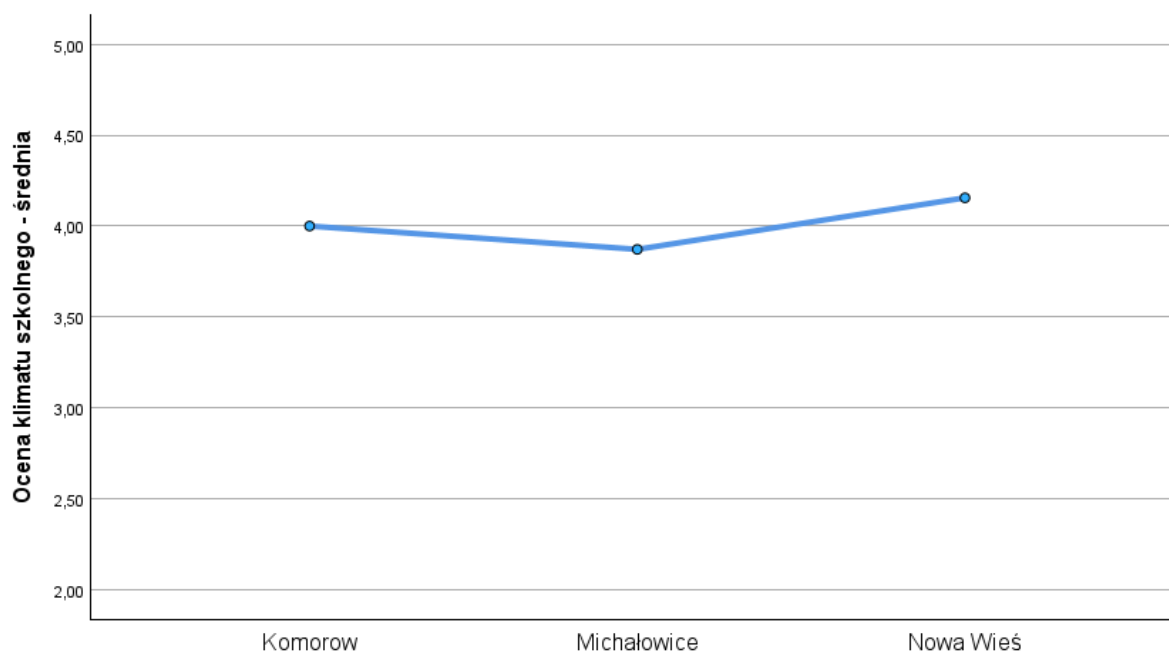
Tabela 5. Klimat szkolny i samoocena kompetencji społeczno-emocjonalnych - kategorie wyników

wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
%	%	%

Ocena klimatu szkolnego (kat. wyników)	52,1%	36,6%	11,3%
Samooceń kompetencji społeczno-emocjonalnych (kat. wyników)	41,5%	36,6%	21,9%

Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas 1 - 3

Uczniowie ze szkół biorących udział w diagnozie generalnie oceniali klimat szkolny i kompetencje na dość zbliżonym poziomie. Jedyna różnica między środowiskami dotyczy klimatu szkolnego i wyników dwóch szkół. Obrazuje to poniższy wykres.

Rysunek 1. Ocena klimatu szkolnego w trzech badanych środowiskach

Dzieci z Nowej Wsi oceniają klimat w szkole najwyżej. W ocenie tej różnią się w sposób istotny jedynie od uczniów z Michałowic, których ocena jest najniższa ($p=0,043$; $F(2,264)=3,255$; $p=0,040$).

Uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych

Charakterystykę środowiska uczniów klas 4-6 rozpoczynają dane dotyczące czynników chroniących i czynników ryzyka. Pierwszym z nich jest samoocena, ujmowana tutaj w sposób szeroki, uwzględniający różne aspekty środowiska i cech uczniów.

Uczniowie deklarują zadowolenie praktycznie z każdego z uwzględnionych wymiarów. Sumując opcje odpowiedzi „raczej” i „bardzo zadowolony” można zauważyć, że min. 75% młodzieży ma wysoką samoocenę. Największe wątpliwości (trochę zadowolony, a trochę nie) budzą relacje z rówieśnikami z klasy (pozycja w klasie 14,4%) oraz relacje z nauczycielami (16,4%). Oba te obszary są również najczęściej oceniane jako źródła niskiego zadowolenia. Poza nimi, łącznie 8,9%, jest niezadowolonych ze swojego wyglądu.

Tabela 6. Zadowolenie z różnych obszarów życia badanych uczniów (samoocena)

	Bardzo niezadowolony(- a) %	Raczej niezadowolony(- a) %	Trochę zadowolony(-a), a trochę niezadowolony(- a) %	Raczej zadowolony(-a) %	Bardzo zadowolony(-a) %
osobiste poczucie bezpieczeństwa	2,6%	1,8%	8,2%	31,3%	56,2%
sytuacja finansowa Twojej rodziny	1,8%	2,1%	6,4%	24,9%	64,9%
pozycja w klasie	2,6%	6,7%	14,4%	38,7%	37,7%
relacje z kolegami	3,6%	4,1%	9,2%	32,6%	50,5%
relacje z rodzicami	2,3%	0,3%	4,6%	19,2%	73,6%

relacje z nauczycielami	4,4%	3,6%	16,4%	45,4%	30,3%
inteligencja i zdolności	2,6%	3,3%	9,7%	36,4%	47,9%
wygląd	3,6%	4,9%	12,1%	35,9%	43,6%
zdrowie	3,1%	1,0%	7,9%	26,2%	61,8%
charakter	2,8%	2,6%	9,7%	32,8%	52,1%
sposób spędzania wolnego czasu	2,6%	3,6%	12,1%	32,3%	49,5%
możliwości decydowania o sobie	2,1%	2,8%	9,0%	31,3%	54,9%
możliwości rozwoju swoich zainteresowań	2,3%	0,8%	5,4%	22,8%	68,7%
plany na przyszłość	1,8%	2,6%	9,0%	33,1%	53,6%

Na opisywanym etapie edukacji uczniowie w większości nie zastanawiają się nad planami edukacyjnymi. Dotyczy to 46,4% badanych uczniów, co jest wartością typową także i w badaniach ogólnopolskich. Warto natomiast zaznaczyć, że aż 41,5% planuje studia – jest to wysoki odsetek.

Tabela 7. Aspiracje edukacyjne

		%
aspiracje edukacyjne	Nie wiem, nie zastanawiałem(-am) się nad tym	46,4%
	Zasadnicze zawodowe, bez matury	1,8%
	Średnie ogólne lub zawodowe, matura	10,3%
	Wyższe (studia na uczelni)	41,5%

Większość uczniów ma dużo doświadczeń wspólnych aktywności z rodzicami. Jest to spójne z odpowiedziami udzielanymi przez rodziców (opisanymi w jednym z podrozdziałów poniżej). Najczęściej uczniowie rozmawiają z rodzicami o ocenach (59,2% kilka razy w tygodniu lub częściej), rozmawiają o innych sprawach (51,8%) lub pomagają w obowiązkach domowych (67,9%). Ponad 40% kilka razy w miesiącu gra z rodzicami w gry lub wspólnie spędza czas poza domem. Najrzadziej uczniowie biorą udział w

wydarzeniach kulturalnych (nigdy 10,3%, kilka razy w roku 43,1%) oraz podejmują z rodzicami ważne decyzje rodzinne (nigdy – 14,1%, kilka razy w roku 32,8%).

Tabela 8. Wspólne aktywności z rodzicami

	Nigdy %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu lub częściej %
Wspólnie spędzamy czas poza domem	2,8%	8,7%	43,6%	44,9%
Rozmawiamy o szkole i o moich ocenach	3,3%	10,0%	27,4%	59,2%
Rozmawiamy o innych moich sprawach	4,9%	11,5%	31,8%	51,8%
Wspólnie uprawiamy sport lub inną aktywność fizyczną	9,0%	19,0%	35,1%	36,9%
Wspólnie bierzemy udział w wydarzeniach kulturalnych (koncerty, kino, teatr itp.)	10,8%	43,1%	37,2%	9,0%
Wspólnie oglądamy filmy lub seriale	3,1%	17,4%	39,5%	40,0%
Wspólnie gramy w gry planszowe lub komputerowe	5,9%	22,6%	45,1%	26,4%
Uczestniczę w podejmowaniu ważnych decyzji rodzinnych	14,1%	32,8%	33,3%	19,7%
Pomagam rodzicom/opiekunom w wykonywaniu codziennych prac domowych (sprząatanie, gotowanie itp.)	2,1%	5,6%	24,4%	67,9%

Uwzględnione w badaniu sposoby spędzania czasu wolnego zawierają zarówno aktywności o charakterze pozytywnym, jak i te neutralne lub bez celu edukacyjnego lub prospołecznego (np. chodzenie po sklepach). Badani najczęściej (min. 4 godziny tygodniowo) zajmują się sportem trenowanym w klubie lub sekcji (łącznie 34,4%) lub własną aktywnością sportową (37,7%). Z mniejszą częstością, 1-3 godziny w tygodniu, często wskazywana jest nauka języków obcych (48,2%), chodzenie po sklepach (44,6%), korzystanie z kultury poza domem (43,3%). Najrzadziej uczniowie angażują się w wolontariat (nie zajmują się tym – 60,5%), harcerstwo (88%) i zajęcia informatyczne

(61%). Z drugiej strony, warto zaznaczyć, że około 40% ma doświadczenie pracy wolontariackiej w wymiarze minimum 1 godziny tygodniowo.

Tabela 9. Sposoby spędzania czasu wolnego poza szkołą

	0 – nie zajmuję się tym %	Mniej niż 1 godzinę %	1-3 godziny %	4-7 godzin %	8 lub więcej godzin %
odrabianie lekcji i przygotowywanie się do lekcji	4,6%	45,4%	36,9%	11,3%	1,8%
pozaszkolna nauka języków obcych	13,1%	26,7%	48,2%	9,7%	2,3%
uprawianie sportu w klubie/sekcji	17,7%	10,3%	37,7%	19,5%	14,9%
własna aktywność sportową (pływanie, rower, grę w piłkę itp.)	1,5%	15,4%	45,4%	21,5%	16,2%
zorganizowane zajęcia artystyczne	55,6%	20,5%	18,2%	4,4%	1,3%
własna aktywność artystyczna (malowanie, pisanie, śpiewanie lub granie, taniec, fotografowanie itp.)	26,2%	28,5%	27,7%	11,0%	6,7%
zbiórki harcerskie	88,7%	2,1%	5,6%	2,1%	1,5%
spotkania grup kościelnych/religijnych	58,5%	24,1%	14,4%	2,1%	1,0%
wolontariat	60,5%	19,2%	13,1%	4,1%	3,1%
korzystanie z kultury poza domem (np. chodzenie do kina, na koncerty, spektakle, wystawy itp.)	18,7%	29,2%	43,3%	6,4%	2,3%
czytanie książek, artykułów, wiadomości w prasie lub online	15,9%	41,8%	29,0%	7,4%	5,9%
zorganizowane zajęcia informatyczne	61,5%	25,1%	10,3%	2,1%	1,0%
spotkania z przyjaciółmi, koleżankami, kolegami	3,6%	7,7%	35,9%	33,3%	19,5%

chodzenie po sklepach, pobyt w centrach handlowo-rozrywkowych	12,3%	24,6%	44,6%	13,8%	4,6%
inne zorganizowane zajęcia tematyczne w kołach zainteresowań, sekcjach, klubach	43,6%	19,5%	24,4%	7,4%	5,1%

Jest kilka aktywności internetowych, o których badani deklarują, że wykonują je prawie cały czas lub kilka razy w ciągu jednego dnia. Należą do nich: komunikowanie się z przyjaciółmi i/lub rodziną (łącznie 39% dla odpowiedzi cały czas i kilka razy dziennie), oglądanie filmików (28,2%), słuchanie muzyki (27,2%), granie w gry on-line (19,3%) oraz odwiedzanie portali społecznościowych (16,6%). Z mniejszą częstością – kilka razy w tygodniu lub prawie codziennie – około 30% badanych szuka w internecie informacji do nauki, ze świata lub związanych z zakupami. Najrzadziej internet jest używany do włączania się w różne kampanie (nigdy/prawie nigdy – 88,2%), dyskusje na tematy społeczne (82,5%), szukania informacji na temat zdrowia lub realizacji własnych zainteresowań (około 70%).

Tabela 10. Sposoby wykorzystywania internetu przez badanych uczniów

	Nigdy %	Prawie nigdy %	Przynajmniej raz w tygodniu %	Codziennie lub prawie codziennie %	Kilka razy dziennie %	Prawie cały czas %	Nie wiem/trudno powiedzieć %	Wolę nie odpowiadać %
szukanie informacji dotyczących możliwości pracy/nauki	24,1%	27,4%	27,4%	6,7%	3,3%	0,0%	5,4%	5,6%
używanie internetu do nauki w szkole	25,4%	32,3%	23,8%	5,4%	3,1%	1,3%	3,6%	5,1%
używanie internetu do rozmowy z ludźmi z innych krajów	50,5%	19,0%	10,5%	7,7%	2,6%	1,5%	3,1%	5,1%
szukanie informacji z kraju i ze świata w internecie	22,8%	30,5%	24,1%	7,7%	4,4%	2,1%	4,1%	4,4%
włączenie się w kampanię/protest albo podpisałem/am petycję online	81,8%	6,4%	1,5%	1,0%	1,8%	0,3%	1,5%	5,6%
dyskusje online z innymi osobami na tematy społeczne lub polityczne	69,2%	13,3%	5,9%	1,8%	2,8%	1,0%	1,5%	4,4%

przygotowywanie własnego video lub muzyki i udostępnianie online	56,7%	17,7%	11,5%	3,6%	2,1%	1,3%	2,1%	5,1%
odwiedzanie portali społecznościowych	38,7%	14,9%	13,1%	10,5%	9,2%	7,4%	1,5%	4,6%
komunikowanie się z rodziną lub przyjaciółmi	4,4%	3,8%	17,9%	27,2%	20,5%	18,5%	3,3%	4,4%
granie w gry online (samemu)	8,7%	13,6%	26,9%	23,1%	10,3%	9,0%	2,6%	5,9%
oglądanie filmików	6,9%	8,5%	18,7%	28,7%	17,2%	11,0%	3,1%	5,9%
słuchanie muzyki online	8,2%	11,8%	26,2%	20,3%	13,6%	13,6%	1,8%	4,6%
uczestniczenie w grupie online, gdzie ludzie dzielą się swoimi zainteresowaniami/hobby	52,8%	20,0%	9,0%	6,2%	3,1%	1,0%	2,8%	5,1%
szukanie informacji na temat zdrowia potrzebnych dla siebie lub kogoś znajomego	48,5%	27,9%	9,7%	2,1%	2,1%	1,3%	2,6%	5,9%
szukanie czegoś do kupienia lub informacji ile coś kosztuje	11,8%	19,5%	38,5%	11,0%	4,4%	4,9%	5,9%	4,1%

Właściwie każdy obszar aktywności młodzieży jest sprawdzany przez rodziców. Przeważnie lub zawsze rodzice pytają o to, z kim spotykają się dzieci (69,5%) oraz gdzie wychodzą (79%). Nigdy lub najrzadziej kontrola obejmuje wydawanie pieniędzy (suma wymienionych opcji odpowiedzi: 29%) oraz sprawdzanie, gdzie dziecko przebywa po szkole (25,9%).

Tabela 11. Kontrola ze strony rodziców

	Nigdy %	Rzadko %	Czasami %	Przeważnie %	Zawsze %
przed Twoim wyjściem z domu pytają, z kim masz się spotkać	6,9%	10,8%	12,8%	23,1%	46,4%
pytają/sprawdzają na co wydajesz pieniądze	8,7%	20,3%	22,8%	23,1%	25,1%
pytają o Twoich przyjaciół	3,8%	15,4%	30,8%	29,7%	20,3%
pytają dokąd idziesz gdy wychodzisz z domu	3,1%	6,7%	10,5%	19,7%	60,0%
pytają co robisz i gdzie przebywasz po szkole	9,0%	16,9%	19,0%	18,5%	36,7%

Większość uczniów pozytywnie odnosi się do relacji z koleżankami, kolegami oraz nauczycielami (łącznie około 55-60% stwierdza, że lubi rówieśników i nauczycieli). Najrzadziej uczniowie pozytywnie odnoszą się do stwierdzenia „lubię szkołę” – 30% uważa to stwierdzenie za całkowicie lub raczej nieprawdziwe.

Tabela 12. Klimat szkolny i klasowy

	Całkowicie nieprawdziwe	Raczej nieprawdziwe	Trochę prawdziwe, trochę nie	Raczej prawdziwe	Całkowicie prawdziwe
	%	%	%	%	%
lubię większość kolegów/koleżanek z klasy	5,9%	6,9%	26,7%	33,8%	26,7%
lubię większość nauczycieli, którzy uczą mnie w tym roku	8,7%	11,5%	26,7%	30,5%	22,6%
lubię moją szkołę	17,9%	13,3%	24,6%	24,4%	19,7%

Oceniając relacje z rówieśnikami uczniowie w zdecydowanej większości opisują je konstruktywnie. Ponad 70% ma doświadczenie bycia zapraszonym do wspólnych zabaw lub sami nawiązują kontakt (56%). Niewiele jest osób, które nie są zainteresowane kontaktami z innymi (ok. 14%) lub mają doświadczenie bycia odrzucanym (około 14%). Z drugiej strony wynik ten wskazuje na potrzebę monitorowania grup uczniowskich i wspierania tych uczniów, którzy doświadczają odrzucenia.

Tabela 13. Wykluczenie rówieśnicze

	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Trudno powiedzieć	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
	%	%	%	%	%
Koledzy i koleżanki zapraszają mnie do wspólnych zabaw	4,9%	5,4%	17,2%	45,4%	27,2%
Sam(a) nawiązuję kontakt z rówieśnikami w celu przyłączenia się do zabaw	5,9%	10,0%	27,4%	40,5%	16,2%

Czekam na zachętę (zaproszenie) rówieśników do kontaktu z nimi	12,6%	20,5%	34,6%	21,3%	11,0%
Nie dbam o relacje z innymi, są mi obojętni	53,1%	18,5%	15,9%	6,7%	5,9%
Koledzy i koleżanki nie interesują się mną	31,0%	26,4%	30,3%	6,7%	5,6%
Koledzy i koleżanki unikają mnie, nawet gdy staram się nawiązywać z nimi kontakt	48,2%	24,1%	16,2%	6,2%	5,4%
Doświadczam odrzucenia ze strony kolegów/koleżanek	39,7%	22,1%	23,3%	8,7%	6,2%

Większość uczniów (ok. 80-85%) ma przynajmniej kilku rówieśników, którzy pożyczają im potrzebne rzeczy, zapraszają do aktywności w czasie przerw, do spotkań poza szkołą, pocieszają w sytuacji problemów. Natomiast około 5% nie ma ani jednej osoby, która udzielała by wsparcia rzeczowego lub emocjonalnego.

Tabela 14. Wsparcie rówieśnicze

	Nie ma takiej osoby	Jedna osoba	Mniejszość	Większość lub prawie wszyscy
	%	%	%	%
pożyczają Ci potrzebne rzeczy, np. zeszyty, książki, długopis, gdy tego potrzebujesz	5,4%	10,3%	38,2%	46,2%
zapraszają Cię, gdy robią coś wspólnie podczas przerwy/po szkole	5,4%	9,7%	42,8%	42,1%
zapraszają Cię na urodziny/imprezy, które organizują	3,8%	6,2%	36,2%	53,8%
pomagają Ci/pocieszają Cię kiedy masz problemy	4,9%	14,9%	41,8%	38,5%
cieszą się wspólnie z Tobą, kiedy coś Ci się uda	8,5%	12,6%	45,6%	33,3%
rozmawiają z Tobą za pomocą internetu, lajkują Twoje posty, pozytywnie komentują	22,8%	9,0%	33,1%	35,1%

W opinii uczniów ich wychowawca/wychowawczyni w dużym lub bardzo dużym stopniu zauważa odnoszone przez uczniów sukcesy (uważa tak 54,4%), rozmawia o ważnych sprawach (53,9%), reaguje na nieprawidłowe zachowania (64,4%). Rozmawianie o ważnych dla uczniów sprawach jest również zachowaniem, którego najczęściej uczniom brakuje – jest tak w opinii 12% badanych. Drugim z takich zachowań jest dodawanie otuchy, kiedy to potrzebne (brakuje tego 11,3% uczniom).

Tabela 15. Postawa wychowawczyni/wychowawcy

	W ogóle %	W bardzo małym stopniu %	Trochę %	W dużym stopniu %	W bardzo dużym stopniu %
zachęca Cię i dodaje Ci otuchy, kiedy tego potrzebujesz	11,3%	10,8%	31,5%	29,2%	17,2%
troszczy się o Ciebie	9,7%	12,6%	29,2%	30,5%	17,9%
służy pożyteczną informacją i radą, kiedy tego potrzebujesz	7,4%	10,5%	29,5%	31,3%	21,3%
wysłucha Cię, gdy potrzebujesz porozmawiać o sprawach ważnych dla Ciebie	12,8%	11,3%	22,1%	33,6%	20,3%
zauważa, docenia gdy coś Ci się uda – odniesiesz sukces	7,2%	11,3%	27,2%	33,1%	21,3%
reaguje kiedy robisz coś złego	6,2%	6,7%	22,8%	31,8%	32,6%

Opinie na temat wspierającej postawy nauczycieli są mniej jednoznaczne niż te dotyczące wychowawców. Postawą najczęściej dostrzeganą jest dbałość nauczycieli o to, aby uczniowie rozumieli tego, czego się uczą (opinię tę wyraża 63,3% uczniów wybierających odpowiedź raczej tak jest lub jest tak w pełni). Często też uczniowie zauważają, że ich nauczyciele wierzą, że każdy może odnieść sukces (59,7%). Widzą, też, że nauczyciele raczej nie kierują się ocenami i że nie traktują lepiej tych, którzy mają wyższe oceny (nie jest tak wg ponad 40% uczniów). Z drugiej strony około 20% uczniów uważa, że rzadko spotykają się z wyrozumiałością wobec błędów lub akceptującą postawą wobec wszystkich uczniów w klasie.

Tabela 16. Postawa nauczycieli

	Zupełnie tak nie jest %	Raczej tak nie jest %	Trochę tak jest, a trochę nie %	Raczej tak jest %	Jest tak w pełni %
poświęca więcej uwagi dobrym uczniom	12,8%	23,1%	29,2%	21,0%	13,8%
lepiej traktuje uczniów otrzymujących wyższe oceny	19,0%	23,8%	25,6%	20,0%	11,5%
zwraca uwagę przede wszystkim na oceny	15,4%	24,9%	30,5%	18,2%	11,0%
dba, żebyśmy rozumieli to, czego się uczymy	5,9%	9,0%	21,8%	34,1%	29,2%
wierzy, że każdy uczeń może odnieść sukces w nauce	8,7%	7,7%	23,8%	31,8%	27,9%
umie wybaczyć błędy, które popełniamy	7,7%	7,4%	29,2%	35,6%	20,0%
wierzy, że na popełnionych błędach możemy się uczyć	6,9%	10,5%	29,2%	33,6%	19,7%
daje prawo do błędów	9,2%	10,5%	25,6%	32,6%	22,1%
lubi wszystkich uczniów w klasie	12,8%	11,3%	29,5%	27,7%	18,7%

Zdecydowana większość badanych uczniów osiąga bardzo dobre wyniki w nauce. Średnią ponad 5 za ostatnie półrocze ma 45,9% a średnią między 4 a 5 otrzymało 30%.

Tabela 17. Średnia ocen z poprzedniego półrocza

	%
Pomiędzy 5 a 6	45,9%
Pomiędzy 4 a 5	30,0%
Pomiędzy 3 a 4	8,7%
średnia ocen z minionego semestru	Pomiędzy 2 a 3
	0,8%
	Pomiędzy 1 a 2
	0,3%
	Jestem uczniem 4 klasy i nie mam informacji o średniej
	14,4%

Dobrym wynikiem w nauce towarzyszy praktycznie brak osób, które powtarzałyby kiedykolwiek klasę. 98,7% nie miało takiej sytuacji.

Tabela 18. Powtarzanie klasy

		%
powtarzanie klasy	Nie, nigdy	98,7%
	Tak, teraz powtarzam	1,0%
	Tak, kiedyś	0,3%

Część uczniów deklaruje, że zdarzało im się wagarować. Około 17% raz opuściło lekcje w towarzystwie kilku osób, 12,3% z całą klasą a 13,6% samemu. Dla ponad 11% powodem opuszczania lekcji były obawy o złą ocenę. Około 3% wagarowało cały dzień lub na wybranych lekcjach w ciągu ostatniego miesiąca.

Tabela 19. Częstość wagarowania

	Nie zdarzyło się %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w tym roku szkolnym %	Kilka razy w ostatnim miesiącu %
razem z całą klasą opuściliśmy cały dzień	87,9%	6,9%	2,8%	2,3%
razem z całą klasą opuściliśmy pojedyncze lekcje	83,3%	12,3%	2,8%	1,5%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy cały dzień	86,2%	8,7%	3,6%	1,5%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy pojedyncze lekcje	76,7%	16,9%	4,4%	2,1%
sam/a opuściłem/am cały dzień	80,3%	12,3%	3,6%	3,8%
sam/a opuściłem/am pojedyncze lekcje	78,5%	13,6%	4,9%	3,1%
opuszczałem/am lekcje bo chciałem/am robić inne rzeczy (np. grać na komputerze, spotykać się ze znajomymi, itp.)	83,8%	10,5%	3,3%	2,3%

opuszczałem/am lekcje bo obawiałem/am się niektórych nauczycieli, uczniów, złej oceny	82,3%	11,3%	2,8%	3,6%
---	-------	-------	------	------

W sytuacji, w której rówieśnik namawia do zrobienia czegoś na co nie ma się ochoty, większość badanych odmawia – robi to co sama chce (43,1%), unika towarzystwa namawiające osoby (21,8%) lub radzi się opiekunów (23,3%).

Tabela 20. Reakcje na negatywną presję ze strony rówieśników

		%
reakcja na namawianie rówieśników do zrobienia czegoś, na co nie ma się ochoty	Unikam jego/jej towarzystwa	21,8%
	Radzę się rodziców lub opiekunów	23,3%
	Radzę się rówieśników	7,4%
	Robię to, co on(a) chce	4,4%
	Robię to, co ja chcę	43,1%

W sytuacjach trudnych uczniowie zazwyczaj reagują w sposób konstruktywny. Około 40% często a drugie 40% czasami wybiera rozmowy z rodzicami lub kimś bliskim. Mniej więcej ten sam odsetek młodzieży zajmuje się wtedy swoim hobby, a 43% rozmawia z kolegami/koleżankami. Zdecydowanie nie obserwuje się wśród uczniów sięgania po używki w efekcie przeżywanego problemu.

Tabela 21. Sposoby reagowania w sytuacji problemu lub trudnych chwilach

	Często %	Czasami %	Nigdy %
szukanie samotności	22,3%	52,3%	25,4%
rozmowa z kolegą, koleżanką	31,0%	46,2%	22,8%
zapalenie papierosa	4,1%	4,9%	91,0%
oglądanie filmów albo seriali	27,2%	53,3%	19,5%
rozmowa o swoich sprawach z rodzicami lub z kimś z rodziny	40,0%	44,1%	15,9%
picie alkoholu	2,6%	4,6%	92,8%
objadanie się	9,0%	27,7%	63,3%

płacz	25,6%	56,9%	17,4%
niszczenie jakiejś rzeczy, sprzętów	7,4%	23,1%	69,5%
zajmowanie się sportem lub długie spacerowanie	28,7%	40,5%	30,8%
branie leków uspokajających	5,9%	5,1%	89,0%
czytanie książki	17,2%	40,8%	42,1%
szukanie pomocy nauczyciela, pedagoga, psychologa itp.	5,4%	19,2%	75,4%
złosczenie się i kłótnie z najbliższymi	6,9%	43,6%	49,5%
staranie się szybko zapomnieć o trudnościach	28,7%	50,0%	21,3%
modlitwa lub pójście do kościoła	15,1%	32,6%	52,3%
myślenie bez przerwy o problemie	22,6%	52,3%	25,1%
zajmowanie się swoim hobby	39,2%	38,2%	22,6%
popadanie w nastroje smutku i przygnębienia	17,9%	46,4%	35,6%
czytanie poradników, portali	7,2%	17,7%	75,1%

Jeśli u uczniów pojawia się zainteresowanie substancjami psychoaktywnymi, to w większości jest ono podyktowane ciekawością (opcje raczej tak, zdecydowanie tak wybiera łącznie 25,4%). Generalnie jednak uczniowie prezentują negatywną postawę wobec sięgania po używki.

Tabela 22. Powody decyzji o ewentualnym sięganiu po substancje psychoaktywne

	Zdecydowanie tak %	Raczej tak %	Raczej nie %	Zdecydowanie nie %
żeby przyłączyć się do grupy rówieśników	6,0%	4,5%	7,5%	82,1%
przez ciekawość	4,5%	20,9%	14,9%	59,7%
dla poprawy humoru, lepszego nastroju	4,5%	6,0%	16,4%	73,1%
żeby komuś zaimponować	4,5%	1,5%	11,9%	82,1%
żeby mnie lubili	4,5%	3,0%	11,9%	80,6%
żeby mnie nie wyśmiali	4,5%	3,0%	10,4%	82,1%
żeby uciec od problemów	4,5%	4,5%	16,4%	74,6%
żeby poczuć się mniej spiętym/spiętą na spotkaniu	4,5%	4,5%	10,4%	80,6%
żeby impreza czy spotkanie było lepsze	6,0%	4,5%	11,9%	77,6%

z innych powodów	7,5%	6,0%	13,4%	73,1%
------------------	------	------	-------	-------

Badani w większości nie podejmują zachowań ryzykownych w internecie. Jeśli już mają one miejsce to, raz w miesiącu w przypadku 3% osób, kilka razy w życiu w przypadku około 15%. W grupie tej najczęstsze zachowania to szukanie nowych przyjaciół poprzez sieć (kilka razy – 16,9%), dodanie do listy znajomych kogoś obcego (18,2%), udawanie w internecie kogoś innego (17,4%).

Tabela 23. Zachowania ryzykowne w internecie

	Ani razu	Kilka razy	Przynajmniej raz w miesiącu	Przynajmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie odpowiadać
	%	%	%	%	%	%	%
szukanie nowych przyjaciół albo znajomych w internecie	69,2%	16,9%	3,1%	2,3%	1,3%	1,8%	5,4%
wysłanie informacji o sobie (np. imię i nazwisko, adres albo numer telefonu) komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	82,6%	6,2%	1,3%	1,5%	1,3%	1,0%	6,2%
dodanie do listy znajomych lub listy kontaktów kogoś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	68,2%	18,2%	3,1%	2,3%	1,5%	1,0%	5,6%
udawanie w internecie, że jest się kimś innym niż w rzeczywistości	68,7%	17,4%	2,1%	2,8%	2,8%	0,8%	5,4%
wysyłanie swojego zdjęcia albo filmiku ze sobą komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	83,3%	5,6%	1,5%	1,5%	1,5%	0,8%	5,6%

Problem nadużywania internetu, podobnie jak ryzykowne w nim zachowanie, dotyczy kilku procent uczniów. Większość nie obserwuje u siebie wymienionych objawów. To co najczęściej można zaobserwować to poczucie znużenia przy braku dostępu do sieci (raz w miesiącu odczuwa to a 7,9%, raz w tygodniu 6,7% badanych), spędzanie w internecie

więcej czasu niż się zamierzało (odpowiednio: 5,9% i 6,4%), używanie internetu pomimo braku zainteresowania i celu (7,9% i 6,7%), konflikty z rodziną dotyczące czasu w sieci (6,2% i 5,1%).

Tabela 24. Objawy problematycznego używania internetu

	Ani razu	Kilka razy	Raz w miesiącu	Raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie mówić
	%	%	%	%	%	%	%
zaniedbywanie jedzenia lub spania z powodu internetu	66,4%	18,2%	2,6%	1,8%	2,8%	2,6%	5,6%
uczucie nudy kiedy nie ma się dostępu do internetu	33,3%	37,4%	5,9%	7,2%	4,9%	4,9%	6,4%
używanie internetu mimo, że nie było się tym tak naprawdę zainteresowany/a	41,8%	29,5%	7,9%	6,7%	3,6%	4,1%	6,4%
z powodu internetu spędzanie mniej czasu ze znajomymi, rodziną lub zaniedbywanie naukę	49,2%	26,9%	5,6%	4,9%	2,6%	3,8%	6,9%
bezskuteczne próbowanie spędzania mniej czasu w internecie	40,5%	29,0%	5,9%	6,4%	5,1%	5,4%	7,7%
konflikty z rodziną/przyjaciółmi z powodu czasu spędzanego w internecie	52,6%	22,6%	6,2%	5,1%	2,6%	3,6%	7,4%
opinia, że ilość czasu spędzanego w internecie powoduje problemy	46,7%	21,5%	4,6%	4,6%	4,6%	7,9%	10,0%

Obserwując rówieśników badani uczniowie najczęściej widzą osoby spożywające napoje energetyczne – 32,3% zna pojedyncze takie osoby, wg 6,4% napoje te pije około połowa znajomych rówieśników. Drugim zachowaniem często obserwowanym jest stosowanie wyzwisk i wulgaryzmów, stosowanie przemocy oraz obrażanie kogoś w internecie

(pojedyncze osoby zna około 30% badanych). Używanie przemocy słownej jest też najbardziej rozpowszechnione. W opinii 15,6% pojedyncze osoby palą papierosy, 12,1% zauważa stosowanie snusów, 10,3% picie alkoholu.

Tabela 25. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony rówieśników

	Nikt %	Pojedyncze osoby %	Połowa osób %	Większość osób %	Prawie wszyscy %
palenie tytoniu/e-papierosów	79,7%	15,6%	1,3%	2,1%	1,3%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	84,1%	12,1%	1,5%	1,0%	1,3%
picie alkoholu	85,4%	10,3%	1,5%	1,3%	1,5%
upijanie się	92,3%	3,8%	1,0%	1,5%	1,3%
picie napojów energetycznych	56,7%	32,3%	6,4%	2,6%	2,1%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	32,8%	30,5%	14,9%	12,3%	9,5%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	51,8%	35,6%	6,9%	3,6%	2,1%
obrażenie kogoś w internecie	57,7%	30,8%	5,4%	3,3%	2,8%

Uczniowie odnosząc zachowania problemowe do siebie uważają w większości, że nie wolno im podejmować takich działań. Największy sprzeciw dotyczy stosowania wyrobów tytoniowych i alkoholu (ponad 70%). Poczucie przyzwolenia jest większe dla stosowania przemocy słownej oraz picia napojów energetycznych (w przypadku tych zachowań negatywną postawę wyraża ok 60%).

Tabela 26. Zachowania ryzykowne - poczucie przyzwolenia

	Zdecydowanie mogę to robić %	Chyba mogę to robić %	Trudno powiedzieć %	Raczej nie wolno mi tego robić %	Zdecydowanie nie wolno mi tego robić %
palenie tytoniu/e-papierosów	24,6%	1,0%	2,1%	2,8%	69,5%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	23,3%	1,8%	2,1%	1,8%	71,0%
picie alkoholu	23,8%	1,5%	2,3%	2,8%	69,5%
upijanie się	24,1%	0,8%	1,8%	2,3%	71,0%

picie napojów energetycznych	23,1%	4,4%	4,9%	11,0%	56,7%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	22,8%	6,2%	9,5%	16,4%	45,1%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	23,6%	3,8%	4,4%	11,8%	56,4%
obrażenie kogoś w internecie	24,4%	2,3%	4,1%	8,2%	61,0%

Kwestią oddzielną do obserwowania zachowań problemowych u rówieśników jest postawa badanych wobec postępowania kolegów i koleżanek. Większość uważa, że rówieśnicy nie powinni lub że jest niedopuszczalne, aby palić wyroby tytoniowe (85% negatywnie to ocenia), pić alkohol (85,3%), stosować przemoc fizyczną (86,9%), obrażać innych w internecie (ok 83%). Obojętna postawa najczęściej dotyczy napojów energetycznych – dla 17,2% obojętne czy rówieśnicy piją te napoje.

Tabela 27. Zachowania ryzykowne - aprobatą zachowań rówieśników

	Akceptuję to w pełni %	Uważam, że to czasami dopuszczalne %	Jest mi to obojętne %	Uważam, że tak być nie powinno %	Jest to zupełnie niedopuszczalne %
palenie tytoniu/e-papierosów	6,2%	0,8%	8,2%	14,6%	70,3%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	4,1%	1,8%	5,4%	8,5%	80,3%
picie alkoholu	4,9%	1,8%	7,9%	13,8%	71,5%
upijanie się	4,6%	0,8%	5,1%	12,8%	76,7%
picie napojów energetycznych	6,2%	5,9%	17,2%	17,9%	52,8%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	6,9%	5,4%	16,4%	21,3%	50,0%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	4,9%	2,3%	5,9%	21,0%	65,9%
obrażenie kogoś w internecie	4,6%	1,5%	10,5%	17,9%	65,4%

Niektóre zachowania ryzykowne uczniowie obserwują u osób bliskich ze swoich rodzin. Często jest to palenie papierosów, które codziennie obserwuje 11,8%. Picie alkoholu zdarza się kilka razy w roku w domach 18,7%, kilka razy w miesiącu u 16,4%, kilka razy w

tygodniu u 5,4% uczniów. Członkowie rodziny pijący napoje energetyczne przynajmniej kilka razy w miesiącu to sytuacja typowa dla ok 14% uczniów. Kłótnie z innymi obserwuje kilka razy w miesiącu lub częściej ok. 30% a stosowanie przemocy werbalnej – 16%, fizycznej ok. 7%.

Tabela 28. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony członków rodziny

	Nigdy	Raz w moim	Kilka razy w	Kilka razy w	Kilka razy w	Kilka razy w	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	60,8%	6,9%	6,2%	6,9%	2,8%	4,6%	11,8%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	89,2%	2,8%	2,3%	1,5%	0,5%	0,5%	3,1%
picie alkoholu	37,4%	4,6%	15,1%	18,7%	16,4%	5,4%	2,3%
upijanie się	68,7%	8,2%	11,0%	5,9%	2,1%	1,3%	2,8%
picie napojów energetycznych	52,8%	7,4%	12,3%	12,8%	8,5%	2,6%	3,6%
złoszczenie się na kogoś	34,6%	4,9%	11,0%	13,1%	17,7%	11,8%	6,9%
złośliwe krytykowanie	59,7%	7,9%	11,8%	6,2%	6,4%	3,6%	4,4%
kłótnie z innymi	36,9%	7,4%	12,8%	10,5%	16,4%	8,7%	7,2%
wyzywanie kogoś	64,4%	6,7%	7,7%	8,5%	4,1%	4,1%	4,6%
bicie kogoś	81,3%	2,6%	5,4%	3,3%	2,3%	2,3%	2,8%

Do substancji psychoaktywnych, które najłatwiej byłoby zdobyć należą według uczniów piwo, wino i napoje energetyczne. Łatwo lub bardzo łatwo zdobyć by je mogło odpowiednio: 19%, 16,4% i 27,7% dzieci.

Tabela 29. Zachowania ryzykowne – poczucie dostępności substancji psychoaktywnych

	Bardzo trudno	Dość trudno	Dość łatwo	Bardzo łatwo
	%	%	%	%
tytoń/e-papierosy	72,1%	13,3%	9,5%	5,1%
snusy lub inne wyroby nikotynowe	83,1%	10,0%	3,8%	3,1%
piwo	63,8%	17,2%	13,6%	5,4%
wino	66,7%	16,9%	10,0%	6,4%
wódka lub inne mocne alkohole	78,2%	12,1%	5,1%	4,6%

napoje energetyczne	53,6%	18,7%	17,2%	10,5%
---------------------	-------	-------	-------	-------

Większość uczniów nie zażywała substancji psychoaktywnych. Jeśli się to zdarzyło, to miało miejsce kilka razy w życiu lub ostatnim roku. Najczęściej jest to piwo (kilka razy w życiu: 4,4% , w roku: 2,1%), wino (kilka razy w życiu 2,3%), napój energetyczny (kilka razy w życiu 9%, w roku 3,6%). Częściej pojawia się stosowanie przemocy werbalnej (5,1% deklaruje jej stosowanie codziennie), fizycznej (kilka razy w miesiącu u 3,3%, w tygodniu u 2,1%). Warto w tym miejscu zauważyć, że wszystkie zachowania problemowe występują w badanej grupie rzadziej niż ma to miejsce w ogólnopolskiej próbie porównawczej (Kata, Poleszak, 2024).

Tabela 30. Zachowania ryzykowne - częstość zachowania uczniów

	Nigdy	Raz w życiu	Kilka razy w życiu	Kilka razy w ostatnim roku	Kilka razy w ostatnim miesiącu	Kilka razy w ostatnim tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e- papierosów	94,6%	3,1%	0,3%	0,5%	0,0%	1,0%	0,5%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	97,7%	0,5%	0,0%	1,0%	0,0%	0,3%	0,5%
picie piwa	86,4%	6,4%	4,4%	2,1%	0,0%	0,3%	0,5%
picie wina	92,1%	4,4%	2,3%	0,5%	0,0%	0,3%	0,5%
picie wódki lub innych mocnych alkoholi	96,7%	1,3%	0,8%	0,5%	0,0%	0,3%	0,5%
upijanie się	97,2%	0,8%	0,8%	0,3%	0,0%	0,3%	0,8%
picie napojów energetycznych	77,7%	6,2%	9,0%	3,6%	1,3%	1,3%	1,0%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	56,2%	5,6%	14,4%	6,2%	7,2%	5,4%	5,1%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	71,3%	6,7%	10,5%	4,9%	3,3%	2,1%	1,3%
obrażanie kogoś w internecie	82,6%	6,9%	4,4%	1,8%	1,5%	1,3%	1,5%

Dręczenie polegające na powtarzających się aktach przemocy słownej lub fizycznej jest doświadczeniem ponad 30% osób. 17,4% doświadczało tego 3 lub więcej razy w ostatnim roku, 2 razy – 9,5%, a raz 12,1%. Do dręczenia innych przyznaje się ok. 20%.

Tabela 31. Dręczenie - doświadczenie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczenie dręczenia	61,0%	12,1%	9,5%	17,4%
dręczenie innych	79,5%	11,8%	4,4%	4,4%

Zjawisko cyberprzemocy dotknęło mniejszą grupę uczniów. Trzy lub więcej razy jej ofiarą stało się 6,7% osób, raz lub dwa razy łącznie ok. 15%. Stosowanie przemocy to raczej pojedyncze sytuacje, które deklaruje ponad 7%.

Tabela 32. Cyberprzemoc - doświadczenie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczenie cyberprzemocy	77,7%	11,5%	4,1%	6,7%
stosowanie cyberprzemocy	88,5%	7,7%	1,8%	2,1%

Ponad 80% uczniów w ostatnim roku nie doświadczyło żadnej z form cyberprzemocy. Jeśli miało one miejsce to najczęściej zdarzały się raz lub kilka razy w roku. Do najczęstszych zdarzeń należą: komentarze o złośliwym lub przykrym charakterze (10% raz/kilka razy na rok, 4,4% w miesiącu), wysyłanie dokuczliwych sms (12,6% raz/kilka razy w roku), wykluczanie z internetowych grup (11%).

Tabela 33. Formy doznawanej cyberprzemocy

Nie zdarzyło mi się w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w miesiącu %	Raz lub kilka razy w tygodniu %	Raz lub kilka razy dziennie %

komentowali moje wypowiedzi na forum internetowym, żeby mnie ośmieszyć/sprawić przykrość/wystraszyć	82,8%	10,8%	4,4%	1,3%	0,8%
wysyłali do mnie SMS-y żeby mi dokuczyć/sprawić przykrość/wystraszyć	82,6%	12,6%	2,1%	2,1%	0,8%
wyzywali mnie, rozmawiając na czacie/na portalu społecznościowym	85,6%	9,7%	3,1%	0,8%	0,8%
publikowali, bądź rozsyłali ośmieszające mnie zdjęcia lub filmy	88,2%	7,4%	2,3%	1,5%	0,5%
wysyłali mi wiadomości przez komunikator (np. Messenger), aby mnie obrazić/wystraszyć	88,7%	7,7%	1,5%	1,0%	1,0%
celowo wykluczyli mnie lub nie dopuścili do grona znajomych w internecie, żeby mi dokuczyć	83,3%	11,0%	3,8%	1,0%	0,8%

W zestawieniu z cyberprzemocą, przemoc była doświadczana częściej, choć nadal większości jej form nie doświadczyło nigdy około 80%. Wyjątkiem jest złośliwe ośmieszanie lub oczernianie, które raz/kilka razy w życiu zdarzyło się 18,5%, w roku 6,7% a w miesiącu 4,1%. Drugą formą jest doświadczanie wulgaryzmów – 11,8% kilka razy w życiu, 6,4% w roku, 5,1% w miesiącu.

Tabela 34. Formy doznawanej przemocy

	Nigdy %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu %	Codziennie %
złośliwie ośmiesza lub oczernia przed innymi	67,2%	18,5%	6,7%	4,1%	1,5%	2,1%
wulgarnie wymyśla	73,1%	11,8%	6,4%	5,1%	1,0%	2,6%
celowo, poważnie grozi, nie dla żartu	84,6%	6,9%	4,1%	1,3%	0,8%	2,3%

zmusza do czegoś poniżającego	83,6%	8,7%	3,6%	1,5%	0,3%	2,3%
dotyka bez Twojej zgody intymnych części ciała	88,2%	4,9%	3,1%	1,3%	0,5%	2,1%
zmusza do oddania pieniędzy lub jakichś przedmiotów	88,5%	6,7%	0,5%	2,3%	0,3%	1,8%
celowo, mocno uderza lub szarpie, nie dla żartu	82,8%	7,7%	3,6%	2,6%	1,0%	2,3%
mocno bije	84,1%	5,9%	4,4%	2,6%	1,0%	2,1%

Sprawcami doznawanej przemocy są najczęściej rówieśnicy. Jest tak według ponad 30% badanych. Starszy uczeń jako sprawca pojawia się w odpowiedziach ponad 20%, a młodszy u 10%.

Tabela 35. Przemoc – sprawcy przemocy

	Nigdy	Raz lub kilka razy w życiu	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%
młodszy uczeń	86,9%	7,9%	2,3%	0,8%	0,5%	1,5%
rówieśnik	65,4%	20,0%	7,9%	4,1%	0,5%	2,1%
starszy uczeń	75,6%	13,1%	6,9%	1,8%	0,8%	1,8%
rodzic	91,8%	4,9%	0,8%	1,3%	0,0%	1,3%
nauczyciel	90,3%	5,1%	1,3%	0,3%	0,8%	2,3%
obcy dorosły	89,0%	6,9%	2,1%	0,5%	0,3%	1,3%
ktoś inny	86,7%	7,2%	1,8%	1,5%	1,3%	1,5%

Wiedza dzieci na temat alkoholu jest umiarkowana, co wydaje się adekwatne do rozpowszechnienia tej substancji w badanej grupie. Do niepokojących stwierdzeń można zaliczyć traktowanie alkoholu jako lekarstwa (uważa tak 13,8%) oraz o szkodliwości alkoholu dla nastolatków w porównaniu do osób starszych (małą szkodliwość alkohol ma dla wg 24,4%).

Tabela 36. Przekonania na temat spożywania alkoholu

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
ludzie z mocną głową mogą wypić więcej bez szkody dla zdrowia	7,7%	40,3%	52,1%
piwo to nie jest alkohol	7,9%	30,5%	61,5%
prawdziwy mężczyzna od czasu do czasu musi się upić	5,6%	32,1%	62,3%
kierowca przed jazdą może bez szkody wypić trochę alkoholu	6,4%	24,6%	69,0%
alkohol jest dobrym lekarstwem na niektóre dolegliwości	13,8%	40,5%	45,6%
osoby uzależnione piją, dlatego, że mają słaby charakter	9,0%	48,7%	42,3%
pijąc tylko piwo nie można się uzależnić	9,0%	33,8%	57,2%
alkohol jest bardziej szkodliwy dla nastolatka, niż dla czterdziestolatka	32,1%	43,6%	24,4%
alkoholizm jest chorobą	38,5%	41,3%	20,3%
można przewidzieć, kto spośród pijących uzaleźni się	18,2%	60,0%	21,8%
dziewczynom imponują chłopcy, którzy piją	5,4%	43,1%	51,5%
każdy, kto się upija, jest uzależniony	9,5%	50,8%	39,7%
alkohol ułatwia nawiązywanie kontaktów z ludźmi	6,2%	41,0%	52,8%
wypicie alkoholu pomaga przezwyciężyć zdenerwowanie	9,5%	52,1%	38,5%

Uczniowie klas 4-6 mają kompetencje społeczne na poziomie umiarkowany, typowym dla większości osób w tym wieku. Najniższe wyniki odnotowano w skali zarządzenie sobą, która dotyczy umiejętności do regulowania własnych emocji, myśli, zachowań w różnych sytuacjach, zdolności do osiągnięcia postawionych sobie celów i realizacji aspiracji. Najwyższy wynik w świadomości społecznej - zdolności do rozumienia cudzej perspektywy, empatii wobec innych ludzi.

Tabela 37. Kompetencje społeczno-emocjonalne

	Średnia	Minimum	Maksimum
Wynik ogólny kompetencji społeczno-emocjonalnych	115,70	34,00	170,00
Samoświadomość	3,32	1,00	5,00

Świadomość społeczna	3,53	1,00	5,00
Zarządzanie sobą	3,23	1,00	5,00
Umiejętności interpersonalne	3,46	1,00	5,00
Odpowiedzialne podejmowanie decyzji	3,46	1,00	5,00

Także ciekawość poznawcza uczniów jest na umiarkowanym poziomie. Dotyczy to tendencji do podejmowania i czerpania satysfakcji z wysiłku intelektualnego i umysłowego, zadowolenia z poznawania świata i motywacji do poszukiwania rozwiązań na interesujące tematy.

Tabela 38. Ciekawość poznawcza uczniów

	Średnia	Minimum	Maksimum
Wynik ogólny ciekawości poznawczej	58,45	37,00	95,00

Uczniowie zapytani o zajęcia profilaktyczne, w których brali udział wskazują najczęściej na zajęcia dotyczące bezpieczeństwa w internecie i radzenie sobie z przemocą w sieci (przynajmniej jedną godzinę takich zajęć miało 38,2% i 36,9% w przypadku przemocy w internecie). Około 35% dzieci uczestniczyło w integracji zespołów klasowych. Najrzadziej zaś dzieci uczestniczyły w zajęciach dotyczących rozwoju osobistego (nie było takich zajęć – 23,3%) oraz motywacji do nauki (24,4%). Warto jednocześnie zauważyć, że ponad połowa dzieci nie ma wiedzy o tym, czy były realizowane zajęcia profilaktyczne.

Tabela 39. Tematyka zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli uczniowie klas 4-6

	Nie wiem %	Nie było takich zajęć %	1-4 godziny lekcyjne %	5-10 godzin lekcyjnych %	11-30 godzin lekcyjnych %	Ponad 30 godzin lekcyjnych %
Wsparcie w rozwoju osobistym (np. wiara w siebie, wartości, poznawanie siebie, swoich mocnych stron)	56,4%	23,3%	13,8%	2,8%	1,3%	2,3%
Budowanie relacji i kontaktów z rówieśnikami (np. rozwiązywanie konfliktów, porozumiewanie się, słuchanie innych)	53,6%	20,0%	19,5%	3,1%	1,0%	2,8%
Motywacja, chęć do nauki	53,3%	24,4%	16,2%	2,8%	1,0%	2,3%

Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia	55,9%	21,5%	15,1%	3,8%	0,5%	3,1%
Bezpieczeństwo korzystania z internetu	50,5%	11,3%	29,2%	5,4%	0,8%	2,8%
Radzenie sobie z przemocą w internecie	50,5%	12,6%	30,0%	2,6%	1,0%	3,3%
Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	56,2%	17,4%	20,5%	2,6%	0,5%	2,8%
Zachowania uczniów, które mogą prowadzić do uzależnienia (np. nadmierne używanie internetu)	54,4%	16,4%	22,8%	2,3%	1,8%	2,3%
Palenie papierosów, picie alkoholu	55,9%	21,5%	16,2%	3,6%	0,5%	2,3%
Radzenie sobie w sytuacji kryzysu psychicznego	56,7%	22,8%	14,1%	3,1%	1,3%	2,1%
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	55,9%	22,6%	15,9%	2,1%	0,5%	3,1%
Zajęcia integracyjne w klasie	51,8%	12,8%	21,5%	8,5%	2,1%	3,3%
Zajęcia poświęcone odnajdywaniu się w nowych trudnych sytuacjach	57,7%	18,7%	16,7%	3,8%	0,5%	2,6%

Opinia uczniów o zajęciach profilaktycznych jest generalnie dobra. Bez uwzględniania opcji odpowiedzi „trudno powiedzieć” oraz „nie brałem udziału w zajęciach”, najczęściej uczniowie doceniali to, że zajęcia było prowadzone w odpowiedni dla nich sposób, mieli możliwość poruszenia ważnych dla nich tematów, czuli się akceptowani i zdobyli nową wiedzę. Wszystkie atuty zajęć były zauważane przez około 20% uczniów. Około 25% wymienione elementy prowadzenia spotkań dostrzegało w niewielkim stopniu lub wcale.

Tabela 40. Opinie uczniów klas 4-6 o zajęciach profilaktycznych, w których brali udział

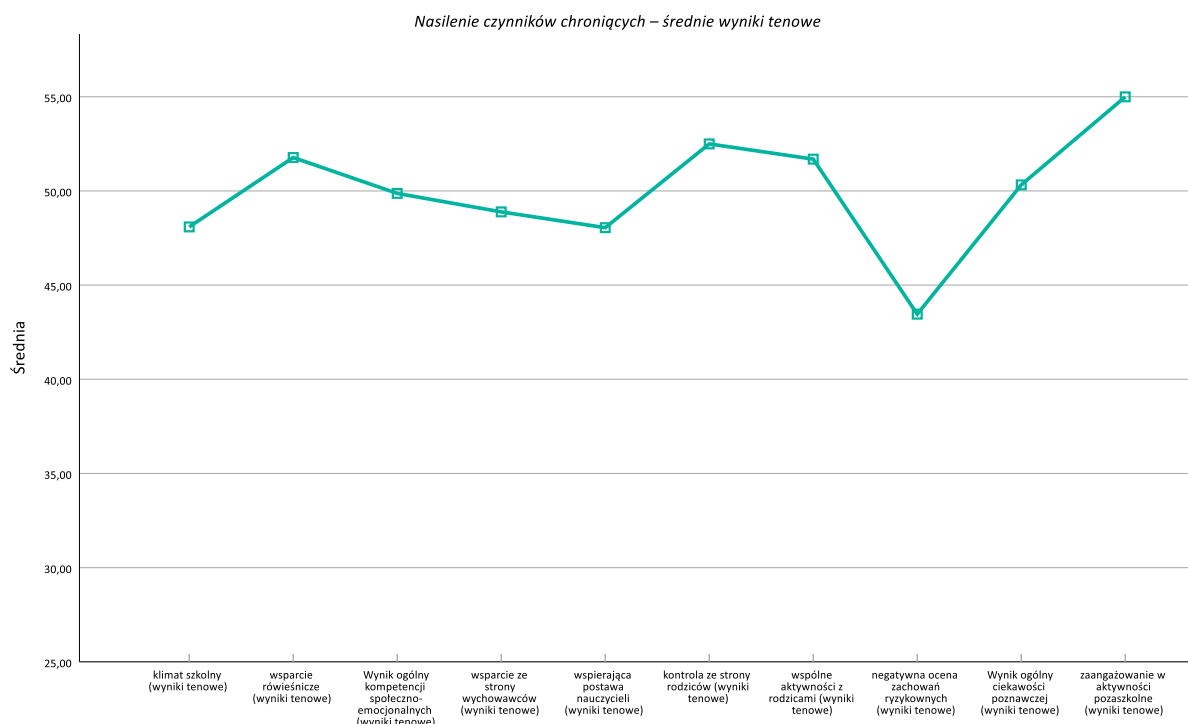
	Nie brałem(-am) udziału w zajęciach %	Bardzo mało, wcale %	Mało %	Trudno powiedzieć %	Dużo %	Bardzo dużo, w pełni %
Byłeś(-aś) ogólnie zadowolony(-a) z udziału w zajęciach?	13,1%	17,9%	7,2%	42,1%	14,4%	5,4%
Odpowiadał Ci sposób prowadzenia zajęć?	12,3%	17,4%	6,7%	42,8%	14,4%	6,4%

Miałeś(-aś) wrażenie, że osoba prowadząca uwzględniała propozycje uczniów/uczestników?	13,1%	16,4%	8,5%	43,6%	12,1%	6,4%
Czułeś(-aś), że można było dopytywać o coś, dyskutować, komentować?	14,1%	18,2%	6,9%	44,6%	10,5%	5,6%
Czułeś(-aś), że miałeś możliwość wyrażania ważnych dla Ciebie poglądów?	13,8%	17,7%	6,7%	42,1%	13,8%	5,9%
Czułeś(-aś), że mogłeś(-aś) być szczerym(-ą), szczególnie w trudnych sprawach?	13,1%	18,5%	6,4%	42,8%	12,8%	6,4%
Czułeś(-aś) się akceptowany(-a) przez prowadzącego zajęcia?	12,8%	16,7%	5,4%	42,3%	14,6%	8,2%
Mogłeś(-aś) zdobyć wiadomości o sprawach poruszanych na zajęciach?	13,1%	16,4%	6,7%	42,8%	15,1%	5,9%
Miałeś(-aś) możliwość lepszego poznania siebie?	12,8%	19,2%	6,4%	44,9%	11,0%	5,6%
Mogłeś(-aś) w czasie zajęć rozwijać sposoby radzenia sobie z trudnościami lub problemami?	13,6%	18,7%	4,6%	45,6%	12,3%	5,1%
Mogłeś(-aś) w czasie zajęć doświadczyć pozytywnej atmosfery?	13,1%	16,2%	6,4%	43,1%	12,8%	8,5%
W codziennym życiu będziesz korzystał(a) z doświadczeń zdobytych podczas zajęć?	13,6%	17,2%	6,4%	46,9%	10,5%	5,4%
Chcesz uczestniczyć w kontynuacji takich zajęć?	13,3%	17,9%	5,9%	46,4%	12,1%	4,4%

Sumaryczne zestawienie wyników uczniów klas 4-6 z odniesieniem do próby ogólnopolskiej

Poniższe wykresy są z jednej strony formą podsumowania wyżej przedstawionych wyników, z drugiej odnoszą je do ogólnopolskiej próby porównawczej. Wymienione

czynniki stanowią sumę poszczególnych ich składowych. Sumy te zostały następnie wystandaryzowane do postaci wartości tenowych (skala od 1 do 100), w których wartość 50 oznacza wynik przeciętny – typowy dla ogółu populacji.

Rysunek 2. Wartości tenowe czynników chroniących - uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych

W badanej społeczności czynniki chroniące o najwyższych wartościach to zaangażowanie w aktywności pozalekcyjne, kontrola zachowania uczniów ze strony rodziców, wspólne aktywności z rodzicami i wsparcie rówieśnicze. Z kolei czynniki chroniące o najniższych wartościach – obszary wymagające wzmocnienia – to skłonność uczniów do pozytywnego oceniania zachowań ryzykownych, zaniżona ocena wspierającej postawy nauczycieli oraz klimatu szkolnego.

Analiza umieszczonych wyżej tabel szczegółowych pozwala zauważyć, że:

- W zakresie aktywności pozaszkolnej dominują zajęcia sportowe, nauka języków obcych, wydarzenia kulturalne, chodzenie po galeriach handlowych ale też i wyższy niż ogólnopolskich odsetek młodzieży działającej w wolontariacie.
- Kontrola rodziców obejmuje praktycznie każdy istotny obszar aktywności dzieci. Rodzice ponadto spędzają czas z dziećmi nie tylko zajmując się sprawami

szkolnymi i obowiązkami ale też na wspólnych wyjściach, grach i sporcie. Rówieśnicy oferują większości młodzieży wsparcie informacyjne i emocjonalne.

- W składowych klimatu szkolnego najniższa jest ocena całej szkoły. W postawie nauczycieli najczęściej brakuje wyrozumiałości, akceptacji.
- Choć uczniowie negatywnie oceniają zachowania problemowe zauważane u rówieśników, to w odniesieniu do siebie, często pojawia się poczucie, że mogliby sięgać po substancje psychoaktywne czy podejmować zachowania problemowe. Około jedna piąta nie odnosi norm do podejmowanych przez siebie wyborów.

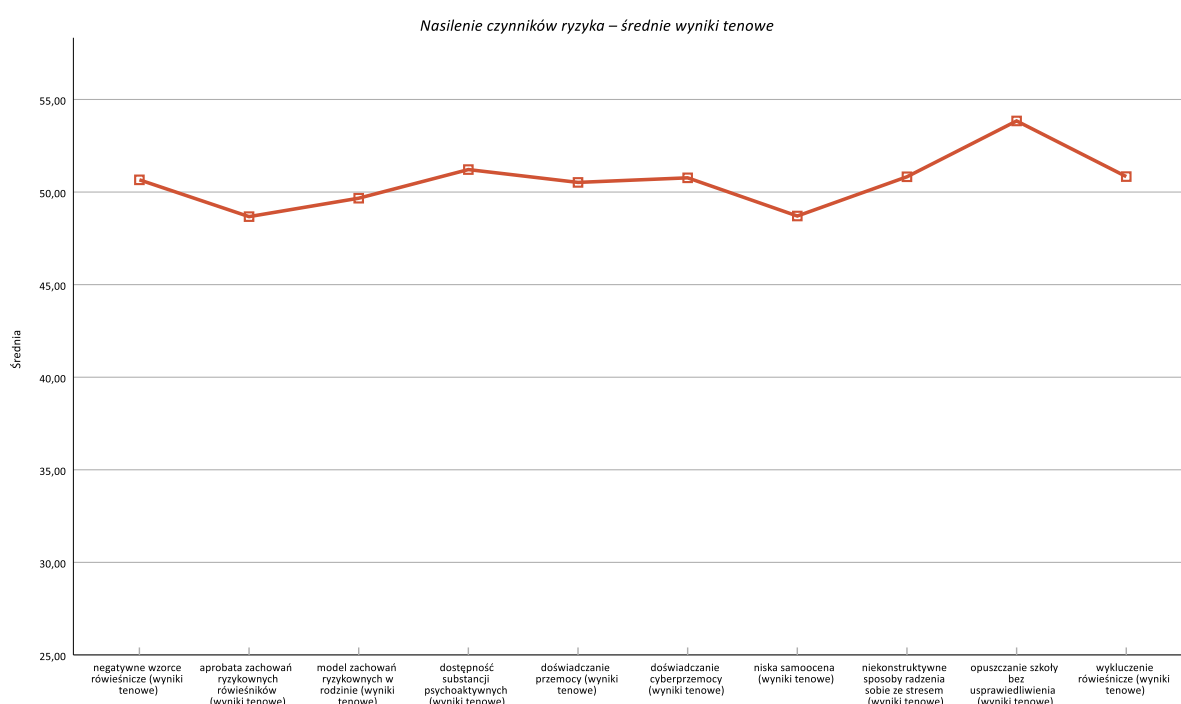
Poniższa tabela prezentuje analogiczne dane jak przedstawione na wykresie uszczegóławiając je o procent uczniów, których charakteryzuje dany poziom wyników. Klimat szkolny negatywnie ocenia 26,4% - jest to wynik zaniżony w porównaniu do ogółu populacji. Aż 36% ma wątpliwości co do oceny tego, czy można podejmować zachowania problemowe. Wyniki wyższe od przeciętnej dotyczą szczególnie kontroli rodzicielskiej i aktywności pozaszkolnej.

Tabela 41. Czynniki chroniące – kategorie wyników tenowych - uczniowie klas 4-6

	wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
	%	%	%
klimat szkolny (kat. wyników)	26,4%	65,4%	8,2%
wsparcie rówieśnicze (kat. wyników)	10,8%	69,7%	19,5%
Wynik ogólny kompetencji społeczno-emocjonalnych (kat. wyników)	20,5%	60,3%	19,2%
wsparcie ze strony wychowawców (kat. wyników)	17,7%	70,0%	12,3%
wspierająca postawa nauczycieli (kat. wyników)	20,0%	69,2%	10,8%
kontrola ze strony rodziców (kat. wyników)	12,6%	62,8%	24,6%
wspólne aktywności z rodzicami (kat. wyników)	10,8%	69,2%	20,0%
negatywna ocena zachowań ryzykownych (kat. wyników)	35,9%	64,1%	0,0%

Wynik ogólny ciekawości poznawczej (kat. wyników)	16,9%	72,6%	10,5%
zaangażowanie w aktywności pozaszkolne (kat. wyników)	5,9%	67,9%	26,2%

Najbardziej nasilonym czynnikiem ryzyka jest opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia oraz przeświadczenie o łatwym dostępie do substancji psychoaktywnych. Szczególnie dotyczy do papierosów i alkoholu.

Rysunek 3. Wartości tenowe czynników ryzyka - uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych

Czynniki ryzyka, które są na niskim poziomie to szczególnie mała liczba uczniów prezentujących zachowania problemowe oraz to, że większość badanych ocenia te zachowania jako negatywne. Uważa, że ich rówieśnicy nie powinni sięgać po używki lub stosować przemocy.

Tabela 42. Czynniki ryzyka – kategorie wyników tenowych - uczniowie klas 4-6

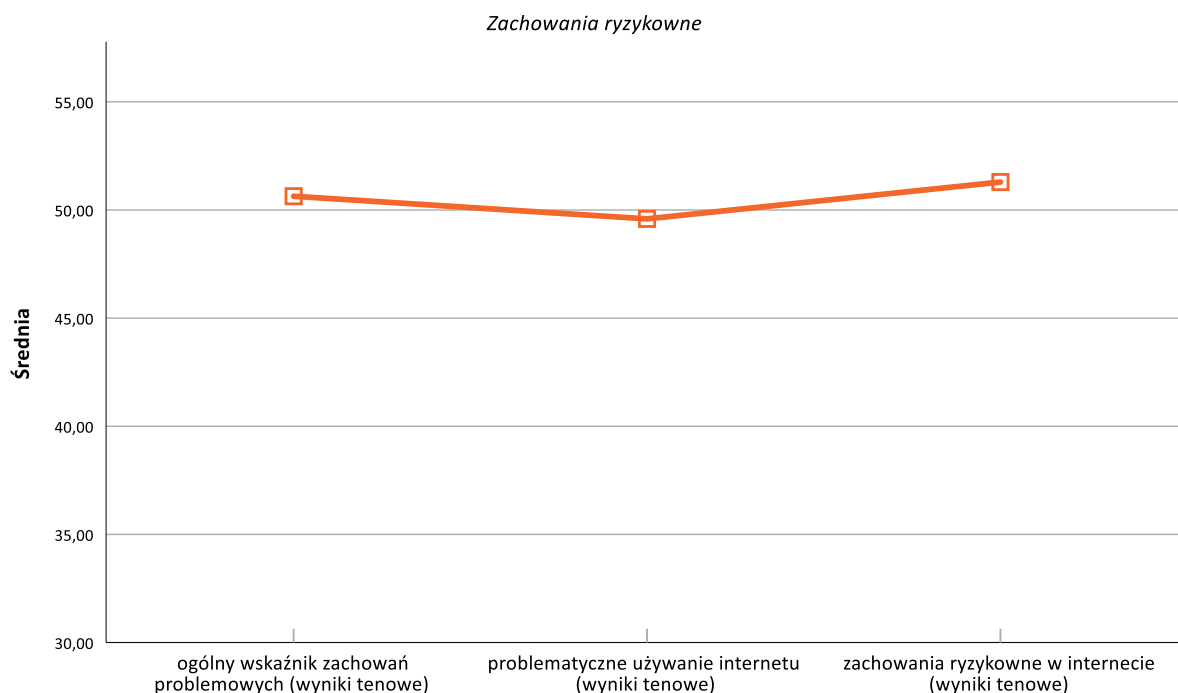
wyniki niskie

wyniki przeciętne

wyniki wysokie

	%	%	%
negatywne wzorce rówieśnicze (kat. wyników)	28,5%	58,2%	13,3%
aprobata zachowań ryzykownych rówieśników (kat. wyników)	43,3%	44,1%	12,6%
model zachowań ryzykownych w rodzinie (kat. wyników)	19,5%	68,2%	12,3%
dostępność substancji psychoaktywnych (kat. wyników)	0,0%	82,1%	17,9%
doświadczanie przemocy (kat. wyników)	0,0%	85,6%	14,4%
doświadczanie cyberprzemocy (kat. wyników)	0,0%	88,7%	11,3%
niska samoocena (kat. wyników)	21,9%	67,3%	10,8%
niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem (kat. wyników)	15,9%	67,7%	16,4%
opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia (kat. wyników)	0,0%	76,4%	23,6%
wykluczenie rówieśnicze (kat. wyników)	18,5%	67,2%	14,4%

Zachowania problemowe młodzieży są na poziomie typowym dla ogółu opisywanej grupy wiekowej. Świadczą o tym wartości tenowe bliskie średniej 50.

Rysunek 4. Wartości tenowe zachowań problemowych - uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych

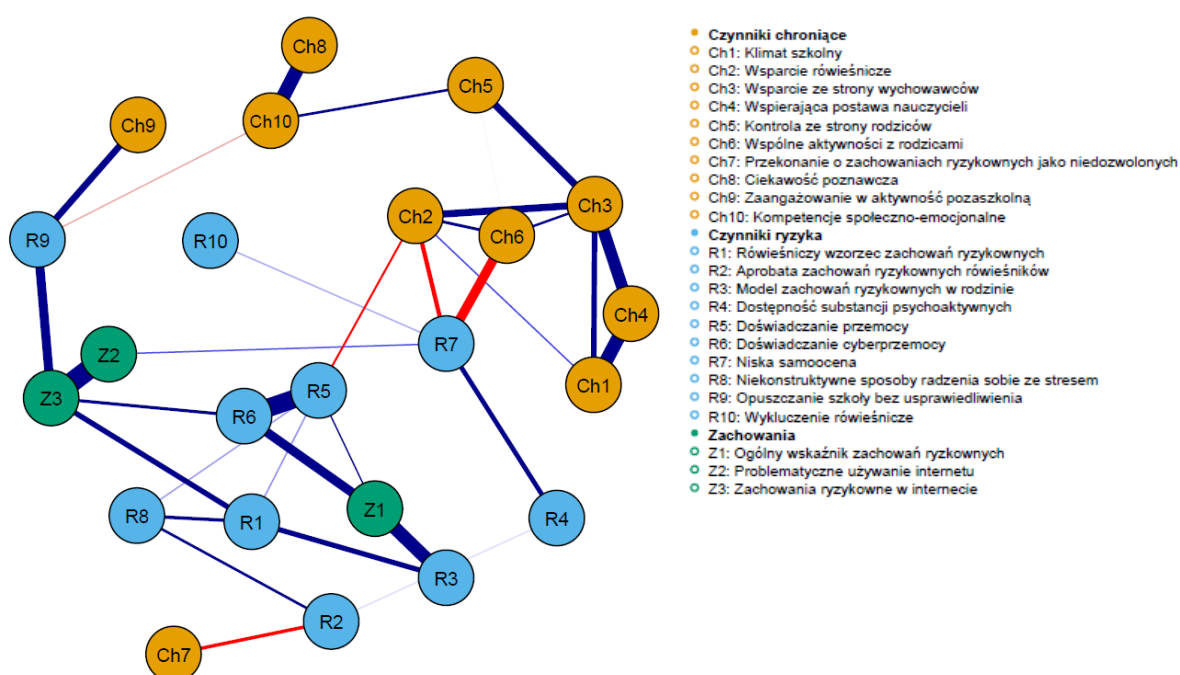
Jak wskazano wyżej, wszystkie zachowania problemowe występują w badanej grupie rzadziej niż ma to miejsce w ogólnej populacji. Szczególnie dotyczy to problematycznej używania internetu. W tym zakresie 21% ma wyniki niskie, świadczące o braku problemu. Widoczne w tabeli wartości procentowe w kolumnie „wyniki wysokie” są typowe dla rozkładu wyników w próbie ogólnopolskiej.

Tabela 43. Zachowania ryzykowne – kategorie wyników tenowych - uczniowie klas 4-6

			wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
			%	%	%
ogólny	wskaźnik	zachowań	0,0%	83,6%	16,4%
problemowych (kat. wyników)					
problematyczne	używanie	internetu			
(kat. wyników)			21,0%	62,7%	16,3%
zachowania	ryzykowne	w internecie	0,0%	81,7%	18,3%
(kat. wyników)					

Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 4-6 szkół podstawowych

Poniższy graf pozwala na określenie związków poszczególnych cech środowiska postrzeganych przez uczniów z podejmowanymi przez nich zachowaniami problemowymi.

Rysunek 5. Graf prezentujący związki między czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 4-6 szkół podstawowych

Część młodzieży klas 4-6, która podejmuje zachowania problemowe (Z1) działa na skutek analogicznych zachowań obserwowanych w domu rodzinnym (R3) oraz doświadczanych przemocy i cyberprzemocy (para R6 i R5). Pośrednio zachowania problemowe zależą również od negatywnego wzorca ze strony rówieśników (R1). Młodzież, która w domu rodzinnym obserwuje zachowania problemowe, ma również częstszy kontakt z rówieśnikami w nie zaangażowanymi, co z kolei wiąże się z normami poprzez które zachowania problemowe są oceniane (R2, Ch7). W tym układzie zmiennych ważną rolę pełni także umiejętność radzenia sobie ze stresem (R8), która jest słabsza u młodzieży

sięgającej po substancje lub angażującej się w przemoc. Zachowania problemowe pełnią wtedy rolę odreagowania stresu i solidarności z rówieśnikami.

Zachowania ryzykowne w internecie (Z2 i Z3) są powiązane z opuszczaniem zajęć szkolnych oraz negatywnym przykładem rówieśników. Odstania to jedną z przyczyn wagarowania, jaką w tym przypadku jest zbyt silne zaangażowanie on-line oraz podążanie za kolegami/koleżankami unikającymi zajęć szkolnych.

Warto zauważyć, że szkołę rzadziej opuszczają ci uczniowie, których kompetencje emocjonalno-społeczne (Ch10) są wyższe a problematyczne używanie internetu mniej dotyczy osób z wysoką samooceną (R7). Oba czynniki są więc istotne jako kierunki działań profilaktycznych.

Z kolei warunki do prawidłowego rozwoju samooceny i kompetencji emocjonalno-społecznych są powiązane ze wsparciem (Ch6) i kontrolą rodziców (Ch5) oraz ze wsparciem rówieśników (Ch2) i pośrednio ze wspierającą postawą wychowawców (Ch1). Praca nad klimatem szkolnym ma więc dodatkowe znaczenie w postaci budowania odpowiednich warunków do rozwoju uczniów.

Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas 4 - 6

Porównanie środowisk szkolnych objęło wszystkie czynniki chroniące, czynniki ryzyka i wskaźniki zachowań problemowych. Różnice obejmują:

- Klimat szkolny, który najniższą wartość przyjął w Nowej Wsi ($F(2,389)=7,809$, $p<0,001$). W dwóch pozostałych środowiskach wyniki są zbieżne. Taki sam rodzaj różnic dotyczy wsparcia ze strony wychowawców i nauczycieli – w Nowej Wsi są one istotnie niższe ($F(2,389)=6,516$; $p=0,002$ oraz dla wsparcia nauczycieli $F(2,389)=13,053$, $p<0,001$).
- Kontrola ze strony rodziców jest najniższa w Nowej Wsi, jedna istotna różnica dotyczy tylko porównania Nowa Wieś – Komorów. W drugim z tych dwóch środowisk kontrola jest najwyższa ($F(2,389)=4,289$; $p=0,014$).
- W Michałowicach uczniowie w porównaniu do dwóch pozostałych środowisk mają największe poczucie przyzwolenia wobec zachowań ryzykownych ($F(2,389)=12,016$; $p<0,001$).

- W Nowej Wsi częściej obserwowane są zachowania problemowe wśród rówieśników oraz wśród członków domu rodzinnego. Różnica ta jest istotna w porównaniu z Michałowicami, w których wyniki w tych obszarach są najniższe ($F(2,389)=8,276$; $p<0,001$ dla wzorca rówieśniczego oraz $F(2,389)=10,315$; $p<0,001$ dla wzorców rodzinnych). Także dostępność substancji jest wyżej oceniana przez uczniów w Nowej Wsi ($F(2,389)=7,918$; $p<0,001$) oraz ogólny wskaźnik zachowań problemowych, co wynika głównie z częściej zgłaszanych w tym środowisku sytuacji doświadczania przemocy ($F(2,389)=10,212$; $p<0,001$).

Uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych

Większość – min. 65% - uczniów klas 7-8 szkół podstawowych jest zadowolona ze wskazanych obszarów życia. Najwięcej osób z osobistego poczucia bezpieczeństwa (86,3% - suma odpowiedzi raczej i bardzo zadowolony(a)), sytuacji finansowej rodziny (89,4%), relacji z rodzicami (85,9%), możliwości rozwoju swoich zainteresowań (88%). Analiza odpowiedzi wskazujących na niezadowolenie pozwala zauważyć trzy obszary z największym odsetkiem młodzieży. Są to: relacje z nauczycielami (niezadowolonych jest 12% uczniów), wygląd osobisty (14%) oraz własne zdrowie (10,2%).

Tabela 44. Zadowolenie z różnych obszarów życia badanych uczniów (samoocena)

	Bardzo niezadowolony(- a) %	Raczej niezadowolony(- a) %	Trochę zadowolony(-a), a trochę niezadowolony(- a) %	Raczej zadowolony(-a) %	Bardzo zadowolony(-a) %
osobiste poczucie bezpieczeństwa	5,6%	0,7%	7,4%	30,3%	56,0%
sytuacja finansowa Twojej rodziny	3,5%	1,4%	5,6%	28,5%	60,9%
pozycja w klasie, w szkole	3,9%	4,6%	16,9%	33,8%	40,8%
relacje z kolegami	4,6%	1,8%	14,8%	31,0%	47,9%
relacje z rodzicami	4,6%	1,1%	8,5%	25,0%	60,9%
relacje z nauczycielami	6,7%	5,3%	22,5%	38,0%	27,5%

inteligencja i zdolności	5,3%	2,5%	14,1%	29,9%	48,2%
wygląd	7,7%	6,7%	14,8%	33,1%	37,7%
zdrowie	5,3%	4,9%	10,6%	30,3%	48,9%
charakter	4,6%	3,9%	13,7%	29,2%	48,6%
sposób spędzania wolnego czasu	4,2%	4,2%	14,4%	32,0%	45,1%
możliwości decydowania o sobie	4,2%	0,7%	12,0%	35,6%	47,5%
możliwości rozwoju swoich zainteresowań	3,9%	1,1%	7,0%	27,8%	60,2%
perspektywy życiowe	5,3%	1,4%	9,5%	33,1%	50,7%

Najwięcej badanych uczniów planuje ukończyć studia wyższe (57,7%). Pozostali zakładają ukończenie szkoły średniej – 10,9% lub branżowej bez matury – 2,1%. Prawie jedna trzecia uczniów nie ma sprecyzowanych planów edukacyjnych (29,2%).

Tabela 45. Aspiracje edukacyjne

		%
aspiracje edukacyjne	Nie wiem, nie zastanawiałem(-am) się nad tym	29,2%
	Zasadnicze zawodowe, bez matury	2,1%
	Średnie ogólne lub zawodowe, matura	10,9%
	Wyższe (studia na uczelni)	57,7%

Z danych wynika, że większość badanych – 58,5% – deklaruje chęć zawarcia małżeństwa. Znacząca część uczniów, bo aż 34,5%, nie ma sprecyzowanego zdania na ten temat, natomiast tylko 7,0% wyraża brak takiej potrzeby i nie planuje ślubu.

Tabela 46. Plan zawarcia związku małżeńskiego w przyszłości

		%
związek małżeński w przyszłości	Chcę tego	58,5%
	Nie mam zdania	34,5%
	Nie chcę tego	7,0%

Blisko połowa badanych (49,3%) wyraża chęć posiadania potomstwa, natomiast 8,1% zdecydowanie nie planuje mieć dzieci. Niewielki odsetek osób (4,9%) preferuje adopcję zamiast posiadania własnych dzieci, a część uczniów nie ma jeszcze określonego stanowiska w tej kwestii.

Tabela 47. Plan posiadania dzieci w przyszłości

		%
posiadanie dzieci w przyszłości	Zdecydowanie nie chcę	8,1%
	Chcę w przyszłości mieć dzieci	49,3%
	Chcę raczej adoptować niż mieć własne dzieci	4,9%
	Jeszcze nie wiem, nie mam zdania na ten temat	37,7%

W planach na przyszłość uczniowie uwzględniają również chęć odniesienia sukcesu w zawodzie – dotyczy to 81,3%. Brak zdania w tym zakresie deklaruje 14,4% a nie zależy na sukcesie 4,2% uczniów.

Tabela 48. Chęć odniesienia sukcesu w zawodzie w przyszłości

		%
sukces w zawodzie	Chcę tego	81,3%
	Nie mam zdania	14,4%
	Nie zależy mi na tym	4,2%

Aktywnością z rodzicami, którą większość uczniów wykonuje regularnie jest wspólne wykonywanie codziennych prac domowych (kilka razy w tygodniu przez 75%, a kilka razy w miesiącu przez 18%). Poza tym 87,4% co kilka razy w miesiącu lub częściej rozmawia z rodzicami o szkole i ocenach. Wspólne spędzanie czasu poza domem to doświadczenie mające miejsce kilka razy w tygodniu u 37,3% osób, a kilka razy w miesiącu u 44,4%. Uczniowie często rozmawiają też z rodzicami o innych sprawach niż sprawy szkolne (83,8% kilka razy w miesiącu lub tygodniu). Najrzadziej uczniowie biorą udział w aktywnościach sportowych (nigdy 13,7%, kilka razy w roku 32%), wydarzeniach

kulturalnych (nigdy 12,7%, kilka razy w roku 50,4%) lub wspólnie grają w gry (nigdy – 18,7%, kilka razy w roku – 31,7%).

Tabela 49. Wspólne aktywności z rodzicami

	Nigdy %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu lub częściej %
Wspólnie spędzamy czas poza domem	5,6%	12,7%	44,4%	37,3%
Rozmawiamy o szkole i o moich ocenach	4,9%	7,7%	26,1%	61,3%
Rozmawiamy o innych moich sprawach	6,7%	9,5%	28,9%	54,9%
Wspólnie uprawiamy sport lub inną aktywność fizyczną	13,7%	32,0%	29,2%	25,0%
Wspólnie bierzemy udział w wydarzeniach kulturalnych (koncerty, kino, teatr itp.)	12,7%	50,4%	22,5%	14,4%
Wspólnie oglądamy filmy lub seriale	9,2%	20,1%	37,0%	33,8%
Wspólnie gramy w gry planszowe lub komputerowe	18,7%	31,7%	29,2%	20,4%
Uczestniczę w podejmowaniu ważnych decyzji rodzinnych	14,4%	28,9%	29,6%	27,1%
Pomagam rodzicom/opiekunom w wykonywaniu codziennych prac domowych (sprząatanie, gotowanie itp.)	3,2%	3,9%	18,0%	75,0%

Najwięcej uczniów w czasie wolnym po szkole zajmuje się własną aktywnością sportową – łącznie 90,8% spędza na tym przynajmniej jedną godzinę tygodniową, najwięcej poświęca na sport 1-3 godziny. Poza tym dominują spotkania z rówieśnikami (91,2%), które najczęściej zajmują od 1 do 7 godzin. Uczniowie często wybierają też chodzenie po sklepach, galeriach lub centrach rozrywki (41,5% zajmuje to od 1 do 3 godzin), odrabiają lekcje (34,5% przez 1 do 3 godzin) oraz uczą się języków obcych (łącznie 83,8% min 1 godzina w tygodniu). Spory odsetek poświęca czas na pracę w wolontariacie (65,2%). Z kolei najmniej popularnymi aktywnościami są zbiórki harcerskie i zajęcia informatyczne (nie zajmuje się nimi odpowiednio 85,9% i 74,3%).

Tabela 50. Sposoby spędzania czasu wolnego poza szkołą

	0 – nie zajmuję się tym %	Mniej niż 1 godzinę %	1-3 godziny %	4-7 godzin %	8 lub więcej godzin %
odrabianie lekcji i przygotowywanie się do lekcji	13,0%	27,8%	34,5%	16,5%	8,1%
pozaszkolna nauka języków obcych	16,2%	18,3%	42,3%	16,5%	6,7%
uprawianie sportu w klubie/sekcji	26,8%	9,9%	30,6%	16,2%	16,5%
własna aktywność sportową (pływanie, rower, grę w piłkę itp.)	9,2%	13,4%	38,4%	23,2%	15,8%
zorganizowane zajęcia artystyczne	68,0%	10,6%	13,4%	2,8%	5,3%
własna aktywność artystyczna (malowanie, pisanie, śpiewanie lub granie, taniec, fotografowanie itp.)	35,2%	18,0%	28,2%	7,0%	11,6%
zbiórki harcerskie	85,9%	2,1%	7,0%	1,1%	3,9%
spotkania grup kościelnych/religijnych	66,9%	12,7%	14,1%	2,1%	4,2%
wolontariat	34,9%	26,8%	26,1%	6,3%	6,0%
korzystanie z kultury poza domem (np. chodzenie do kina, na koncerty, spektakle, wystawy itp.)	27,8%	27,1%	34,9%	5,6%	4,6%
czytanie książek, artykułów, wiadomości w prasie lub online	22,2%	30,6%	26,4%	13,4%	7,4%
zorganizowane zajęcia informatyczne	74,3%	12,7%	8,5%	1,4%	3,2%
spotkania z przyjaciółmi, koleżankami, kolegami	8,8%	6,7%	30,6%	31,0%	22,9%
chodzenie po sklepach, pobyt w centrach handlowo-rozrywkowych	10,2%	19,0%	41,5%	18,3%	10,9%
inne zorganizowane zajęcia tematyczne w kołach zainteresowań, sekcjach, klubach	52,5%	14,1%	18,7%	6,7%	8,1%

Dwie aktywności w internecie są przez uczniów wykonywane praktycznie cały czas – są to komunikowanie się on-line z rodziną i przyjaciółmi (cały czas – 22,2%, kilka razy dziennie – 24,6%) oraz słuchanie muzyki (praktycznie cały czas – 26,4%, kilka razy dziennie – 19,7%). Poza tymi dwiema aktywnościami, uczniowie często oglądają filmiki (63% minimum kilka razy w tygodniu po kilka razy dziennie) oraz szukają czegoś do kupienia lub informacji o cenie (60,2% w podanych wcześniej częstościach zachowań). Najmniej atrakcyjne aktywności to włączanie się w kampanie (79,6% dla opcji nigdy lub prawie nigdy), przygotowywanie własnej twórczości celem udostępnienia jej (68,7% dla nigdy lub prawie nigdy), dyskusje on-line na tematy społeczne (67,9%). Wykorzystywanie internetu do nauki zajmuje około jedną czwartą uczniów kilka razy w tygodniu, a ok. 16% ma taki cel codziennie lub prawie codziennie.

Tabela 51. Sposoby wykorzystywania internetu

	Nigdy	Prawie nigdy	Przynajmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy dziennie	Prawie cały czas	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie odpowiadać
	%	%	%	%	%	%	%	%
szukanie informacji dotyczących możliwości pracy/nauki	15,5%	20,1%	25,0%	15,8%	3,5%	4,6%	7,7%	7,7%
używanie internetu do nauki w szkole	15,1%	19,4%	26,8%	17,3%	6,7%	3,5%	4,6%	6,7%
używanie internetu do rozmowy z ludźmi z innych krajów	36,3%	18,3%	10,9%	10,9%	5,6%	6,7%	3,5%	7,7%
szukanie informacji z kraju i ze świata w internecie	16,5%	25,0%	23,2%	14,1%	5,6%	3,2%	4,9%	7,4%
włączenie się w kampanię/protest albo podpisanie/am petycję online	68,3%	11,3%	2,5%	4,9%	2,1%	1,8%	1,4%	7,7%
dyskusje online z innymi osobami na tematy społeczne lub polityczne	54,9%	13,0%	10,6%	6,7%	1,8%	3,5%	2,5%	7,0%
przygotowywanie własnego video lub muzyki i udostępnianie online	50,7%	18,0%	6,0%	7,0%	4,2%	2,1%	4,6%	7,4%
odwiedzanie portali społecznościowych	18,7%	10,6%	11,6%	15,5%	18,7%	14,4%	2,8%	7,7%

komunikowanie się z rodziną lub przyjaciółmi	6,3%	3,5%	8,1%	25,0%	24,6%	22,2%	2,8%	7,4%
granie w gry online (samemu)	13,0%	12,7%	17,6%	18,7%	14,1%	11,6%	3,5%	8,8%
oglądanie filmików	2,8%	5,6%	15,1%	25,4%	22,5%	17,3%	2,8%	8,5%
stuchanie muzyki online	6,7%	3,5%	11,6%	21,1%	19,7%	26,4%	2,5%	8,5%
uczestniczenie w grupie online, gdzie ludzie dzielą się swoimi zainteresowaniami/hobby	42,6%	16,2%	13,4%	8,5%	4,9%	3,9%	3,2%	7,4%
szukanie informacji na temat zdrowia potrzebnych dla siebie lub kogoś znajomego	35,2%	22,9%	17,3%	8,5%	2,1%	1,4%	4,6%	8,1%
szukanie czegoś do kupienia lub informacji ile coś kosztuje	10,2%	10,2%	33,1%	16,2%	10,9%	6,0%	4,6%	8,8%

Podobnie jak w klasach młodszych, także na poziomie klas 7-8 kontrola rodzicielska jest doświadczana często przez uczniów. Najbardziej w obszarze wychodzenia z domu (przeważnie lub zawsze – 75%) i tego, z kim uczniowie się spotykają (68,7%). W mniejszym stopniu młodzież jest sprawdzana w zakresie wydawania pieniędzy (nigdy – 13,7%, rzadko – 24,3%) oraz tego, gdzie przebywają po szkole (nigdy 14,1%, rzadko 14,4%).

Tabela 52. Kontrola ze strony rodziców

	Nigdy %	Rzadko %	Czasami %	Przeważnie %	Zawsze %
przed Twoim wyjściem z domu pytają, z kim masz się spotkać	9,9%	8,8%	12,7%	25,4%	43,3%
pytają/sprawdzają na co wydajesz pieniądze	13,7%	24,3%	24,3%	23,2%	14,4%
pytają o Twoich przyjaciół	7,0%	10,6%	36,3%	26,1%	20,1%
pytają dokąd idziesz gdy wychodzisz z domu	7,0%	6,7%	11,3%	23,2%	51,8%
pytają co robisz i gdzie przebywasz po szkole	14,1%	14,4%	16,9%	25,4%	29,2%

Większość uczniów (52,1%) zgadza się ze stwierdzeniem, że lubi kolegów/koleżanki z klasy. Mniej zdecydowani są w ocenie nauczycieli – trochę się zgadza, a trochę nie 30,6% osób, a zgadza się 35,9%. Szkołę lubi 33,4%, a postawą nieprzychylną ma 34,1%.

Podsumowując – poza oceną rówieśników, ocena nauczycieli i szkoły jest zróżnicowana a uczniowie podzieleni między dwiema skrajnymi opiniami.

Tabela 53. Klimat szkolny i klasowy

	Całkowicie nieprawdziwe %	Raczej nieprawdziwe %	Trochę prawdziwe, trochę nie %	Raczej prawdziwe %	Całkowicie prawdziwe %
lubię większość kolegów/koleżanek z klasy	8,5%	10,9%	28,5%	28,9%	23,2%
lubię większość nauczycieli, którzy uczą mnie w tym roku	14,8%	18,7%	30,6%	24,3%	11,6%
lubię moją szkołę	19,0%	15,1%	32,4%	23,9%	9,5%

Postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych także dzieli uczniów niemal po połowie. Około 35% deklaruje, że obowiązki szkolne są bardzo ważne. Tyle samo osób trochę się z tym zgadza, a 30,3% uważa przeciwnie. Dla 34,1% nauka nie pomaga zrozumieć świata, z drugiej strony 32,7% ceni naukę w szkole z tego powodu. Uczniowie bardziej przychylni są wobec stwierdzenia, że nauka szkolne pomoże im osiągnąć cele życiowe – zgadza się z tym 42,2% oraz, że sukces zawodowy jest zależny od powodzenia w nauce – tak uważa łącznie 43,7%.

Tabela 54. Postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych

	Całkowicie nieprawdziwe %	Raczej nieprawdziwe %	Trochę prawdziwe, trochę nie %	Raczej prawdziwe %	Całkowicie prawdziwe %
obowiązki szkolne są dla mnie bardzo ważne	15,5%	14,8%	34,9%	23,6%	11,3%
nauka w szkole jest mi potrzebna, żeby lepiej zrozumieć świat	15,1%	19,0%	33,1%	23,9%	8,8%
nauka w szkole pomoże mi osiągnąć cele życiowe	13,4%	16,9%	27,5%	25,7%	16,5%

jeśli chcę osiągnąć sukces zawodowy, muszę się dobrze uczyć	15,8%	14,4%	26,1%	25,4%	18,3%
---	-------	-------	-------	-------	-------

W zestawieniu z rówieśnikami z młodszych klas, uczniowie klas 7-8 mają mniej pozytywnych doświadczeń z rówieśnikami. Zaproszenie do kontaktu z rówieśnikami otrzymuje 61,3% osób, a blisko 20% nie ma takich doświadczeń. Podobnie jest z inicjatywą własną w podejmowaniu kontaktów z rówieśnikami – 51,4% potwierdza, że podejmuje kontakt, 20,5% - nie podejmuje relacji. Z kolei aż blisko jedna trzecia czeka na kontakt i zachętę do kontaktu od innych. Ok. 17% nie dba o relacje z koleżankami i kolegami oraz twierdzi, że rówieśnicy nie interesują ich. Doświadczenie odrzucenia ma 16,2% uczniów.

Tabela 55. Wykluczenie rówieśnicze

	Zdecydowanie się nie zgadzam %	Raczej się nie zgadzam %	Trudno powiedzieć %	Raczej się zgadzam %	Zdecydowanie się zgadzam %
Koledzy i koleżanki zapraszają mnie do wspólnego spędzania czasu z nimi	13,0%	6,7%	19,0%	34,2%	27,1%
Sam(a) nawiązuję kontakt z rówieśnikami w celu przyłączenia się do ich towarzystwa	10,6%	9,9%	28,2%	34,5%	16,9%
Czekam na zachętę ze strony rówieśników do kontaktu z nimi	14,8%	15,8%	35,6%	22,9%	10,9%
Nie dbam o relacje z innymi, są mi obojętni	41,5%	23,9%	16,9%	9,9%	7,7%
Koledzy i koleżanki nie interesują się mną	29,2%	28,5%	25,0%	8,1%	9,2%
Koledzy i koleżanki unikają mnie, nawet gdy staram się nawiązywać z nimi kontakt	46,8%	21,1%	19,7%	7,0%	5,3%
Doświadczam odrzucenia ze strony kolegów/koleżanek	44,4%	18,7%	20,8%	9,2%	7,0%

Konsekwentnie większa jest liczba osób ok. 10 – 12%, której nie mają żadnej osoby, która pożyczalaby potrzebne rzeczy, zapraszała do spotkań, pocieszała lub towarzyszyła w różnych przeżyciach. Z drugiej strony ponad 70% ma przynajmniej kilka takich osób, co świadczy o generalnie bardzo dobrej tendencji w środowiskach szkolnych do okazywania sobie wsparcia rówieśniczego.

Tabela 56. Wsparcie rówieśnicze

	Nie ma takiej osoby	Jedna osoba	Mniejszość	Większość lub prawie wszyscy
	%	%	%	%
pożyczają Ci potrzebne rzeczy, np. zeszyty, książki, długopis, gdy tego potrzebujesz	9,5%	8,8%	29,2%	52,5%
zapraszają Cię, gdy robią coś wspólnie podczas przerwy/po szkole	10,2%	13,4%	39,4%	37,0%
zapraszają Cię na urodziny/imprezy, które organizują	12,7%	9,9%	39,8%	37,7%
pomagają Ci/pocieszają Cię kiedy masz problemy	12,0%	12,7%	40,1%	35,2%
cieszą się wspólnie z Tobą, kiedy coś Ci się uda	12,0%	9,9%	46,5%	31,7%
rozmawiają z Tobą za pomocą internetu, lajkują Twoje posty, pozytywnie komentują	14,1%	10,2%	34,9%	40,8%

Uczniowie deklarują, że najczęściej wychowawca klasowych reaguje w sytuacji, gdy ktoś zrobić coś złego (łącznie 55,7% uczniów odpowiadających „w dużym” lub „bardzo dużym stopniu”) oraz wtedy, kiedy uczeń odniesie sukces (48,3%). Dodawanie otuchy, okazywanie troski i zrozumienia, to zachowania, które w dużym stopniu obserwuje około 1/3 uczniów. Natomiast w ogóle wspierających zachowań nie dostrzega około 20% młodych ludzi.

Tabela 57. Postawa wychowawczyni/wychowawcy

	W ogóle %	W bardzo małym stopniu %	Trochę %	W dużym stopniu %	W bardzo dużym stopniu %
zachęca Cię i dodaje Ci otuchy, kiedy tego potrzebujesz	23,6%	13,4%	28,9%	18,0%	16,2%
troszczy się o Ciebie	19,7%	16,2%	30,3%	16,9%	16,9%
służy pożyteczną informacją i radą, kiedy tego potrzebujesz	16,9%	14,1%	30,3%	20,1%	18,7%
wysłucha Cię, gdy potrzebujesz porozmawiać o sprawach ważnych dla Ciebie	19,0%	13,7%	27,5%	21,8%	18,0%
zauważa, docenia gdy coś Ci się uda – odniesiesz sukces	17,3%	12,3%	22,2%	26,8%	21,5%
reaguje kiedy robisz coś złego	9,9%	8,5%	26,1%	29,6%	26,1%

Mniej więcej podobną liczebnością grupa uczniów dostrzega badane zachowania nauczycieli jak i nie zauważa ich. Najwięcej, 39,4% uczniów twierdzi, że nauczyciele lepiej traktują tych, którzy się dobrze uczą, ale z drugiej strony 26,7% twierdzi, że takich zachowań raczej nie obserwuje lub, że zupełnie ich nie ma. 38,7% uważa, że nauczyciele dbają o to, aby uczniowie zrozumieli materiał, a 24,7% uważa, że tak nie jest. Najbardziej skrajne opinie dotyczą tego, czy nauczyciele lubią wszystkich w klasie – 25,4% uważa, że tak jest, a 47,2%, że nauczyciele faworyzują wybranych uczniów.

Tabela 58. Postawa nauczycieli

	Zupełnie tak nie jest %	Raczej tak nie jest %	Trochę tak jest, a trochę nie %	Raczej tak jest %	Jest tak w pełni %
poświęca więcej uwagi dobrym uczniom	15,8%	13,7%	35,6%	20,1%	14,8%
lepiej traktuje uczniów otrzymujących wyższe oceny	11,6%	15,1%	33,8%	22,5%	16,9%
zwraca uwagę przede wszystkim na oceny	10,6%	19,7%	38,0%	15,5%	16,2%
dba, żebyśmy rozumieli to, czego się uczymy	9,9%	14,8%	36,6%	28,5%	10,2%

wierzy, że każdy uczeń może odnieść sukces w nauce	9,9%	17,3%	37,7%	22,2%	13,0%
umie wybaczyć błędy, które popełniamy	13,0%	12,3%	38,0%	27,8%	8,8%
wierzy, że na popełnionych błędach możemy się uczyć	13,7%	15,1%	37,7%	23,9%	9,5%
daje prawo do błędów	15,5%	16,2%	38,4%	21,5%	8,5%
lubi wszystkich uczniów w klasie	27,1%	20,1%	27,5%	15,5%	9,9%

Wyniki uczniów w nauce są bardzo dobre lub dobre (średnia ponad 5 dotyczy 43%, średnia ponad 4 – 34,2%). Jedynie 6,7% ma najniższe możliwe średnie.

Tabela 59. Średnia ocen z poprzedniego półrocza

		%
średnia ocen z minionego semestru	Pomiędzy 5 a 6	43,0%
	Pomiędzy 4 a 5	34,2%
	Pomiędzy 3 a 4	16,2%
	Pomiędzy 2 a 3	4,6%
	Pomiędzy 1 a 2	2,1%

Zdecydowana większość uczniów, bo aż 91,9%, nigdy nie powtarzała klasy. Jedynie 5,6% badanych aktualnie powtarza klasę, natomiast 2,5% deklaruje, że miało taki epizod w przeszłości.

Tabela 60. Powtarzanie klasy

		%
powtarzanie klasy	Nie, nigdy	91,9%
	Tak, teraz powtarzam	5,6%
	Tak, kiedyś	2,5%

Większość uczniów nie opuszczała lekcji ani razu. Jednak jest około 10% osób, które samemu opuściły cały dzień lub wybrane lekcje wybierając inne aktywności niż nauka w szkole. Uczniowie opuszczający lekcje najczęściej robili to z kilkoma osobami wybierając zajęcia, na które nie szli. Około 7% opuszcza lekcje z powodu lęku przed nauczycielami lub ocenami.

Tabela 61. Częstość wagarowania

	Nie zdarzyło się %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w tym roku szkolnym %	Kilka razy w ostatnim miesiącu %
razem z całą klasą opuściliśmy cały dzień	76,4%	14,4%	3,9%	5,3%
razem z całą klasą opuściliśmy pojedyncze lekcje	66,5%	22,2%	6,3%	4,9%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy cały dzień	63,0%	21,8%	9,2%	6,0%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy pojedyncze lekcje	46,5%	32,0%	12,3%	9,2%
sam/a opuściłem/am cały dzień	60,9%	16,2%	11,6%	11,3%
sam/a opuściłem/am pojedyncze lekcje	52,8%	23,2%	11,6%	12,3%
opuszczałem/am lekcje bo chciałem/am robić inne rzeczy (np. grać na komputerze, spotykać się ze znajomymi, itp.)	66,5%	15,1%	9,2%	9,2%
opuszczałem/am lekcje bo obawiałem/am się niektórych nauczycieli, uczniów, złej oceny	61,6%	22,9%	8,8%	6,7%

W sytuacji namawiania przez rówieśników do działań, na które nie ma się ochoty najczęściej bo 57,7% uczniów działa w oparciu o własną decyzję i nie daje się przekonać. Około 18% wybiera unikanie towarzystwa osoby wywierającej presję. Kolejną strategią jest radzenie się rodziców lub opiekunów, co deklaruje 12,0% badanych. Również część

młodych ludzi szuka wsparcia u rówieśników (6,3%), natomiast najmniej osób decyduje się zrobić to, czego oczekuje osoba wywierająca presję.

Tabela 62. Reakcje na negatywną presję ze strony rówieśników

		%
reakcja na namawianie rówieśników do zrobienia czegoś, na co nie ma się ochoty	Unikam jego/jej towarzystwa	18,7%
	Radzę się rodziców lub opiekunów	12,0%
	Radzę się rówieśników	6,3%
	Robię to, co on(a) chce	5,3%
	Robię to, co ja chcę	57,7%

Strategie, które uczniowie często wykorzystują w sytuacji stresu są ukierunkowane głównie na redukcję napięcia i próby zapomnienia o problemie – 35,6% często a 43,7% czasami ogląda filmy i seriale, aby sobie poradzić; sport lub spacer to częsty wybór 28,2% i sporadyczny 40,5%; próby zapomnienia o problemie wybiera często 25,4% a czasami 46,1%. Podobny odsetek, w trudnościach szuka samotności (często – 27,8%, czasami – 45,4%), płacze (28,2% i 40,5%), myśli nieustannie o problemie (28,2%, 37,3%). Wiele osób podejmuje działania konstruktywne jak rozmowa z rodzicami lub kimś z rodziny (często – 28,2%, czasami 43,7%), rozmowa z koleżeństwem (często 26,4% a czasami 43,7%). Większość uczniów nigdy w trudnościach nie sięga po papierosy (nigdy – 82,4%), alkohol (nigdy – 81,7%) lub leki uspokajające (nigdy – 77,1%). Z drugiej strony około jedna piąta sięga po substancje psychoaktywne czasami lub często, gdy przeżywa trudności.

Tabela 63. Sposoby reagowania w sytuacji problemu lub trudnych chwilach

	Często %	Czasami %	Nigdy %
szukanie samotności	27,8%	45,4%	26,8%
rozmowa z kolegą, koleżanką	26,4%	43,7%	29,9%
zapalenie papierosa	7,4%	10,2%	82,4%
oglądanie filmów albo seriali	35,6%	43,7%	20,8%
rozmowa o swoich sprawach z rodzicami lub z kimś z rodziny	28,2%	45,4%	26,4%

picie alkoholu	8,8%	9,5%	81,7%
objadanie się	13,7%	26,8%	59,5%
płacz	28,2%	40,5%	31,3%
niszczenie jakiejś rzeczy, sprzętów	9,5%	24,6%	65,8%
zajmowanie się sportem lub długie spacerowanie	28,2%	44,0%	27,8%
branie leków uspokajających	9,5%	13,4%	77,1%
czytanie książki	17,6%	35,2%	47,2%
szukanie pomocy nauczyciela, pedagoga, psychologa itp.	5,6%	16,9%	77,5%
złosczenie się i kłótnie z najbliższymi	13,0%	43,7%	43,3%
staranie się szybko zapomnieć o trudnościach	25,4%	46,1%	28,5%
modlitwa lub pójście do kościoła	10,2%	29,2%	60,6%
myślenie bez przerwy o problemie	29,2%	37,3%	33,5%
zajmowanie się swoim hobby	35,2%	42,6%	22,2%
popadanie w nastroje smutku i przygnębienia	26,1%	33,5%	40,5%
czytanie poradników, portali	7,0%	21,8%	71,1%

Dominującym powodem, dla którego młodzież miałaby sięgnąć po substancje psychoaktywne jest ciekawość (potwierdza to łącznie 40,9%). Drugim z motywów jest próba wpływu na przeżywane emocje: dla zmiany humoru (33,7%), dla zapomnienia o problemach (32,8%). Największa część młodzieży wyraża jednak sprzeciw wobec każdego z tych motywów – od ok 48% do 61%.

Tabela 64. Powody decyzji o ewentualnym sięganiu po substancje psychoaktywne

	Zdecydowanie tak %	Raczej tak %	Raczej nie %	Zdecydowanie nie %
żeby przyłączyć się do grupy rówieśników	17,3%	9,1%	17,3%	56,4%
przez ciekawość	18,2%	32,7%	17,3%	31,8%
dla poprawy humoru, lepszego nastroju	17,3%	16,4%	18,2%	48,2%
żeby komuś zaimponować	13,6%	7,3%	18,2%	60,9%
żeby mnie lubili	11,8%	7,3%	20,0%	60,9%
żeby mnie nie wyśmiali	12,7%	9,1%	19,1%	59,1%
żeby uciec od problemów	17,3%	15,5%	17,3%	50,0%

żeby poczuć się mniej spiętym/spiętą na spotkaniu	13,6%	14,5%	16,4%	55,5%
żeby impreza czy spotkanie było lepsze	12,7%	15,5%	19,1%	52,7%
z innych powodów	12,7%	19,1%	17,3%	50,9%

Zachowanie ryzykowne w internecie, które młodzież wykonuje najczęściej to dodawanie do listy kontaktów kogoś nieznanego (robi tak 14,8% przynajmniej raz w miesiącu) oraz udawanie, że jest się kimś innym niż w rzeczywistości (11,9%). Dodatkowo kilka razy w roku 21,1% szuka nowych znajomych poprzez internet. Około 10% ryzykuje wysłać w sieci swoje prywatne dane lub zdjęcia.

Tabela 65. Zachowania ryzykowne w internecie

	Ani razu	Kilka razy	Przynajmniej raz w miesiącu	Przynajmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie odpowiadać
	%	%	%	%	%	%	%
szukanie nowych przyjaciół albo znajomych w internecie	55,3%	21,1%	4,9%	3,2%	3,2%	2,8%	9,5%
wysłanie informacji o sobie (np. imię i nazwisko, adres albo numer telefonu) komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	67,6%	10,9%	4,6%	2,8%	3,2%	1,8%	9,2%
dodanie do listy znajomych lub listy kontaktów kogoś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	46,5%	23,9%	9,2%	5,6%	3,2%	2,5%	9,2%
udawanie w internecie, że jest się kimś innym niż w rzeczywistości	58,8%	15,5%	5,6%	6,3%	1,4%	2,5%	9,9%
wysyłanie swojego zdjęcia albo filmiku ze sobą komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	68,0%	8,8%	3,9%	3,5%	3,9%	1,8%	10,2%

Jednym z objawów problematycznego używania internetu jest używanie go, pomimo wyraźnego celu i braku zainteresowania. Co najmniej raz w tygodniu zdarza się to blisko

20% młodzieży. Drugim, co do częstości objawem jest uczucie nudy, gdy brak jest internetu – dotyczy to 15,2% przynajmniej raz w tygodniu. Około 14% ma trudności z kontrolowaniem czasu spędzanego w sieci.

Tabela 66. Objawy problematycznego używania internetu

	Ani razu	Kilka razy	Raz w miesiącu	Raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie mówić
	%	%	%	%	%	%	%
zaniedbywanie jedzenia lub spania z powodu internetu	50,7%	22,2%	3,9%	3,5%	4,9%	3,9%	10,9%
uczucie nudy kiedy nie ma się dostępu do internetu	21,1%	40,8%	8,5%	9,9%	5,3%	3,9%	10,6%
używanie internetu mimo, że nie było się tym tak naprawdę zainteresowany/a	29,9%	28,9%	8,5%	10,6%	8,8%	2,8%	10,6%
z powodu internetu spędzanie mniej czasu ze znajomymi, rodziną lub zaniedbywanie naukę	36,3%	28,5%	6,0%	8,5%	6,0%	3,9%	10,9%
bezskuteczne próbowanie spędzania mniej czasu w internecie	39,4%	24,6%	7,7%	5,3%	8,8%	3,5%	10,6%
konflikty z rodziną/przyjaciółmi z powodu czasu spędzanego w internecie	48,9%	18,3%	6,3%	5,3%	6,0%	4,2%	10,9%
opinia, że ilość czasu spędzanego w internecie powoduje problemy	43,0%	17,6%	6,3%	5,6%	6,7%	7,0%	13,7%

W porównaniu do klas 4-6 większy jest odsetek uczniów, którzy mają w swoim otoczeniu

rówieśników podejmujących zachowania problemowe. Około 10 do 12% uważa, że prawie wszyscy w ich najbliższym otoczeniu sięgają po wyroby tytoniowe i napoje energetyczne. Dla 28,5% powszechne jest stosowanie wyzwisk i wulgaryzmów. Według 19,7% pojedyncze osoby piją alkohol a według 19% takich rówieśników jest więcej.

Tabela 67. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony rówieśników

	Nikt %	Pojedyncze osoby %	Połowa osób %	Większość osób %	Prawie wszyscy %
palenie tytoniu/e-papierosów	45,4%	32,7%	5,6%	5,3%	10,9%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	58,8%	22,9%	5,6%	2,8%	9,9%
picie alkoholu	61,3%	19,7%	6,3%	3,5%	9,2%
upijanie się	70,4%	12,3%	3,9%	3,5%	9,9%
picie napojów energetycznych	33,8%	31,7%	13,4%	8,8%	12,3%
zażywanie leków w celu odurzenia się	76,8%	8,1%	2,8%	2,5%	9,9%
zażywanie dopalaczy	76,4%	7,7%	4,6%	1,8%	9,5%
palenie marihuany/haszyszu	77,8%	7,0%	3,5%	2,5%	9,2%
zażywanie innych narkotyków	75,0%	9,2%	4,2%	2,8%	8,8%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	26,8%	9,2%	16,9%	18,7%	28,5%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	45,8%	26,8%	11,3%	5,6%	10,6%
obrażenie kogoś w internecie	39,1%	27,8%	13,4%	7,0%	12,7%

Większość, bo około 60% uważa, że nie wolno im podejmować zachowań problemowych. Nie obejmuje to jednak napojów energetycznych, gdzie już tylko 44,7% uważa, że nie powinna ich pić, a także stosowanie wyzwisk i wulgaryzmów – tylko 34,2% uważa, że nie wolno tego robić. Z drugiej strony jest około 18-20% uczniów, uważających, że zdecydowanie mogą podejmować wymienione zachowania. Najwięcej osób ma poczucie przyzwolenia dotyczące napojów energetycznych i współżycia seksualnego.

Tabela 68. Zachowania ryzykowne - poczucie przyzwolenia

Zdecydowanie mogę to robić	Chyba mogę to robić	Trudno powiedzieć	Raczej nie wolno mi tego robić	Zdecydowanie nie wolno mi tego robić
-------------------------------	------------------------	----------------------	-----------------------------------	--

	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	18,7%	4,6%	7,4%	8,1%	61,3%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	17,3%	4,9%	4,6%	7,7%	65,5%
picie alkoholu	16,9%	4,6%	8,1%	11,3%	59,2%
upijanie się	17,6%	3,2%	6,3%	8,8%	64,1%
picie napojów energetycznych	22,2%	7,7%	10,2%	15,1%	44,7%
zażywanie leków w celu odurzania się	16,9%	2,8%	6,3%	7,7%	66,2%
zażywanie dopalaczy	17,6%	2,5%	6,3%	7,7%	65,8%
palenie marihuany/haszyszu	18,3%	2,1%	7,4%	7,0%	65,1%
zażywanie innych narkotyków	18,3%	1,4%	7,0%	7,0%	66,2%
współżycie seksualnie	20,1%	2,8%	9,5%	6,7%	60,9%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	21,5%	9,2%	15,8%	19,4%	34,2%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	18,3%	4,9%	9,5%	14,1%	53,2%
obrażenie kogoś w internecie	18,3%	4,9%	13,4%	15,8%	47,5%

Podobny rozkład wyników jak w poczuciu osobistego przyzwolenia do podejmowania zachowań problemowych można zaobserwować w aprobacie wobec zachowań rówieśników. Większość uważa, że rówieśnicy nie powinni podejmować takich zachowań lub, że są one zupełnie niedopuszczalne. Inaczej jest jednak w przypadku napojów energetycznych – dla 28,5% jest to zachowanie obojętne, a 23,2% dopuszcza picie napojów. Podobny rozkład odpowiedzi można zauważyć w przypadku stosowania wyzwisk i wulgaryzmów. Jednocześnie zaobserwować można większy sprzeciw wobec zachowań przemocowych w internecie. Około 10% młodzieży wyraża akceptację wobec większości zachowań swoich kolegów i koleżanek.

Tabela 69. Zachowania ryzykowne - aprobata zachowań rówieśników

	Akceptuję to w pełni	Uważam, że to czasami dopuszczalne	Jest mi to obojętne	Uważam, że tak być nie powinno	Jest to zupełnie niedopuszczalne
	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	13,4%	4,2%	19,7%	28,2%	34,5%

zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	11,6%	2,5%	19,0%	27,5%	39,4%
picie alkoholu	11,3%	2,1%	21,1%	24,6%	40,8%
upijanie się	11,3%	1,1%	17,6%	24,3%	45,8%
picie napojów energetycznych	15,8%	7,4%	28,5%	18,3%	29,9%
zażywanie leków w celu odurzania się	10,9%	1,1%	17,3%	19,0%	51,8%
zażywanie dopalaczy	11,3%	0,4%	14,1%	23,9%	50,4%
palenie marihuany/haszyszu	10,9%	0,7%	14,4%	21,8%	52,1%
zażywanie innych narkotyków	10,6%	1,8%	14,4%	18,3%	54,9%
współżycie seksualnie	12,3%	3,2%	19,4%	20,8%	44,4%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	16,9%	9,9%	26,4%	19,7%	27,1%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	10,6%	3,2%	16,2%	32,0%	38,0%
obrażenie kogoś w internecie	13,0%	2,8%	20,4%	27,1%	36,6%

Młodzież w domu rodzinnym najczęściej obserwuje palenie papierosów (minimum kilka razy w tygodniu u łącznie 21,8% uczniów) oraz wyzywanie i krytykę innych (18,6% w przypadku krytyki i 15,5% w przypadku wyzywania). Negatywny przykład picia alkoholu obserwuje kilka razy w miesiącu 13,7%, częściej blisko 20%.

Tabela 70. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony członków rodziny

	Nigdy	Raz w moim życiu	Kilka razy w moim życiu	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e- papierosów	54,6%	3,5%	8,5%	4,9%	6,7%	4,2%	17,6%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	80,6%	3,9%	2,1%	2,8%	1,8%	0,7%	8,1%
picie alkoholu	35,2%	1,8%	11,6%	17,3%	13,7%	11,6%	8,8%
upijanie się	59,9%	7,0%	8,5%	10,9%	5,3%	0,7%	7,7%
picie napojów energetycznych	48,9%	3,9%	12,7%	13,0%	8,5%	3,9%	9,2%
złoszczenie się na kogoś	33,1%	1,8%	7,7%	9,9%	22,2%	11,6%	13,7%
złośliwe krytykowanie	48,9%	4,2%	8,5%	8,5%	11,3%	7,0%	11,6%
kłótnie z innymi	34,5%	2,5%	7,7%	13,0%	17,3%	12,3%	12,7%

wyzywanie kogoś	54,2%	3,5%	10,9%	6,3%	9,5%	3,9%	11,6%
bicie kogoś	75,0%	4,2%	4,6%	3,9%	2,8%	1,4%	8,1%

Blisko 40% badanych uważa, że dość łatwo a nawet bardzo łatwo jest zdobyć piwo, tytoń lub papierosy, wino, oraz napoje energetyczne (w ich przypadku 50% młodzieży). Około 15% stwierdza o łatwym dostępie do marihuany lub innych narkotyków, do leków i dopalaczy. Dla ok 30% problemem nie jest dostęp do wódki i mocnych alkoholi.

Tabela 71. Zachowania ryzykowne - poczucie dostępności substancji psychoaktywnych

	Bardzo trudno %	Dość trudno %	Dość łatwo %	Bardzo łatwo %
tytoń/e-papierosy	43,3%	15,8%	23,2%	17,6%
snusy lub innych wyroby nikotynowe	53,2%	21,1%	14,1%	11,6%
piwo	38,7%	20,8%	20,4%	20,1%
wino	42,3%	20,8%	19,0%	18,0%
wódka lub inne mocne alkohole	51,1%	17,6%	16,2%	15,1%
napoje energetyczne	33,8%	14,1%	24,6%	27,5%
leki w celu odurzania się	62,3%	16,5%	9,2%	12,0%
dopalacze	68,0%	17,3%	6,0%	8,8%
marihuana/haszysz	71,8%	12,3%	5,3%	10,6%
inne narkotyki	72,9%	12,3%	3,9%	10,9%

Blisko 80% uczniów nie sięgało nigdy po papierosy ani po mocne alkohole, jeszcze więcej bo 86% po snusy, blisko 90% nie miało kontaktu z silniejszymi środkami psychoaktywnymi. Natomiast najczęstszym zachowaniem problemowym jest stosowanie przemocy słownej (kilka razy w tygodniu lub codziennie – 27,5%), picie napojów energetycznych (8,8%), stosowanie przemocy fizycznej (7,7%) i obrażanie innych w internecie (9,1%). Około 10% piło kilka razy w życiu alkohol a 6,3% pali codziennie papierosy. Częstość sięgania po papierosy i stosowania przemocy słownej jest o ok. 4pp większa niż ma to miejsce w próbie ogólnopolskiej.

Tabela 72. Zachowania ryzykowne - częstość zachowania uczniów

	Nigdy	Raz w życiu	Kilka razy w życiu	Kilka razy w ostatnim roku	Kilka razy w ostatnim miesiącu	Kilka razy w ostatnim tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e- papierosów	76,8%	6,0%	7,0%	2,1%	0,7%	1,1%	6,3%
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	86,6%	2,5%	1,8%	2,1%	1,1%	1,1%	4,9%
picie piwa	69,4%	9,9%	10,9%	3,2%	1,4%	0,4%	4,9%
picie wina	73,2%	7,0%	10,6%	3,2%	1,1%	0,4%	4,6%
picie wódki lub innych mocnych alkoholi	79,6%	6,3%	5,6%	2,1%	1,1%	0,4%	4,9%
upijanie się	88,0%	1,1%	2,1%	3,2%	1,1%	0,0%	4,6%
picie napojów energetycznych	61,6%	7,4%	12,3%	5,6%	4,2%	2,1%	6,7%
zażywanie leków w celu odurzenia się	87,0%	2,8%	2,1%	1,8%	0,7%	0,7%	4,9%
zażywanie dopalaczy	89,8%	0,4%	2,1%	1,8%	1,1%	0,0%	4,9%
palenie marihuany/haszyszu	89,1%	0,7%	1,8%	1,4%	1,1%	0,7%	5,3%
zażywanie innych narkotyków	89,1%	1,1%	1,4%	1,1%	1,8%	0,4%	5,3%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	46,8%	2,5%	6,0%	8,5%	8,8%	9,2%	18,3%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	68,0%	6,3%	8,5%	3,9%	5,6%	1,4%	6,3%
obrażanie kogoś w internecie	66,5%	5,3%	8,5%	4,9%	5,6%	2,1%	7,0%

Dręczenie polegające na uporczywym nękanii innych osób jest doświadczeniem około 40% uczniów. Około jednej piątej było dręczonych trzy lub więcej razy w ciągu roku. Około 20% przyznaje się do dręczenia innych.

Tabela 73. Dręczenie - doświadczanie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczanie dręczenia	60,2%	14,4%	5,3%	20,1%
dręczenie innych	77,1%	9,2%	3,5%	10,2%

Cyberprzemocy doświadczało 26,2% choć raz w roku. Stosowało ten typ przemocy około 20% uczniów.

Tabela 74. Cyberprzemoc - doświadczanie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczanie cyberprzemocy	73,6%	10,2%	4,2%	12,0%
stosowanie cyberprzemocy	79,9%	8,1%	3,5%	8,5%

Najczęstsze formy cyberprzemocy doświadczane przez uczniów to złośliwe komentarze na forach, wyzywanie na portalach społecznościowych i wykluczanie z grup internetowych – około 25% doświadczyło takich form przemocy, najczęściej raz lub kilka razy w ostatnim roku.

Tabela 75. Formy cyberprzemocy

	Nie zdarzyło mi się w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w miesiącu %	Raz lub kilka razy w tygodniu %	Raz lub kilka razy dziennie %
komentowali moje wypowiedzi na forum internetowym, żeby mnie ośmieszyć/sprawić przykrość/wystraszyć	75,4%	14,1%	3,9%	1,8%	4,9%
wysyłali do mnie SMS-y żeby mi dokuczyć/sprawić przykrość/wystraszyć	78,5%	13,0%	2,8%	1,4%	4,2%

wyzywali mnie, rozmawiając na czacie/na portalu społecznościowym	74,6%	13,7%	5,6%	1,4%	4,6%
publikowali, bądź rozsyłali ośmieszające mnie zdjęcia lub filmy	76,8%	11,3%	3,9%	3,2%	4,9%
wysyłali mi wiadomości przez komunikator (np. Messenger), aby mnie obrazić/wystraszyć	77,8%	8,5%	5,3%	2,1%	6,3%
celowo wykluczyli mnie lub nie dopuścili do grona znajomych w internecie, żeby mi dokuczyć	73,9%	14,4%	4,6%	1,8%	5,3%

W zestawieniu z cyberprzemocą, przemoc występuje częściej. Około 40% uczniów doświadczyło kiedykolwiek ośmieszania przed innymi, wulgarnego zwymyślenia – dla ok. 9% miało to miejsce kilka razy w roku, a 8% doświadcza tego codziennie. Inne formy przemocy choć występują rzadziej, to są doświadczane regularnie – kilka razy w miesiącu lub częściej - przez około 8-9% młodzieży.

Tabela 76. Formy przemocy

	Nigdy %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu %	Codziennie %
złośliwie ośmieszają lub oczerniają przed innymi]	60,6%	16,9%	8,8%	4,9%	0,7%	8,1%
wulgarnie wymyślają	60,2%	12,3%	10,9%	6,0%	2,8%	7,7%
celowo, poważnie grozi, nie dla żartu	78,5%	8,5%	4,6%	1,8%	1,1%	5,6%
zmusza do czegoś poniżającego	80,6%	6,7%	3,9%	2,5%	0,7%	5,6%
dotyka bez Twojej zgody intymnych części ciała	82,4%	5,3%	3,9%	1,1%	1,4%	6,0%
zmusza do oddania pieniędzy lub jakichś przedmiotów	83,8%	4,6%	2,1%	2,5%	0,7%	6,3%
celowo, mocno uderza lub szarpie, nie dla żartu	81,3%	6,3%	2,8%	2,5%	1,4%	5,6%

mocno bije	81,0%	4,9%	4,2%	3,2%	1,1%	5,6%
------------	-------	------	------	------	------	------

Sprawcami przemocy są najczęściej rówieśnicy – deklaruje tak ok. 45% badanych. Według blisko 30% są to starsi uczniowie, a wg 25% młodszy. Przemoc ze strony dorosłych to doświadczenie około 20%.

Tabela 77. Przemoc - sprawcy przemocy

	Nigdy	Raz lub kilka razy w życiu	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%
młodszy uczeń	75,4%	9,9%	3,5%	3,5%	1,4%	6,3%
rówieśnik	55,6%	20,8%	11,3%	5,6%	0,7%	6,0%
starszy uczeń	70,8%	11,3%	7,7%	3,5%	1,1%	5,6%
rodzic	81,7%	6,0%	3,2%	2,5%	1,1%	5,6%
nauczyciel	79,9%	7,7%	2,1%	2,1%	0,7%	7,4%
obcy dorosły	81,7%	7,0%	2,5%	2,5%	1,1%	5,3%
ktoś inny	78,9%	8,8%	1,8%	2,1%	0,7%	7,7%

Fałszywe przekonania dotyczące alkoholu posiada średnio 10% młodzieży. Najbardziej dotyczy to przekonania, że osoby z mocną głową mogą wypić więcej (15,5% uważa, że to prawda), a także wpływu alkoholu na zdenerwowanie lub przewyciężanie nieśmiałość (wg 13% alkohol pomaga).

Tabela 78. Przekonania na temat spożywania alkoholu

	Prawda	Nie wiem	Fałsz
	%	%	%
ludzie z mocną głową mogą wypić więcej bez szkody dla zdrowia	15,5%	42,3%	42,3%
piwo to nie jest alkohol	11,6%	31,3%	57,0%
prawdziwy mężczyzna od czasu do czasu musi się upić	11,6%	34,5%	53,9%
kierowca przed jazdą może bez szkody wypić trochę alkoholu	11,6%	27,5%	60,9%

alkohol jest dobrym lekarstwem na niektóre dolegliwości	14,8%	38,0%	47,2%
osoby uzależnione piją, dlatego, że mają słaby charakter	14,4%	44,4%	41,2%
pijąc tylko piwo nie można się uzależnić	9,2%	34,9%	56,0%
alkohol jest bardziej szkodliwy dla nastolatka, niż dla czterdziestolatka	31,7%	44,0%	24,3%
alkoholizm jest chorobą	46,1%	35,2%	18,7%
można przewidzieć, kto spośród pijących uzależni się	22,2%	50,4%	27,5%
dziewczynom imponują chłopcy, którzy piją	8,1%	40,5%	51,4%
każdy, kto się upija, jest uzależniony	9,2%	46,8%	44,0%
alkohol ułatwia nawiązywanie kontaktów z ludźmi	13,0%	41,5%	45,4%
wypicie alkoholu pomaga przezwyciężyć zdenerwowanie	13,4%	48,2%	38,4%

Wśród przekonań na temat narkotyków najbardziej niepokojące jest uznawania marihuany za nieszkodliwą przez 17,3% , traktowania narkotyków jako elementu dobrej zabawy przez 11,3% oraz brak wiedzy o tym, czy zażywanie narkotyków może być rodzajem choroby (43,% - nie wiem, 16,5% - nie).

Tabela 79. Przekonania na temat narkotyków

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
marihuana jest szkodliwa	54,9%	27,8%	17,3%
można przez rok zażywać co kilka dni narkotyki, a potem po prostu przestać	10,9%	36,6%	52,5%
narkotyki są gwarancją udanej imprezy	11,3%	35,6%	53,2%
każdy narkotyk jest niebezpieczny dla zdrowia	42,3%	34,5%	23,2%
tylko ludzie o słabym charakterze uzależniają się od narkotyków	10,9%	41,5%	47,5%
nawet wzięcie jednej porcji narkotyku może prowadzić do uzależnienia	39,8%	42,3%	18,0%
amfetamina pomaga w dobrym uczeniu się	10,9%	53,5%	35,6%
uzależnienie od narkotyków to rodzaj choroby	40,1%	43,3%	16,5%
ktoś, kto raz zażył narkotyk, jest już narkomanem	10,2%	50,4%	39,4%

zażywanie narkotyków tylko dla zabawy, też prowadzi do uzależnienia	42,6%	42,3%	15,1%
każdy może wyjść z uzależnienia	36,6%	43,7%	19,7%

Kompetencje społeczno-emocjonalne badanej grupy uczniów są na poziomie umiarkowanym. Wsparcie może być ukierunkowane szczególnie na dwa obszary: samoświadomość oraz zarządzanie sobą, tj. umiejętność rozumienia doświadczanych emocji, własnych myśli, wartości oraz ich znaczenia dla podejmowanych działań oraz umiejętność do regulowania własnych emocji, myśli, zachowań w różnych sytuacjach, zdolność do osiągnięcia postawionych sobie celów i realizacji aspiracji.

Tabela 80. Skale kompetencji społeczno-emocjonalnych

	Średnia	Minimum	Maksimum
Wynik ogólny kompetencji społeczno-emocjonalnych	110,38	34,00	170,00
Samoświadomość	3,15	1,00	5,00
Świadomość społeczna	3,38	1,00	5,00
Zarządzanie sobą	3,09	1,00	5,00
Umiejętności interpersonalne	3,30	1,00	5,00
Odpowiedzialne podejmowanie decyzji	3,30	1,00	5,00

Ciekawość poznawcza na poziomie średnim 58,23 punktów może być interpretowana jako typowo przeciętna – maksymalny możliwy wynik to 95 punktów.

Tabela 81. Ciekawość poznawcza uczniów

	Średnia	Minimum	Maksimum
Wynik ogólny ciekawości poznawczej	58,23	37,00	84,00

W badaniu uczniów klas 7-8 uwzględniono także sprawdzenie objawów kryzysu psychicznego. W odniesieniu do większości objawów młodzież oświadcza, że ich nie doświadczają lub doświadczają rzadko. Jest jednak około jednej czwartej osób, którym wybrane przeżycia towarzyszą często lub bardzo często. Mowa tutaj o objawach: zniecierpliwienie (32,1% doświadczają go często lub bardzo często), uczucie zmartwienia

(26,7%), smutek (25%), zniechęcanie (27,8%), mała ilość snu, nerwowość (oba 25,7%), złość (28,8%), znudzenie (27,4%), poirytowanie (25,7%).

Tabela 82. Objawy kryzysu psychicznego u uczniów

	Bardzo rzadko lub w ogóle nie %	Rzadko %	Czasami %	Często %	Bardzo często %
zmartwienie	24,6%	20,4%	28,2%	14,4%	12,3%
zniecierpliwienie	19,7%	19,0%	29,2%	18,7%	13,4%
niepokój	29,6%	27,8%	24,3%	9,5%	8,8%
smutek	20,1%	32,7%	22,2%	14,1%	10,9%
koszmary, kiedy śpię	60,2%	18,7%	11,6%	3,5%	6,0%
zniechęcenie	23,9%	22,5%	25,7%	14,1%	13,7%
poczucie samotności	40,5%	22,5%	18,0%	8,8%	10,2%
częste budzenie się w nocy	53,9%	18,3%	13,0%	6,3%	8,5%
mała ilość snu	37,3%	21,1%	15,8%	12,0%	13,7%
poczucie niepewności	40,1%	21,5%	21,8%	7,7%	8,8%
poczucie skrępowania	39,4%	24,6%	22,5%	7,0%	6,3%
nerwowość	24,6%	22,5%	27,1%	11,3%	14,4%
obawy podczas zasypiania	49,6%	15,5%	14,8%	9,2%	10,9%
kłótnie z resztą rodziny	40,1%	24,6%	20,4%	7,4%	7,4%
wycofanie	52,5%	21,8%	15,8%	2,8%	7,0%
płaczliwość	44,4%	22,5%	14,8%	7,7%	10,6%
złość	25,7%	21,5%	23,9%	14,4%	14,4%
myślenie o śmierci	59,2%	14,4%	13,0%	4,9%	8,5%
sfrustrowanie	41,5%	23,6%	17,6%	7,0%	10,2%
znudzenie	24,3%	20,1%	28,2%	13,0%	14,4%
poirytowanie	33,8%	19,0%	21,5%	11,3%	14,4%
problemy ze snem	51,1%	21,1%	11,3%	7,7%	8,8%
brak apetytu	56,0%	15,5%	14,1%	7,7%	6,7%
skłonność do niepokoju	53,5%	20,1%	15,1%	3,9%	7,4%
trudności ze skupieniem uwagi	39,1%	16,9%	20,8%	10,2%	13,0%
poczucie bezradności	45,1%	24,6%	15,8%	6,7%	7,7%
różne dolegliwości fizyczne (np. ból głowy, ból brzucha)	34,2%	23,9%	18,3%	10,2%	13,4%

łamanie norm i zasad	48,9%	26,8%	13,4%	5,3%	5,6%
objadanie się	50,7%	22,5%	12,3%	6,7%	7,7%

Uczniów pytano również o to, czy uczestniczyli w zajęciach profilaktycznych w minionym roku. Około 50% osób nie ma wiedzy na temat zajęć. Z kolei ci, którzy zapamiętali tematykę zajęć wskazują najczęściej, że zajęcia obejmowały: bezpieczeństwo korzystania z internetu (38% miało przynajmniej jedną godzinę), radzenie sobie z przemocą w internecie (36,6%), zajęcia nt. agresji werbalnej i fizycznej (34,8%), zachowania mogące prowadzić do uzależnień (32%), zajęcia integracyjne dla klas (26,3%).

Tabela 83. Tematyka zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli uczniowie klas 7-8

	Nie wiem	Nie było takich zajęć	1-4 godziny lekcyjne	5-10 godzin lekcyjnych	11-30 godzin lekcyjnych	Ponad 30 godzin lekcyjnych
	%	%	%	%	%	%
Wsparcie w rozwoju osobistym (np. wiara w siebie, wartości, poznawanie siebie, swoich mocnych stron)	56,7%	18,3%	12,7%	5,3%	1,8%	5,3%
Budowanie relacji i kontaktów z rówieśnikami (np. rozwiązywanie konfliktów, porozumiewanie się, słuchanie innych)	53,5%	18,3%	15,5%	5,3%	2,8%	4,6%
Motywacja, chęć do nauki	52,8%	19,7%	15,5%	5,6%	1,1%	5,3%
Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia	54,9%	17,3%	15,5%	4,6%	2,8%	4,9%
Bezpieczeństwo korzystania z internetu	51,4%	10,6%	23,9%	5,3%	3,2%	5,6%
Radzenie sobie z przemocą w internecie	52,1%	11,3%	23,2%	5,3%	2,5%	5,6%

Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	52,1%	13,0%	21,8%	6,0%	2,8%	4,2%
Zachowania uczniów, które mogą prowadzić do uzależnienia (np. nadmierne używanie internetu)	52,8%	15,1%	18,3%	7,0%	1,8%	4,9%
Palenie papierosów, picie alkoholu, zażywanie narkotyków itp.	54,6%	16,2%	19,0%	4,2%	2,1%	3,9%
Radzenie sobie w sytuacji kryzysu psychicznego	54,2%	20,1%	14,4%	5,3%	2,1%	3,9%
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	53,5%	21,5%	13,7%	4,9%	2,5%	3,9%
Zajęcia integracyjne w klasie	49,3%	14,4%	19,0%	8,5%	3,5%	5,3%
Zajęcia poświęcone odnajdywaniu się w nowych trudnych sytuacjach	54,2%	20,1%	14,4%	5,3%	2,1%	3,9%

Uczestniczący w zajęciach profilaktycznych oceniali także jakość ich realizacji. Choć większość osób wybrała „trudno powiedzieć” jako opcję odpowiedzi, to najczęściej dostrzeganymi cechami zajęć były: okazja do dopytywania, dyskusji, komentarzy (15,1% - dla opcji dużo i bardzo dużo branych łącznie), możliwość zdobycia informacji o interesujących tematach (14,4%). Natomiast około 20% przy każdym ze stwierdzeń wybrało opcję „bardzo mało, wcale”. Najczęściej dotyczyło to chęci kontynuacji w kolejnych zajęciach lub ich przydatności dla codziennego życia.

Tabela 84. Opinie uczniów klas 7-8 o zajęciach profilaktycznych, w których brali udział

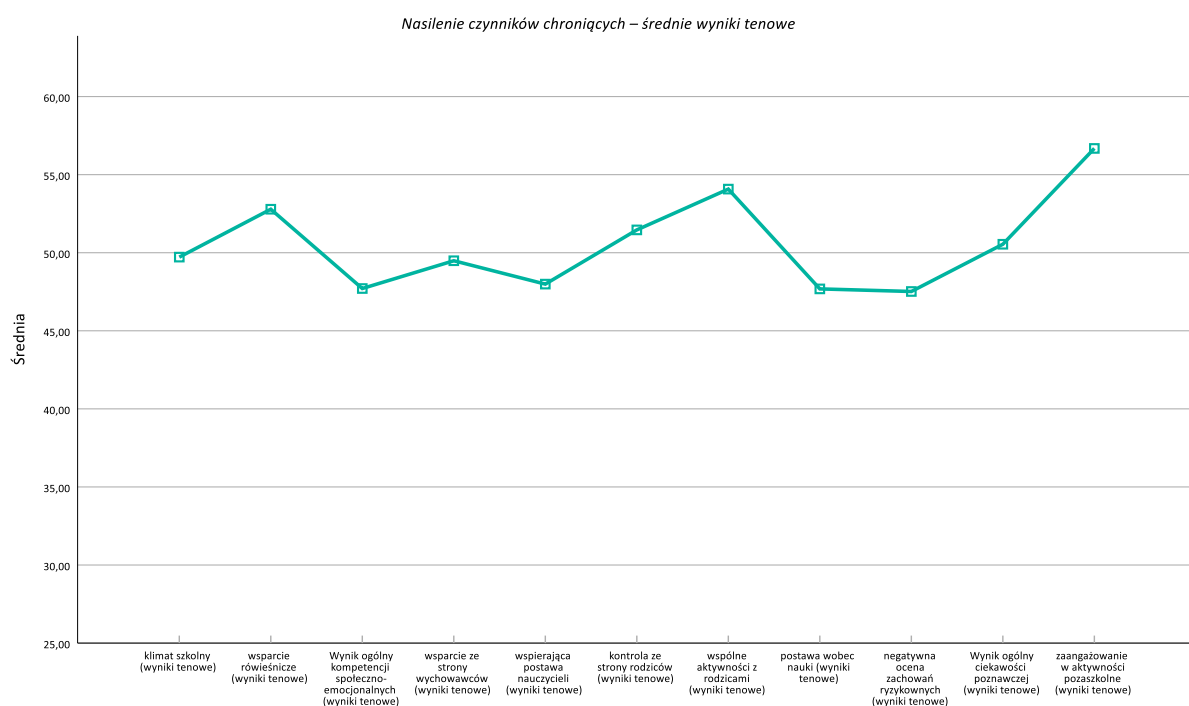
Bardzo mało, wcale	Mało	Trudno powiedzieć	Dużo	Bardzo dużo, w pełni	Nie brałem(-am) udziału w zajęciach
%	%	%	%	%	%

Byłeś(-aś) ogólnie zadowolony(-a) z udziału w zajęciach?	21,8%	8,1%	46,5%	6,3%	3,2%	14,1%
Odpowiadał Ci sposób prowadzenia zajęć?	21,1%	10,2%	44,4%	8,5%	2,5%	13,4%
Miałeś(-aś) wrażenie, że osoba prowadząca uwzględniła propozycje uczniów/uczestników?	22,2%	5,6%	45,1%	9,2%	4,2%	13,7%
Czułeś(-aś), że można było dopytywać o coś, dyskutować, komentować?	20,4%	7,4%	43,0%	10,2%	4,9%	14,1%
Czułeś(-aś), że miałeś(-aś) możliwość wyrażania ważnych dla Ciebie poglądów?	20,8%	9,2%	42,6%	9,5%	3,9%	14,1%
Czułeś(-aś), że mogłeś(-aś) być szczerym(-ą), szczególnie w trudnych sprawach?	22,9%	9,2%	43,0%	6,7%	4,2%	14,1%
Czułeś(-aś) się akceptowany(-a) przez prowadzącego zajęcia?	20,8%	5,6%	45,4%	9,2%	4,2%	14,8%
Mogłeś(-aś) zdobyć wiadomości o sprawach poruszanych na zajęciach?	19,7%	8,5%	43,7%	10,2%	4,2%	13,7%
Miałeś(-aś) możliwość lepszego poznania siebie?	21,8%	9,9%	44,0%	6,7%	3,5%	14,1%
Mogłeś(-aś) w czasie zajęć rozwijać sposoby radzenia sobie z trudnościami lub problemami?	21,1%	7,0%	44,0%	7,7%	5,3%	14,8%
Mogłeś(-aś) w czasie zajęć doświadczyć pozytywnej atmosfery?	21,8%	6,3%	44,4%	8,8%	4,6%	14,1%
W codziennym życiu będziesz korzystał(a) z doświadczeń zdobytych podczas zajęć?	23,6%	6,3%	46,1%	6,3%	3,5%	14,1%

Chcesz uczestniczyć w kontynuacji takich zajęć?	24,3%	6,7%	43,7%	6,0%	5,3%	14,1%
---	-------	------	-------	------	------	-------

Summaryczne zestawienie wyników uczniów klas 7-8 z odniesieniem do próby ogólnopolskiej

Summaryczne zestawienie czynników chroniących zobrażowane na poniższym wykresie pozwala zauważyć, że w środowisku klas 7-8 szczególnie istotne są cztery czynniki: wsparcie rówieśnicze, kontrola ze strony rodziców i wspólne aktywności z rodzicami oraz zaangażowanie uczniów w dodatkowe aktywności pozaszkolne.

Rysunek 6. Wartości tenowe czynników chroniących - uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych

Tabela niżej uszczegóławia charakter czynników chroniących funkcjonujących w środowisku. Potwierdza ona wysokie wyniki wyżej wymienionych czynników a

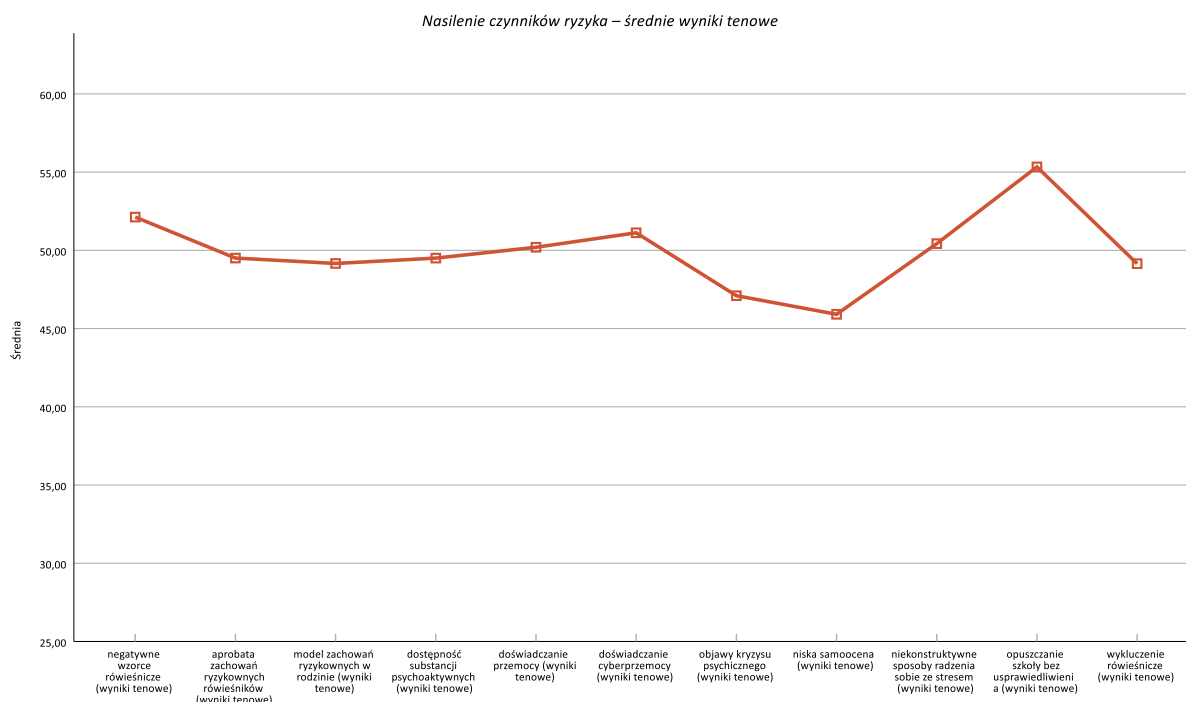
jednocześnie wskazuje na jeszcze jeden, który pełni dwojaką rolę: negatywną ocenę zachowań ryzykownych przez młodzież. Stosunkowo duży odsetek uczniów (30,3%) jest przekonany, że zachowania ryzykowne są niedopuszczalne ale jednocześnie mniej więcej taka sama liczba uczniów (29,6%) jest przekonana o przyzwoleniu na podejmowanie zachowań ryzykownych.

Pozostałe czynniki chroniące wymagające wzmocnienia to wspierająca postawa nauczycieli, kompetencje społeczno-emocjonalne i postawa wobec nauki. W ostatnim czynniku.

Tabela 85. Czynniki chroniące – kategorie wyników tenowych - uczniowie klas 7-8

	wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
	%	%	%
klimat szkolny (kat. wyników)	19,7%	65,1%	15,1%
wsparcie rówieśnicze (kat. wyników)	14,1%	63,7%	22,2%
Wynik ogólny kompetencji społeczno-emocjonalnych (kat. wyników)	21,1%	63,4%	15,5%
wsparcie ze strony wychowawców (kat. wyników)	20,8%	61,6%	17,6%
wspierająca postawa nauczycieli (kat. wyników)	23,2%	66,9%	9,9%
kontrola ze strony rodziców (kat. wyników)	15,5%	65,8%	18,7%
wspólne aktywności z rodzicami (kat. wyników)	11,6%	63,0%	25,4%
postawa wobec nauki (kat. wyników)	27,5%	60,2%	12,3%
negatywna ocena zachowań ryzykownych (kat. wyników)	29,6%	40,1%	30,3%
Wynik ogólny ciekawości poznawczej (kat. wyników)	16,9%	69,7%	13,4%
zaangażowanie w aktywności pozaszkolne (kat. wyników)	7,7%	58,1%	34,2%

Czynniki ryzyka, które przede wszystkim wymagają interwencji to tendencja uczniów do opuszczania szkoły bez usprawiedliwienia, podwyższony wskaźnik doznawanej przemocy poprzez internet oraz również podwyższona liczba rówieśników, którzy modelują zachowania problemowe.

Rysunek 7. Wartości tenowe czynników ryzyka - uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych

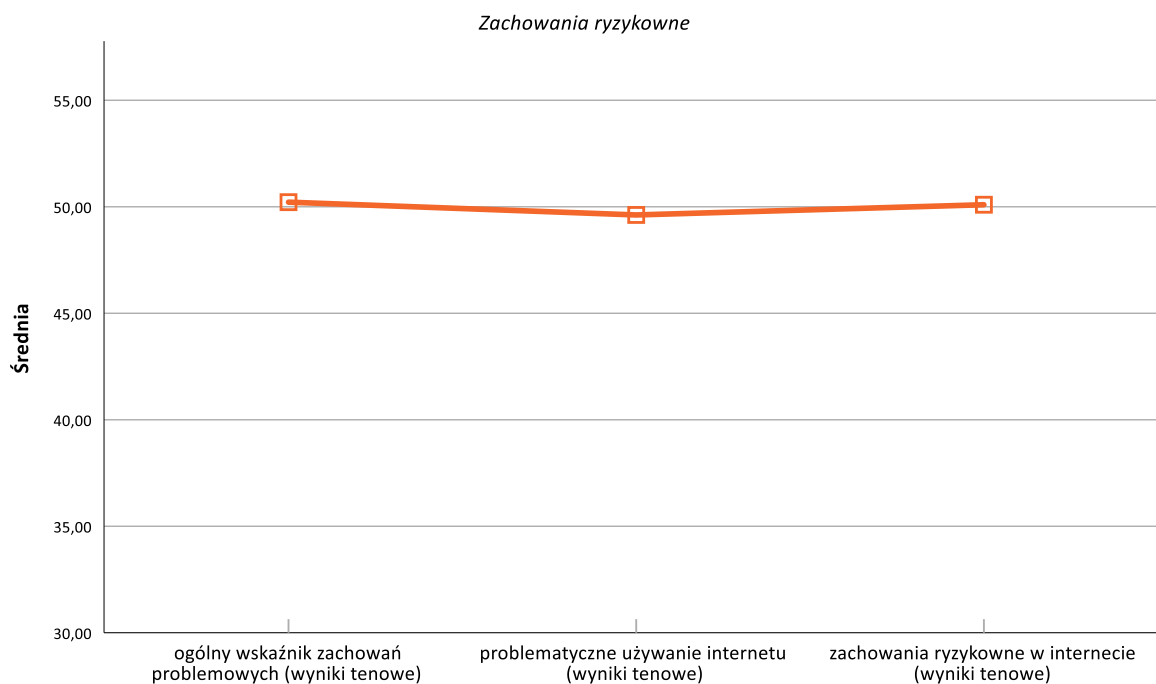
Jest też grupa czynników, które świadczą o efektywności dotychczasowych działań. Mowa o dezaprobach wobec zachowań problemowych kolegów i koleżanek, stosunkowo dużym odsetku młodzieży, który w domach rodzinnych nie obserwuje zachowań problemowych, niższej dostępności substancji niż ma to miejsce w próbie ogólnopolskiej, małym nasileniu kryzysu psychicznego i zjawiska wykluczenia rówieśniczego.

Tabela 86. Czynniki ryzyka – kategorie wyników tenowych- uczniowie klas 7-8

	wyniki niskie %	wyniki przeciętne %	wyniki wysokie %
negatywne wzorce rówieśnicze (kat. wyników)	22,5%	55,3%	22,2%

aprobata zachowań ryzykownych rówieśników (kat. wyników)	24,3%	60,2%	15,5%
model zachowań ryzykownych w rodzinie (kat. wyników)	30,3%	52,8%	16,9%
dostępność substancji psychoaktywnych (kat. wyników)	32,7%	53,5%	13,7%
doświadczanie przemocy (kat. wyników)	42,3%	40,1%	17,6%
doświadczanie cyberprzemocy (kat. wyników)	0,0%	82,7%	17,3%
objawy kryzysu psychicznego (kat. wyników)	27,8%	62,0%	10,2%
niska samoocena (kat. wyników)	30,6%	59,5%	9,9%
niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem (kat. wyników)	20,1%	65,1%	14,8%
opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia (kat. wyników)	0,0%	69,4%	30,6%
wykluczenie rówieśnicze (kat. wyników)	28,5%	56,7%	14,8%

Dane z poniższego wykresu dowodzą, że stopień zaangażowania młodzieży w zachowania problemowe jest analogiczny jak przeciętna dla tej grupy wiekowej.

Rysunek 8. Wartości tenowe zachowań problemowych - uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych

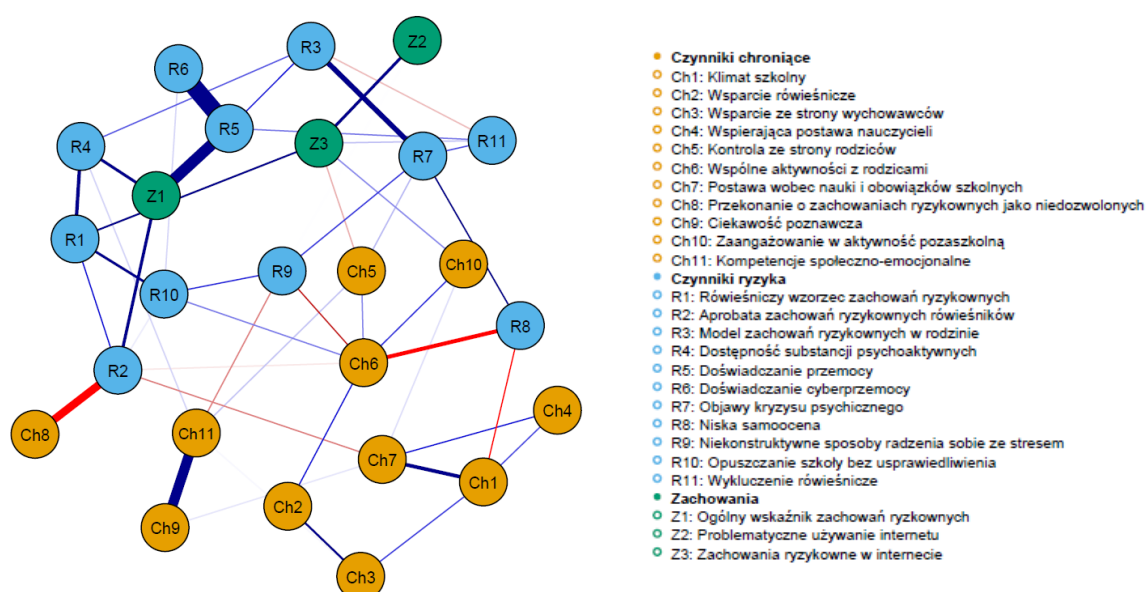
Pomimo przeciętnego charakteru wyników, warto zauważyć, że około 15% młodzieży ma wysokie wyniki we wskaźnikach zachowań problemowych. Zgodnie z opisami z poprzedniego rozdziału, zachowania problemowe obejmują zwłaszcza palenie papierosów, stosowanie przemocy werbalnej i spożywanie napojów energetycznych.

Tabela 87. Zachowania ryzykowne – kategorie wyników tenowych - uczniowie klas 7-8

	wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
	%	%	%
ogólny wskaźnik zachowań problemowych (kat. wyników)	34,9%	50,0%	15,1%
problematyczne używanie internetu (kat. wyników)	20,9%	65,6%	13,4%
zachowania ryzykowne w internecie (kat. wyników)	39,8%	44,4%	15,8%

Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 7-8 szkół podstawowych

Graf poniżej prezentuje relacje między czynnikami warunkującymi zachowania

Rysunek 9. Graf prezentujący związki między czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów klas 7-8 szkół podstawowych

problemowe młodzieży z klas 7-8 szkół podstawowych.

Zachowania problemowe (Z1) są silnie powiązane z doznawaniem przemocy (R5 i R6). Ujawnia to funkcję tych zachowań, jako sposobu radzenia sobie przez młodzież będącą na uboczu grupy uczniów, wykluczaną przez kolegów i koleżanki (R11). Poza tymi czynnikami, część młodzieży wchodzi w zachowania problemowe w wyniku łatwiejszej dostępności substancji psychoaktywnych (R4) z jednoczesnym negatywnym oddziaływaniem rówieśników zachowujących się problemowo (R1). Oddziaływanie negatywnego przykładu rówieśników zależy od norm posiadanych przez młodzież, poprzez które interpretują zachowania problemowe (R2, Ch8). Modelowanie rówieśnicze częściej też ma miejsce wtedy, gdy zwiększa się tendencja do opuszczania lekcji szkolnych (R10). To zaś jest powiązane z nieradzeniem sobie ze stresem (R9) – uczniowie uciekający ze szkoły próbują w ten sposób poradzić sobie z przeżywanym napięciem.

Ważnym czynnikiem zwiększającym ryzyko zachowań problemowych jest także model zachowań ryzykownych w rodzinie (R3). Co więcej, młodzież wychowująca się w rodzinach, w których pojawia się problem alkoholu lub przemocy, częściej doświadcza kryzysu psychicznego (R7). Wagę jakości funkcjonowania rodziny dodatkowo akcentuje czynnik chroniący: wspólne aktywności z rodzicami (Ch6) oraz kontrola ze strony rodziców (Ch5). Uczniowie doświadczający wsparcia od rodziny, częściej angażują się w

dodatkowe aktywności szkolne, są bardziej aktywni w grupie rówieśniczej (Ch2) oraz lepiej radzą sobie ze stresem.

Wspomniana wyżej postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych (Ch7) z jednej strony, gdy jest negatywna, to towarzyszy jej częstsze aprobowanie zachowań ryzykownych, z drugiej strony, postawa ta jest bardziej pozytywna u tych, którzy wyżej oceniają klimat szkolny (Ch1). Wprowadzanie działań profilaktycznych budujących klimat szkolny, rozwijających wsparcie nauczycieli i wychowawców, zwiększa motywację do nauki, co z kolei pośrednio chroni przed ryzykownym zachowaniem (Ch1-Ch3-Ch4).

Odrębnym obszarem oddziaływania jest rozwijanie kompetencji społeczno-emocjonalnych (Ch11). Wysokiemu poziomowi kompetencji towarzyszy większa motywacja do nauki (ciekawość poznawcza Ch9), a także sztuczniejsze radzenie sobie ze stresem.

Porównanie środowisk szkolnych w zakresie wyników klas 7-8

Między trzema badanymi środowiskami istnieją następujące różnice:

- W ocenie klimatu szkolnego przez uczniów ($F(2,283)=3,628$; $p=0,028$). Szkoła w Nowej Wsi istotnie różni się od szkoły w Komorowie – najwyżej klimat oceniają uczniowie w Nowej Wsi.
- W poziomie kompetencji społeczno-emocjonalnych ($F(2,283)=4,550$; $p=0,011$). Uczniów z Nowej Wsi charakteryzuje istotnie wyższy poziom kompetencji niż u uczniów z Michałowic.
- W ciekawości poznawczej uczniów ($F(2,283)=3,497$; $p=0,032$). W porównaniu do szkoły w Michałowicach, uczniowie z Nowej Wsi mają wyższy poziom ciekawości poznawczej.

- W modelu zachowań ryzykownych w rodzinie ($F(2,283)=5,157$; $p=0,006$). Czynniki ten jest bardziej nasilony w środowisku szkoły z Nowej Wsi w porównaniu do szkoły w Michałowicach, gdzie problem jest mniejszy.
- W nasileniu objawów kryzysu psychicznego u uczniów ($F(2,283)=4,926$; $p=0,008$). Uczniowie z Komorowa w porównaniu do uczniów z Michałowic cechują się wyższym nasileniem objawów kryzysu.
- W zakresie problematycznego używania internetu ($F(2,283)=6,278$; $p=0,002$). Problem ten jest najmniejszy wśród uczniów z Nowej Wsi, a istotnie wyższy w szkole z Michałowic.

Uczniowie liceum

W każdym z badanych obszarów życia min. 60% wyraża opinię o tym, że są z niego zadowoleni lub nawet bardzo zadowoleni. Wyjątek stanowi własny wygląd – w jego przypadku zadowolonych jest 55,9% a 18,6% ocenia siebie pod tym względem w sposób negatywny. Poza kwestią wyglądu najwięcej niezadowolonych budzi zdrowie (14,4%), pozycja w klasie (11%) oraz sposób spędzania czasu wolnego (10,1%).

Z kolei najwięcej uczniów jest zadowolonych z sytuacji finansowej rodziny (83,9%), osobistego poczucia bezpieczeństwa (81,4%) i możliwości rozwoju zainteresowań (80,5%).

Tabela 88. Zadowolenie z różnych obszarów życia badanych uczniów (samoocena)

	Bardzo niezadowolony(- a) %	Raczej niezadowolony(- a) %	Trochę zadowolony(-a), a trochę niezadowolony(- a) %	Raczej zadowolony(-a) %	Bardzo zadowolony(-a) %
osobiste poczucie bezpieczeństwa	2,5%	5,1%	11,0%	33,1%	48,3%
sytuacja finansowa Twojej rodziny	1,7%	3,4%	11,0%	43,2%	40,7%
pozycja w klasie, w szkole	2,5%	8,5%	22,0%	43,2%	23,7%
relacje z kolegami	1,7%	5,1%	26,3%	33,1%	33,9%

relacje z rodzicami	5,1%	3,4%	22,0%	30,5%	39,0%
relacje z nauczycielami	3,4%	5,9%	29,7%	45,8%	15,3%
inteligencja i zdolności	5,1%	2,5%	25,4%	38,1%	28,8%
wygląd	9,3%	9,3%	25,4%	32,2%	23,7%
zdrowie	5,9%	8,5%	18,6%	37,3%	29,7%
charakter	3,4%	3,4%	27,1%	33,9%	32,2%
sposób spędzania wolnego czasu	4,2%	5,9%	27,1%	30,5%	32,2%
możliwości decydowania o sobie	3,4%	0,8%	18,6%	40,7%	36,4%
możliwości rozwoju swoich zainteresowań	1,7%	3,4%	14,4%	41,5%	39,0%
perspektywy życiowe	2,5%	1,7%	25,4%	39,0%	31,4%

Największy odsetek uczniów liceum, bo aż 79,9%, deklaruje chęć kontynuowania nauki na studiach. Warto również zauważyć, że 14,4% osób nie potrafiło określić swoich planów edukacyjnych lub nie zastanawiało się jeszcze nad tym wyborem.

Tabela 89. Aspiracje edukacyjne

		%
aspiracje edukacyjne	Nie wiem, nie zastanawiałem(-am) się nad tym	14,4%
	Zasadnicze zawodowe, bez matury	2,5%
	Średnie ogólne lub zawodowe, matura	3,4%
	Wyższe (studia na uczelni)	79,7%

Większość ankietowanych - 61,0%, - deklaruje chęć zawarcia związku małżeńskiego w przyszłości. Znaczna grupa osób, czyli 31,4%, nie ma jeszcze wyrobionego zdania na ten temat. Natomiast stosunkowo niewielki odsetek, 7,6%, nie planuje zawarcia małżeństwa.

Tabela 90. Plan zawarcia związku małżeńskiego w przyszłości

		%
związek małżeński w przyszłości	Chcę tego	61,0%
	Nie mam zdania	31,4%
	Nie chcę tego	7,6%

Niemal połowa uczniów (47,5%) deklaruje chęć posiadania dzieci w przyszłości. Stosunkowo niewielka grupa, bo 9,3%, zdecydowanie nie zamierza mieć dzieci. Natomiast 7,6% stanowią osoby, które rozważają raczej adopcję dzieci. Ponad 1/3 nie ma zdania na temat planów założenia rodziny.

Tabela 91. Plan posiadania dzieci w przyszłości

		%
posiadanie dzieci w przyszłości	Zdecydowanie nie chcę	9,3%
	Chcę w przyszłości mieć dzieci	47,5%
	Chcę raczej adoptować niż mieć własne dzieci	7,6%
	Jeszcze nie wiem, nie mam zdania na ten temat	35,6%

Zdecydowana większość badanych (85,6%) wyraża chęć odniesienia sukcesu w zawodzie w przyszłości. Niewielki odsetek (6,8%) nie ma sprecyzowanego zdania na ten temat, a 7,6% deklaruje, że osiągnięcie sukcesu zawodowego nie jest dla nich istotne.

Tabela 92. Chęć odniesienia sukcesu w zawodzie w przyszłości

		%
sukces w zawodzie	Chcę tego	85,6%
	Nie mam zdania	6,8%
	Nie zależy mi na tym	7,6%

Do wspólnych aktywności z rodzicami, które są najczęściej wykonywane kilka razy w miesiącu lub częściej należą rozmowy o szkole i ocenach (88,2% łącznie) oraz rozmowy o innych sprawach dziecka (73,7%). Poza tym aż 95,8% regularnie pomaga w wykonywaniu prac domowych. Na przestrzeni roku najczęściej zdarza się, że młodzież

uczestniczy z opiekunami w wydarzeniach kulturalnych (58,5%). Wśród odpowiedzi nigdy dominuje uprawianie sportu (26,3% dla nigdy) i granie w gry (23,7%).

Tabela 93. Wspólne aktywności z rodzicami

	Nigdy %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu lub częściej %
Wspólnie spędzamy czas poza domem	6,8%	29,7%	39,0%	24,6%
Rozmawiamy o szkole i o moich ocenach	3,4%	8,5%	33,1%	55,1%
Rozmawiamy o innych moich sprawach	5,1%	21,2%	33,9%	39,8%
Wspólnie uprawiamy sport lub inną aktywność fizyczną	26,3%	31,4%	26,3%	16,1%
Wspólnie bierzemy udział w wydarzeniach kulturalnych (koncerty, kino, teatr itp.)	13,6%	58,5%	22,0%	5,9%
Wspólnie oglądamy filmy lub seriale	11,0%	33,1%	33,9%	22,0%
Wspólnie gramy w gry planszowe lub komputerowe	23,7%	42,4%	24,6%	9,3%
Uczestniczę w podejmowaniu ważnych decyzji rodzinnych	22,9%	34,7%	23,7%	18,6%
Pomagam rodzicom/opiekunom w wykonywaniu codziennych prac domowych (sprząatanie, gotowanie itp.)	0,8%	3,4%	19,5%	76,3%

Aktywnością, która zajmuje uczniów najbardziej i ponad 8 lub więcej godzin w tygodniu są spotkania z przyjaciółmi i znajomymi (27,1%). Drugą częstą aktywnością choć zajmującą zwykle mniej godzin tygodniowo jest odrabianie lekcji i nauka (70,4% dla sumy opcji odpowiedzi od 1-3 godziny do 8 godzin). Około jednej trzeciej badanych poświęca 1 do 3 godzin na naukę języków obcych, aktywność sportową, korzystanie z oferty instytucji kultury, czytanie i chodzenie po sklepach. W odpowiedzi nigdy dominuje – 89% - korzystanie z zajęć z informatyki oraz harcerstwo. Aktywnością wolontariacką zajmuje się około 20% młodzieży.

Tabela 94. Sposoby spędzania czasu wolnego poza szkołą

	0 - nie zajmuję się tym %	Mniej niż 1 godzinę %	1-3 godziny %	4-7 godzin %	8 lub więcej godzin %
odrabianie lekcji i przygotowywanie się do lekcji	14,4%	15,3%	37,3%	22,9%	10,2%
pozaszkolna nauka języków obcych	22,0%	26,3%	33,1%	11,0%	7,6%
uprawianie sportu w klubie/sekcji	50,0%	4,2%	22,9%	16,1%	6,8%
własna aktywność sportową (pływanie, rower, grę w piłkę itp.)	20,3%	10,2%	34,7%	22,0%	12,7%
zorganizowane zajęcia artystyczne	72,0%	6,8%	14,4%	5,1%	1,7%
własna aktywność artystyczna (malowanie, pisanie, śpiewanie lub granie, taniec, fotografowanie itp.)	33,1%	21,2%	23,7%	11,0%	11,0%
zbiórki harcerskie	89,0%	2,5%	4,2%	1,7%	2,5%
spotkania z grupami kościelnymi/religijnymi	83,9%	5,1%	7,6%	0,8%	2,5%
wolontariat	77,1%	8,5%	8,5%	4,2%	1,7%
korzystanie z kultury poza domem (np. chodzenie do kina, na koncerty, spektakle, wystawy itp.)	22,9%	31,4%	33,9%	7,6%	4,2%
czytanie książek, artykułów, wiadomości w prasie lub online	17,8%	22,9%	35,6%	15,3%	8,5%
zorganizowane zajęcia informatyczne	89,0%	3,4%	5,1%	0,8%	1,7%
spotkania z przyjaciółmi, koleżankami, kolegami	8,5%	5,9%	26,3%	32,2%	27,1%
chodzenie po sklepach, pobyt w centrach handlowo-rozrywkowych	19,5%	25,4%	37,3%	14,4%	3,4%
inne zorganizowane zajęcia tematyczne w kołach zainteresowań, sekcjach, klubach	76,3%	10,2%	5,9%	1,7%	5,9%

Młodzież licealna najczęściej wykorzystuje internet do komunikowania się z rodziną lub przyjaciółmi (prawie cały czas robi to 33,9%, 47,5% codziennie lub kilka razy dziennie). Kolejne często wykonywane aktywności to słuchanie muzyki (43,2% prawie cały czas, 38,1% - każdego dnia lub częściej) i oglądanie filmików (16,9% praktycznie cały czas, 61,9% każdego dnia lub kilka razy dziennie). Popularne jest także odwiedzanie portali społecznościowych, które prawie non stop śledzi 12,7% a 41% codziennie lub kilka razy w ciągu dnia. Młodzież nie korzysta z internetu celem włączania się w kampanie (nigdy – 60,2%), dyskusowania z innymi (46,6%) i przygotowywania własnej twórczości – filmów lub muzyki (58,8%).

Tabela 95. Sposób wykorzystania internetu

	Nigdy	Prawie nigdy	Przynajmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Kilka razy dziennie	Prawie cały czas	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie odpowiadać
	%	%	%	%	%	%	%	%
szukanie informacji dotyczących możliwości pracy/nauki	15,3%	9,3%	27,1%	12,7%	13,6%	6,8%	11,0%	4,2%
używanie internetu do nauki w szkole	5,9%	6,8%	28,0%	23,7%	9,3%	13,6%	7,6%	5,1%
używanie internetu do rozmowy z ludźmi z innych krajów	16,9%	27,1%	22,9%	9,3%	6,8%	5,9%	7,6%	3,4%
szukanie informacji z kraju i ze świata w internecie	8,5%	16,1%	36,4%	14,4%	11,0%	5,9%	5,1%	2,5%
włączenie się w kampanię/protest albo podpisałem/am petycję online	60,2%	17,8%	4,2%	0,8%	1,7%	1,7%	11,0%	2,5%
dyskusje online z innymi osobami na tematy społeczne lub polityczne	46,6%	15,3%	16,1%	1,7%	3,4%	5,1%	9,3%	2,5%
przygotowywanie własnego video lub	58,5%	16,1%	5,9%	0,8%	3,4%	0,8%	8,5%	5,9%

muzyki i udostępnianie online								
odwiedzanie portali społecznościowych	7,6%	9,3%	11,9%	19,5%	30,5%	12,7%	5,1%	3,4%
komunikowanie się z rodziną lub przyjaciółmi	3,4%	1,7%	8,5%	22,9%	24,6%	33,9%	2,5%	2,5%
granie w gry online (samemu)	17,8%	13,6%	24,6%	13,6%	13,6%	8,5%	5,1%	3,4%
oglądanie filmików	2,5%	3,4%	8,5%	35,6%	26,3%	16,9%	2,5%	4,2%
sluchanie muzyki online	3,4%	2,5%	4,2%	17,8%	20,3%	43,2%	4,2%	4,2%
uczestniczenie w grupie online, gdzie ludzie dzielą się swoimi zainteresowaniami/hobby	36,4%	19,5%	12,7%	11,9%	5,9%	5,9%	2,5%	5,1%
szukanie informacji na temat zdrowia potrzebnych dla siebie lub kogoś znajomego	20,3%	24,6%	23,7%	7,6%	3,4%	4,2%	11,0%	5,1%
szukanie czegoś do kupienia lub informacji ile coś kosztuje	4,2%	13,6%	37,3%	17,8%	9,3%	6,8%	6,8%	4,2%

Nastolatki doświadczają kontroli ze strony swoich rodziców, najczęściej w wymiarze dopytywanie o to, z kim się spotykają poza domem (przeważnie i zawsze – 74,6%) oraz dokąd wychodzą (76,3%). Rodzice dopytują też o to, gdzie uczniowie przebywają po szkole (58,8%). Najrzadziej kontrolowane są wydatki uczniów (nigdy – 17,8%, rzadko – 24,6%).

Tabela 96. Kontrola ze strony rodziców

	Nigdy %	Rzadko %	Czasami %	Przeważnie %	Zawsze %
przed Twoim wyjściem z domu pytają, z kim masz się spotkać	5,1%	10,2%	10,2%	35,6%	39,0%
pytają/sprawdzają na co wydajesz pieniądze	17,8%	24,6%	32,2%	17,8%	7,6%
pytają o Twoich przyjaciół	9,3%	11,9%	34,7%	27,1%	16,9%

pytają dokąd idziesz gdy wychodzisz z domu	3,4%	8,5%	11,9%	28,8%	47,5%
pytają co robisz i gdzie przebywasz po szkole	6,8%	18,6%	17,8%	22,9%	33,9%

W ocenie klimatu szkolnego i klasowego przeważa niezdecydowanie uczniów. Najwięcej, bo 40,7% uważa, że trochę lubi, a trochę nie lubi kolegów/koleżanek z klasy. 39% wyraża jednoznacznej opinii o nauczycielach a 34,7% o szkole. W przypadku postawy wobec kolegów w klasie, patrząc na dwa przeciwstawne bieguny skali, przeważają oceny negatywne – 35,6% nie lubi koleżeństwa.

Tabela 97. Klimat szkolny i klasowy

	Całkowicie nieprawdziwe %	Raczej nieprawdziwe %	Trochę prawdziwe, trochę nie %	Raczej prawdziwe %	Całkowicie prawdziwe %
lubię większość kolegów/koleżanek z klasy	12,7%	22,9%	40,7%	17,8%	5,9%
lubię większość nauczycieli, którzy uczą mnie w tym roku	9,3%	17,8%	39,0%	24,6%	9,3%
lubię moją szkołę	8,5%	16,9%	34,7%	29,7%	10,2%

Podobne niezdecydowanie jak w przypadku oceny klimatu szkolnego, można zauważyć w tym, jak uczniowie odnoszą się do nauki i obowiązków szkolnych. Dla każdego ze stwierdzeń przeważa odpowiedź trochę prawdziwe, trochę nie. Mniej więcej taki sam odsetek uważa, że obowiązki szkolne są ważne (jest tak dla 28%, a przeciwnych jest 26,2%). Podobnie jest z opinią, że nauka w szkole pozwala lepiej zrozumieć świat (na tak – 28%, na nie – 30%). Natomiast ponad 30% jest przekonanych, że nauka jest istotna dla osiągnięcia sukcesu zawodowego.

Tabela 98. Postawa wobec nauki i obowiązków szkolnych

Całkowicie nieprawdziwe	Raczej nieprawdziwe	Trochę prawdziwe, trochę nie	Raczej prawdziwe	Całkowicie prawdziwe
----------------------------	------------------------	------------------------------------	---------------------	-------------------------

	%	%	%	%	%
obowiązki szkolne są dla mnie bardzo ważne	9,3%	16,9%	45,8%	22,9%	5,1%
nauka w szkole jest mi potrzebna, żeby lepiej zrozumieć świat	11,9%	18,6%	41,5%	21,2%	6,8%
nauka w szkole pomoże mi osiągnąć cele życiowe	13,6%	17,8%	39,0%	17,8%	11,9%
jeśli chcę osiągnąć sukces zawodowy, muszę się dobrze uczyć	11,9%	14,4%	41,5%	20,3%	11,9%

Większość uczniów ma poczucie bycia częścią grupy rówieśniczej - 48,3% deklaruje, że jest zapraszanych przez rówieśników do wspólnego spędzania czasu, 50% nie zgadza się ze stwierdzeniem, że nie dba o relacje z innymi, ponad 60% nie miało doświadczenia bycia odrzucanym. Z drugiej strony warto zauważyć, że około 20% osób nie wie jak odnieść się do stwierdzeń, o braku zainteresowania lub odrzucenia a ok. 13% czuje się odrzuconym. Poczucie braku zainteresowania ze strony rówieśników ma 25,4%.

Tabela 99. Wykluczenie rówieśnicze

	Zdecydowanie się nie zgadzam %	Raczej się nie zgadzam %	Trudno powiedzieć %	Raczej się zgadzam %	Zdecydowanie się zgadzam %
Koledzy i koleżanki zapraszają mnie do wspólnego spędzania czasu z nimi	11,9%	15,3%	24,6%	37,3%	11,0%
Sam(a) nawiązuję kontakt z rówieśnikami w celu przyłączenia się do ich towarzystwa	8,5%	9,3%	40,7%	32,2%	9,3%

Czekam na zachętę ze strony rówieśników do kontaktu z nimi	5,9%	11,9%	41,5%	32,2%	8,5%
Nie dbam o relacje z innymi, są mi obojętni	24,6%	25,4%	23,7%	17,8%	8,5%
Koledzy i koleżanki nie interesują się mną	16,9%	22,9%	34,7%	16,1%	9,3%
Koledzy i koleżanki unikają mnie, nawet gdy staram się nawiązywać z nimi kontakt	33,9%	31,4%	21,2%	9,3%	4,2%
Doświadczam odrzucenia ze strony kolegów/koleżanek	37,3%	24,6%	26,3%	8,5%	3,4%

Uczniowie generalnie doświadczają wsparcia ze strony rówieśników. Wśród badanych jest 60,2%, którzy uważają, że większość lub prawie wszyscy rówieśnicy są gotowi pożyczyć jakieś potrzebne rzeczy. Około 80% ma kilka osób, które zapraszają do spędzania czasu podczas przerwy lub po szkole. Podobnie dla 80% jest przynajmniej jedna osoba, która pomaga lub pociesza w sytuacji problemu. Z drugiej strony jest około 15%, które nie mają ani jednej osoby gotowej do spędzania czasu, pomocy lub rozmowy.

Tabela 100. Wsparcie rówieśnicze

	Nie ma takiej osoby %	Jedna osoba %	Mniejszość %	Większość lub prawie wszyscy %
pożyczają Ci potrzebne rzeczy, np. zeszyty, książki, długopis, gdy tego potrzebujesz	4,2%	12,7%	22,9%	60,2%
zapraszają Cię, gdy robią coś wspólnie podczas przerwy/po szkole	13,6%	19,5%	46,6%	20,3%
zapraszają Cię na urodziny/imprezy, które organizują	29,7%	12,7%	37,3%	20,3%
pomagają Ci/pocieszają Cię kiedy masz problemy	14,4%	22,0%	41,5%	22,0%
cieszą się wspólnie z Tobą, kiedy coś Ci się uda	14,4%	19,5%	41,5%	24,6%
rozmawiają z Tobą za pomocą internetu, lajkują Twoje posty, pozytywnie komentują	14,4%	12,7%	41,5%	31,4%

Według uczniów wychowawca w największym stopniu zajmuje się reagowaniem na złe

zachowania (w dużym stopniu i bardzo dużym - łącznie 43,2%). Często też służy radą, kiedy to potrzebne (31,40 w dużym stopniu lub bardzo dużym) oraz zauważa, gdy ktoś odniesie sukces (33,1%). Około 15% uważa, że wychowawca nie udziela wsparcia w wymienionych obszarach, a około 20%, że dzieje się to jedynie w małym stopniu.

Tabela 101. Postawa wychowawczyni/wychowawcy

	W ogóle %	W bardzo małym stopniu %	Trochę %	W dużym stopniu %	W bardzo dużym stopniu %
zachęca Cię i dodaje Ci otuchy, kiedy tego potrzebujesz	16,9%	29,7%	28,8%	15,3%	9,3%
troszczy się o Ciebie	16,9%	19,5%	39,0%	14,4%	10,2%
służy pożyteczną informacją i radą, kiedy tego potrzebujesz	15,3%	21,2%	32,2%	21,2%	10,2%
wysłucha Cię, gdy potrzebujesz porozmawiać o sprawach ważnych dla Ciebie	14,4%	19,5%	37,3%	18,6%	10,2%
zauważa, docenia gdy coś Ci się uda – odniesiesz sukces	15,3%	14,4%	37,3%	22,9%	10,2%
reaguje kiedy robisz coś złego	10,2%	16,1%	30,5%	27,1%	16,1%

Opinia uczniów na temat postawy nauczycieli jest podzielona między postawę wspierającą a nieprzychylną. Według 36,5% nauczyciele poświęcają więcej uwagi dobrym uczniom, z drugiej strony 27,1% uważa, że tak nie jest. Podobnie 40,7% twierdzi, że sposób traktowania zależy od ocen ucznia, a 27,1% uważa to za nieprawdziwą opinię. Podobny podział dotyczy każdej z cech. Bardziej skrajna opinia jest zauważalna w przypadku stwierdzenia, że nauczyciele lubią wszystkich uczniów klasie – aż 41,5% uważa, że tak nie jest a 43,2%, że jest tak tylko trochę.

Tabela 102. Postawa nauczycieli

Zupełnie tak nie jest %	Raczej tak nie jest %	Trochę tak jest, a trochę nie %	Raczej tak jest %	Jest tak w pełni %

poświęca więcej uwagi dobrym uczniom	11,0%	16,1%	36,4%	28,0%	8,5%
lepiej traktuje uczniów otrzymujących wyższe oceny	5,9%	21,2%	32,2%	25,4%	15,3%
zwraca uwagę przede wszystkim na oceny	5,9%	22,9%	36,4%	23,7%	11,0%
dba, żebyśmy rozumieli to, czego się uczymy	8,5%	16,9%	43,2%	26,3%	5,1%
wierzy, że każdy uczeń może odnieść sukces w nauce	8,5%	22,0%	48,3%	15,3%	5,9%
umie wybaczyć błędy, które popełniamy	6,8%	21,2%	40,7%	23,7%	7,6%
wierzy, że na popełnionych błędach możemy się uczyć	5,1%	22,9%	39,0%	27,1%	5,9%
daje prawo do błędów	7,6%	22,0%	41,5%	23,7%	5,1%
lubi wszystkich uczniów w klasie	16,1%	25,4%	43,2%	8,5%	6,8%

Największa grupa uczniów - 55,9% - uzyskała średnią ocen w przedziale od 3 do 4. Znacząca liczba uczniów (16,1%) osiągnęła średnią pomiędzy 4 a 5, natomiast tylko 1,7% uczniów może pochwalić się średnią pomiędzy 5 a 6. Pozostała część uczniów uzyskała niższe wyniki, mieszcząc się w przedziale od 2 do 3.

Tabela 103. Średnia ocen z poprzedniego półrocza

		%
średnia ocen z minionego semestru	Pomiędzy 5 a 6	1,7%
	Pomiędzy 4 a 5	16,1%
	Pomiędzy 3 a 4	55,9%
	Pomiędzy 2 a 3	22,0%
	Pomiędzy 1 a 2	4,2%

Zdecydowana większość licealistów, aż 92,4%, zadeklarowała, że nigdy nie powtarzała klasy. Obecnie powtarza klasę 6,8% ankietowanych, natomiast 0,8% wskazało, że powtarzało klasę w przeszłości.

Tabela 104. Powtarzanie klasy

		%
powtarzanie klasy	Nie, nigdy	92,4%
	Tak, teraz powtarzam	6,8%
	Tak, kiedyś	0,8%

Uczniowie liceum dość często opuszczają szkołę lub pojedyncze lekcje. W ciągu ostatnie miesiąca aż 19% opuściło lekcje samemu, a 11% z całą klasą lub kilkoma osobami. Wartości procentowe są jeszcze wyższe, gdy przyjmiemy perspektywę czasową roku szkolnego. Opuszczanie lekcji dotyczy wtedy jednej trzeciej uczniów.

Tabela 105. Częstość wagarowania

	Nie zdarzyło się %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w tym roku szkolnym %	Kilka razy w ostatnim miesiącu %
razem z całą klasą opuściliśmy cały dzień	35,6%	32,2%	21,2%	11,0%
razem z całą klasą opuściliśmy pojedyncze lekcje	36,4%	35,6%	20,3%	7,6%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy cały dzień	22,9%	36,4%	31,4%	9,3%
razem z kilkoma osobami opuściliśmy pojedyncze lekcje	16,1%	37,3%	34,7%	11,9%
sam/a opuściłem/am cały dzień	21,2%	24,6%	34,7%	19,5%
sam/a opuściłem/am pojedyncze lekcje	16,1%	29,7%	34,7%	19,5%
opuszczałem/am lekcje bo chciałem/am robić inne rzeczy	28,0%	33,9%	28,0%	10,2%

(np. grać na komputerze, spotykać się ze znajomymi, itp.)				
opuszczałem/am lekcje bo obawiałem/am się niektórych nauczycieli, uczniów, złej oceny	23,7%	34,7%	31,4%	10,2%

W sytuacji, gdy ktoś namawia uczniów do zrobienia czegoś, na co nie mają ochoty najczęściej wybraną strategią jest unikanie towarzystwa osoby wywierającej presję – taką odpowiedź wskazało 13,6% badanych. Kolejną stosunkowo reakcją jest radzenie się rówieśników (11,9%) lub rodziców bądź opiekunów (9,3%). Większość uczniów (59,3%) postanawia jednak nie reagować i robić to, co sama chce.

Tabela 106. Reakcje na negatywną presję ze strony rówieśników

		%
reakcja na namawianie rówieśników do zrobienia czegoś, na co nie ma się ochoty	Unikam jego/jej towarzystwa	13,6%
	Radzę się rodziców lub opiekunów	9,3%
	Radzę się rówieśników	11,9%
	Robię to, co on(a) chce	5,9%
	Robię to, co ja chcę	59,3%

W sytuacji stresu lub problemu uczniowie często reagują ciągłym myśleniem o problemie (39%), popadaniem w nastrój smutku, przygnębienia (35,6%), szukaniem samotności (34,7%). W kategorii czasami większość wskazuje, że radzi sobie poprzez rozmowy z rówieśnikami (55,1%), oglądanie filmów lub seriali (53,4%), złościć i kłócić z innymi (50,8%). Wśród strategii niestosowanych nigdy najczęściej wskazywane są: rozmowy ze specjalistami (71,2%), branie leków (70,3%), sięganie po używki (ok. 67%).

Tabela 107. Sposoby reagowania w sytuacji problemu lub trudnych chwilach

	Często %	Czasami %	Nigdy %
szukanie samotności	34,7%	48,3%	16,9%

rozmowa z kolegą, koleżanką	23,7%	55,1%	21,2%
zapalenie papierosa	16,9%	14,4%	68,6%
oglądanie filmów albo seriali	33,1%	53,4%	13,6%
rozmowa o swoich sprawach z rodzicami lub z kimś z rodziny	18,6%	42,4%	39,0%
picie alkoholu	13,6%	19,5%	66,9%
objadanie się	13,6%	34,7%	51,7%
płacz	33,1%	39,8%	27,1%
niszczenie jakiejś rzeczy, sprzętów	9,3%	25,4%	65,3%
zajmowanie się sportem lub długie spacerowanie	27,1%	44,1%	28,8%
branie leków uspokajających	9,3%	20,3%	70,3%
czytanie książki	17,8%	39,0%	43,2%
szukanie pomocy nauczyciela, pedagoga, psychologa itp.	7,6%	21,2%	71,2%
złoszczenie się i kłótnie z najbliższymi	14,4%	50,8%	34,7%
staranie się szybko zapomnieć o trudnościach	29,7%	47,5%	22,9%
modlitwa lub pójście do kościoła	11,0%	26,3%	62,7%
myślenie bez przerwy o problemie	39,0%	41,5%	19,5%
zajmowanie się swoim hobby	33,1%	48,3%	18,6%
popadanie w nastroje smutku i przygnębienia	35,6%	42,4%	22,0%
czytanie poradników, portali	8,5%	31,4%	60,2%

Uczniowie, którzy sięgają po substancje psychoaktywne deklarują, że najczęściej wynika to z ciekawości (59,7% odpowiedzi zdecydowanie i raczej tak). Kolejne powody to chęć pocucia się mniej spiętym na spotkaniu (37,9%) oraz żeby impreza lub spotkanie było lepsze (48,2%).

Tabela 108. Powody decyzji o ewentualnym sięganiu po substancje psychoaktywne

	Zdecydowanie tak %	Raczej tak %	Raczej nie %	Zdecydowanie nie %
żeby przyłączyć się do grupy rówieśników	5,7%	16,1%	21,8%	56,3%
przez ciekawość	5,7%	54,0%	12,6%	27,6%
dla poprawy humoru, lepszego nastroju	4,6%	32,2%	31,0%	32,2%
żeby komuś zaimponować	6,9%	5,7%	18,4%	69,0%
żeby mnie lubili	6,9%	13,8%	13,8%	65,5%
żeby mnie nie wyśmiali	4,6%	6,9%	19,5%	69,0%
żeby uciec od problemów	8,0%	19,5%	23,0%	49,4%

żeby poczuć się mniej spiętym/spiętą na spotkaniu	10,3%	27,6%	20,7%	41,4%
żeby impreza czy spotkanie było lepsze	14,9%	33,3%	18,4%	33,3%

Zachowania ryzykowne, które młodzież podejmuje w internecie z częstotnością przynajmniej raz w miesiącu lub nawet częściej to zwłaszcza dodanie kogoś obcego do listy znajomych (16,1%) oraz szukanie nowych przyjaciół lub znajomych poprzez sieć (15,2%). Większość uczniów nie podejmuje ryzyka w internecie, a jeśli już miało miejsce to dotyczyło najwyżej jednej czwartej osób i sporadycznie w przeszłości.

Tabela 109. Zachowania ryzykowne w internecie

	Ani razu	Kilka razy	Przynajmniej raz w miesiącu	Przynajmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie odpowiadać
	%	%	%	%	%	%	%
szukanie nowych przyjaciół albo znajomych w internecie	46,6%	25,4%	8,5%	4,2%	2,5%	6,8%	5,9%
wysłanie informacji o sobie (np. imię i nazwisko, adres albo numer telefonu) komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	71,2%	7,6%	5,9%	3,4%	0,8%	6,8%	4,2%
dodanie do listy znajomych lub listy kontaktów kogoś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	43,2%	26,3%	10,2%	5,1%	0,8%	9,3%	5,1%
udawanie w internecie, że jest się kimś innym niż w rzeczywistości	68,6%	8,5%	4,2%	5,1%	1,7%	7,6%	4,2%
wysłanie swojego zdjęcia albo filmiku ze sobą komuś, z kim nigdy wcześniej nie spotkało się twarzą w twarz	61,0%	15,3%	5,1%	2,5%	2,5%	8,5%	5,1%

Około 20% licealistów raz w tygodniu lub częściej używa internetu pomimo wyraźnego celu i zainteresowania tą aktywnością oraz jest przekonanych, że nadmiar czasu spędzanego w sieci jest przyczyną problemów. Około jednej trzeciej badanych zdarzyło

się kiedykolwiek zaniedbać jedzenie lub spanie z powodu internetu (31,4%) i doświadczają znużenia przy braku dostępu do internetu (36,4%).

Tabela 110. Objawy problematycznego używania internetu

	Ani razu	Kilka razy	Raz w miesiącu	Raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	Nie wiem/trudno powiedzieć	Wolę nie mówić
	%	%	%	%	%	%	%
zaniedbywanie jedzenia lub spania z powodu internetu	30,5%	31,4%	10,2%	6,8%	3,4%	10,2%	7,6%
uczucie nudy kiedy nie ma się dostępu do internetu	20,3%	36,4%	10,2%	11,0%	5,1%	11,9%	5,1%
używanie internetu mimo, że nie było się tym tak naprawdę zainteresowany/a	19,5%	23,7%	11,0%	16,1%	7,6%	16,1%	5,9%
z powodu internetu spędzanie mniej czasu ze znajomymi, rodziną lub zaniedbywanie naukę	29,7%	23,7%	5,1%	11,0%	6,8%	17,8%	5,9%
bezskuteczne próbowanie spędzania mniej czasu w internecie	21,2%	22,9%	9,3%	9,3%	8,5%	20,3%	8,5%
konflikty z rodziną/przyjaciółmi z powodu czasu spędzanego w internecie	47,5%	15,3%	8,5%	4,2%	5,1%	11,9%	7,6%
opinia, że ilość czasu spędzanego w internecie powoduje problemy	31,4%	18,6%	6,8%	7,6%	11,9%	16,9%	6,8%

Uczniowie mają przekonanie o powszechności części z zachowań problemowych w grupie rówieśników. Według 44,1% większość lub prawie wszyscy palą papierosy, w opinii 46,6% - rówieśnicy piją alkohol, 51,7% dostrzega picie napojów energetycznych, 68,7% u prawie wszystkich lub większości dostrzega stosowanie wyzwisk lub wulgaryzmów. Około połowa badanych zna choć jedną osobę, która stosuje leki w celu

odurzania się, dopalacze lub narkotyki. Dokładni 69,5% uczniów wiek o kimś, kto pali marihuanę.

Tabela 111. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony rówieśników

	Nikt %	Pojedyncze osoby %	Połowa osób %	Większość osób %	Prawie wszyscy %
palenie tytoniu/e-papierosów	8,5%	22,0%	25,4%	22,9%	21,2%
zażywanie snusów lub innych wyrobów tytoniowych	15,3%	24,6%	26,3%	16,1%	17,8%
picie alkoholu	9,3%	20,3%	23,7%	22,0%	24,6%
upijanie się	18,6%	25,4%	23,7%	15,3%	16,9%
picie napojów energetycznych	6,8%	22,0%	19,5%	26,3%	25,4%
zażywanie leków w celu odurzania się	46,6%	28,8%	10,2%	7,6%	6,8%
zażywanie dopalaczy	50,0%	22,9%	13,6%	5,9%	7,6%
palenie marihuany/haszyszu	30,5%	36,4%	15,3%	10,2%	7,6%
zażywanie innych narkotyków	40,7%	37,3%	11,0%	5,1%	5,9%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	8,5%	11,9%	11,0%	19,5%	49,2%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	35,6%	29,7%	16,9%	5,9%	11,9%
granie w gry hazardowe na pieniądze lub rzeczy	33,1%	34,7%	14,4%	5,1%	12,7%
przeglądanie treści erotycznych w internecie	24,6%	19,5%	21,2%	14,4%	20,3%
obrażenie kogoś w internecie	29,7%	30,5%	15,3%	7,6%	16,9%

Większość uczniów uważa, że zachowywanie się problemowo nie jest dla nich właściwie i nie ma to przyzwolenia lub, że raczej nie wolno im tego robić. W przypadku wybranych zachowań wzrasta odsetek osób z postawą otwartości. Jest tak w przypadku picia alkoholu – 32,2% uważa, że zdecydowanie lub chyba może to robić; 46,6% w odniesieniu do energetyków, 40,7% ocenia tak współżycie seksualne, a 46,6% używanie wyzwisk i wulgaryzmów. Należy zauważyć, że część młodzieży ocenia niektóre zachowania z perspektywy bycia pełnoletnimi.

Tabela 112. Zachowania ryzykowne - poczucie przyzwolenia

	Zdecydowanie mogę to robić	Chyba mogę to robić	Trudno powiedzieć	Raczej nie wolno mi tego robić	Zdecydowanie nie wolno mi tego robić
	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	17,8%	8,5%	19,5%	12,7%	41,5%
zażywanie snusów lub innych wyrobów tytoniowych	14,4%	6,8%	15,3%	14,4%	49,2%
picie alkoholu	18,6%	13,6%	22,0%	18,6%	27,1%
upijanie się	16,1%	5,1%	14,4%	21,2%	43,2%
picie napojów energetycznych	24,6%	22,0%	19,5%	12,7%	21,2%
zażywanie leków w celu odurzania się	5,9%	3,4%	14,4%	15,3%	61,0%
zażywanie dopalaczy	6,8%	6,8%	11,0%	13,6%	61,9%
palenie marihuany/haszyszu	11,0%	9,3%	12,7%	12,7%	54,2%
zażywanie innych narkotyków	5,1%	5,9%	9,3%	12,7%	66,9%
współżycie seksualnie	27,1%	13,6%	18,6%	13,6%	27,1%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	23,7%	22,9%	23,7%	16,1%	13,6%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	5,1%	5,1%	20,3%	20,3%	49,2%
granie w gry hazardowe na pieniądze lub rzeczy	11,9%	11,0%	15,3%	20,3%	41,5%
przeglądanie treści erotycznych w internecie	19,5%	11,9%	23,7%	11,9%	33,1%
obrażenie kogoś w internecie	9,3%	5,1%	18,6%	21,2%	45,8%

Około jedna trzecia uczniów akceptuje lub uważa za czasem dopuszczalne, jeśli rówieśnicy palą papierosy, zażywają snusy lub wyroby tytoniowe, piją alkohol, napoje energetyczne (w tym przypadki 44%), współżyją seksualnie, stosują wyzwiska i wulgaryzmy. Najbardziej nieakceptowane zachowania to zażywania narkotyków i dopalaczy (blisko połowa uważa to za zupełnie niedopuszczalne).

Tabela 113. Zachowania ryzykowne - aprobata zachowań rówieśników

	Akceptuję to w pełni %	Uważam, że to czasami dopuszczalne %	Jest mi to obojętne %	Uważam, że tak być nie powinno %	Jest to zupełnie niedopuszczalne %
palenie tytoniu/e-papierosów	23,7%	8,5%	37,3%	19,5%	11,0%
zażywanie snusów lub innych wyrobów tytoniowych	22,0%	8,5%	32,2%	22,0%	15,3%
picie alkoholu	17,8%	16,9%	39,8%	14,4%	11,0%
upijanie się	14,4%	9,3%	33,9%	25,4%	16,9%
picie napojów energetycznych	34,7%	9,3%	35,6%	9,3%	11,0%
zażywanie leków w celu odurzania się	6,8%	5,9%	21,2%	30,5%	35,6%
zażywanie dopalaczy	4,2%	8,5%	22,0%	23,7%	41,5%
palenie marihuany/haszyszu	8,5%	11,0%	30,5%	20,3%	29,7%
zażywanie innych narkotyków	4,2%	5,9%	23,7%	18,6%	47,5%
współżycie seksualnie	28,8%	8,5%	33,1%	16,9%	12,7%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	20,3%	16,9%	32,2%	12,7%	17,8%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	5,9%	7,6%	25,4%	25,4%	35,6%
granie w gry hazardowe na pieniądze lub rzeczy	11,0%	6,8%	44,1%	13,6%	24,6%
przeglądanie treści erotycznych w internecie	20,3%	4,2%	40,7%	19,5%	15,3%
obrażenie kogoś w internecie	9,3%	5,9%	27,1%	24,6%	33,1%

Do zachowań problemowych, które młodzież najczęściej obserwuje w domach rodzinnych należą – palenie papierosów (14,4% obserwuje codziennie), picie alkoholu (34,7% - minimum kilka razy w tygodniu), złoszczenie się na kogoś (26,3% - kilka razy w miesiącu, 20,4% - kilka razy w tygodniu lub częściej).

Tabela 114. Zachowania ryzykowne - negatywny wzorzec ze strony członków rodziny

Nigdy	Raz w moim życiu	Kilka razy w moim życiu	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie
%	%	%	%	%	%	%

palenie tytoniu/e-papierosów	44,9%	3,4%	14,4%	13,6%	5,1%	4,2%	14,4%
zażywanie snusów lub innych wyrobów tytoniowych	78,0%	1,7%	9,3%	4,2%	3,4%	1,7%	1,7%
picie alkoholu	19,5%	3,4%	12,7%	29,7%	24,6%	7,6%	2,5%
upijanie się	42,4%	9,3%	25,4%	12,7%	8,5%	0,0%	1,7%
picie napojów energetycznych	39,0%	4,2%	22,0%	14,4%	13,6%	3,4%	3,4%
złoszczenie się na kogoś	22,0%	2,5%	16,1%	12,7%	26,3%	11,9%	8,5%
złośliwe krytykowanie	36,4%	2,5%	17,8%	15,3%	13,6%	4,2%	10,2%
kłótnie z innymi	19,5%	5,1%	16,1%	22,0%	18,6%	9,3%	9,3%
wyzywanie kogoś	41,5%	6,8%	15,3%	13,6%	7,6%	6,8%	8,5%
bicie kogoś	76,3%	5,1%	6,8%	4,2%	5,9%	0,0%	1,7%

Młodzież w liczbie 60% lub więcej uważa, że tytoń i alkohol są łatwe do zdobycia. Inaczej jest w przypadku narkotyków, które łatwo zdobyć według ponad 30%.

Tabela 115. Zachowania ryzykowne - poczucie dostępności substancji psychoaktywnych

	Bardzo trudno %	Dość trudno %	Dość łatwo %	Bardzo łatwo %
tytoń/e-papierosy	14,4%	13,6%	32,2%	39,8%
snusy lub inne wyroby nikotynowe	20,3%	20,3%	24,6%	34,7%
piwo	12,7%	11,9%	31,4%	44,1%
wino	14,4%	14,4%	27,1%	44,1%
wódka lub inne mocne alkohole	18,6%	18,6%	25,4%	37,3%
napoje energetyczne	10,2%	12,7%	26,3%	50,8%
leki w celu odurzania się	34,7%	28,8%	21,2%	15,3%
dopalacze	41,5%	25,4%	18,6%	14,4%
marihuana/haszysz	42,4%	21,2%	17,8%	18,6%
inne narkotyki	50,0%	19,5%	16,9%	13,6%

Zachowania ryzykowne, które są najbardziej rozpowszechnione wśród licealistów to

palenie papierosów/e-papierosów (codziennie pali 14,4%), picie piwa (kilka razy w miesiącu lub częściej pije 17,7%), picie napojów energetycznych (26,4% przynajmniej kilka razy w miesiącu), stosowanie wyzwisk i wulgaryzmów (39,9% - używa je kilka razy w tygodniu lub codziennie), przeglądanie stron erotycznych (20,3% kilka razy w miesiącu lub częściej).

Tabela 116. Zachowania ryzykowne - częstość zachowania uczniów

	Nigdy	Raz w życiu	Kilka razy w życiu	Kilka razy w ostatnim roku	Kilka razy w ostatnim miesiącu	Kilka razy w ostatnim tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	51,7%	10,2%	9,3%	6,8%	2,5%	5,1%	14,4%
zażywanie snusów lub innych wyrobów tytoniowych	66,1%	6,8%	10,2%	5,9%	2,5%	4,2%	4,2%
picie piwa	36,4%	8,5%	24,6%	12,7%	9,3%	5,9%	2,5%
picie wina	45,8%	11,0%	19,5%	11,0%	8,5%	1,7%	2,5%
picie wódki lub innych mocnych alkoholi	45,8%	6,8%	19,5%	12,7%	9,3%	3,4%	2,5%
upijanie się	59,3%	9,3%	12,7%	5,1%	9,3%	1,7%	2,5%
picie napojów energetycznych	32,2%	6,8%	22,0%	13,6%	11,0%	9,3%	5,1%
zażywanie leków w celu odurzania się	86,4%	1,7%	3,4%	0,8%	4,2%	0,8%	2,5%
zażywanie dopalaczy	87,3%	1,7%	4,2%	2,5%	1,7%	0,0%	2,5%
palenie marihuany/haszyszu	78,0%	4,2%	4,2%	6,8%	1,7%	1,7%	3,4%
zażywanie innych narkotyków	84,7%	3,4%	1,7%	6,8%	0,0%	0,8%	2,5%
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	28,8%	3,4%	10,2%	8,5%	9,3%	14,4%	25,4%
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	59,3%	5,1%	19,5%	5,1%	5,1%	2,5%	3,4%
granie w gry hazardowe na pieniądze i rzeczy	73,7%	6,8%	8,5%	5,1%	1,7%	1,7%	2,5%

przeglądanie treści erotycznych w internecie	52,5%	5,1%	11,9%	10,2%	11,0%	5,9%	3,4%
obrażanie kogoś w internecie	58,5%	6,8%	14,4%	8,5%	5,9%	2,5%	3,4%

Wysoki odsetek uczniów, aż 39,8% przynajmniej raz doświadczyło dręczenia w ostatnim roku szkolnym. Około 20% deklaruje, że dręczyło inne osoby.

Tabela 117. Dręczenie - doświadczenie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczenie dręczenia	60,2%	11,0%	8,5%	20,3%
dręczenie innych	78,8%	9,3%	3,4%	8,5%

Mniejszy odsetek doświadczał cyberprzemocy. 24,4% miało takie doświadczenie choć raz w roku. Jako sprawcy opisuje siebie około 14% uczniów.

Tabela 118. Cyberprzemoc - doświadczenie i sprawstwo

	Ani razu %	1 raz %	2 razy %	3 razy i więcej %
doświadczenie cyberprzemocy	74,6%	4,2%	10,2%	11,0%
stosowanie cyberprzemocy	85,6%	3,4%	1,7%	9,3%

Formą cyberprzemocy, którą najczęściej doświadczali badani było komentowanie wypowiedzi na forum celem ośmieszenia, sprawienia przykrości lub wystraszenia. Kilka razy w roku zdarzyło się to 12,7% a w ostatnim miesiącu 7,6%. Podobny odsetek dotyczy wyzywania na portalach społecznościowych lub czatach. Pozostałe formy cyberprzemocy choć rzadsze, obejmują 7-10% młodzieży.

Tabela 119. Formy cyberprzemocy

	Nie zdarzyło mi się w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w ciągu ostatniego roku %	Raz lub kilka razy w miesiącu %	Raz lub kilka razy w tygodniu %	Raz lub kilka razy dziennie %
komentowali moje wypowiedzi na forum internetowym, żeby mnie ośmieszyć/sprawić przykrość/wystraszyć	77,1%	12,7%	7,6%	0,8%	1,7%
wysyłali do mnie SMS-y żeby mi dokuczyć/sprawić przykrość/wystraszyć	84,7%	6,8%	5,1%	1,7%	1,7%
wyzywali mnie, rozmawiając na czacie/na portalu społecznościowym	78,8%	10,2%	8,5%	0,0%	2,5%
publikowali, bądź rozsyłali ośmieszające mnie zdjęcia lub filmy	81,4%	10,2%	5,1%	1,7%	1,7%
wysyłali mi wiadomości przez komunikator (np. Messenger), aby mnie obrazić/wystraszyć	81,4%	11,9%	3,4%	0,8%	2,5%
celowo wykluczyli mnie lub nie dopuścili do grona znajomych w internecie, żeby mi dokuczyć	82,2%	6,8%	5,1%	3,4%	2,5%

Przemocy słownej lub fizycznej doświadcza każdego dnia 3,4% badanych. Około 10% kilka razy w miesiącu lub częściej spotyka się z dotykaniem bez zgody intymnych części ciała, a ok. 12% jest zmuszanych do oddawania własnych pieniędzy lub przedmiotów. W perspektywie jednego roku najczęściej zdarza się złośliwe ośmieszanie przed innymi (kilka razy w roku doświadcza tego 19,5%) lub wulgarne zwymyślanie (13,6%).

Tabela 120. Formy przemocy

Nigdy %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu %	Codziennie %

złośliwie ośmiesza lub oczernia przed innymi	48,3%	20,3%	19,5%	5,9%	2,5%	3,4%
wulgarnie wymyśla	47,5%	22,0%	13,6%	9,3%	5,9%	1,7%
celowo, poważnie grozi, nie dla żartu	67,8%	15,3%	7,6%	5,1%	2,5%	1,7%
zmusza do czegoś poniżającego	76,3%	11,9%	3,4%	5,1%	1,7%	1,7%
dotyka bez Twojej zgody intymnych części ciała	70,3%	10,2%	8,5%	4,2%	2,5%	4,2%
zmusza do oddania pieniędzy lub jakichś przedmiotów	75,4%	9,3%	1,7%	6,8%	4,2%	2,5%
celowo, mocno uderza lub szarpie, nie dla żartu	75,4%	11,9%	1,7%	6,8%	2,5%	1,7%
mocno bije	81,4%	7,6%	4,2%	2,5%	0,8%	3,4%

Jako sprawca przemocy najczęściej wskazywany jest rówieśnik (ponad 40% spotkało się z przemocą ze strony rówieśnika choć raz w życiu). Pozostali potencjalni sprawcy występując w deklaracjach około 30%. Rodzi jest sprawcą przemocy kilka razy w miesiącu lub częściej według 14,4% badanych.

Tabela 121. Przemoc - sprawcy przemocy

	Nigdy %	Raz lub kilka razy w życiu %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu %	Codziennie %
młodszy uczeń	77,1%	6,8%	7,6%	2,5%	1,7%	4,2%
rówieśnik	58,5%	16,9%	11,0%	6,8%	2,5%	4,2%
starszy uczeń	71,2%	14,4%	6,8%	4,2%	1,7%	1,7%
rodzic	72,0%	9,3%	4,2%	4,2%	8,5%	1,7%
nauczyciel	72,9%	10,2%	7,6%	4,2%	1,7%	3,4%
obcy dorosły	71,2%	15,3%	5,1%	2,5%	1,7%	4,2%
ktoś inny	67,8%	11,9%	8,5%	5,9%	1,7%	4,2%

Większość uczniów posiada właściwą wiedzę na temat alkoholu i jego oddziaływania. Z drugiej strony ponad 30% traktuje alkohol jako dobry środek na poradzenie sobie ze zdenerwowaniem lub ułatwienie nawiązania kontaktu z innymi. Około jedna czwarta nie jest pewna co sądzić o wymienionych stwierdzeniach dotyczących alkoholu a jedna dziesiąta polega na niesprawdzonych informacjach.

Tabela 122. Przekonania na temat spożywania alkoholu

	Prawda %	Nie wiem %	Falsz %
ludzie z mocną głową mogą wypić więcej bez szkody dla zdrowia	15,3%	29,7%	55,1%
piwo to nie jest alkohol	14,4%	18,6%	66,9%
prawdziwy mężczyzna od czasu do czasu musi się upić	11,0%	16,1%	72,9%
kierowca przed jazdą może bez szkody wypić trochę alkoholu	5,9%	19,5%	74,6%
alkohol jest dobrym lekarstwem na niektóre dolegliwości	11,9%	23,7%	64,4%
osoby uzależnione piją, dlatego, że mają słaby charakter	11,0%	32,2%	56,8%
pijąc tylko piwo nie można się uzależnić	11,9%	24,6%	63,6%
alkohol jest bardziej szkodliwy dla nastolatka, niż dla czterdziestolatka	40,7%	29,7%	29,7%
alkoholizm jest chorobą	62,7%	18,6%	18,6%
można przewidzieć, kto spośród pijących uzależni się	22,0%	45,8%	32,2%
dziewczynom imponują chłopcy, którzy piją	10,2%	37,3%	52,5%
każdy, kto się upija, jest uzależniony	5,9%	32,2%	61,9%
alkohol ułatwia nawiązywanie kontaktów z ludźmi	37,3%	39,0%	23,7%
wypicie alkoholu pomaga przezwyciężyć zdenerwowanie	32,2%	43,2%	24,6%

Przekonania na temat narkotyków dzielą badanych uczniów podobnie jak opinie na temat alkoholu. Około jedna dziesiąta posiada niesprawdzone informacje o oddziaływaniu narkotyków – np. 19,5% nie zgadza się ze szkodliwością marihuany, 18,6% uznaje, że niektóre narkotyki nie są złe dla zdrowia. Około jedna trzecia młodzieży nie wie jak ocenić podane stwierdzenia. Większość zaś prawidłowo ocenia szkodliwy wpływ substancji.

Tabela 123. Przekonania na temat narkotyków

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
marihuana jest szkodliwa	57,6%	22,9%	19,5%
można przez rok zażywać co kilka dni narkotyki, a potem po prostu przestać	11,9%	33,1%	55,1%
narkotyki są gwarancją udanej imprezy	10,2%	28,0%	61,9%
każdy narkotyk jest niebezpieczny dla zdrowia	47,5%	33,9%	18,6%
tylko ludzie o słabym charakterze uzależniają się od narkotyków	14,4%	35,6%	50,0%
nawet wzięcie jednej porcji narkotyku może prowadzić do uzależnienia	51,7%	36,4%	11,9%
amfetamina pomaga w dobrym uczeniu się	15,3%	57,6%	27,1%
uzależnienie od narkotyków to rodzaj choroby	50,0%	38,1%	11,9%
ktoś, kto raz zażył narkotyk, jest już narkomanem	9,3%	39,8%	50,8%
zażywanie narkotyków tylko dla zabawy, też prowadzi do uzależnienia	44,9%	39,8%	15,3%
każdy może wyjść z uzależnienia	39,0%	41,5%	19,5%

Średni wynik ciekawości poznawczej o wartości 58,99 umiejscawia uczniów liceum w środku skali. Tym samym charakteryzują się oni przeciętną motywacją do poznawania, rozwiązywania problemów i rozwoju wiedzy.

Tabela 124. Ciekawość poznawcza uczniów

	Średnia	Minimum	Maksimum
Wynik ogólny ciekawości poznawczej	58,99	41,00	83,00

Średnio 30% uczniów doświadcza objawów kryzysu psychicznego często lub bardzo często. Najczęstszymi objawami są poczucie zniecierpliwienia (45,7% doświadcza go często lub bardzo często), nerwowość (43,2% także łącznie dla często i bardzo często), znużenie (40,7%), poirytowanie (41,5%), zmartwienie (39,8%), zniechęcenie (39,9%), mała ilość snu (39,8%), trudności ze skupieniem uwagi (39%). Najrzadziej doświadczane są koszmary nocne (68,7% łącznie dla bardzo rzadko lub rzadko), częste budzenie się (61%), myślenie o śmierci (62,7%), łamanie norm i zasad (67,8%).

Tabela 125. Objawy kryzysu psychicznego u uczniów

	Bardzo rzadko lub w ogóle nie %	Rzadko %	Czasami %	Często %	Bardzo często %
zmartwienie	15,3%	16,9%	28,0%	18,6%	21,2%
zniecierpliwienie	11,0%	11,9%	31,4%	25,4%	20,3%
niepokój	22,9%	16,1%	25,4%	12,7%	22,9%
smutek	13,6%	22,9%	26,3%	19,5%	17,8%
koszmary, kiedy śpię	53,4%	15,3%	16,1%	6,8%	8,5%
zniechęcenie	12,7%	11,0%	36,4%	13,6%	26,3%
poczucie samotności	28,0%	20,3%	25,4%	11,0%	15,3%
częste budzenie się w nocy	43,2%	18,6%	18,6%	11,9%	7,6%
mała ilość snu	18,6%	17,8%	23,7%	17,8%	22,0%
poczucie niepewności	25,4%	18,6%	23,7%	10,2%	22,0%
poczucie skrępowania	24,6%	18,6%	28,0%	16,1%	12,7%
nerwowość	16,9%	13,6%	26,3%	18,6%	24,6%
obawy podczas zasypiania	33,9%	25,4%	18,6%	6,8%	15,3%
kłótnie z resztą rodziny	33,1%	25,4%	20,3%	11,9%	9,3%
wycofanie	36,4%	23,7%	19,5%	9,3%	11,0%
płaczliwość	37,3%	14,4%	22,9%	9,3%	16,1%
złość	11,0%	19,5%	36,4%	14,4%	18,6%
myślenie o śmierci	40,7%	22,0%	18,6%	5,9%	12,7%

sfrustrowanie	21,2%	16,1%	30,5%	16,9%	15,3%
znudzenie	11,9%	14,4%	33,1%	17,8%	22,9%
poirytowanie	13,6%	13,6%	31,4%	18,6%	22,9%
problemy ze snem	36,4%	22,0%	18,6%	12,7%	10,2%
brak apetytu	39,0%	22,0%	22,0%	8,5%	8,5%
skłonność do niepokoju	29,7%	20,3%	17,8%	15,3%	16,9%
trudności ze skupieniem uwagi	13,6%	15,3%	32,2%	12,7%	26,3%
poczucie bezradności	24,6%	21,2%	25,4%	7,6%	21,2%
różne dolegliwości fizyczne (np. ból głowy, ból brzucha)	14,4%	16,9%	31,4%	17,8%	19,5%
łamanie norm i zasad	35,6%	32,2%	16,9%	5,1%	10,2%
objadanie się	33,9%	24,6%	21,2%	10,2%	10,2%

Większość uczniów twierdzi, że nie wie czy miały miejsce zajęcia o danej tematyce. Średnio około jedna czwarta jest przekonana, że zajęć nie było. Jeśli uczniowie uczestniczyli w jakichś spotkaniach, to 37,2% w zajęciach na temat bezpieczeństwa w internecie i 32,2% w zajęciach o radzeniu sobie z przemocą w sieci. Poza tym 38,1% deklaruje że było choć kilka godzin o substancjach psychoaktywnych. Taki sam odsetek uczestniczył w zajęciach integracyjnych w klasach.

Tabela 126. Tematyka zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli uczniowie liceum

	Nie wiem %	Nie było takich zajęć %	1-4 godziny lekcyjne %	5-10 godzin lekcyjnych %	11-30 godzin lekcyjnych %	Ponad 30 godzin lekcyjnych %
Wsparcie w rozwoju osobistym (np. wiara w siebie, wartości, poznawanie siebie, swoich mocnych stron)	50,8%	26,3%	16,9%	4,2%	0,8%	0,8%
Budowanie relacji i kontaktów z rówieśnikami (np. rozwiązywanie konfliktów, porozumiewanie się, słuchanie innych)	48,3%	26,3%	17,8%	5,9%	0,0%	1,7%
Motywacja, chęć do nauki	44,1%	33,1%	14,4%	5,9%	1,7%	0,8%

Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia	48,3%	28,8%	14,4%	2,5%	2,5%	3,4%
Bezpieczeństwo korzystania z internetu	40,7%	22,0%	28,8%	6,8%	0,8%	0,8%
Radzenie sobie z przemocą w internecie	47,5%	20,3%	21,2%	5,9%	3,4%	1,7%
Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	50,8%	21,2%	15,3%	10,2%	1,7%	0,8%
Zachowania uczniów, które mogą prowadzić do uzależnienia (np. nadmierne używanie internetu)	48,3%	21,2%	19,5%	7,6%	1,7%	1,7%
Palenie papierosów, picie alkoholu, zażywanie narkotyków, dopalaczy itp.	47,5%	14,4%	24,6%	9,3%	2,5%	1,7%
Radzenie sobie w sytuacji kryzysu psychicznego	53,4%	27,1%	13,6%	3,4%	0,8%	1,7%
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	54,2%	25,4%	12,7%	4,2%	0,8%	2,5%
Zajęcia integracyjne w klasie	46,6%	15,3%	21,2%	11,0%	4,2%	1,7%
Zajęcia poświęcone odnajdywaniu się w nowych trudnych sytuacjach	52,5%	28,0%	12,7%	4,2%	1,7%	0,8%

Najczęściej dostrzeganym przez uczniów atutem prowadzonych zajęć profilaktycznych było wrażenie, że prowadzący uwzględnia propozycje uczestników zajęć (24,5% doświadczyło tego dużo lub bardzo dużo), że można dopytywać i dyskutować (wg 22,9%), wyrażać własne opinie (23,7%), że jest się akceptowanym (22%).

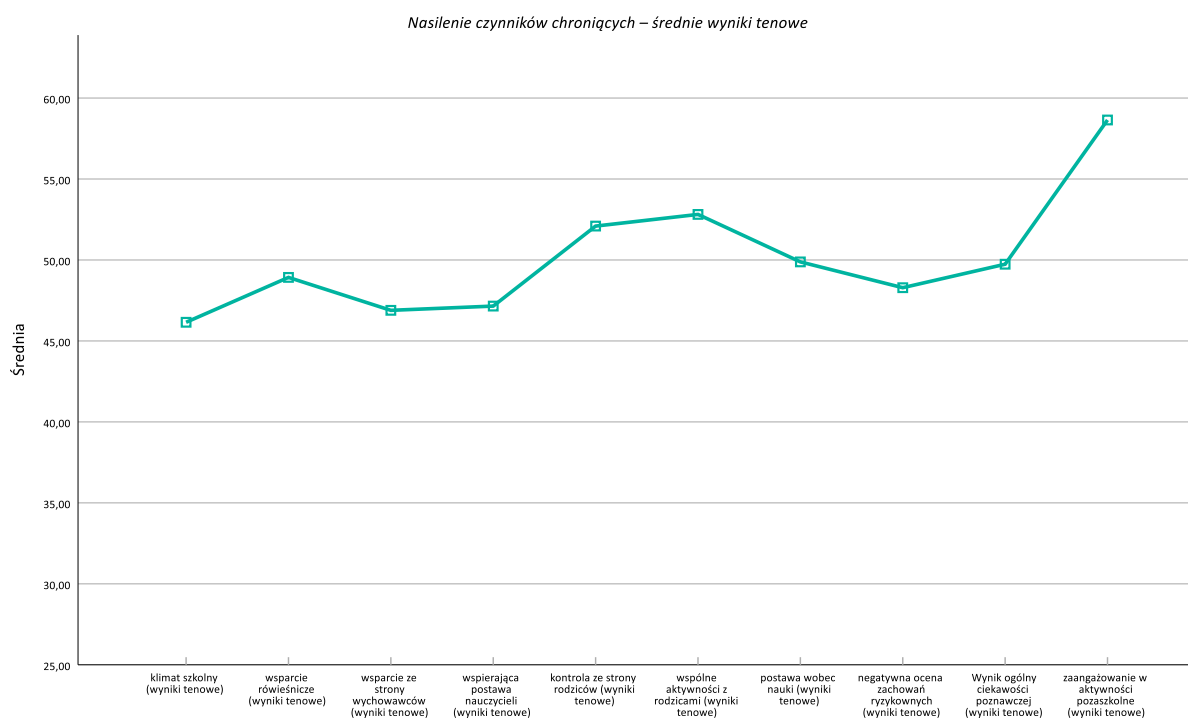
Tabela 127. Opinie uczniów liceum o zajęciach profilaktycznych, w których brali udział

	Bardzo mało, wcale	Mało	Trudno powiedzieć	Dużo	Bardzo dużo, w pełni	Nie brałem(-am) udziału w zajęciach
	%	%	%	%	%	%
Byłeś(-aś) ogólnie zadowolony(-a) z udziału w zajęciach?	11,0%	9,3%	45,8%	16,9%	2,5%	14,4%
Odpowiadał Ci sposób prowadzenia zajęć?	11,0%	10,2%	46,6%	14,4%	3,4%	14,4%
Miałeś(-aś) wrażenie, że osoba prowadząca uwzględniała	10,2%	10,2%	38,1%	18,6%	5,9%	16,9%

propozycje uczniów/uczestników?						
Czułeś(-aś), że można było dopytywać o coś, dyskutować, komentować?	10,2%	6,8%	44,1%	16,1%	6,8%	16,1%
Czułeś(-aś), że miałeś(-aś) możliwość wyrażania ważnych dla Ciebie poglądów?	11,9%	10,2%	38,1%	17,8%	5,9%	16,1%
Czułeś(-aś), że mogłeś(-aś) być szczerym(-ą), szczególnie w trudnych sprawach?	15,3%	9,3%	44,1%	11,9%	3,4%	16,1%
Czułeś(-aś) się akceptowany(-a) przez prowadzącego zajęcia?	8,5%	4,2%	48,3%	12,7%	9,3%	16,9%
Mogłeś(-aś) zdobyć wiadomości o sprawach poruszanych na zajęciach?	8,5%	10,2%	44,9%	16,9%	4,2%	15,3%
Miałeś(-aś) możliwość lepszego poznania siebie?	12,7%	10,2%	48,3%	11,0%	2,5%	15,3%
Mogłeś(-aś) w czasie zajęć rozwijać sposoby radzenia sobie z trudnościami lub problemami?	11,0%	14,4%	44,9%	12,7%	1,7%	15,3%
Mogłeś(-aś)/aś w czasie zajęć doświadczyć pozytywnej atmosfery?	10,2%	6,8%	47,5%	13,6%	7,6%	14,4%
W codziennym życiu będziesz korzystał(a) z doświadczeń zdobytych podczas zajęć?	16,1%	10,2%	45,8%	10,2%	2,5%	15,3%
Chcesz uczestniczyć w kontynuacji takich zajęć?	13,6%	8,5%	47,5%	14,4%	1,7%	14,4%

Sumaryczne zestawienie wyników uczniów liceum z odniesieniem do próby ogólnopolskiej

Poniższe dane w sposób sumaryczny zestawiają najważniejsze dla środowiska czynniki chroniące i czynniki ryzyka.

Rysunek 10. Wartości tenowe czynników chroniących - uczniowie liceum

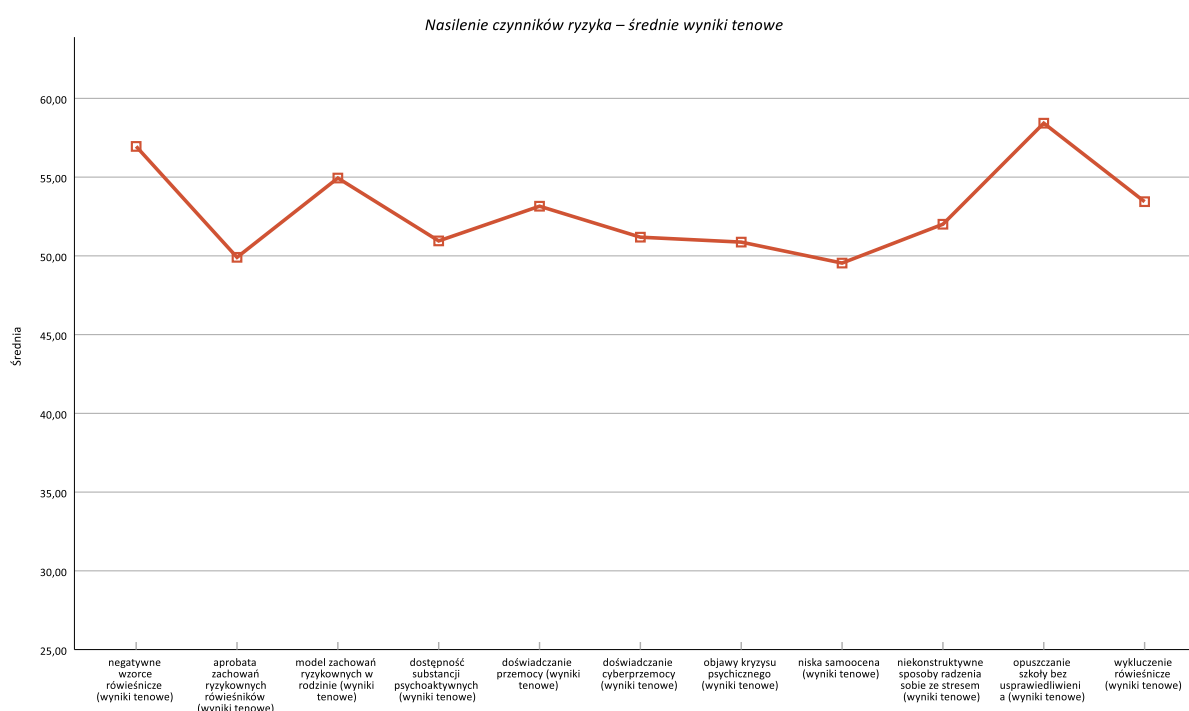
Do atutów liceum należy wysokie zaangażowanie uczniów w dodatkowe aktywności szkolne (wynik wyższy niż ogólnopolski). Najczęściej są to spotkania z rówieśnikami i nauka do szkoły. Wsparciem dla uczniów są także ponadprzeciętny poziom aktywności z rodzicami oraz kontroli rodzicielskiej.

Tabela 128. Czynniki chroniące – kategorie wyników tenowych - uczniowie liceum

	wyniki niskie %	wyniki przeciętne %	wyniki wysokie %
klimat szkolny (kat. wyników)	28,0%	63,6%	8,5%
wspieranie rówieśnicze (kat. wyników)	21,2%	65,3%	13,6%
wspieranie ze strony wychowawców (kat. wyników)	21,2%	68,6%	10,2%
wspierająca postawa nauczycieli (kat. wyników)	19,5%	74,6%	5,9%
kontrola ze strony rodziców (kat. wyników)	15,3%	59,3%	25,4%

wspólne aktywności z rodzicami (kat. wyników)	11,0%	65,3%	23,7%
postawa wobec nauki (kat. wyników)	14,4%	71,2%	14,4%
negatywna ocena zachowań ryzykownych (kat. wyników)	22,9%	64,4%	12,7%
Wynik ogólny ciekawości poznawczej (kat. wyników)	14,4%	77,1%	8,5%
zaangażowanie w aktywności pozaszkolne (kat. wyników)	5,1%	54,2%	40,7%

Powyższa tabela wskazuje jaki procent uczniów posiada wyniki wysokie w poszczególnych czynnikach. Poza wyżej wymienionymi atutami, można zaobserwować szczególnie jedno ograniczenie, jakim jest ocena klimatu szkolnego – 28% uczniów ma negatywne odczucia o środowisku szkolnym.

Rysunek 11. Wartości tenowe czynników ryzyka - uczniowie liceum

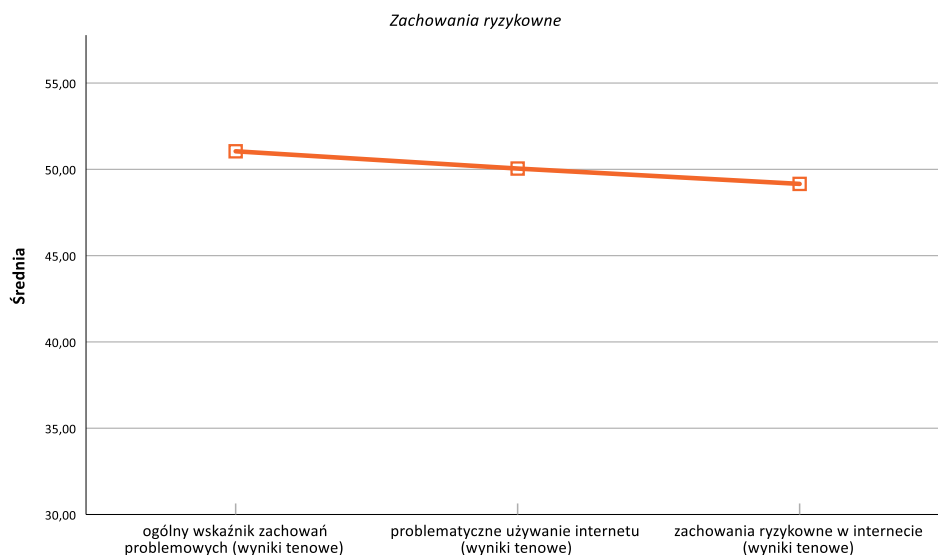
Kilka czynników ryzyka wymaga interwencji w środowisku liceum. Większe o średniej ogólnopolskiej odsetek uczniów zauważa w środowisku rówieśników zaangażowanym w zachowania ryzykowne. Bardzo wyraźna jest tendencja do opuszczania szkoły i lekcji bez

usprawiedliwienia. W środowisku zaznacza się doświadczanie przemocy i częstsze od średniej spotkanie się w domu rodzinnym z zachowaniami problemowymi.

Tabela 129. Czynniki ryzyka – kategorie wyników tenowych - uczniowie liceum

	wyniki niskie %	wyniki przeciętne %	wyniki wysokie %
negatywne wzorce rówieśnicze (kat. wyników)	11,0%	51,7%	37,3%
aprobata zachowań ryzykownych rówieśników (kat. wyników)	16,1%	72,9%	11,0%
model zachowań ryzykownych w rodzinie (kat. wyników)	11,0%	61,0%	28,0%
dostępność substancji psychoaktywnych (kat. wyników)	16,9%	62,7%	20,3%
doświadczanie przemocy (kat. wyników)	30,5%	43,2%	26,3%
doświadczanie cyberprzemocy (kat. wyników)	0,0%	80,5%	19,5%
objawy kryzysu psychicznego (kat. wyników)	15,3%	66,9%	17,8%
niska samoocena (kat. wyników)	23,7%	58,5%	17,8%
niekonstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem (kat. wyników)	16,9%	68,6%	14,4%
opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia (kat. wyników)	5,9%	48,3%	45,8%
wykluczenie rówieśnicze (kat. wyników)	8,5%	71,2%	20,3%

Z drugiej strony, około 30,5% uczniów rzadko doświadcza przemocy. Czynniki te są więc bardzo zróżnicowane. Wartościowe jest to, że uczniowie mają generalnie dobrą samoocenę.

Rysunek 12. Wartości tenowe zachowań problemowych - uczniowie liceum

Zachowania problemowe – ogólnych ich wskaźnik, te podejmowane w internecie i uzależnienie od czasu spędzanego w sieci – są na poziomie przeciętnym.

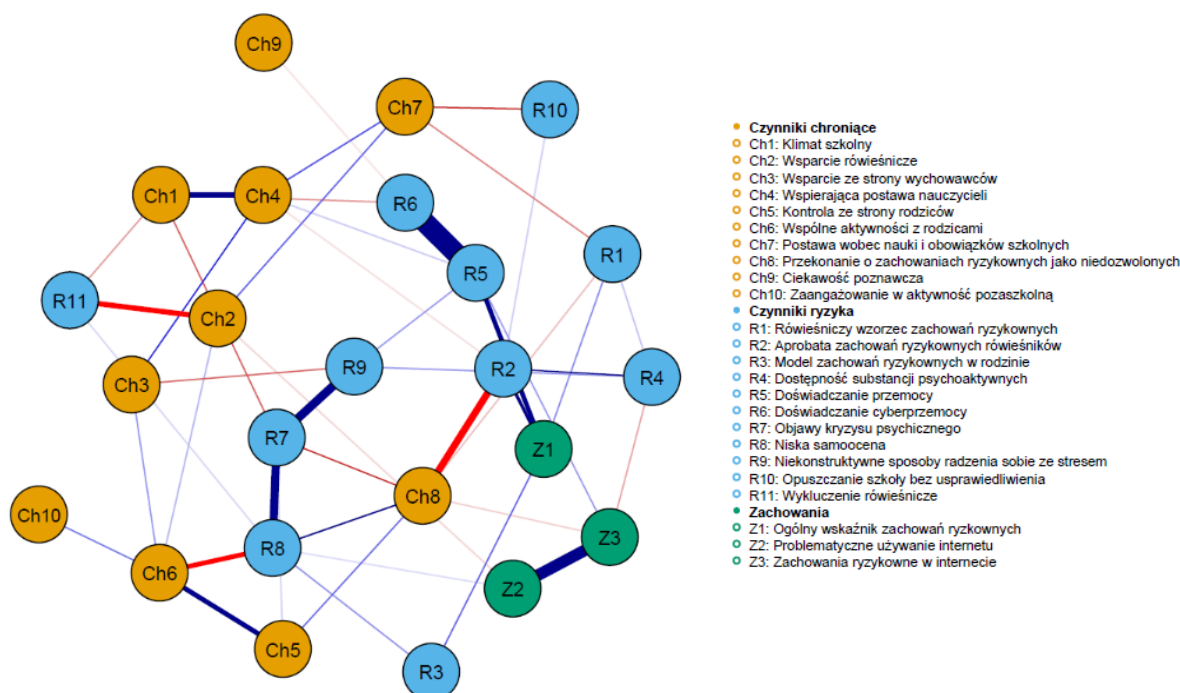
Tabela 130. Zachowania ryzykowne – kategorie wyników tenowych - uczniowie liceum

	wyniki niskie	wyniki przeciętne	wyniki wysokie
	%	%	%
ogólny wskaźnik zachowań problemowych (kat. wyników)	17,8%	61,9%	20,3%
problematyczne używanie internetu (kat. wyników)	16,5%	66,1%	17,4%
zachowania ryzykowne w internecie (kat. wyników)	34,2%	49,1%	16,7%

Zachowania ryzykowne w internecie są podejmowane rzadziej niż średnia ogólnopolska.

Oszacowanie powiązań pomiędzy diagnozowanymi czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów liceum

Poniżej przedstawiono związki między czynnikami opisującymi środowisko uczniów a podejmowanymi przez nich zachowaniami problemowymi.

Rysunek 13. Graf prezentujący związki między czynnikami chroniącymi, czynnikami ryzyka i zachowaniami problemowymi uczniów liceum

Podejmowanie zachowań problemowych (Z1) przez uczniów liceum zależy wprost od trzech czynników: rówieśniczego wzorca tych zachowań (R1), modelu zachowań ryzykownych w rodzinie (R3) oraz poziomu aprobaty wobec zachowań ryzykownych rówieśników (R2). Postawę przychylną wobec zachowań problemowych (R2) częściej mają ci uczniowie, którzy doświadczają przemocy (R5 i R6) i którzy nie radzą sobie w stresujących sytuacjach (R9). Z aprobatą wobec ryzyka wiąże się także wyższa ocena dostępności substancji psychoaktywnych (R4). Sposobem na przeciwdziałanie tym czynnikom jest m.in. zwiększanie i budowanie motywacji do nauki (Ch7). Im bardziej pozytywna postawa wobec nauki, tym mniejsze oddziaływanie negatywnego wzorca rówieśniczego (R1) i tym rzadsze opuszczenie szkoły (R10). Z kolei istotny dla motywacji do nauki czynnikiem jest wsparcie rówieśnicze oraz to, otrzymywane ze strony nauczycieli (Ch2 i Ch4). Ten ostatni czynnik jest najważniejszy do budowania klimatu szkolnego (Ch1). Stąd zaangażowanie nauczycieli w wsparcie jest kluczowe dla zwiększenia zaangażowania uczniów. Warto również zaznaczyć, że jakość klimatu szkolnego wiąże się z objawami kryzysu psychicznego (R7). Wspierająca szkoła pomaga

uczniom radzić sobie z kryzysami. Podobną rolę pełni samoocena (R8). Dla jej wzmocnienia i prawidłowego kształtowania się ważna jest aktywność ze strony rodziców (Ch6). Wspierające środowisko wychowawcze tworzy warunki do budowania stabilnej samooceny.

Angażowanie się w zachowania problemowe w internecie (Z2 i Z3) jest głównie wynikiem niskiego wsparcia rówieśniczego (Ch2) i wykluczenia z grupy (R11). Częściej też aktywność w internecie staje się sposobem radzenia sobie przez młodzież doświadczającą przemocy rówieśniczej (R5).

Dorośli zamieszkujący gminę

Pytania skierowane do osób dorosłych uwzględniały te czynniki ryzyka i czynniki chroniące, które są najistotniejsze w wyjaśnianiu zachowań problemowych.

Pierwszym z tych czynników jest samoocena wybranych obszarów życia. Zdecydowana większość wyraża umiarkowane bądź wysokie zadowolenie. Obejmuje to zwłaszcza kontakty z rodziną, poczucie bezpieczeństwa, poziom materialny rodziny, kontakty ze znajomymi i możliwości rozwoju zawodowego, perspektywy życiowe i sposoby spędzania czasu wolnego (ponad 70% osób jest raczej lub bardzo zadowolonych).

Obszarem, który u badanych budzi największe wątpliwości jest kontakt z nauczycielami szkolnymi – niepewnych oceny jakości kontaktu jest 25% osób; blisko 70% jest zadowolonych a 5% ocenia ten kontakt negatywnie.

Tabela 131. Zadowolenie z wybranych obszarów życia (samoocena)

	Bardzo zadowolona(-y) %	Raczej zadowolona(-y) %	Trochę zadowolona(-y), a trochę niezadowolona(- y) %	Raczej niezadowolona(- y) %	Bardzo niezadowolona(- y) %
osobiste poczucie bezpieczeństwa	19,1%	63,1%	14,4%	2,8%	0,7%
poziom materialny rodziny	20,0%	59,5%	14,8%	4,7%	0,9%
własne zdrowie	14,4%	57,6%	21,9%	5,4%	0,7%
kontakty z rodziną	33,2%	49,2%	14,8%	2,4%	0,5%
kontakty ze znajomymi	30,4%	53,9%	13,2%	2,1%	0,5%
kontakty z nauczycielami w szkole dziecka	17,2%	51,9%	25,0%	5,4%	0,5%
dostępne sposoby spędzania wolnego czasu	24,5%	55,1%	16,7%	3,1%	0,7%
pozycja w pracy	29,6%	52,0%	13,9%	3,8%	0,7%
możliwości rozwoju zawodowego	25,4%	47,1%	21,2%	5,4%	0,9%
własne perspektywy życiowe	22,4%	57,6%	16,5%	2,8%	0,7%

Wysokie zadowolenie rodziców z własnych aspiracji i pozycji zawodowej przekłada się na wysokie aspiracje edukacyjne związane z rozwojem ich dzieci. Aż 88,4% opiekunów chciałoby, aby ich dzieci osiągnęły wykształcenie na poziomie wyższym.

Tabela 132. Wykształcenie, jakie rodzic chciałby, aby zdobyło jego dziecko

		%
	Nie wiem, nie zastanawiałam(-em) się nad tym	6,7
aspiracje edukacyjne w stosunku do dziecka	Zasadnicze zawodowe, bez matury	0,3
	Średnie ogólne lub zawodowe, matura	4,6

Wyższe (studia na uczelni)	88,4
----------------------------	------

Wychowujący dzieci deklarują, że spędzają z nimi wiele czasu poprzez angażowanie się w przeróżne aktywności. Należą do nich zwłaszcza wspólne rozmowy o sprawach dzieci i ocenach szkolnych (89% robi to kilka razy w tygodniu). Poza tym dominuje wspólne uprawianie sportu lub aktywności fizycznej (42% kilka razy w miesiącu, 35% kilka razy w tygodniu). Ponad połowa spędza czas choć kilka razy w miesiącu na graniu w gry planszowe lub wspólnym oglądaniu telewizji i serialów.

Tabela 133. Wspólne aktywności rodziców z dziećmi

	Nigdy %	Kilka razy w roku %	Kilka razy w miesiącu %	Kilka razy w tygodniu %
wspólne spędzanie czasu poza domem	0,3	10,8	65,1	23,9
rozmowy o szkole i ocenach	0,3	0,3	10,2	89,2
rozmowy o innych sprawach dziecka	0,3	0,5	9,7	89,5
uprawianie sportu lub aktywności fizycznej	3,0	18,8	42,5	35,8
udział w wydarzeniach kulturalnych (koncerty, kino, teatr, itp.)	2,2	65,3	31,5	1,1
oglądanie filmów lub seriali	1,9	21,2	58,9	18,0

granie w gry planszowe lub komputerowe	5,4	33,3	50,5	10,8
omawianie ważnych decyzji rodzinnych	1,3	19,9	47,3	31,5
zajmowanie się pracami domowymi (sprzątanie, gotowanie, itp.)	0,8	3,5	29,8	65,9

Rodziców charakteryzuje wysoki poziom kontroli zachowań i aktywności dzieci. W każdym z wymienionych w tabeli niżej zakresów ponad 80% opiekunów deklaruje, że sprawdza zachowanie dzieci przeważnie lub za każdym razem. Szczególnie dotyczy to dowiadywania się o to, dokąd dziecko wychodzi z domu i gdzie przebywa po szkole.

Tabela 134. Kontrola ze strony rodziców

	Nigdy %	Rzadko %	Czasami %	Przeważnie %	Zawsze %
przed wyjściem dziecka z domu pyta Pani/Pan, z kim ma się spotkać	1,1	0,5	5,6	16,4	76,3
pyta Pani/Pan lub sprawdza, na co dziecko wydaje pieniądze	1,3	3,0	12,6	44,1	39,0
pyta Pani/Pan o wspólne plany dziecka z przyjaciółmi	0,3	1,6	9,1	34,9	54,0
pyta Pani/Pan dokąd dziecko idzie gdy wychodzi z domu	1,1	0,0	1,1	11,0	86,8
pyta Pani/Pan co dziecko robi i gdzie przebywa po szkole	1,1	0,3	2,7	18,8	77,2

Badani dorośli w części około 20% prawie w ogóle nie dostrzega w swoim miejscu zamieszkania żadnych zachowań problemowych. Procent ten nie dotyczy jednak papierosów, wyrobów tytoniowych i stosowania wulgaryzmów. Te pojawiają się najczęściej (kilka razy w miesiącu lub tygodniu ponad 20% zauważa sytuacje palenia lub

wyzwiska). Sięganie po alkohol i napoje energetyczne to kolejne po paleniu częste zachowania ryzykowne. (ponad 30% przynajmniej kilka razy w miesiącu)

Tabela 135. Zachowania problemowe dostrzegane przez rodziców w miejscu zamieszkania

	Nigdy	Raz w życiu	Kilka razy w życiu	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	8,2	0,2	5,9	12,9	21,4	23,5	27,8
zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	54,6	3,3	8,9	8,5	9,2	7,1	8,5
picie alkoholu	15,1	2,6	8,5	35,1	24,2	12,2	2,4
bycie pijanym	19,5	3,8	21,9	36,2	14,8	2,6	1,2
picie napojów energetycznych	16,2	0,7	13,2	27,1	23,1	13,4	6,4
zażywanie leków w celu odurzania się	83,8	2,6	8,9	3,8	0,7	0,2	0,0
zażywanie dopalaczy	88,9	3,3	6,4	0,5	0,9	0,0	0,0
palenie marihuany/haszyszu	64,5	4,7	20,7	7,5	2,1	0,2	0,2
zażywanie innych narkotyków	82,6	4,2	10,6	2,1	0,5	0,0	0,0
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	13,4	1,6	13,9	21,4	24,7	16,5	8,5
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	62,6	5,4	23,1	4,7	3,5	0,5	0,2

Są tylko nieliczne zachowania problemowe, o których badani uważają, że mogłyby zostać dopuszczone czy akceptowane w zachowaniu młodych osób. Do tych wyjątków należą picie alkoholu, picie napojów energetycznych oraz współżycie seksualne. O współżyciu akceptująco wyraża się 7,5% dorosłych a dla 6,8% jest to obojętne. Podobne odsetki – 5,9% - dopuszczają lub są obojętne wobec napojów energetycznych. Picie alkoholu może być czasem dopuszczalne według 6% dorosłych.

Tabela 136. Postawa badanych wobec zachowań ryzykownych młodzieży

	Akceptuję to w pełni	Uważam, że to czasami dopuszczalne	Jest mi to obojętne	Uważam, że tak być nie powinno	Jest to zupełnie niedopuszczalne
	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	0,5	1,4	2,1	35,5	60,5

zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	0,5	0,7	1,2	23,8	73,9
picie alkoholu	0,5	6,1	1,9	28,7	62,8
upijanie się	0,5	0,7	0,5	13,6	84,7
picie napojów energetycznych	0,7	5,9	5,9	45,2	42,4
zażywanie leków w celu odurzania się	0,5	0,0	0,2	6,1	93,2
zażywanie dopalaczy	0,5	0,0	0,2	3,5	95,8
palenie marihuany/haszyszu	0,5	2,4	1,9	15,1	80,2
zażywanie innych narkotyków	0,5	0,2	0,2	3,1	96,0
współżycie seksualne	2,4	7,5	6,8	33,4	49,9
używanie wyzwisk/wulgaryzmów	0,7	1,9	3,1	53,4	40,9
stosowanie przemocy fizycznej/bicie	0,5	0,5	0,2	10,6	88,2

Dorośli uważają, że pomimo istniejących obostrzeń młodzież ma dość łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych. W opinii badanych najłatwiej jest zdobyć papierosy (odpowiedzi dość lub bardzo łatwo wybiera ponad 70%) oraz napoje energetyczne (łącznie ok. 80%). Także alkohol jest w łatwym dostępie według około 60%. Z kolei około 25% uważa, że uczniowie bez problemu mogą znaleźć dopalacze, leki i marihuanę.

Tabela 137. Łatwość dostępu młodzieży do substancji psychoaktywnych w opinii badanych

	Bardzo trudno %	Dość trudno %	Dość łatwo %	Bardzo łatwo %
Tytoń/e-papierosy	8,0	19,8	40,0	32,2
Snusy lub inne wyroby nikotynowe	16,2	28,5	39,1	16,2
Piwo	8,7	22,4	39,5	29,4
Wino	10,8	26,4	38,1	24,7
Wódka lub inne mocne alkohole	17,4	29,2	34,4	19,1
Napoje energetyczne	6,6	12,2	37,4	43,8

Leki w celu odurzania się	32,7	45,4	18,6	3,3
Dopalacze	31,5	43,8	20,9	3,8
Marihuana/haszysz	32,9	40,5	22,1	4,5
Inne narkotyki	40,5	40,2	16,5	2,8

W rodzinach osób badanych zachowanie problemowe, które najczęściej ma miejsce, to spożywanie alkoholu. Kilka razy w miesiącu lub częściej jest on obecny w ponad 30% domów. Spożywanie nadmiernej ilości alkoholu ma miejsca kilka razy w roku w około 20% środowisk. Łącznie ponad 10% dorosłych wskazuje na palenie papierosów z częstotnością przynajmniej kilka razy w miesiącu. Wyzwiska kilka razy w miesiącu lub tygodniu padają w ponad 6% rodzin a przemoc fizyczna jest stosowana kilka razy w roku w 6,6% domów.

Tabela 138. Zachowania problemowe w domu osób badanych

	Nigdy	Kilka razy w roku	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w tygodniu lub częściej	Codziennie
	%	%	%	%	%
palenie tytoniu/e-papierosów	72,9	13,9	4,7	2,4	6,1
ażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	95,7	2,4	1,3	0,3	0,3
picie alkoholu	9,6	59,5	27,1	3,5	0,2
upijanie się	78,8	20,7	0,5	0,0	0,0
picie napojów energetycznych	56,0	37,2	6,1	0,7	0,0
wyzywanie kogoś	66,8	26,8	4,5	1,9	0,0
stosowanie przemocy	92,7	6,6	0,7	0,0	0,0

Zazwyczaj badani nie mają wiedzy o tym, że ich dzieci brały udział w zajęciach profilaktycznych lub stwierdzają, że takich zajęć nie było. Średnie około 1/3 uważa, że zajęcia były realizowane w wymiarze do 4 godzin lekcyjnych a nieliczni stwierdzają, że zajęć było więcej. Do wyjątku należą zajęcia integracyjne. W ich przypadku blisko 30% dorosłych stwierdza realizację przynajmniej na poziomie 5 godzin lekcyjnych. Drugie w kolejności są zajęcia dotyczące bezpieczeństwa w internecie i cyberagresji lub przemocy

fizycznej. Najmniej było zajęć poświęconych motywacji do nauki. Profilaktyka spożywania substancji psychoaktywnych to działanie zauważone przez około 24%, ale tylko w najmniejszej liczbie zajęć.

Tabela 139. Tematyka zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyły dzieci osób badanych

	Nie mam informacji %	Nie było zajęć %	1-4 godziny lekcyjne %	5-10 godzin lekcyjnych %	11-30 godzin lekcyjnych %	Ponad 30 godzin lekcyjnych %
Rozwój osobisty ucznia (np. samoocena, wartości, wiedza o sobie, o swoich mocnych stronach)	49,7	15,3	27,2	5,6	1,9	0,3
Rozwój kompetencji interpersonalnych i społecznych ucznia	53,8	16,4	22,3	3,2	3,5	0,8
Motywacja do nauki	60,2	23,1	12,4	2,7	1,3	0,3
Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia	52,4	14,2	26,1	4,8	1,6	0,8
Bezpieczeństwo korzystania z internetu przez uczniów	34,1	9,1	47,8	7,8	0,8	0,3
Cyberprzemoc rówieśnicza	42,7	8,9	43,0	4,6	0,5	0,3
Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	52,7	11,3	31,5	3,5	0,5	0,5
Uzależnienia behawioralne młodzieży, np. hazard	65,1	19,6	13,2	1,3	0,8	0,0
Zażywanie substancji psychoaktywnych przez młodzież	59,4	15,9	21,5	2,4	0,8	0,0
Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych	62,6	17,2	16,4	1,9	1,3	0,5
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	59,9	17,2	19,9	1,1	1,3	0,5
Zajęcia integracyjne	37,4	7,8	26,1	17,2	6,5	5,1
Zajęcia adaptacyjne	62,6	20,4	11,6	3,5	0,8	1,1

Jeszcze mniej zajęć profilaktycznych w opinii dorosłych objęto ich samych. Podobnie jak w przypadku młodzieży, jeśli zajęcia miały miejsce, to w wymiarze do 4 godzin. Tematyka najczęściej dotyczyła bezpieczeństwa w internecie i cyberprzemocy. Następnie rozwoju osobistego i wsparcia w działaniach wychowawczych. Średnio w zajęciach brało udział między 15 a 25% badanych

Tabela 140. Tematyka zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli badani

	Nie wiem %	Nie było zajęć %	1-4 godziny lekcyjne %	5-10 godzin lekcyjnych %	11-30 godzin lekcyjnych %	Ponad 30 godzin lekcyjnych %
Rozwój osobisty (np. samoocena, wartości, wiedza o sobie, o swoich mocnych stronach)	39,1	42,4	13,2	2,8	1,4	1,2
Rozwój kompetencji interpersonalnych i społecznych	41,6	40,7	12,2	3,3	0,9	1,2
Motywacja do nauki lub pracy	41,4	46,1	8,9	2,1	0,7	0,7
Wsparcie rodziców w działaniach wychowawczych	40,7	38,6	15,8	2,1	1,9	0,9
Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia	48,9	42,1	7,1	1,4	0,2	0,2
Bezpieczeństwo korzystania z internetu	38,1	33,6	24,2	3,3	0,5	0,2
Cyberprzemoc rówieśnicza	42,1	35,8	20,2	1,6	0,2	0,0
Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	44,9	41,6	11,8	1,2	0,5	0,0
Uzależnienia behawioralne, np. hazard	47,5	43,8	7,3	1,2	0,2	0,0
Zażywanie substancji psychoaktywnych	49,6	41,4	7,8	0,7	0,5	0,0
Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych	48,5	40,2	8,5	1,9	0,9	0,0
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	47,8	42,1	7,3	1,9	0,9	0,0
Zajęcia integracyjne	40,5	37,9	11,8	4,5	4,0	1,4
Zajęcia adaptacyjne	48,7	44,0	4,7	2,1	0,0	0,5
Interwencja wychowawcza	47,8	38,6	10,6	2,4	0,5	0,2

Wiedza na temat alkoholu jest u większości badanych pozbawiona niesprawdzonych lub fałszywych informacji. Wątpliwości budzi kwestia rozpoznawania uzależnienia – ponad 20% uważa, że uzależnienie może być objawem słabego charakteru lub nie jest pewna tej kwestii. Bilsko połowa nie wie, czy są sposoby na przewidzenie, jakie osoby mogą stać się uzależnione. Pytanie o przekonania dotyczące alkoholu odstaniają motywacje, które

mogą wyjaśniać jego spożywanie – dla około jednej trzeciej jest to sposób na poradzenie sobie z emocjami lub ułatwienie nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi.

Tabela 141. Przekonania na temat spożywania alkoholu

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
Ludzie z mocną głową mogą wypić więcej bez szkody dla zdrowia	0,9	4,2	94,8
Piwo to nie jest alkohol	0,2	0,7	99,1
Prawdziwy mężczyzna od czasu do czasu musi się upić	1,2	1,6	97,2
Kierowca przed jazdą może bez szkody wypić trochę alkoholu	0,2	0,5	99,3
Alkohol jest dobrym lekarstwem na niektóre dolegliwości	3,1	3,8	93,2
Osoby uzależnione piją, dlatego, że mają słaby charakter	8,7	14,1	77,2
Pijąc tylko piwo, nie można się uzależnić	1,9	1,4	96,7
Alkohol jest bardziej szkodliwy dla seniora, niż dla czterdziestolatka	8,2	21,4	70,4
Alkoholizm jest chorobą	94,6	1,4	4,0
Można przewidzieć, kto spośród pijących uzależni się	9,6	40,9	49,4
Kobietom imponują mężczyźni, którzy piją	0,5	8,5	91,1
Każdy, kto się upija, jest uzależniony	7,1	20,2	72,7
Alkohol ułatwia nawiązywanie kontaktów z ludźmi	31,5	22,6	45,9
Wypicie alkoholu pomaga przezwyciężyć zdenerwowanie	24,9	26,1	48,9

Przekonania badanych dorosłych na temat narkotyków są bardziej negatywne i jednoznaczne. Wątpliwości budzi szkodliwość marihuany (wg około 1/3 osób) oraz niepewność do tego, czy każdy narkotyk jest niebezpieczny dla zdrowia (10% uważa, że to fałsz). Niepewność dotyczy także ryzyka wejścia w uzależnienie w wyniku sporadycznego zażywania substancji.

Tabela 142. Przekonania na temat narkotyków

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
Marihuana jest szkodliwa	64,9%	28,2%	6,8%
Można przez rok zażywać co kilka dni narkotyki, a potem po prostu przestać	1,6%	23,3%	75,1%
Narkotyki są gwarancją udanej imprezy	0,7%	5,9%	93,4%
Każdy narkotyk jest niebezpieczny dla zdrowia	80,5%	8,9%	10,6%
Tylko ludzie o słabym charakterze uzależniają się od narkotyków	4,2%	14,4%	81,4%
Nawet wzięcie jednej porcji narkotyku może prowadzić do uzależnienia	70,6%	20,7%	8,7%
Amfetamina pomaga w dobrym uczeniu się lub pracy	9,9%	39,3%	50,8%
Uzależnienie od narkotyków to rodzaj choroby	91,3%	6,1%	2,6%
Ktoś, kto raz zażył narkotyk, jest już narkomanem	4,5%	23,5%	72,0%
Zażywanie narkotyków tylko dla zabawy, też prowadzi do uzależnienia	88,2%	8,7%	3,1%
Każdy może wyjść z uzależnienia	35,8%	42,8%	21,4%

Porównanie wyników rodziców uczniów z gminnych szkół podstawowych z wynikami rodziców z liceum

Rodzice uczniów z liceum w porównaniu do rodziców dzieci uczących się w szkołach podstawowych różnili się w odpowiedziach na kilka z pytań. Poniżej opisano te różnice.

- Samoocena w zakresie wybranych obszarów życia – rodzice ze szkół podstawowych istotnie częściej deklarowali wysokie zadowolenie z poziomu materialnego swoich rodzin (23,4% do 9,5% w przypadku rodziców z liceum; $\chi^2=11,717$, $p=0,020$). Jest to jedyny czynnik różnicujący samoocenę.
- Zachowania problemowe, które dorośli dostrzegają w okolicy zamieszkania – rodzice z liceum częściej spotykają się ze stosowaniem wyzwisk i wulgaryzmów (codziennie 12% w porównaniu do 6% w porównywanej grupie; $\chi^2=17,226$, $p=0,008$).
- Aprobata zachowań problemowych młodych osób – ogólnie rodzice uczniów liceum mają większe przyzwolenie na zachowania problemowe. Dotyczy to: palenia papierosów (mniej osób uważa to za zachowanie nieakceptowalne (33,6% w porównaniu do 72,3%, $\chi^2=54,22$, $p=0,001$); zażywania snusów (50% uważa to za nie dopuszczalne w porównaniu do 84% w grupie wychowującej młodszych uczniów $\chi^2=49,286$, $p=0,001$; picie alkoholu (39,7% do 74%, $\chi^2=46,908$, $p=0,001$); upijanie się (72,4% do 91%, $\chi^2=26,719$, $p=0,001$), picie napojów energetycznych (21,6% do 54,3%, $\chi^2=43,171$, $p=0,001$), palenia marihuany (w tym przypadku różnica w zakresie postawy dezakceptacji wynosi 10 p.p. – 70% uczniów liceum odrzuca to zachowanie w porównaniu do 83,2%, $\chi^2=13,232$, $p=0,010$), współżycie seksualne (czasami dopuszczalne dla 15,5% rodziców z liceum w porównaniu do 3% z porównywanej grupy, $\chi^2=44,056$, $p=0,001$), używanie wyzwisk i wulgaryzmów (postawa odrzucająca u 27,6% w zestawieniu do 48%, $\chi^2=30,704$, $p=0,001$).
- W zakresie opinii o dostępności do substancji psychoaktywnych rodzice różnią się w ocenie marihuany. Więcej rodziców starszej grupy uważa, że zdobycie tego narkotyku jest dość łatwe (30,2% w porównaniu do 16%, $\chi^2=10,750$, $p=0,013$).

- Rodzice starszej grupy uczniów częściej deklarują, że w ich domach alkohol bywa nadużywany. Kilka razy w roku ktoś z domowników upija się według 27,6% rodziców w porównaniu do 15,6% rodziców uczniów ze szkół podstawowych ($\chi^2=7,684$, $p=0,021$). Analogiczny kierunek różnicy dotyczy również stosowania przemocy (kilka razy w roku 12,1% w porównaniu do 4,7%, $\chi^2=7,505$, $p=0,023$).
- Wraz wiekiem dzieci zmniejsza się odsetek czasu wspólnie z nimi spędzanego. Rodzice uczniów z liceum mają mniej doświadczeń obejmujących wspólne spędzanie czasu poza domem (codziennie: 14% do 28%, $\chi^2=9,717$ $p=0,021$), rozmowy o sprawach innych niż szkoły (kilka razy w tygodniu 82% do 92% w grupie młodszej, $\chi^2=11,667$, $p=0,00$), zajmowani się aktywnością sportową (kilka razy w tygodniu (26% do 40%, $\chi^2=33,142$, $p=0,001$), granie w gry (40% do 55%, $\chi^2=34,528$, $p=0,001$).
- Rodzice starszej grupy mniej uwagi poświęcają sprawdzaniu i kontrolowaniu aktywności dzieci. Rzadziej kontrolują wydatki uczniów (za każdym razem robi to 17% w porównaniu do 48% w grupie młodszej, $\chi^2=38,018$, $p=0,001$), mniej pytają o plany jakie dzieci mają ze swoimi przyjaciółmi (43% do 59%, $\chi^2=11,229$, $p=0,023$), rzadziej sprawdzają dokąd dziecko wychodzi z domu (79% do 90%, $\chi^2=10,664$, $p=0,014$).
- Rodzice różnią się także wiedzą o zajęciach, w których brały udział ich dzieci. W szkole podstawowej częściej miały mieć miejsce zajęcia dotyczące bezpieczeństwa w internecie ($\chi^2=14,087$, $p=0,015$) a w szkołach średnich stosowania substancji psychoaktywnych ($\chi^2=13,860$, $p=0,008$).

Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy

Wyniki badania tej grupy przedstawiono w podziale wynikającym z zastosowanej techniki badawczej: kwestionariusza ankiety oraz wywiadu fokusowego.

Wyniki badań kwestionariuszowych

Z perspektywy nauczycieli i specjalistów większość uczniów ma problemy szczególnie dwóch obszarach. Są to niewłaściwe odżywianie się (uważa tak 10,7% ankietowanych wybierających opcje odpowiedzi większość, niemal wszyscy lub wszyscy uczniowie) oraz nadmierne korzystanie z telefonów lub komputerów (49%). Na mniejszą skalę, bo dotyczy to około połowy uczniów, nauczyciele wskazują na popadanie w nastrój smutku lub przygnębienia (połowa uczniów wg 12,6% badanych, pojedyncze osoby lub mniejszość wg 68,5%). W odniesieniu do pojedynczych uczniów lub mniejszości, nauczyciele często obserwują problem wagarowania (57,2% - suma wartości procentowych dla opcji odpowiedzi mniejszość i pojedyncze osoby), palenie tytoniu (39%), picie napojów energetycznych (35,2%) a także okaleczanie się (33,4%). Blisko 50% ankietowanych nie dostrzega problemu sięgania po substancje psychoaktywne.

Tabela 143. Zachowania problemowe wśród uczniów, z którymi nauczyciele pracowali w ostatnim roku

	Nie wiem	Nikt	Pojedyncze osoby	Mniejszość	Około połowy	Większość uczniów	Niemal wszyscy	Wszyscy
	%	%	%	%	%	%	%	%
Niewłaściwe odżywianie się	25,2%	10,1%	32,7%	11,3%	10,1%	10,1%	0,6%	0,0%
Wagarowanie	11,9%	27,7%	43,4%	13,8%	1,9%	1,3%	0,0%	0,0%
Nadmierne korzystanie z telefonów komórkowych/smartfonów/komputera	3,8%	8,8%	13,2%	7,5%	17,6%	28,9%	17,6%	2,5%
Popadnie w nastrój smutku i przygnębienia	5,7%	9,4%	50,9%	17,6%	12,6%	3,1%	0,0%	0,6%
Palenie tytoniu/e-papierosów	24,5%	35,2%	28,9%	10,1%	0,6%	0,6%	0,0%	0,0%
Zażywanie snusów lub innych wyrobów nikotynowych	40,3%	40,9%	16,4%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Picie alkoholu	49,1%	41,5%	6,3%	3,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Upijanie się	47,8%	48,4%	2,5%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Picie napojów energetycznych	29,6%	28,9%	27,0%	8,2%	5,0%	1,3%	0,0%	0,0%
Zażywanie leków w celu odurzenia się	52,8%	44,0%	3,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zażywanie dopalaczy	52,8%	45,3%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Palenie marihuany/haszyszu	49,7%	47,8%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zażywanie innych narkotyków	51,6%	47,2%	0,6%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Okaleczanie się	28,3%	38,4%	32,1%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Granie w gry hazardowe na pieniądze lub rzeczy	49,7%	42,1%	7,5%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Przeglądanie treści erotycznych w internecie	56,6%	27,0%	12,6%	2,5%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%
--	-------	-------	-------	------	------	------	------	------

Przemoc to problem, który w opinii nauczycieli i specjalistów przybiera najczęściej postać wkluczania kogoś z grupy (wg 5,1% wykluczana jest ponad połowa uczniów), przezywania, ośmieszania i obrażania (w opinii 6,9% dotyczy to ponad połowy uczniów), ironizowania i dogadywania (10,7%). Generalnie zaś rozpowszechnienie przemocy w opinii badanych jest zazwyczaj mniejsze – obejmuje pojedyncze osoby lub mniejszość uczniów. Około 70% uważa, że w takim zakresie najczęściej są to przywołane wcześniej formy przemocy a także popychanie i poszturchiwanie. Stosowanie przemocy w odniesieniu do mniejszości uczniów to zjawisko zauważane przez 57,2% badanych.

Tabela 144. Przejawy przemocy rówieśniczej, które nauczyciele dostrzegli w ostatnim roku u młodzieży

	Nie wiem	Nikt	Pojedyncze osoby	Mniejszość	Około połowy	Większość	Niemal wszyscy	Wszyscy
	%	%	%	%	%	%	%	%
Wykluczanie kogoś z grupy	5,7%	4,4%	59,1%	17,6%	8,2%	3,8%	1,3%	0,0%
Długotrwałe nękanie, dręczenie	14,5%	34,0%	39,6%	8,8%	2,5%	0,6%	0,0%	0,0%
Agresja i przemoc w internecie	27,0%	25,2%	28,9%	11,9%	5,7%	1,3%	0,0%	0,0%
Przezywanie, wyśmiewanie, obrażanie	3,1%	8,8%	54,7%	17,6%	8,8%	4,4%	1,9%	0,6%
Używanie wyzwisk/wulgaryzmów	1,9%	8,2%	48,4%	24,5%	8,8%	5,7%	1,3%	1,3%
Ironizowanie, dogadywanie	3,1%	9,4%	42,8%	22,0%	11,9%	6,9%	2,5%	1,3%
Popychanie, szarpanie, szturchanie	5,7%	11,9%	48,4%	22,0%	6,3%	3,8%	1,9%	0,0%
Stosowanie przemocy fizycznej/bicie	16,4%	21,4%	45,9%	11,3%	1,9%	2,5%	0,6%	0,0%

W opinii 37% badanych większość lub prawie wszyscy uczniowie biorą udział w zajęciach pozalekcyjnych, a 34,5% uważa, że aktywność taką podejmują pojedyncze osoby lub mniejszość. Udział w konkursach to aktywność pojedynczych osób i mniejszości według

68,5%. W aktywności prospołeczne angażuje się połowa uczniów lub ich większość w opinii 25,2% specjalistów.

Tabela 145. Konstruktywne zachowania przejawiane przez uczniów w ostatnim roku

	Nie wiem %	Nikt %	Pojedyncze osoby %	Mniejszość %	Okolo połowy %	Większość %	Niemal wszyscy %	Wszyscy %
Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania	5,0%	1,9%	15,7%	18,9%	21,4%	28,9%	5,0%	3,1%
Udział w zawodach, konkursach	4,4%	0,0%	26,4%	42,1%	22,0%	5,0%	0,0%	0,0%
Pomaganie innym (np. wolontariat)	6,9%	3,1%	34,6%	30,2%	15,7%	8,2%	1,3%	0,0%

Odpowiedzi nauczycieli i specjalistów dotyczące ich odczuć związanych z pracą wskazują na generalnie wyższe o wyniki o kilka p.p. w zakresie większości odczuć. Nauczyciele są zatem generalnie zadowoleni ze swojej pracy, relacji z koleżeństwem, z uczniami, z warunków i otrzymywanego wsparcia. Jednocześnie są trzy obszary, w których wyniki są niższe i bardziej niepokojące, są to przemęczenie (doświadczane często przez 57,2%) oraz poczucie bezradności (towarzyszące czasami 39% badanych a często 13,8%).

Tabela 146. Odczucia towarzyszące pracownikom szkoły w związku z wykonywaną pracą (dobrostan)

	Nigdy %	Rzadko %	Czasami %	Często %	Zawsze %
Poczucie osiągnięcia celów zawodowych	3,1%	8,8%	38,4%	42,8%	6,9%
Satysfakcja z relacji z innymi nauczycielami	1,9%	5,7%	18,9%	61,6%	11,9%
Przemęczenie	1,3%	6,3%	27,7%	57,2%	7,5%
Satysfakcja z relacji z uczniami	1,3%	0,6%	22,0%	66,7%	9,4%
Zadowolenie z warunków wykonywania pracy (dostęp do pomocy, narzędzi, warunki lokalowe)	5,0%	13,8%	28,3%	43,4%	9,4%

Energia do pracy	1,3%	5,7%	30,2%	57,2%	5,7%
Poczucie wsparcia ze strony innych nauczycieli ze szkoły	1,9%	7,5%	25,2%	51,6%	13,8%
Gotowość do podejmowania wyzwań	1,3%	4,4%	25,8%	51,6%	17,0%
Zaradność w rozwiązywaniu problemów w pracy	1,3%	2,5%	17,0%	56,0%	23,3%
Poczucie sensu	1,9%	5,7%	25,2%	52,8%	14,5%
Radość z pracy zawodowej	1,3%	6,9%	27,0%	48,4%	16,4%
Poczucie spełnienia w pracy	1,9%	8,2%	28,9%	47,8%	13,2%
Poczucie bezradności	11,9%	35,2%	39,0%	13,8%	0,0%

Właściwie każdy z wymienionych celów działań profilaktycznych jest w opinii nauczycieli ważny, jeśli mowa o priorytetach szkoły. W zestawieniu tym najmniejszy akcent położony jest na profilaktykę wagarowania.

Tabela 147. Miejsce wybranych elementów profilaktyki w pracy szkoły w opinii nauczycieli

	1 Nie odgrywa żadnej roli w PRACY SZKOŁY	2	3	4 Odgrywa bardzo ważną rolę w PRACY SZKOŁY
	%	%	%	%
Profilaktyka uzależnień od substancji psychoaktywnych	2,5%	11,3%	26,4%	59,7%
Profilaktyka uzależnień behawioralnych	4,4%	11,9%	28,9%	54,7%
Profilaktyka agresji i przemocy	3,1%	8,2%	22,0%	66,7%
Profilaktyka problemowego używania internetu	4,4%	10,7%	22,6%	62,3%
Profilaktyka wagarowania	7,5%	19,5%	28,9%	44,0%

W działaniach nauczycieli i specjalistów profilaktyka zagrożeń pełni rolę mniejszą niż w jest to oceniane z perspektywy priorytetów szkolnych. Około 10% w ogóle nie zajmuje się

profilaktyką uzależnień, a 14% nie poświęca uwagi wagarowaniu. Nauczycieli w największym stopniu zajmuje profilaktyka agresji i przemocy.

Tabela 148. Miejsce wybranych elementów profilaktyki wśród osobistych priorytetów pracy nauczycieli

	1 Nie odgrywa żadnej roli w MOJEJ PRACY	2	3	4 Odgrywa bardzo ważną rolę w MOJEJ PRACY
	%	%	%	%
Profilaktyka uzależnień od substancji psychoaktywnych	10,1%	20,1%	25,8%	44,0%
Profilaktyka uzależnień behawioralnych	10,1%	13,8%	28,3%	47,8%
Profilaktyka agresji i przemocy	5,7%	10,1%	19,5%	64,8%
Profilaktyka problemowego używania internetu	9,4%	11,3%	22,6%	56,6%
Profilaktyka wagarowania	14,5%	18,9%	25,2%	41,5%

Każdy z wymienionych niżej czynników ma według nauczycieli wpływ na jakość realizowanych zadań profilaktycznych. Nauczyciele oceniający jakiś czynnik jako mało znaczący stanowią maksymalnie 3% osób. Z kolei dwa czynniki mają według badanych największe znaczenie dla profilaktyki: relacje z uczniami (58,5%) i jakość klimatu szkolnego (55,3%).

Tabela 149. Opinia nauczycieli o czynnikach wpływających na realizację zadań profilaktycznych w szkole

	Ma to bardzo duże znaczenie	Ma to duże znaczenie	Ma to umiarkowane znaczenie	Ma to małe znaczenie	Ma to bardzo małe znaczenie
	%	%	%	%	%
Motywacja uczniów do uczestniczenia w zajęciach/lekcjach dotyczących profilaktyki	42,8%	37,1%	17,0%	1,9%	1,3%
Wiedza uczniów o nasileniu zachowań ryzykownych wśród rówieśników	42,8%	44,7%	10,1%	1,9%	0,6%

Indywidualne problemy uczniów	49,1%	44,0%	5,7%	0,6%	0,6%
Moja wiedza potrzebna do prowadzenia działań/lekcji poświęconych profilaktyce	47,2%	39,0%	12,6%	0,6%	0,6%
Moje umiejętności potrzebne do prowadzenia działań/lekcji poświęconych profilaktyce	46,5%	41,5%	9,4%	1,3%	1,3%
Wiedza innych pracowników szkoły w zakresie profilaktyki	44,7%	47,8%	6,3%	1,3%	0,0%
Umiejętności innych pracowników szkoły w zakresie profilaktyki	40,9%	49,1%	7,5%	1,9%	0,6%
Moje przekonanie o skuteczności działań profilaktycznych	40,3%	36,5%	19,5%	2,5%	1,3%
Przekonanie innych nauczycieli o skuteczności działań profilaktycznych	37,1%	41,5%	18,9%	1,3%	1,3%
Moje relacje z uczniami	58,5%	35,2%	5,7%	0,0%	0,6%
Klimat społeczny szkoły	55,3%	37,7%	6,3%	0,0%	0,6%
Mój czas na realizację działań profilaktycznych	36,5%	49,1%	10,7%	1,9%	1,9%
Czas innych pracowników szkoły na realizację działań profilaktycznych	39,0%	46,5%	11,3%	1,3%	1,9%
Moja znajomość regulacji prawnych w zakresie profilaktyki w szkole	37,7%	42,1%	15,7%	2,5%	1,9%
Znajomość innych pracowników szkoły w zakresie prawnych regulacji profilaktyki w szkole	34,0%	43,4%	18,2%	3,1%	1,3%
Wsparcie ze strony władz oświatowych	44,0%	39,0%	13,2%	1,9%	1,9%
Poziom funduszy przeznaczanych na profilaktykę w szkole	48,4%	37,7%	10,7%	1,9%	1,3%

Przepisy dotyczące profilaktyki	39,6%	44,0%	11,9%	3,1%	1,3%
---------------------------------	-------	-------	-------	------	------

Pogadanki profilaktyczne, ulotki i broszury, zatrudnienie pracowników ochrony, teatry i ewaluacja działań to według badanych najmniej skuteczne działania profilaktyczne, choć większość badanych wyraża się o tych formach pozytywnie.

Tabela 150. Opinia nauczycieli o tym, czy podane formy są skuteczne w profilaktyce

	Zdecydowanie tak %	Raczej tak %	Raczej nie %	Zdecydowanie nie %
Badanie zapotrzebowania na działania profilaktyczne	43,4%	47,2%	7,5%	1,9%
Monitoring wizyjny	40,9%	50,3%	8,2%	0,6%
Pracownicy ochrony	25,8%	49,1%	25,2%	0,0%
Teatry profilaktyczne	29,6%	53,5%	14,5%	2,5%
Pogadanki o szkodliwości ryzykownych zachowań	42,1%	46,5%	9,4%	1,9%
Warsztaty umiejętności życiowych	71,1%	25,2%	2,5%	1,3%
Filmy profilaktyczne	44,0%	47,8%	6,3%	1,9%
Ulotki/broszury	9,4%	42,8%	39,6%	8,2%
Festyny i inne imprezy na świeżym powietrzu	25,8%	52,8%	18,9%	2,5%
Zajęcia sportowe	55,3%	39,0%	5,0%	0,6%
Zajęcia pozalekcyjne	43,4%	42,8%	12,6%	1,3%
Spotkania ze specjalistami (lekarzami, policjantami, psychologami)	71,1%	28,9%	0,0%	0,0%
Programy rekomendowane	38,4%	52,8%	6,9%	1,9%
Autorskie programy profilaktyczne prowadzone przez zewnętrznych specjalistów	44,0%	49,1%	6,3%	0,6%
Autorskie programy profilaktyczne prowadzone przez wewnętrznych specjalistów	41,5%	50,3%	6,9%	1,3%
Godziny wychowawcze poświęcone profilaktyce	47,2%	44,0%	8,2%	0,6%

Coroczna ewaluacja działań profilaktycznych w szkole	32,7%	47,2%	15,7%	4,4%
--	-------	-------	-------	------

Zestawione poniżej stwierdzenia odwołują się do kilku obszarów, które w opinii nauczycieli funkcjonują słabiej w kontekście organizacji działań profilaktycznych. Około 20% wypełniających ankietę nie posiada wystarczających narzędzi i umiejętności do prowadzenia działań profilaktycznych. Podobny odsetek uważa, że obecne działania dotyczące uzależnień i przemocy są niewystarczające. Ponad 50% uważa, że współpraca z rodzicami w ramach profilaktyki jest niewystarczająca. Około 20% stwierdza, że rozwinąć należy działania podejmowane wspólnie z policją.

Tabela 151. Opinia nauczycieli nt wybranych aspektów szkolnej profilaktyki

	Zdecydowanie tak %	Raczej tak %	Raczej nie %	Zdecydowanie nie %
Nauczyciele, którzy podejmują działania profilaktyczne, mogą w szkole liczyć na wsparcie dyrektora/dyrektorki	56,0%	38,4%	5,0%	0,6%
Nauczyciele, którzy podejmują działania profilaktyczne, mogą w szkole liczyć na wsparcie specjalistów	44,0%	49,1%	6,3%	0,6%
Nauczyciele, którzy podejmują działania profilaktyczne, mogą w szkole liczyć na wsparcie innych nauczycieli	29,6%	59,1%	10,7%	0,6%
Jestem przekonana(-y), że dyrektor/dyrektorka odgrywa znaczącą rolę w prowadzeniu działań profilaktycznych w szkole	53,5%	37,1%	8,8%	0,6%
Jestem przekonana(-y), że większość nauczycieli jest dobrze przygotowanych do prowadzenia działań profilaktycznych	19,5%	50,3%	26,4%	3,8%

Jestem zdania, że moja szkoła dobrze radzi sobie z agresją i przemocą uczniów	17,0%	59,7%	20,1%	3,1%
Jestem zdania, że moja szkoła prowadzi skuteczną profilaktykę uzależnień	17,6%	60,4%	18,2%	3,8%
Jestem zdania, że moja szkoła odnosi sukcesy w promowaniu zdrowia fizycznego	25,2%	61,6%	10,7%	2,5%
Jestem zdania, że moja szkoła odnosi sukcesy w promowaniu zdrowia psychicznego	17,6%	58,5%	20,1%	3,8%
W szkole podejmowany jest rzeczywisty wysiłek, aby zaangażować uczniów w działania profilaktyczne	30,2%	52,2%	15,1%	2,5%
Większość rodziców współpracuje w prowadzeniu działań profilaktycznych	9,4%	37,7%	47,2%	5,7%
Posiadam wszystkie potrzebne narzędzia do prowadzenia działań profilaktycznych	11,9%	44,7%	39,0%	4,4%
Działania podejmowane przez organ prowadzący wspomagają działania profilaktyczne w szkole	15,1%	53,5%	28,9%	2,5%
Wizytacje kuratorium wspomagają działania profilaktyczne szkoły	5,0%	23,9%	52,8%	18,2%
Szkolenia realizowane dla rady pedagogicznej, w których uczestniczyłam(-em) w ciągu ostatnich 12 miesięcy były użyteczne dla prowadzonych przez mnie działań profilaktycznych	21,4%	55,3%	18,2%	5,0%
Policja wspiera działania profilaktyczne szkoły	14,5%	62,3%	22,0%	1,3%
Ośrodki akademickie wspierają działania profilaktyczne szkoły	6,3%	18,9%	52,2%	22,6%
Poradnia psychologiczno-pedagogiczna wspiera działania profilaktyczne szkoły	14,5%	43,4%	33,3%	8,8%
Szkoła wykorzystuje w pracy profilaktycznej programy rekomendowane	25,8%	65,4%	5,7%	3,1%

Szkolny program wychowawczo-profilaktyczny pomaga w prowadzeniu profilaktyki w szkole	30,8%	56,0%	10,7%	2,5%
---	-------	-------	-------	------

Większość wypełniających ankietę na zadane wprost pytanie o kompetencje do prowadzenia zajęć profilaktycznych odpowiada, że są one wysokie lub bardzo wysokie (łącznie 54,1%). Natomiast 41,5% nie potrafi ocenić swoich kompetencji.

Tabela 152. Samoocena kompetencji do realizacji zajęć profilaktycznych

		%
Jak ocenia Pani/Pan swoje kompetencje w zakresie realizacji działań profilaktycznych?	Bardzo wysoko	8,2%
	Wysoko	45,9%
	Trudno powiedzieć	41,5%
	Nisko	4,4%
	Bardzo nisko	0,0%

Okolo 34% badanych uważa, że z łatwością można znaleźć realizatorów działań profilaktycznych. Zdecydowana większość - 61,6% - wskazuje, że występują trudności z doбором realizatorów. Wyniki te wskazują, że mimo pewnych trudności, dostępność kadry do prowadzenia zajęć profilaktycznych jest zapewniona w większości szkół, jednak wymaga dodatkowego wsparcia lub usprawnień.

Tabela 153. Opinia nt dostępności kadry do realizacji zajęć profilaktycznych

		%
Jaka jest dostępność realizatorów działań profilaktycznych w szkole?	Z łatwością można znaleźć realizatorów	34,6%
	Są trudności z doбором realizatorów, ale sobie radzimy	61,6%
	Są poważne problemy z doбором realizatorów	3,8%

W porównaniu do odpowiedzi uczniów na analogiczne pytanie, wiedza nauczycieli i specjalistów szkolnych na temat zrealizowanych działań jest pełniejsza (mniej

odpowiedzi typu: nie mam informacji). Najczęściej realizowane były zajęcia dotyczące motywacji do nauki, bezpieczeństwa w internecie i cyberprzemocy, agresji i przemocy, zajęcia integracyjne oraz dotyczące radzenia sobie ze stresem. Najczęściej wskazywany wymiar czasowy to 1-4 godziny lekcyjne.

Tabela 154. Tematyka zajęć profilaktycznych realizowanych w szkole w ostatnim roku

	Nie mam informacji	Nie było działań	1-4 godziny lekcyjne	5-10 godzin lekcyjnych	11-30 godzin lekcyjnych	Ponad 30 godzin lekcyjnych
	%	%	%	%	%	%
Rozwój osobisty ucznia (np. samoocena, wartości, wiedza o sobie, swoich mocnych stronach)	34,6%	3,8%	49,1%	8,8%	2,5%	1,3%
Rozwój kompetencji interpersonalnych i społecznych ucznia	33,3%	5,0%	44,7%	11,3%	3,1%	2,5%
Motywacja do nauki	39,0%	7,5%	35,2%	12,6%	4,4%	1,3%
Wsparcie rodziców w działaniach wychowawczych	35,8%	11,9%	39,0%	5,7%	5,0%	2,5%
Umiejętności pomagania innym i poszukiwania wsparcia przez młodzież	36,5%	8,8%	42,1%	8,2%	3,1%	1,3%
Bezpieczeństwo korzystania z internetu przez uczniów	15,7%	2,5%	49,7%	24,5%	6,9%	0,6%
Cyberprzemoc rówieśnicza	16,4%	3,1%	52,2%	21,4%	5,7%	1,3%
Agresja werbalna i fizyczna, przemoc rówieśnicza	22,0%	2,5%	47,8%	20,1%	5,0%	2,5%
Uzależnienia behawioralne młodzieży, np. hazard	41,5%	8,8%	36,5%	10,1%	3,1%	0,0%
Zażywanie substancji psychoaktywnych przez młodzież	39,6%	7,5%	36,5%	13,2%	2,5%	0,6%

Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych	33,3%	7,5%	39,6%	13,2%	5,0%	1,3%
Radzenie sobie w sytuacjach stresu lub trudności	27,0%	7,5%	41,5%	15,7%	6,9%	1,3%
Zajęcia integracyjne	15,7%	1,9%	36,5%	23,9%	13,2%	8,8%
Zajęcia adaptacyjne	40,9%	6,3%	31,4%	13,8%	4,4%	3,1%
Interwencja wychowawcza	34,6%	3,1%	34,0%	15,1%	7,5%	5,7%

Odpowiedzi wskazują, że 39,6% nauczycieli brało udział w szkoleniach przygotowujących do prowadzenia zajęć profilaktycznych w poprzednich latach szkolnych, natomiast 5,0% nigdy nie uczestniczyło w tego typu zajęciach. Dodatkowo 10,7% osób nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie dotyczące udziału w szkoleniach

Tabela 155. Uczestnictwo w zajęciach szkoleniowych przygotowujących do prowadzenia zajęć profilaktycznych wśród uczniów

		%
Czy uczestniczyła Pani/uczestniczył Pan w zajęciach szkoleniowych przygotowujących do prowadzenia zajęć profilaktycznych wśród uczniów?	Nie wiem, trudno powiedzieć	10,7%
	Nigdy nie uczestniczyłam(-em)	5,0%
	Uczestniczyłam(-em) w poprzednich latach szkolnych	39,6%
	Uczestniczyłam(-em) w minionym roku szkolnym	10,7%
	Uczestniczyłam(-em) w tym roku szkolnym	18,9%
	Systematycznie biorę udział w szkoleniach z zakresu profilaktyki	15,1%

Szkolenia dla pracowników szkoły związane ze zdrowiem lub dobrostanem psychicznym odbyło 44% badanych i miało to miejsce w poprzednich latach szkolnych. 20,1% nigdy

nie brało udziału w tego typu szkoleniach, natomiast 13,8% uczestniczyło w nich w minionym roku szkolnym.

Tabela 156. Uczestnictwo w zajęciach szkoleniowych dotyczących zdrowia lub dobrostanu psychicznego pracowników szkoły

		%
Czy uczestniczyła Pani/uczestniczył Pan w zajęciach dotyczących zdrowia lub dobrostanu psychicznego pracowników szkoły?	Nigdy nie uczestniczyłam(-em)	20,1%
	Uczestniczyłam(-em) w poprzednich latach szkolnych	44,0%
	Uczestniczyłam(-em) w minionym roku szkolnym	13,8%
	Uczestniczyłam(-em) w tym roku szkolnym	13,2%
	Systematycznie biorę udział w takich zajęciach	8,8%

Wyniki badań fokusowych

Podstawy teoretyczne badania

Grupa fokusowa to ***zogniskowany wywiad grupowy*** (z angielskiego: *focused group interview*). Jest to metoda badawcza często wykorzystywana w naukach społecznych do zbierania informacji na temat opinii i postaw badanych osób wobec określonego problemu badawczego. Jej istotą jest rozmowa w małej grupie (8-12 osób) na wcześniej przygotowany temat. Zbieraniem informacji kieruje prowadzący (facylitator, moderator), aczkolwiek powinno to być kierowanie raczej eksploracyjne niż dyrektywne. Prostą definicję tej metody proponują I. Mansel i inni (2003), według których *badanie fokusowe to przejrzysta dyskusja, w której grupa ludzi pod kierunkiem facylitatora lub moderatora rozmawia na wybrany temat.*

Grupy fokusowe w swych założeniach teoretycznych opierają się, z jednej strony na metodologii badań jakościowych, a z drugiej na teorii małych grup. Dostarczają

informacji jakościowych, często niedostępnych przy innych formach badań. Robert Merton i Paul Lazarsfeld jako pierwsi metodę tę opisali i nadali jej nazwę „**wywiad zogniskowany**” (patrz: D. Maison 2001). Początkowo wykorzystywana była ona głównie do badań konsumenckich, a następnie rozszerzano zakres jej zastosowań także do badań poglądów i postaw politycznych, motywacji i systemu wartości oraz do identyfikowania zapotrzebowania na profilaktykę (A. Arroyo, R. Rhoad, P. Drew, 1999; L. Green, M. Fullilove, D. Evans, P. Shepard, 2002; J. Tear, J. Smith, 2004). W ostatnich latach wzrosło wykorzystywanie badań fokusowych również w obszarze zdrowia i opieki społecznej. Dużą popularnością cieszy się ona także w badaniach ewaluacyjnych.

Metodologia badań

Badanie zostało opracowane na zlecenie Ośrodka Pomocy Społecznej Gminy Michałowice w celu zidentyfikowania zapotrzebowania specjalistów zajmujących się psychoprofilaktyką i pomocą społeczną do Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii na lata 2025-2028. Przeprowadzono je w dniu 25.czerwca 2025 r. W siedzibie Gminy Michałowice.

Przebieg badania fokusowego

Na badanie metodą zogniskowanego wywiadu grupowego składa się kilka kluczowych elementów, a mianowicie:

- zdefiniowanie problemu i sformułowania pytań badawczych (pytania poniżej,
- opracowanie scenariusza badania (w załączniku),
- doboru badanych osób (lista w załączniku),
- wybór osoby prowadzącej badanie (moderatora/facylitatora),
- przygotowanie strategii realizacji badania,
- realizację terenową badania.

Pytania badawcze

Celem badań było zebranie danych jakościowych, jako uzupełnienie badań ilościowych w postaci kwestionariusza. Zasadniczym atutem badań FGI jest

koncentracja na potrzebach osób badanych i aktualność zebranych danych. Wobec powyższego zadano seniorom trzy główne pytania, uszczegółowiając je w trakcie prowadzenia wywiadu. Główne pytania badawcze to:

1. **Jak jest jakość życia w Gminie Michałowice?**
2. **Jakie są główne problemy społeczne w gminie Michałowice?**
3. **Jaka jest ocena działań profilaktycznych w gminie Michałowice?**
4. **Jaka jest jakość zajęć profilaktycznych w gminie Michałowice?**

Charakterystyka badanej grupy

Zasadniczo badanie FGI przebiega w gronie zaproszonych do tego celu kilkunastu osób. W przypadku diagnozy seniorów w Gminie Michałowice w wywiadzie grupowym brało udział 14 osób (lista w załączeniu). Byli specjaliści szkolni z różnych szkół z terenu gminy, dyrektorzy szkół, pracownicy GOPS, przedstawiciel Związku Dużych Rodzin i przedstawiciele organizacji pozarządowych korzystających ze środków gminy na profilaktykę. Spotkanie to prowadził jako moderator dr Wiesław Poleszak.

Wnioski i zalecenia

Dla uporządkowania informacji transkrypcja całego wywiadu zawarta jest w załączniku, natomiast w dalszej części zebrane wyniki zostaną tabelaryzowane w postaci najważniejszych wniosków i zaleceń:

Lp.	Wnioski	Zalecenia
Jakość życia w Gminie Michałowice		
1.	Badani dostrzegają wiele pozytywów z zamieszkiwania i pracy w środowisku Gminy Michałowice, ale też widza pewnego rodzaju wyzwania. Do atutów gminy należy brak anonimowości w relacjach	Wyniki wskazują na znaczne zasoby społeczne mieszkańców Gminy Michałowice. Wskazane jest podtrzymanie i rozwijanie tego potencjału środowiskowego poprzez działania informacyjne pokazujące pozytywny charakter środowiska,

społecznych, bezpieczeństwo, zaangażowanie społeczne i zróżnicowanie społeczne. R1.: <i>A pomimo to gdzieś życie prywatne i miejsce zamieszkania podporządkowałam, czego się nie robię, a robiłam pod pracę. Więc to świadczy o tym, że tu mi się pracuje dobrze.</i> R2.: <i>zauważyłam tutaj, to taka właśnie otwartość, też duże zaangażowanie społeczne. Nie jest się anonimowym. Gdzieś tam poruszymy to zaciera się właśnie tak jak tutaj. Taka warstwowość, że tak powiem społeczna.</i> R3.: <i>...Do tego jest jeszcze taka społeczność obywatelska, mam wrażenie. Mocno zaangażowana, więc też ten brak anonimowości wpływa na to, że ludzie są zaangażowani też i społecznie. To w większości oczywiście. Że nie ma takiej anonimowości. To mi się też dobrze żyje. Jest duża przestrzeń też.</i>	spotkania integracyjne i animowanie mieszkańców do dalszego zaangażowania społecznego.
--	---

	R4.: <i>Takie bezpieczeństwo naszych dzieci. Właśnie ten brak anonimowości sprawia, że te dzieci są mniej anonimowe i jak się śmiejemy wśród znajomych i rodzin, że mniej może skore do różnych wariantów, bo z każdego okna ciotka patrzy, jak to się mówi. Więc to jest też takie, prawda, ten brak anonimowości.</i> R6.: <i>to się mieszka tak spokojnie i bezpiecznie. I to też tworzy ten spokój bezpieczeństwa, tworzy nas jako ludzi też bardziej takich spokojnych, takich otwartych, empatycznych</i>	
2.	Kolejnym atutem gminy jest polityka społeczna samego urzędu gminy. Jest ona nie tylko dostrzegalna, ale też doceniana i porównywana jako lepsza w kontekście gmin ościennych. R6.: <i>Myślę, że ludziom się tutaj po prostu lepiej żyje. Słucha się głosu tych ludzi i jeśli pojawiają się jakieś problemy, to próbuje się te problemy rozwiązać. Myślę, że tutaj też jako urząd jest otwarty, że każdy</i>	Wobec zebranych danych należy podtrzymać dotychczasową politykę Gminy Michałowice w relacjach z obywatelami i jej otwartość i zaangażowanie na rzecz mieszkańców. Cenne jest zwłaszcza innowacyjność i dostosowanie do potrzeb obywateli – także poprzez profesjonalne badanie zapotrzebowanie na wsparcie.

może tu przyjść i każdy może załatwić swoją sprawę. Przynajmniej ja tak to obserwuję i wydaje mi się, że to jest bardzo pozytywne dla samych mieszkańców gminy. Ale też i ludzi pracujących w gminie.

R5.: ... (władze gminy dbają), o to, żeby ta gmina była coraz piękniejsza i że tak się słucha też mieszkańców. Nie mam porównania po prostu, dlatego o tym tak mówię, bo mam porównanie z gminą, w której ja mieszkam.

R3.: Fajnie to wygląda, oferta wyprowadzona dla osób starszych w porównaniu z tym co inne gminy oferują. Ja pracuję tu krótko, ale bardzo mi się podoba, że cały czas rozwijamy nowe usługi i końca nie widać.

R7.: jesteśmy ze stowarzyszenia, więc też mam głosy od mieszkańców, że urzędnicy z naszej gminy są postrzegani jako otwarci. Nie jest to taki urzędnik, prawda, z dowcipów, że idziesz i

	<i>przeszkadzasz po prostu urzędnikowi, tylko to są osoby, które naprawdę chcą pomóc, są otwarte. I to poczynawszy od pań, które siedzą w biurze podawczym poprzez wszystkie różne inne poziomy.</i> <i>R9.: mogę realizować jakościowo swoją pracę, a zawdzięczam to temu, też to bezpieczeństwo, że po prostu gmina ma zasoby finansowe. I z mojego punktu widzenia, jako osoby, która wdraża pewne programy w gminie, bądź realizuje usługi dla mieszkańców, dla szkół, dla mnie jest to szczególnie ważne, że mogę stawiać na jakość, ale mogę na nią stawiać, bo mam bezpieczeństwo finansowe i myślę, że to też buduje ten potencjał.</i>	
Główne problemy społeczne w gminie Michałowice		
3.	Oprócz wyżej wymienionych atutów w środowisku gminy, pojawiają się także wyzwania wynikające ze specyfiki jej położenia (gmina wiejsko-miejska).	Poszukując wspólnego mianownika problemów społecznych dostrzeganych w środowisku Gminy Michałowice na pierwszy plan wysuwa się kryzys rodziny, rozumiany jako przeciążenie relacyjne.

Do głównych problemów środowiskowych należy zaliczyć: • Rozwarstwienie ekonomiczne społeczności mieszkańców gminy; R2.: <i>duże rozwarstwienie takie społeczne, ekonomiczne szczególnie. Są dzieci z rodzin, które są bardzo dobrze sytuowane, naprawdę tak, bardzo, bardzo, ale są też dzieciaki, które mają jakby dużo gorszą sytuację finansową</i> • Brak czasu na budowanie silnych więzi z dziećmi i kryzysy rodzinne; R5.: <i>mamy dużo takich rodzin, które gdzieś tam za pracą lecą, a nie widzą, gdzieś tam gubi się może gdzieś po drodze ta relacja. Druga rzecz, którą widzę to taka grupa młodych mam.</i> R14.: <i>To jest ten brak czasu, to jest ten pęd za pieniędzmi, za pracą, tak. Ta ogromna odpowiedzialność i ten czas, który tej pracy się</i>	Stąd też, wskazane są działania wspierające rodzinę, a zwłaszcza rozwijające relacje pomiędzy jej członkami. Przykładowe działania to: • Działania informacyjne (np. kampanie społeczne) wskazujące na kluczowe elementy budujące siłę rodziny i więzi pomiędzy jej członkami; • Działania edukacyjne wzmacniające radzenie sobie rodzin w sytuacjach kryzysowych i trudnych wychowawczo (np. Szkoła dla Rodziców, warsztaty rozwiązywania konfliktów, warsztaty z interwencji wychowawczej, konsultacje psychologiczne dla rodziców, itp.); • Imprezy rodzinne tworzące warunki do rozwoju wspólnych aktywności – wewnątrz rodzin ale też integrujące środowisko rodziców; • Klub/y Mam, gdzie mamy mogą się spotkać i porozmawiać, a dzieci mogą się wspólnie pobawić; • Wolontariat rodzinny – zaangażowanie młodych ludzi (najlepiej studentów kierunków pomocowych) do zajęcia się dziećmi, których rodzice w kryzysie mogą wyjść i odbudować relacje;
---	---

<i>poświęca i jest mało czasu po prostu dla własnych dzieci.</i> <i>R7.: Jak często po prostu my się zastanawiamy, dlaczego dziecko się tak zachowuje, to naprawdę jest prosta odpowiedź, tak, rodzice w trakcie rozwodu.</i> <i>Więc myślę, że to jest ogromny, ogromny problem, z którym się teraz mierzymy, tak. To jest właśnie, to jest właśnie ta, trudno to w jakikolwiek sposób oceniać, czy warto sklejać coś, co czasami jest nie do sklejenia, czy po prostu zbyt pochopnie ludzie podejmują takie decyzje. Ja zawsze uważam jedno, że problem polega na braku relacji.</i> <i>R9.: ...nawiązując do tych rozwodów i do tej walki, to jeszcze my widzimy też walkę o dziecko. Tu jest walka i włączanie dziecka do całej rozgrywki, ale walka o dzieci. I to tu, na terenie tej gminy ludzie walczą o dzieci, łącznie z tym, że nasyłają się policję wtedy, kiedy są kontakty. Gdzieś tam nawet sądowe już ustalone kontakty i gdzieś jedna strona drugiej uniemożliwia.</i>	• Programy profilaktyczne dla ostatnich klas szkół ponadpodstawowych dotyczące budowania relacji i więzi rodzinnych (np. Archipelag Skarbów, lub inne autorskie programy dostosowane do potrzeb odbiorców).
---	---

Jest wzywana policja, więc to wiele, bo też i do szkół takiej informacji docierają. Są bardzo trudne sytuacje.

- Izolowanie się młodych mam;

R5.: te dziewczyny młode, jak wchodzi w tę rolę mamy, to mamy taką specyficzną gminę, gdzie te dziewczyny się zamykają jakby w swoich ogrodach, prawda. W tych większych miastach to one siłą rzeczy z tego domu wychodzą, gdzieś tam na plac zabaw, prawda, gdzieś tam zaspokajając te swoje potrzeby, gdzieś tam wyjścia na spacer czy coś, natomiast w tych naszych ogrodach nie ma jakby takiej potrzeby. Wszystko w zasięgu tego ogrodu się załatwi, dziecko wyjdzie na dwór, gdzieś tam się kocyk rozłoży, prawda, i mam takie sygnały, bo znam kilka takich mam, które odczuwają taką dużą samotność w tym macierzyństwie,

	• Niezaradność życiowa lub wyuczona bezradność osób młodych; R12.: <i>Bardzo dużo, ..., osób samotnych korzystających z różnego wsparcia, borykających się mimo wzrostu dochodu, z ubóstwem, tak naprawdę brakiem środków na zaspokojenie podstawowych, że tak powiem, potrzeb. I tu jest ta grupa takich samotnych osób, mimo to w bogatej gminie.</i>	
4.	Jednym z wielu problemów poruszonych przez specjalistów do spraw profilaktyki jest samotność i bezradność starszych osób; R10.: <i>Starzenie się społeczeństwa, samotne małżeństwa, które mieszkają, przeważnie starsza pani na końcu mieszka w wielkim domu. No tak, czyli to, że młodszy wyjeżdżają gdzieś tam, chociaż, no i stają seniorzy w dużych domach, tak, więc i gdzieś tam.</i>	Liczne propozycje przeciwdziałania temu problemowi przedstawiono w części poświęconej seniorom.

5. Innym problemem, na który wskazują badani specjaliści jest przemoc domowa w nowej odsłonie, tzn. nie jako konsekwencja uzależnień czy niskiego statusu ekonomicznego, ale tzw. przemoc „białych kołnierzyków”. To nowe wyzwanie dla instytucji ale też dla członków ich rodzin. R13.: <i>A ja powiem też z perspektywy swojej, ... - wzrost jakby przemocy na terenie gminy i świadomości tej przemocy.</i> R12.: <i>To nie jest jakby powiedzieć pijany alkoholik, tak, jakiś tam. To nie jest osoba jakoś z deficytami intelektualnymi. No tylko to jest człowiek, który, no nie wiem, gdzieś tam jest prywatny, zawodowo jest w dużej korporacji, dużo zarabia, nie wiem, trzyma iluś tam ludzi za twarz w swojej firmie, potem wraca do domu, jakby stosuje pewne wzorce, tak?</i>	Warto rozważyć działania naświetlające istotę problemu i jego skalę. Jednocześnie przygotować system pomocy do kontaktu z takimi osobami. Zarówno w wymiarze szkoleń ale też wsparcia prawnego i instytucjonalnego.
Ocena działań profilaktycznych w gminie Michałowice	
6. W ocenie działań profilaktycznych specjaliści bardzo mocno	Bardzo pozytywnie oceniany jest GOPS oraz pracownicy zajmujący się w Gminie

podkreślają wsparcie uzyskane ze strony Urzędu Gminy, zwłaszcza ze strony osób zajmujących się psychoprofilaktyką. <i>R2.: Od dwóch, trzech lat tu przy współpracy z Renatą programy, które są wprowadzone, są prowadzone przez nauczycieli, specjalistów, więc te wszystkie takie dostępne na rynku są też w szkołach. Wzięłyśmy się nawet razem za zadanie, żeby omówić podsumowanie roku zajęć profilaktycznych, jeśli chodzi o to, co my realizujemy jako szkolni specjaliści i to jest też standard wyższy niż jakaś średnia w Polsce na pewno.</i> <i>R3.: ...zawsze tutaj chwalimy współpracę z GOPS-em i dostajemy dofinansowanie tak naprawdę na wszystkie te szkolenia, warsztaty, które wzięliśmy. Przy współpracy, analizie, rozmowie, jakie są potrzeby danej placówki, ale to jest też fajne.</i>	Michałowice profilaktyką i problematyką uzależnień. Jedynie co można zalecić to kontynuowanie takiego poziomu zaangażowania i profesjonalizmu.
--	---

	R2.: ...od dwóch, trzech lat, że ta profilaktyka jest bardzo dobra współpraca i profilaktyka w szkołach jest ujednolicona w większości. Mamy podobne warsztaty, spotykamy się na różnych szkoleniach jako szkolni specjaliści, więc to jest bardzo fajne. R8.: ...cykliczność pewnych działań. Ciągłość, może nie cykliczność, tylko ciągłość. Jeżeli jest tak, że idzie jakiś projekt, nie wiem, czy to będą warsztaty dla par, czy to będą warsztaty dla rodziców.	
7.	Badani specjaliści doceniają wsparcie gminy w realizacji zajęć profilaktycznych przez specjalistów wewnętrznych (szkolnych). R7.: Z punktu widzenia też dzieci to wiemy też, że jeśli są realizatorzy, jeśli są sprawdzeni, realizatorzy wewnętrzni, to bardzo dobrze robi, dlatego, że dzieci czasami oczekują, że ktoś przyjdzie zupełnie inny, nowy, więc na pewno tak. Na	Cennym byłoby kontynuowanie wsparcia i tworzenie warunków do realizacji autorskich programów profilaktycznych. Jednocześnie warto się pochylić nad specjalistycznymi zajęciami dla specjalistów i nauczycieli, które przygotowują ich do realizacji zajęć profilaktycznych w szkołach opartych na badaniach naukowych, a więc z przestrzeganiem wszelkich standardów profilaktycznych.

<i>pewno mamy narzędzia, bo w pracy z dziećmi mamy sporo tych narzędzi.</i> <i>R5.: ...troszeczkę nam brakuje takiej usystematyzowanej wiedzy, nie, bazy, bo o tym też była mowa na tych spotkaniach naszych, prawda, takiej bazy, na której byśmy mogli opierać się, organizować na przykład te zewnętrzne warsztaty, takie, które są sprawdzone, aprobowane, zarówno tu przez gminę, jak i przez nas jako specjalistów, bo pewnie i wy dokładnie to robicie, że jeśli ktoś z zewnątrz wchodzi, to my też wchodzimy, my obserwujemy.</i> <i>R8.: ...pomoc nauczycieli, którzy są przeszkoleni w różnych programach. Czyli oni mają zasoby powoli rosnącą w procesie, który ich satysfakcjonuje. Są w procesie zdobywania wiedzy, są w procesie zdobywania umiejętności czy na przykład uczestniczą w zajęciach, które ja prowadzę, to potem ci nauczyciele zaczynają używać tej terminologii w pracy z dziećmi, na przykład słowa granica.</i>	Jeszcze innym kierunkiem rozwoju działań profilaktycznych jest kontynuowanie i rozwijanie szkoleń dla szkolnych realizatorów programów profilaktycznych.
--	---

	<i>Przekraczasz granicę. Dzieci same na korytarzu zaczynają przekraczać granicę.</i>	
8.	Ważnym kierunkiem rozwoju działań profilaktycznych jest współpraca różnych przedstawicieli instytucji, a ukierunkowana na wsparcie tej samej rodziny czy innego klienta. <i>R6.: Sprawdza się współpraca i bieżący kontakt z osobami i instytucjami, które pracują z rodziną. To na pewno. Sprawdza się, jak my mamy tutaj z różnymi osobami, spotkania z rodzinami, jest współpraca, spisanie, określenie, jaki mamy cel i jak do tego celu będziemy wszyscy dążyć. Monitorowanie tej sytuacji. No i na pewno sprawdza się podwyższenie kwalifikacji, szkolenia, zmiana punktu perspektywy. Dzięki temu to się sprawdza.</i>	Warto rozważyć budowanie sieci zespołów interdyscyplinarnych wychodzących poza obszar przemocy. W ramach takich zespołów specjaliści mogliby otrzymywać wsparcie szkoleniowe ale i wymieniać się pomiędzy sobą kompetencjami i dobrymi praktykami.
9.	Nowe kierunki działań profilaktycznych to otworzenie się na nowe grupy oddziaływań.	Wskazane jest przesunięcie działań profilaktycznych na młodszą grupę odbiorców – rodziców przedszkolaków lub dzieci w klasach 1-3, gdyż są to osoby

R6.: ...a propos rodziców dzieci przedszkolnych, którzy jeszcze są chętni do przychodzenia, natomiast to jest taki moment, kiedy te dzieci są małe, rodzice są już wyczerpani trochę tym, tą opieką, tym byciem ciągle na straży. Fizycznie. Fizycznie zaczynają się między nimi różne trudności i problemy i to jest takie według mnie, takie pole słusznie do takiego zagospodarowania. R8.: ...praca z małżeństwami, z parami, z partnerami, bo to różnie teraz jest też, czy właśnie praca w sytuacji, kiedy jest rozpad. Nawet nie musi być rozwód, ale wysoki poziom konfliktu. Na tej konferencji mówiłam wam o tych norweskich badaniach, jak ten poziom konfliktu wpływa anty-profilaktycznie.	bardziej zaangażowane i otwarte na korzystanie z profilaktyki.
---	---

Mieszkańcy w wieku senioralnym

Wyniki grupowy seniorów, podobnie jak nauczycieli i specjalistów, przedstawiono w podziale wynikających z zastosowanej metody badania.

Wyniki badań kwestionariuszowych

Seniorzy byli pytani o warunki mieszkaniowe silnie powiązane z dostępem do osób mogących udzielić potrzebnego wsparcia. Żaden z badanych nie zadeklarował, że mieszka w domu spokojnej starości, schronisku dla bezdomnych, ani nie określił się jako osoba bezdomna. Najczęściej wskazywaną odpowiedzią było mieszkanie z rodziną we własnym mieszkaniu lub domu (49,2%), co sugeruje, że większość seniorów posiada niezależne warunki mieszkaniowe. Natomiast 36,5% mieszka samotnie we własnym mieszkaniu, 7,9% u członka rodziny, a 2,4% wynajmuje mieszkanie.

Tabela 157. Opis warunków mieszkaniowych

		%
Opis warunków mieszkaniowych:	mieszkam w domu spokojnej starości	0,0%
	mieszkam w schronisku dla bezdomnych	0,0%
	jestem bezdomny	0,0%
	mieszkam sam/sama we własnym mieszkaniu/domu	36,5%
	mieszkam sam/sama wynajętym mieszkaniu/domu	2,4%
	mieszkam z rodziną we własnym mieszkaniu/domu	49,2%
	mieszkam z sublokatozem (-ami) we własnym mieszkaniu/domu	1,6%
	mieszkam w mieszkaniu członka rodziny	7,9%
	mieszkam w mieszkaniu przyjaciela	0,8%
	inne	1,6%

Swoją sytuację finansową badani określają zazwyczaj jako przeciętną (56,3%) lub dobrą (30,5%). Jest 5,5% osób uważających stan finansów za zły.

Tabela 158. Ocena sytuacji finansowej

		%
Jak Pan/Pani ocenia swoją sytuację finansową?	bardzo dobra	7,8%
	dobra	30,5%
	przeciętna	56,3%
	zła	5,5%
	bardzo zła	0,0%

Seniorzy uważają, że największym problem ich grupy są choroby (60,9%) i niepełnosprawność (43,8%). Kolejne problemowe kwestie to brak środków na zakup leków (38,3%), trudny dostęp do służby zdrowia (32%) i rehabilitacji (29,7%) oraz samotność (36,7%). Ponadto 16,4% wskazuje konflikty rodzinne a 8,6% ubóstwo.

Tabela 159. Problemy społeczne najczęściej dotykające osób starszych

	Tak %	Nie %
Ubóstwo	8,6%	91,4%
Brak środków finansowych na zakup leków	38,3%	61,7%
Niepełnosprawność	43,8%	56,3%
Brak opieki ze strony rodziny	19,5%	80,5%
Choroby	60,9%	39,1%
Samotność	36,7%	63,3%
Konflikty rodzinne	16,4%	83,6%
Picie alkoholu	2,3%	97,7%
Palenie tytoniu	2,3%	97,7%
Bariery architektoniczne utrudniające poruszanie się	7,8%	92,2%
Utrudniony dostęp do służby zdrowia	32,0%	68,0%
Utrudniony dostęp do placówek rehabilitacyjnych	29,7%	70,3%
Utrudniony dostęp do usług opiekuńczych	3,1%	96,9%
Niedostępność aktywnych form spędzania czasu wolnego	3,9%	96,1%

Seniorzy są generalnie przekonani, że jako osoby starsze spotykają się z akceptacją w swoim środowisku, choć różny jest poziom tej postawy. Według 28% ich grupa wiekowa jest akceptowana, dla 38,4% jest raczej akceptowana, a dla 29,6% trudno to określić. 4% uważa, że senior raczej nie spotyka się z akceptacją.

Tabela 160. Akceptowanie osób starszych w środowisku lokalnym

		%
Czy Pana/Pani zdaniem, osoby starsze są akceptowane w środowisku lokalnym?	tak	28,0%
	raczej tak	38,4%
	trudno powiedzieć	29,6%
	raczej nie	4,0%
	nie	0,0%

Z drugiej strony starszy wiek bywa powodem gorszego traktowania – jest tak według 29,9% badanych. Taki sam odsetek nie ma podobnych doświadczeń, a dla 40,9% jest to kwestia trudna do oceny.

Tabela 161. Czy zdarza się, że osoby starsze są gorzej traktowane ze względu na swój wiek?

		%
Czy zdarza się, że osoby starsze są gorzej traktowane ze względu na swój wiek?	tak	29,9%
	nie	29,1%
	trudno powiedzieć	40,9%

Większość badanych czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania (69,3%) lub nawet bardzo bezpiecznie (10,2%). Jedynie 3,9% nie odczuwa bezpieczeństwa a dla 16,5% jest to trudne do określenia.

Tabela 162. Poczucie bezpieczeństwa w swoim miejscu zamieszkania

	%
--	---

Czy czuje się Pan/Pani bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania?	czuję się bardzo bezpiecznie	10,2%
	czuję się bezpiecznie	69,3%
	trudno powiedzieć	16,5%
	nie czuję się bezpiecznie	3,9%
	czuję się bardzo niebezpiecznie	0,0%

Jeśli seniorzy przeżywają obawy, to są one najczęściej spowodowane ryzykiem choroby (75,8%), kradzieży (dla 42,2%) lub samotności (31,3%). Ponadto 28,1% obawia się oszustw finansowych, a 24,2% samotności.

Tabela 163. Źródła obaw osób starszych

	Tak %	Nie %
Nie mam obaw	3,1%	96,9%
Oszustw finansowych	28,1%	71,9%
Kradzieży	42,2%	57,8%
Napaści	13,3%	86,7%
Obojętności otoczenia	16,4%	83,6%
Poważnej choroby	75,8%	24,2%
Samotności	31,3%	68,8%
Przyszłości	24,2%	75,8%

W opinii seniorów zwiększenie bezpieczeństwa wymaga przede wszystkim zmian organizacyjnych, np. ilości patroli policyjnych (50,8%) lub monitoringu miejskiego (47,7%). Poza tym ważne są kwestie relacji międzyludzkich. Bezpieczeństwo byłoby większe przy większej pomocy sąsiedzkiej (wg. 15,6%), pomocy ze strony rodziny (25,8%) lub aktywności mieszkańców osiedla/dzielnicy (14,8%).

Tabela 164. Potrzeby dla poprawy poczucia bezpieczeństwa

	Tak %	Nie %
Zwiększenia ilości pieszych patroli policyjnych	50,8%	49,2%
Spotkań informacyjnych z policją na temat bezpieczeństwa	14,1%	85,9%

Monitoringu miejskiego	47,7%	52,3%
Spotkań z psychologiem	10,9%	89,1%
Telefonu zaufania	8,6%	91,4%
Zajęć psychologicznych	9,4%	90,6%
Aktywności rady dzielnicy	8,6%	91,4%
Pomocy ze strony rodziny	25,8%	74,2%
Zainteresowania ze strony sąsiadów	15,6%	84,4%
Aktywności mieszkańców osiedla/dzielnicy	14,8%	85,2%

Dwie aktywności są przez seniorów wykonywane szczególnie często: słuchanie radia lub oglądanie telewizji (suma dla bardzo często i często to 62%) oraz zajmowanie się ogródkiem lub działką (61,1%). Z podobną częstością preferowane są spacerowanie (57,1%), modlitwa lub czytanie książek/czasopism (51%). W kategorii odpowiedzi „czasem” najczęściej wskazywane są spotkania ze znajomymi (28,4%) – jednocześnie ok. 26% rzadko lub bardzo rzadko spotyka się z innymi. Najrzadziej seniorzy podejmują aktywności prospołeczne jak wolontariat, działania w parafii (około 15% czasem lub częściej).

Tabela 165. Zaangażowanie w różne aktywności

	Bardzo często %	Często %	Czasem %	Rzadko %	Bardzo rzadko %
Modlitwa	13,1%	38,3%	18,7%	8,4%	21,5%
Uprawianie sportu	11,0%	36,0%	21,0%	8,0%	24,0%
Jazda na rowerze	13,0%	23,1%	22,2%	5,6%	36,1%
Słuchanie radia lub oglądanie telewizji	23,9%	38,1%	20,4%	6,2%	11,5%
Korzystanie z komputera	15,6%	25,7%	18,3%	9,2%	31,2%
Czytanie książek lub prasy	22,2%	29,6%	15,7%	10,2%	22,2%
Spacerowanie	15,2%	41,9%	21,9%	4,8%	16,2%
Pomoc własnej rodzinie (dzieciom, wnukom)	13,1%	32,7%	19,6%	5,6%	29,0%
Spotkania ze znajomymi	10,1%	34,9%	28,4%	7,3%	19,3%
Zajmowanie się własnym ogródkiem lub działką	27,8%	33,3%	11,1%	7,4%	20,4%

Uczestnictwo w warsztatach zajęciowych	3,9%	16,7%	17,6%	16,7%	45,1%
Działanie na rzecz parafii	3,1%	5,2%	8,3%	11,5%	71,9%
Wolontariat	3,2%	0,0%	12,6%	9,5%	74,7%

Pomoc od członków własnej rodziny otrzymuje większość badanych. Najwięcej osób (47,4%) deklaruje, że rodzina pomaga im wtedy, gdy o to poproszą. 22,8% badanych doświadcza wsparcia w codziennych sprawach z inicjatywy rodziny, natomiast 14,9% otrzymuje pomoc w rozwiązywaniu spraw szczególnie trudnych, również z własnej inicjatywy bliskich. Niewielka grupa (2,6%) seniorów wskazuje, że nie otrzymuje pomocy nawet wtedy, gdy o nią prosi, a ok. 10% nie utrzymuje relacji z rodziną lub pomocy nie potrzebuje.

Tabela 166. Pomoc ze strony członków własnej rodziny

		%
Jaką pomoc otrzymuje Pan/Pani ze strony członków własnej rodziny?	z własnej inicjatywy pomagają mi w codziennych sprawach	22,8%
	z własnej inicjatywy pomagają mi w rozwiązywaniu spraw szczególnie trudnych	14,9%
	pomagają mi wtedy, gdy ich o to poproszę	47,4%
	nie chcą mi pomóc nawet wtedy, gdy ich o to proszę	2,6%
	nie potrzebuję od nich żadnej pomocy	9,6%
	nie utrzymuję relacji z rodziną	1,8%
	nie mam rodziny	0,9%

Największy odsetek badanych (46,5%) spotyka się z członkami swojej rodziny codziennie. Kolejna grupa, stanowiąca 26,3%, deklaruje spotkania kilka razy w tygodniu. Natomiast 17,5% badanych spotyka się z rodziną kilka razy w miesiącu, a pozostała część widuje swoich bliskich jedynie kilka razy w roku lub rzadziej.

Tabela 167. Częstość spotykania się z członkami swojej rodziny

		%
Częstość spotkań:	codziennie	46,5%
	kilka razy w tygodniu	26,3%
	kilka razy w miesiącu	17,5%
	kilka razy w roku	5,3%
	rzadziej	2,6%
	wcale się nie spotykam	1,8%
	nie mam rodziny	0,0%

W subiektywnej ocenie stanu swojego zdrowia przeważa (43,8%) odpowiedź o cierpieniu na jedną lub więcej chorób przewlekłych. Niemal co czwarta osoba (24,8%) uważa, że jak na swój wiek jest zdrowa lub zdrowy, natomiast 23,1% ankietowanych sporadycznie doświadcza doraźnych dolegliwości. Najmniej liczna grupa stanowią osoby, których stan zdrowia utrudnia samodzielne radzenie sobie z życiem (łącznie około 8%).

Tabela 168. Ocena stanu swojego zdrowia

		%
Jak Pan/Pani ocenia stan swojego zdrowia?	jak na swój wiek jestem zdrowy/zdrowa	24,8%
	sporadycznie mam doraźne dolegliwości	23,1%
	cierpię na jedną lub więcej chorób przewlekłych	43,8%
	stan zdrowia utrudnia mi samodzielne radzenie sobie z życiem	7,4%
	stan zdrowia zupełnie wyłączył mnie ze społeczeństwa	0,8%

Zachowania problemowe seniorów, jeśli miały miejsce, to zdarzyły się kilka razy lub raz w życiu. W krótszej perspektywie czasu – w ostatnim roku lub miesiącu – najczęściej pojawiało się spożywanie alkoholu. Piwo i wino są spożywane kilka razy w tygodniu przez

ok. 5% osób, a w miesiącu przez średnio 15%. Papierosy to jedyny używka, po którą część seniorów sięga codziennie – 8,2%. Prawie wszyscy seniorzy nie mają żadnych doświadczeń z narkotykami, hazardem i przemocą.

Tabela 169. Zachowania problemowe

	Nigdy	Raz w życiu	Kilka razy w życiu	Kilka razy w ostatnim roku	Kilka razy w ostatnim miesiącu	Kilka razy w ostatnim tygodniu	Codziennie
	%	%	%	%	%	%	%
Palić tytoń/e-papierosy	46,4%	9,1%	31,8%	0,9%	2,7%	0,9%	8,2%
Zażywać snusy lub inne wyroby nikotynowe	86,6%	3,0%	9,0%	1,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Pić piwo	24,1%	4,6%	21,3%	26,9%	17,6%	5,6%	0,0%
Pić wino	18,9%	5,4%	23,4%	36,0%	10,8%	5,4%	0,0%
Pić wódkę lub inne mocne alkohole	25,0%	4,6%	31,5%	24,1%	11,1%	3,7%	0,0%
Upić się	71,2%	15,4%	13,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Pić napoje energetyczne	99,0%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zażywać leki w celu odurzenia się	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Palić marijuanę/haszysz	98,1%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zażywać inne narkotyki	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Używać wyzwisk/wulgaryzmów	74,1%	4,6%	14,8%	3,7%	2,8%	0,0%	0,0%
Stosować przemoc fizyczną/bicie	96,3%	0,9%	2,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Grać w gry hazardowe na pieniądze i rzeczy	96,3%	1,9%	0,9%	0,0%	0,9%	0,0%	0,0%
Przeglądać treści erotyczne w internecie	79,6%	4,6%	13,0%	1,9%	0,0%	0,9%	0,0%
Obrażać kogoś w internecie	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Seniorzy raczej nie korzystają z pomocy innych osób lub instytucji, poza pomocą rodziny, z której korzysta 56,3% i klubów seniorów lub związku emerytów (ok. 60%). Poza wymienionymi około jedna piąta polega na pomocy sąsiadów lub instytucji kultury.

Tabela 170. Korzystanie z pomocy osób lub instytucji

	Tak %	Nie %
Domy spokojnej starości (opieka 24h na dobę)	0,8%	99,2%
Domy dziennego pobytu	17,2%	82,8%
Ośrodki pomocy społecznej	12,5%	87,5%
Domy opieki społecznej	3,9%	96,1%
Samorząd lokalny	9,4%	90,6%
Domy kultury	25,8%	74,2%
Koło gospodyń wiejskich	18,0%	82,0%
Kluby seniora	63,3%	36,7%
Fundacje, stowarzyszenia	7,8%	92,2%
Organizacje kościelne	10,9%	89,1%
Związek Emerytów i Rencistów	65,6%	34,4%
Pomoc sąsiadów	21,9%	78,1%
Pomoc rodziny	56,3%	43,8%
Pomoc wolontariuszy	5,5%	94,5%
Pomoc osób duchownych	2,3%	97,7%

W sytuacji, gdy seniorzy korzystali z pomocy, to najczęściej dotyczyło to zajęć kulturalnych (47%) lub rozwijających zainteresowania (31%). 28,1% skorzystało z pomocy medycznej, 14,1% z finansowej a 11,7% z żywnościowej.

Tabela 171. Rodzaj pomocy, z której korzystano

	Tak %	Nie %
Pomoc finansowa	14,1%	85,9%
Pomoc żywnościowa	11,7%	88,3%
Bezpłatna pomoc domowa (np. sprząatanie, gotowanie, zakupy)	6,3%	93,8%

Płatna pomoc domowa (np. sprząatanie, gotowanie, zakupy)	12,5%	87,5%
Pomoc medyczna	28,1%	71,9%
Pomoc fizyczna w poruszaniu się po okolicy	8,6%	91,4%
Pomoc pielęgnacyjna	8,6%	91,4%
Pomoc psychologiczna	13,3%	86,7%
Pomoc prawna	8,6%	91,4%
Zajęcia kulturalne	46,9%	53,1%
Zajęcia rozwijające zainteresowania	31,3%	68,8%
Nie korzystałem(-am) z pomocy	25,8%	74,2%

Badani oceniają dostępną pomoc ze strony instytucji/organizacji jako wystarczającą (tak – 19,5%, 32,5% - raczej tak). Poziom pomocy trudno jest ocenić 35,8% badanych, a ok. 11% nie jest z niego zadowolonych.

Tabela 172. Czy oferta pomocy osobom starszym ze strony instytucji/organizacji działających w najbliższym otoczeniu jest wystarczająca?

		%
Czy oferta pomocy osobom starszym ze strony instytucji/organizacji działających w Pana/Pani najbliższym otoczeniu jest wystarczająca?	tak	19,5%
	raczej tak	32,5%
	trudno powiedzieć	35,8%
	raczej nie	9,8%
	nie	2,4%

Badani seniorzy w większości radzą sobie z samodzielnym wykonywaniem codziennych czynności (74,8%). Dla jednej czwartej wykonywanie tych czynności wiąże się z trudnościami.

Tabela 173. Doświadczanie trudności z samodzielnym wykonywaniem niektórych codziennych czynności

	%
tak	25,2%

Czy ma Pan/Pani trudności z samodzielnym wykonywaniem niektórych codziennych czynności?	nie	74,8%
---	-----	-------

Grupa badanych korzystająca z pomocy innych najczęściej potrzebuje tego w zakresie przygotowywania posiłków (codziennie lub kilka razy w tygodniu – 23,1%), sprzątanía (17,4%), mycia się (12%) lub robienia zakupów (20%). Pomoc jest też potrzebna, aby móc spotkać się ze znajomymi (17,2% korzysta z niej codziennie lub kilka razy w tygodniu), organizować czas wolny (18,3%), realizować swoje zainteresowania (ok. 15%).

Tabela 174. Korzystanie z pomocy w zakresie wymienionych czynności

	codziennie %	kilka razy w tygodniu %	kilka razy w miesiącu %	kilka razy w roku %	była to pomoc jednorazowa %	nie korzystam %
Myć się	10,9%	1,1%	2,2%	1,1%	0,0%	84,8%
Ubieranie się	11,1%	0,0%	0,0%	1,1%	0,0%	87,8%
Przygotowywanie posiłków	15,4%	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	76,9%
Sprzątanie mieszkania	10,9%	6,5%	5,4%	4,3%	0,0%	72,8%
Wychodzenie z domu	5,5%	5,5%	3,3%	2,2%	0,0%	83,5%
Robienie zakupów	7,8%	12,2%	6,7%	0,0%	1,1%	72,2%
Załatwianie podstawowych spraw w urzędach i instytucjach	3,3%	2,2%	5,6%	13,3%	3,3%	72,2%
Korzystanie z komunikacji publicznej	2,2%	5,6%	5,6%	9,0%	0,0%	77,5%
Dotarcie i korzystanie z usług medycznych	0,0%	1,1%	8,9%	18,9%	2,2%	68,9%
Utrzymywanie relacji towarzyskich ze znajomymi	5,4%	11,8%	16,1%	8,6%	0,0%	58,1%
Organizowanie czasu wolnego	8,0%	10,3%	13,8%	3,4%	0,0%	64,4%
Realizowanie zainteresowań	4,7%	5,9%	9,4%	8,2%	0,0%	71,8%
Znalezienie odpowiedniej oferty aktywnych form spędzania czasu	4,8%	10,7%	6,0%	9,5%	0,0%	69,0%

Seniorzy w większości posiadają bezpieczne przekonania dotyczące spożywania alkoholu. Jednym problemowym aspektem jest dopuszczanie alkoholu przez część osób jako sposoby na ułatwienie kontaktu z innymi (25%) lub poradzenie sobie ze zdenerwowaniem (15,5%).

Tabela 175. Przekonania na temat spożywania alkoholu

	Prawda %	Nie wiem %	Falsz %
Ludzie z mocną głową mogą wypić więcej bez szkody dla zdrowia	7,1%	35,4%	57,5%
Piwo to nie jest alkohol	7,4%	16,7%	75,9%
Prawdziwy mężczyzna od czasu do czasu musi się upić	5,4%	29,5%	65,2%
Kierowca przed jazdą może bez szkody wypić trochę alkoholu	1,8%	13,4%	84,8%
Alkohol jest dobrym lekarstwem na niektóre dolegliwości	12,3%	30,7%	57,0%
Osoby uzależnione piją, dlatego, że mają słaby charakter	36,3%	35,4%	28,3%
Pijąc tylko piwo, nie można się uzależnić	13,8%	30,3%	56,0%
Alkohol jest bardziej szkodliwy dla seniora, niż dla czterdziestolatka	15,0%	37,4%	47,7%
Alkoholizm jest chorobą	78,0%	12,8%	9,2%
Można przewidzieć, kto spośród pijących uzaleźni się	15,9%	58,9%	25,2%
Kobietom imponują mężczyźni, którzy piją	1,9%	37,0%	61,1%
Każdy, kto się upija, jest uzależniony	22,9%	43,1%	33,9%
Alkohol ułatwia nawiązywanie kontaktów z ludźmi	25,5%	40,0%	34,5%
Wypicie alkoholu pomaga przezwyciężyć zdenerwowanie	15,5%	34,5%	50,0%

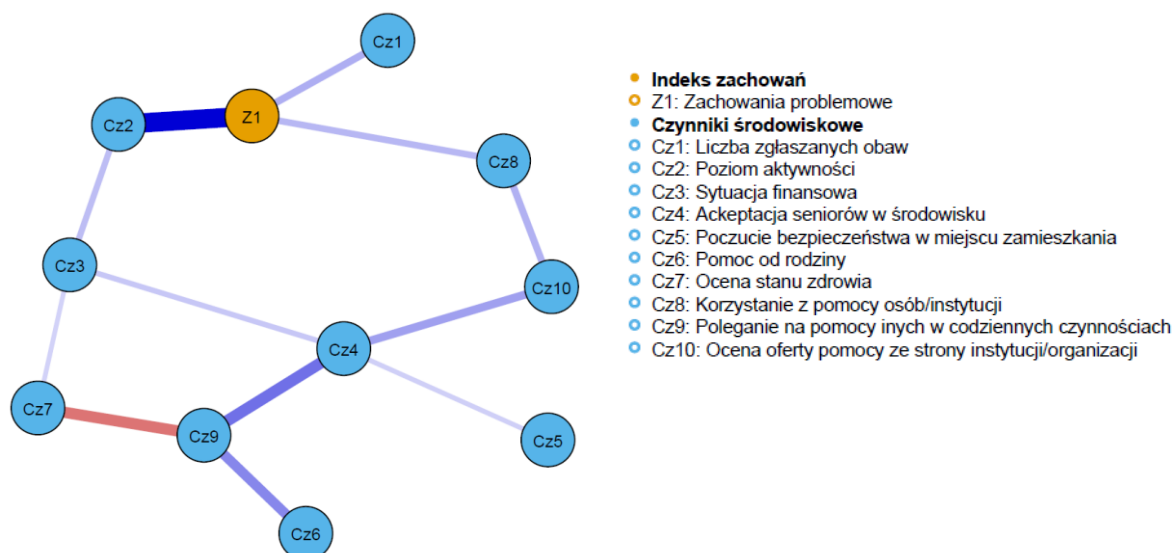
Badani traktują narkotyki jako szkodliwe dla zdrowia, wiążą je z ryzykiem uzależnienia i dostrzegają szkodliwość. Ok. 10% nie sądzi jednak, aby marihuana mogła być szkodliwa a blisko 30% łączy ryzyko uzależnienia z posiadaniem „słabego charakteru”.

Tabela 176. Przekonania na temat narkotyków

	Prawda %	Nie wiem %	Fałsz %
Marihuana jest szkodliwa	57,9%	31,8%	10,3%
Można przez rok zażywać co kilka dni narkotyki, a potem po prostu przestać	3,7%	38,9%	57,4%
Narkotyki są gwarancją udanej imprezy	2,8%	32,1%	65,1%
Każdy narkotyk jest niebezpieczny dla zdrowia	65,1%	26,6%	8,3%
Tylko ludzie o słabym charakterze uzależniają się od narkotyków	27,5%	40,4%	32,1%
Nawet wzięcie jednej porcji narkotyku może prowadzić do uzależnienia	45,0%	45,9%	9,2%
Amfetamina pomaga w dobrym uczeniu się lub pracy	7,5%	53,3%	39,3%
Uzależnienie od narkotyków to rodzaj choroby	67,3%	26,2%	6,5%
Ktoś, kto raz zażył narkotyk, jest już narkomanem	5,8%	50,0%	44,2%
Zażywanie narkotyków tylko dla zabawy, też prowadzi do uzależnienia	63,6%	28,0%	8,4%
Każdy może wyjść z uzależnienia	33,0%	54,1%	12,8%

Oszacowanie powiązań między zachowaniami seniorów a czynnikami środowiskowymi

Poniższy graf dostarcza wartościowej wiedzy o związku wybranych czynników szerzej opisanych wyżej.

Rysunek 14. Graf prezentujący związki między czynnikami środowiskowymi i zachowaniami problemowymi seniorów

Biorąc pod uwagę niski odsetek seniorów sięgających po substancje psychoaktywne, czy stosujących przemoc, można zauważyć, że jeśli zachowania problemowe mają już miejsce, to są silnie powiązane z aktywnością w grupie. Wskaźnik zachowań problemowych (Z1), którego wartość buduje głównie spożywanie alkoholu, jest najsilniej powiązany z poziomem aktywności (Cz2 – na który najczęściej składają się realizacja zainteresowań oraz spotkania ze znajomymi, spacer, słuchanie mediów). Podążając za tym wynikiem wykonano dodatkowe korelacje wskaźnika zachowań problemowych z poszczególnymi rodzajami aktywności. Rezultaty potwierdzają założenie o społecznym charakterze sięgania po alkohol. Zachowania problemowe korelują ze spotkaniami ze znajomymi, uczestnictwem w warsztatach, zajmowaniem się działalnością.

Do sięgania po alkohol przyczynia się także czynnik emocjonalny – im więcej obaw przeżywają seniorzy, im częściej wymagają pomocy instytucji, tym zachowań problemowych jest więcej (Z1 – Cz1 – Cz8).

Warto jednocześnie zauważyć, że podejmowane aktywności (Cz2) sprzyja wyższej ocenie własnego zdrowia (Cz7). Związek ten jest jednak uwarunkowany sytuacją finansową

(Cz3). Od jej poziomu zależy, to, czy senior uczestnicy w dodatkowych aktywnościach oraz na ile ocenia swoje zdrowie.

Osoby o słabszym zdrowiu (Cz7) częściej korzystają z pomocy innych osób w zakresie wykonywania codziennych czynności (Cz9). Pomoc ta z kolei jest zależna od poczucia akceptacji (Cz4) – im większa akceptacja starości, im więcej akceptacji osób starszych w otoczeniu, tym łatwiej seniorom otworzyć się na pomoc.

Wyniki badań fokusowych

Podstawy teoretyczne badania

Grupa fokusowa to ***zogniskowany wywiad grupowy*** (z angielskiego: *focused group interview*). Jest to metoda badawcza często wykorzystywana w naukach społecznych do zbierania informacji na temat opinii i postaw badanych osób wobec określonego problemu badawczego. Jej istotą jest rozmowa w małej grupie (8-12 osób) na wcześniej przygotowany temat. Zbieraniem informacji kieruje prowadzący (facylitator, moderator), aczkolwiek powinno to być kierowanie raczej eksploracyjne niż dyrektywne. Prostą definicję tej metody proponują I. Mansel i inni (2003), według których *badanie fokusowe to przejrzysta dyskusja, w której grupa ludzi pod kierunkiem facylitatora lub moderatora rozmawia na wybrany temat.*

Grupy fokusowe w swych założeniach teoretycznych opierają się, z jednej strony na metodologii badań jakościowych, a z drugiej na teorii małych grup. Dostarczają informacji jakościowych, często niedostępnych przy innych formach badań. Robert Merton i Paul Lazarsfeld jako pierwsi metodę tę opisali i nadali jej nazwę „***wywiad zogniskowany***” (patrz: D. Maison 2001). Początkowo wykorzystywana była ona głównie do badań konsumenckich, a następnie rozszerzano zakres jej zastosowań także do

badania poglądów i postaw politycznych, motywacji i systemu wartości oraz do identyfikowania zapotrzebowania na profilaktykę (A. Arroyo, R. Rhoad, P. Drew, 1999; L. Green, M. Fullilove, D. Evans, P. Shepard, 2002; J. Tear, J. Smith, 2004). W ostatnich latach wzrosło wykorzystywanie badań fokusowych również w obszarze zdrowia i opieki społecznej. Dużą popularnością cieszy się ona także w badaniach ewaluacyjnych.

Metodologia badań

Badanie zostało opracowane na zlecenie Ośrodka Pomocy Społecznej Gminy Michałowice w celu zidentyfikowania zapotrzebowania seniorów do Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii na lata 2025-2028. Przeprowadzono je w dniu 25.czerwca 2025 r. W siedzibie Gminy Michałowice.

Przebieg badania fokusowego

Na badanie metodą zogniskowanego wywiadu grupowego składa się kilka kluczowych elementów, a mianowicie:

- zdefiniowanie problemu i sformułowania pytań badawczych (pytania poniżej,
- opracowanie scenariusza badania (w załączniku),
- doboru badanych osób (lista w załączniku),
- wybór osoby prowadzącej badanie (moderatora/facilitatora),
- przygotowanie strategii realizacji badania,
- realizację terenową badania.

Pytania badawcze

Celem badań było zebranie danych jakościowych, jako uzupełnienie badań ilościowych w postaci kwestionariusza. Zasadniczym atutem badań FGI jest

koncentracja na potrzebach osób badanych i aktualność zebranych danych. Wobec powyższego zadano seniorom trzy główne pytania, uszczegółowiając je w trakcie prowadzenia wywiadu. Główne pytania badawcze to:

- 5. Jak się żyje seniorom w Gminie Michałowice?**
- 6. Jakie są główne problemy seniorów w gminie Michałowice?**
- 7. Na jaką pomoc mogą liczyć seniorzy w gminie Michałowice?**

Charakterystyka badanej grupy

Zasadniczo badanie FGI przebiega w gronie zaproszonych do tego celu kilkunastu osób. W przypadku diagnozy seniorów w Gminie Michałowice w wywiadzie grupowym brało udział 10 osób (lista w załączeniu). W większości byli to liderzy Klubów Seniora z terenu gminy. Spotkanie to prowadził jako moderator dr Wiesław Poleszak.

Wnioski i zalecenia

Dla uporządkowania informacji transkrypcja całego wywiadu zawarta jest w załączniku, natomiast w dalszej części zebrane wyniki zostaną stabelaryzowane w postaci najważniejszych wniosków i zaleceń:

Lp.	Wnioski	Zalecenia
Jakość życia seniorów w Gminie Michałowice		
10	Zasadniczy wydźwięk wypowiedzi badanych jest taki, że Gmina Michałowice zapewnia warunki do aktywnego spędzania czasu. Jedyną przeszkodą jest	Zasadniczy wydźwięk oferowanego wsparcia przez Gminę dla seniorów jest pozytywny. Seniorzy są zadowoleni z oferowanego wsparcia. Stąd, wskazane jest:

motywacja samych seniorów do włączenia się w te aktywności. R1.: <i>Ale generalnie chyba mamy możliwości różne, bo różne są u nas formy zagospodarowania trochę tych starych ludzi, tego czasu.</i> Do głównych obszarów aktywności, jakie widzą seniorzy należy zaliczyć: ścieżki rowerowe, kursy, gimnastyka, pilates, basen, wycieczki krajoznawcze, ogniska. Dużym zainteresowaniem cieszy się korzystanie z basenu, połączone z oczekiwaniem, że basen dla seniorów będzie bezpłatny. Czasami ograniczeniem w korzystaniu z oferty senioralnej są problemy z dojazdem: R4.: <i>Oczywiście jest problem też z dojazdem. Są ludzie, którzy są chorzy, jakiś mają problem z poruszaniem. A u nas jednak to są odległości.</i>	• Kontynuować obecne formy wsparcia dla seniorów i jednocześnie monitorować zapotrzebowanie w tym względzie; • Oferta wsparcia powinna być różnicowana, ze względu na różną specyfikę i funkcjonowanie poszczególnych kół seniora; • Szczególnym zainteresowaniem cieszy się gimnastyka w basenie (prawdopodobnie ze względu na mniejsze ryzyko kontuzji i obciążenie). Wobec tego, należy rozważyć rozszerzenie oferty takich ćwiczeń pod nadzorem instruktora; • W razie możliwości finansowych można rozważyć zwiększenie ilości bezpłatnych wejść na basen; • Dla zachęcenia w korzystaniu z oferty gminy dla seniorów (a jednocześnie wychodząc naprzeciw ograniczeniom) warto rozważyć zorganizowany dowóz na zajęcia oferowane przez Gminę Michałowice. Szczególnie z tych miejscowości, gdzie dojazd komunikacją zorganizowaną jest utrudniony. • Koło w Michałowicach zgłosiło też zapotrzebowanie na większą salę do ćwiczeń (pilates).
1* Zapotrzebowanie na aktywności jest zróżnicowane ze względu na specyfikę kół, ale jest społeczność zintegrowana i	Zgłoszone problemy można rozwiązać na dwa sposoby: • Warto integrować całą społeczność seniorów z Gminy Michałowice poprzez organizowanie wspólnych imprez (np. bal z okazji dnia seniora,

wymieniająca się ofertą organizowanych przedsięwzięć. Innym problemem jest kierowanie dużymi grupami o różnych potrzebach, wynikających ze specyfiki wieku i różnych zainteresowań. <i>R6.: Dlatego takie koło, jak mieliśmy 140, to żeśmy powołali w tej samej miejscowości drugie koło. Część osób przeszła, żeby nie było takiego dużego, bo to żadna współpraca wtedy była.</i> <i>R3.: ...wiekiem też się podobierali ludzie. Była duża rozbieżność wieków. Było od 90 lat do takich, co zaraz na emeryturę przeszły.</i> <i>R5.: Te, które chodzą do teatru, do innych miejsc. Są takie, które bardzo dużo chodzą, są takie, które mają inne potrzeby w swojej społeczności, jak gdyby.</i>	spotkanie przy ognisku z okazji rozpoczęcia wiosny, czy też prezentacji aktywności poszczególnych kół/klubów, itp.). Celem takiej inicjatywy miałyby być ułatwienie korzystania z oferty poszczególny środowisk. • Drugim obszarem wsparcia mogą być warsztaty psychoedukacyjne podnoszące kompetencje liderów w zakresie animowania lokalnych społeczności i zarządzanie zespołem.
--	--

Główne problemy seniorów w gminie Michałowice

12 Oprócz wyżej wymienionych trudności w życiu seniorów, pojawiają się także takie, które wynikają z różnego statusu ekonomicznego mieszkańców gminy. Nakłada się na to także specyfika środowisko miejsko-wiejskiego.	W miarę możliwości gminy wskazane jest dofinansowanie zakupu biletów, czy też wycieczek dla osób o niskim statusie ekonomicznym. Zważywszy jednak na trudności w przyznawaniu się do takich problemów, wskazane byłoby załatwianie takich formalności poprzez zarządy kół, żeby nie stygmatyzować tych osób.
--	---

	Zdaniem badanych trudności ekonomiczne przekładają się na korzystanie z oferty poszczególnych kół. R2.: <i>osoby, które nie jeżdżą na wycieczki, bo ich na to nie stać. I to są takie sytuacje. Do teatru idą wtedy, bo bilety do teatru już teraz też nie są tanie, kiedy dajemy im dofinansowanie. Troszkę tam ulżymy. To wtedy idą, jeżeli nie ma, to nie idą.</i> R8.: <i>Są problemy, jest spora grupa takich. Tym bardziej, że to był teren rolniczy kiedyś i sporo osób ma rolnicze emerytury, które niestety są najniższe.</i>	
13	Pojawiły się też pojedynczy głosy narzekające na współpracę z administracją gminy. Choć należy je interpretować ostrożnie, gdyż nie znalazły one poparcia w grupie badanych. Dotyczyły one załatwiania spraw pilnych. R2.: <i>Niestety są opieszali w pewnych decyzjach i to muszą powiedzieć. Pani Wójtowa jest rozrywana, nigdy nie ma czasu. Trudno nawet pracownikowi się do niej dostać. Tydzień czasu minął i nie mogła się spotkać z Panią Wójtową.</i>	Warto rozważyć możliwość uelastycznienia kontaktu części personelu administracyjnego gminy z seniorami. • Z jednej strony byłoby osobami pierwszego kontaktu, przez co łatwiej byłoby im określić potrzeby i dostosować formę pomocy. • Z drugiej strony, stanowiliby rodzaj buforu pomiędzy dwoma bardzo różnymi systemami.

	R6.: <i>No ale to Pani Wójt powinna składować na kogoś część kompetencji. Dać zarys i robić.</i>	
14	Innym problemem, na który wskazują badani seniorzy jest wycofanie społeczne. W wielu przypadkach będące jeszcze efektem pandemii. R1.: <i>Jest też trochę osób takich wycofanych po pandemii, które zostały. Nie wróciły. Zostały w domach i po prostu już nie ma współpracy. Zdziczały. Nie ma współpracy, zostają w domach.</i> R3.: <i>Jest taka grupa, szczególnie osób starszych i samotnych, które przedtem uczestniczyły aktywnie, przychodziły na spotkania, a teraz absolutnie nie. Więc jest to też problem pewnie.</i> R5.: <i>staramy się, jak na przykład koleżanka została sama, mąż zmarł czy coś, no to daliśmy jej trochę tam czasu, te 4-5 miesięcy, prawda, i tak dalej. A potem powolutku zaczęliśmy ją tam ściągać. A to może byś przyszła raz, a to nie wiem tego. A w tym roku jedzie już z nami nad</i>	Warto rozważyć działania animujące środowisko seniorów Gminy Michałowice poprzez dwojakiego rodzaju działania: • Zorganizowanie mini kampanii informacyjnej na temat znaczenia aktywnego przeżywania starości dla zdrowia psychicznego i somatycznego. W działanie to należałoby włączyć pracowników społecznych, lokalną służbę zdrowia i lokalne parafie. Kampania taka powinna być połączona z ofertą kół w danym środowisku. • Pozyskanie i przeszkolenie aktywnych seniorów, z dobrym kontaktem interpersonalnym, którzy nawiązywaliby kontakt z pasywnym seniorami w ich środowisku zachęcając ich do aktywnego uczestnictwa w przedsięwzięciach senioralnych. Byliby oni pewnego rodzaju rówieśniczymi facylitatorami w relacjach społecznych.

	<i>morze, więc już jest postęp, że właśnie to udało się ruszyć.</i>	
Oczekiwania seniorów w gminie Michałowice		
15	Seniorzy zwracają uwagę na problem przyjmowania pomocy ze strony innych, a nawet swojej rodziny czy dzieci. <i>R8.: A nawet jak dzieci próbowały nam pomóc, „nie, to kiedyś nam pomożesz, teraz jeszcze dajemy sobie radę”. I nasze dzieci nie są przyzwyczajone do pomagania i to jest nasza wina. Nasza wina. I teraz trzeba się upominać o tym. My się upominamy musimy teraz.</i> <i>R2.: Trzeba się upominać, ile mam lat. Ja nie pomagam, jestem staruszką. Ale mnie nikt nie pomaga. Jak się dzieciom uświadomi, że my już mamy swoje lata, to jak się zastanowią faktycznie, to działa. Ale trzeba przypominać. Ja popełniłam taki błąd.</i> <i>R4.: Po prostu jak nie mówię, że coś mi potrzeba „dam radę, dam radę”, no to sobie dawaj matka radę.</i> <i>R9.: Ja już tak strasznie mówię. Słuchaj, ja mam 74 lata. Nie czuję</i>	Zalecane jest przeprowadzenie cyklu wykładów w gminnych kołach senioralnych poświęconych wartości i specyfice okresu rozwojowego starości. Wskazane jest żeby zawierały one: • Wyniki badania zapotrzebowania wśród seniorów; • Zagadnienia poświęcone roli aktywności dla życia i zdrowia; • Problematykę korzystania z pomocy innych – rozwinięty powinien być zwłaszcza element poświęcony sprzężeniu zwrotnemu w pomaganiu;

	<i>tego, ale jestem staruszką, ja nie wszystko mogę. To ja potrzebuję teraz pomocy. I działa.</i>	
16	Badani seniorzy doceniają wsparcie gminy w organizacji dnia Seniora: R.7: <i>Że gmina nam dała pomieszczenie na prowadzenie działalności na terenie gminy. Nie płacimy ani za prąd, ani za nic innego. Natomiast to jest element, bo w aglomeracji mazowieckiej takich oddziałów rejonowych można na palcach policzyć, żeby gmina tak pomagała w tej kwestii jak nasza. Bo wszędzie, warszawskie te mają takie opłaty za prąd, za wszystko, że nie mogą sobie dać rady po prostu finansowo.</i>	Cennym byłoby kontynuowanie wsparcia seniorów w organizacji głównych uroczystości z okazji ich święta. Jednocześnie należy badać zakres korzystania z takiego wsparcia i adekwatność do potrzeb.
17	W wymiarze wsparcia finansowego seniorów ze strony gminy pojawiły się wypowiedzi wskazujące pożądaną formę pomocy poprzez dotacje: R6.: <i>No, ale wtedy to nasze koła robią to, na co nasi członkowie mają ochotę. A nie to, co gmina nam narzuca. Gmina czasami robi może jakieś tam spotkania ale nikt</i>	Warto rozważyć formuły grantów (o ile takiej formy wsparcia już nie ma w gminie) we wspieraniu kół, a mianowicie seniorzy planują przedsięwzięcia i je kosztorysują, a w oparciu o tak przygotowany plan zwracają się o wsparcie do urzędu gminy. Następnie rozliczają się po realizacji grantu. Cennym elementem byłoby włączenie do tego procesu ankiety ewaluacyjnej.

	<i>tam nie idzie bo nikogo to nie interesuje.</i> <i>R3.: Właśnie o to chodzi, że najlepiej by było, gdyby gmina przekazywała dotacje, a koła niekoniecznie wszystkie tak samo, w zależności od potrzeb, dysponowały na różne akcje, w zależności od tego, czego członkowie potrzebują.</i>	
--	---	--

Wnioski i zalecenia do gminnego programu profilaktyki

Uczniowie klas 1-3 szkół podstawowych

Wnioski	Zalecenia
Dzieci z najmłodszych klas dobrze czują się wśród swoich rówieśników, lubią nauczycieli i klasę. Z drugiej strony około jedna czwarta nie przepada za nauką; co dziesiąty uczeń nie zgadza się ze stwierdzeniem, że dobrze czuje się w szkole.	Realizowane w szkołach działania ukierunkowane na relacje w klasach: współpracę, integrację grup klasowych przynoszą zakładane rezultaty. Tym samym warto je kontynuować celem umacniania zespołów klasowych. Pozytywne relacje rówieśnicze mogą też stanowić dobry punkt wyjścia do podejmowania przez klasy działań w środowisku ogólnoszkolnym.

	Przykładowo: udział w szkolnych olimpiadach, akademiach, piknikach, w ramach których dzieci współpracują z przedstawicielami innych klas i utożsamiają się ze środowiskiem jako całością. Ogólnoszkolne inicjatywy mają szansę podnieść ocenę klimatu szkolnego. Wsparciem we wchodzeniu w rolę ucznia na początku nauki, może być łączenie uczenia się z elementami zabaw w klasach. Także poświęcanie uwagi temu, jak organizować pracę własną, jak planować uczenie się w domu i zapamiętywanie może wspierać uczniów w adaptowaniu się do roli i nauki szkolnej.
Poziom kompetencji emocjonalno-społecznych uczniów jest przeciętny. Około jedna piąta ma w tym wymiarze wyniki wysokie, zaś 40% uczniów niskie.	Kompetencje emocjonalno-społeczne są istotnym korelatem prawidłowego rozwoju, sukcesów edukacyjnych, jakości relacji interpersonalnych. Stąd ważne wydaje się dalsze realizowanie programów ukierunkowanych na rozwój społeczno-emocjonalnych dzieci klas 1-3. W tematyce pracy profilaktycznej mogą znaleźć się: rozpoznawanie i rozumienie emocji, wyrażanie emocji, komunikowanie ich innym osobom. Równoległe pomocne są działania wspierające rozwój społeczny – podejmowanie decyzji, odpowiedzialność za innych, współpraca. Może to

	przekładać się na układanie i rozwijanie z uczniami zasad klasowych oraz dbanie o nie, dzielenie się rolami klasowymi, uczenie wspierania się w wykonywaniu zadań.
--	--

Uczniowie klas 4-6 szkół podstawowych

Wnioski	Zalecenia
Uczniowie mają generalnie wysokie zadowolenie z różnych obszarów życia, w tym z relacji z rodzicami, osobistego poczucia bezpieczeństwa. Uczniowie wykazują wysokie zadowolenie z relacji z rodzicami, świadczy to o silnym wsparciu rodzinnym. Rodzice sprawnie kontrolują zachowanie dzieci.	Wsparcie otrzymywane ze strony rodziny jest istotnym czynnikiem chroniącym przed zachowaniami problemowymi. Warto kontynuować działania utrzymujące wysoki poziom tego czynnika. Propozycje działań z tym związanych mogą obejmować: włączanie rodziców w programy profilaktyczne, udział dzieci i rodziców w wydarzeniach profilaktycznych (najlepiej wymagających wspólnej aktywności i współpracy), działania informacyjne dotyczące prawidłowości rozwojowych i zmian w okresie adolescencji. Warto w tym uwzględnić poszerzenie kompetencji rodziców w zakresie stopniowego nauczania młodzieży przyjmowania odpowiedzialności za własne zachowania i zarządzania sobą. Wymiary te są najniższe jeśli chodzi o zdiagnozowane kompetencje społeczno-emocjonalne. Kierunek ten uzasadnia również

	deklaracja uczniów o rzadkim uczestniczeniu w podejmowaniu ważnych decyzji rodzinnych. Kolejnym działaniem wzmacniającym ochronę może być dalszy rozwój kontroli rodzicielskiej. Rozwinięciem mogą być warsztaty dla rodziców uczące umiejętności słuchania i rozmowy z nastolatkami, tak, aby poza kontrolą dziecka wspierać je w obszarze relacji z rówieśnikami, zarządzania sobą, przeżywanych emocji.
Uczniowie w większości pozytywnie oceniają relacje z kolegami i nauczycielami. Sama szkoła nie budzi jednak aż tak dużej sympatii i bywa postrzegana mniej atrakcyjnie. W ocenie zadowolenia z różnych obszarów życia największe wątpliwości budzą relacje z rówieśnikami z klasy oraz relacje z nauczycielami.	Wartościowym kierunkiem jest podejmowanie przez szkoły działań integracyjnych, angażujących uczniów w życie szkoły i wzmacniających ich poczucie sprawczości w szkole. Jedną z inicjatyw możliwych do podjęcia są programy aktywizujące samorządy uczniowskie i ich rolę w szkołach. W klasach czwartych warto zadbać o zajęcia/godziny poświęcone adaptacji do nowych warunków nauczania, osuwających z większą liczbą przedmiotów i nauczycieli je prowadzących.
W opinii uczniów wychowawcy dostrzegają sukcesy uczniów i reagują na niewłaściwe zachowania, choć nie zawsze znajdują czas na rozmowę o sprawach ważnych dla dzieci.	W tym zakresie warto rozważyć szkolenia dla kadry pedagogicznej w zakresie prowadzenia rozmów wspierających, zauważania problemów emocjonalnych, reagowania na nie i zasad motywowania

Nauczyciele starają się tłumaczyć materiał w sposób zrozumiały i wierzą w możliwości swoich podopiecznych, choć część uczniów ma poczucie nie wystarczającej akceptacji i wyrozumiałości.	uczniów do nauki (podkreślenia zasobów, sukcesów, akcentowania zaangażowania). Jednocześnie w ramach przekazywanej wiedzy warto uwzględnić dane dotyczące kondycji psychicznej współczesnej młodzieży. Informacje te wskazują, że potrzeby większego wsparcia deklarowane przez uczniów nie wynikają jedynie z poziomu przygotowania nauczycieli ale z charakterystyki funkcjonowania młodzieży. Mniej skuteczne radzenie sobie z trudnościami, sprawia, że młodzież częściej potrzebuje wsparcia z otoczenia.
Większość dzieci czuje się akceptowana i zapraszana do wspólnych zabaw, a część sama inicjuje kontakty z rówieśnikami. Istnieje jednak grupa, która doświadcza odrzucenia i braku zainteresowania ze strony kolegów, a niewielki odsetek nie ma żadnego wsparcia rówieśniczego.	Działania integracyjne w klasach powinny być prowadzone systematycznie. Każda grupa przechodzi przez kolejne fazy rozwoju, podczas którego często formowane są podgrupy w ramach jednego zespołu klasowego. Kolejne działania integracyjne mogą pomóc w budowaniu większej otwartości na współpracę i wzajemnych pogłębianiu wiedzy o sobie. Dla nauczycieli cenne może być rozwijanie wiedzy o symptomach wykluczenia, umiejętności obserwacji relacji klasowych i interakcji. Dzieci wykluczane powinny być objęte wsparciem, które w pierwszym etapie

	pozwole rozpoznać przyczyny wykluczenia.
W aktywnościach pozaszkolnych dominują sport i nauka języków obcych. Większy w ogólnej populacji jest też odsetek uczniów zaangażowanych w wolontariat.	Działalność prospołeczna to czynnik chroniący o szerokim zakresie oddziaływania. Istotne jest rozwijanie szkolnych ofert działań wolontariackich i ich promowanie wśród uczniów.
Uczniowie rzadko podejmują zachowania ryzykowne w internecie. Problem nadużywania internetu dotyczy kilku procent uczniów, najczęściej objawiając się poczuciem znużenia przy braku dostępu do sieci, bezcelowym jego używaniem oraz trudnościami w ograniczaniu czasu przed ekranem.	Należy rozwijać ofertę zajęć sportowych, kulturalnych i społecznych, które mogą konkurować z biernym korzystaniem z internetu. Ważne jest informowanie dzieci o tego rodzaju zajęciach oraz ich promowanie w taki sposób, aby możliwe było początkowe rozpoznanie miejsca i sposobu prowadzenia zajęć, przed wiążącą decyzją o systematycznym uczestnictwie. W ramach działań profilaktycznych można uwzględnić wykorzystywanie internetu w sposób twórczy – jako element rozwoju swoich zainteresowań, poszerzania wiedzy, itp. Istotne jest prowadzenie zajęć o ryzykach związanych z kontaktami online, szczególnie w zakresie zaufania do obcych i podszywania się. Trening krytycznego myślenia i higieny cyfrowej może zmniejszać zagrożenia.
Niektóre dzieci mają doświadczenie opuszczania lekcji. Najczęściej wynika to	Zamiast restrykcji warto szerzej rozpoznać problem abstynencji szkolnej w zakresie motywów i przyczyn.

z obaw przed ocenami albo z chęci spędzania czasu inaczej niż w szkole.	Stosować metody zrozumienia przyczyn wagarów, np. rozmowy o lękach związanych z oceną czy poczuciu przeciążenia obowiązkami.
Około jedna piąta uczniów nie ma pewności, co do norm zakazujących im podejmowanie zachowań problemowych.	Warto kontynuować działania profilaktyczne dotyczące używek w sposób, który na tym etapie edukacji będzie wzmacniał czynniki chroniące – pojmowanie zdrowia jako wartości i unikania zagrożeń dla zdrowia, radzenie sobie z presją i namową rówieśniczą, wzmacnianie samooceny, wiedzy o własnych atutach i umiejętnościach.
Zachowania problemowe są podejmowane przez bardzo niski odsetek uczniów, choć są one często postrzegane u innych rówieśników. Szczególnie dotyczy to przemocy słownej oraz spożywania energetyków. Część (około jeden szóstaj) uczniów ma przekonanie o dość łatwym dostępie do substancji psychoaktywnych – papierosów i alkoholu.	W działaniach skierowanych do dorosłych należy uwzględnić ich rolę w przekazywaniu i modelowaniu norm dotyczących zdrowia i sięgania po substancje psychoaktywne. Jasne normy i zasady płynące z otoczenia są dla młodzieży podstawą do formowania własnych przekonań. Warto sprawdzić problem łatwej dostępności do substancji psychoaktywnych. Z jednej strony mogą to być kontrole punktów sprzedaży, z drugiej informowanie rodziców o modelującej roli zachowań osób dorosłych.
Zachowania problemowe młodzieży są często wynikiem obserwacji analogicznych zachowań w domu	Programy profilaktyczne powinny skupiać się na edukacji rodziców w zakresie pozytywnych wzorców zachowań oraz

rodzinnym oraz doświadczeń przemocy i cyberprzemocy. Negatywne wzorce zachowań ze strony rówieśników również przyczyniają się do zachowań problemowych.	radzenia sobie ze stresem. Jak wskazywano również wyżej, wsparcie i kontrola rodziców są kluczowe dla prawidłowego rozwoju samooceny i kompetencji emocjonalno-społecznych dzieci. Rodziny, które doświadczają problemów z uzależnieniami powinny otrzymywać ofertę pomocy i miejsc, gdzie o pomoc można zabiegać. Ponieważ szkoła jest miejscem, w którym problemy często bywają identyfikowane ważne jest, aby wychowawcy wiedzieli jak reagować i wspierać rodziny.
Młodzież, która ma słabsze umiejętności radzenia sobie ze stresem, częściej sięga po substancje lub angażuje się w przemoc jako sposób odreagowania stresu.	Warsztaty i zajęcia, które uczą młodzież technik radzenia sobie ze stresem, mogą pomóc w zmniejszeniu zachowań problemowych.
Zachowania ryzykowne w internecie: Są one powiązane z opuszczaniem zajęć szkolnych oraz negatywnym przykładem rówieśników.	Wprowadzenie programów edukacyjnych w szkołach, które promują pozytywne wzorce zachowań i uczą młodzież, jak radzić sobie z presją rówieśniczą. Wniosek ten uzasadnia wymieniane wyżej działania dotyczące klimatu szkolnego i klasowego oraz działań na rzecz środowiska rówieśniczego.
Wyższe kompetencje emocjonalno-społeczne oraz wysoka samoocena są czynnikami chroniącymi przed	Programy rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz samoocenę uczniów mogą przyczynić się do zmniejszenia problematycznego

problematycznym używaniem internetu i opuszczaniem zajęć szkolnych.	używania internetu i opuszczania zajęć szkolnych. Taki kierunek działań będzie również wspierający dla uczniów w radzeniu sobie ze stresem – rozpoznawana przeżywanych emocji i umiejętności radzenia sobie z nimi. Osłabi to ryzyko angażowania się w zachowania problemowe.
Ponad połowa dzieci nie ma wiedzy o tym, czy były realizowane zajęcia profilaktyczne w ich szkołach.	Wniosek jest podstawą do wprowadzenia działań uniwersalnych (obejmujących nie tylko młodzież z zaobserwowanymi problemami) lub też do uważnego przedstawiania dzieciom tematyki oraz celu spotkań profilaktycznych.
Najczęściej młodzież uczestniczyła w zajęciach dot. bezpieczeństwa w internecie.	Zrealizowane zajęcia przyniosły oczekiwany skutek, co potwierdzają wyniki. W szkołach przemoc i zachowania ryzykowne w sieci dotyczą jedynie niewielkiej części osób.

Uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych

Wnioski	Zalecenia
Większość uczniów jest zadowolona z życia i ma wysoką samoocenę. Szczególnie w zakresie poczucia bezpieczeństwa, sytuacji finansowej rodziny, relacji z rodzicami i możliwości rozwoju zainteresowań.	Ponieważ poziom samooceny w badanym środowisku jest powiązany z klimatem szkolnym i wsparciem ze strony rodziców istotne może być wprowadzenie działań skierowanych do osób dorosłych: rodziców i nauczycieli. Rodzice mogą otrzymać dwojakiego rodzaju działania:

Uczniowie są najmniej zadowoleni z relacji z nauczycielami, własnego wyglądu oraz zdrowia (około 12% jest zdecydowanie niezadowolona z tych aspektów).	1)informacyjne dotyczące zmian rozwojowych w okresie wczesnej adolescencji, samooceny i czynników ją warunkujących; 2)edukacyjne dotyczące umiejętności okazywania zrozumienia i wsparcia nastolatkom. Do nauczycieli mogą być skierowane działania informacyjne analogiczne jak w grupie rodziców ale uzupełnione o definicję klimatu szkolnego i jego składowych oraz znaczenia dla funkcjonowania uczniów. Dodatkowe działania skierowane do nauczycieli opisano niżej. W odniesieniu do uczniów warto rozważyć warsztaty dotyczące samooceny, gdzie uczniowie będą mieli okazję do analizy własnych atutów, zasobów, sposobów myślenia o sobie i układania planów rozwoju.
Ponad połowa uczniów planuje ukończyć studia wyższe; 80% chce odnieść sukces zawodowy. Z drugiej strony prawie jedna trzecia nie ma sprecyzowanych planów edukacyjnych (29,2%)	Aspiracje edukacyjne są ważnym czynnikiem chroniącym, który w przeprowadzonej diagnozie wiąże się z klimatem szkolnym. Z tego powodu podejmowanie działań na rzecz klimatu szkolnego powinno wspierać rozwijanie przez uczniów aspiracji edukacyjnych. Dodatkowo można rozważyć organizację: spotkań z doradcą zawodowym, udział uczniów w targach edukacyjno-zawodowych.

Większość uczniów zgadza się ze stwierdzeniem, że lubi kolegów/koleżanki z klasy. Więcej niezadowolenia wynika z relacji z nauczycielami niż z rówieśnikami czy rodzicami; spory odsetek nie lubi szkoły. Niski poziom klimatu szkolnego obniża motywację uczniów do nauki.	Na rzecz nauczycieli można rozważyć działania psychoedukacyjne dotyczące komunikacji z uczniami, budowania relacji i okazywania wsparcia. W działaniach informacyjnych można uwzględnić wykłady dotyczące kondycji psychicznej współczesnych nastolatków. Wynika to z tego, że niski wynik w zakresie poziomu wsparcia ze strony nauczycieli może wynikać z wysokiego zapotrzebowania uczniów na dodatkowe wsparcie. Wśród działań o charakterze środowiskowym wspierającym klimat szkolny można rozważyć ogólnoszkolne akcje wynikające np. z propozycji zgłaszanych przez samorząd uczniowski, których celem będzie integracja środowisk uczniowskich: dni sportu, akcje pomocy, dni mody, itp. W działanie te można włączyć wolontariat szkolny.
Uczniowie w większości doświadczają wsparcia od kolegów (pomoc, zapraszanie, pocieszanie). Jest też 10%, które deklaruje, że nie ma ani jednej osoby wśród rówieśników, która byłaby bliska lub oferowała wsparcie.	W celu rozwoju relacji rówieśniczych można kontynuować lub wprowadzać warsztaty integracyjne/reintegracyjne w klasach, np. po okresie wakacji. Pomocne mogą być także warsztaty dotyczące współpracy zespołowej i komunikacji. Bezpieczną formą nawiązywania nowych relacji mogą być

	szkolne inicjatywy jak wolontariat, koła uczniowskie, organizacje. Warto przygotować prowadzących te inicjatywy nauczycieli z elementów budowania zespołu, integracji uczniów.
Okolo 10% opuszcza regularnie pojedyncze lekcje lub cale dni w szkole. Jednym z powodow jest lek przed ocena oraz nieskuteczne radzenie sobie ze stresem. Jednoczesnie okolo jedna trzecia nie dostrzega znaczenia uczenia sie dla swojego rozwoju i przyszlosci.	Poniewaz najczestsza przyczyna opuszczania lekcji jest powiazana z radzeniem sobie ze stresem wśród możliwych działań mogą znaleźć się: - Warsztaty radzenia sobie ze stresem, rozpoznawanie emocji towarzyszących sytuacjom stresującym, radzenie sobie z nimi - informowanie o roli i dostępności psychologa szkolnego. W obszarze postawy wobec uczenia się i jego znaczenia dla przyszłości: - próba realizacji części nauki poprzez projekty, eksperymenty, uczenie się przez działanie – w klasach bądź kołach naukowych ale z prezentacją na większym forum szkolnym - współpraca z instytucjami kultury, biblioteką, specjalistami z lokalnej społeczności, by pokazywać praktyczne zastosowanie wiedzy

Uczniowie otrzymują wsparcie ze strony rodziców, prowadzą częste rozmowy z rodzicami o szkole i sprawach osobistych, wspólnie spędzają czas. Większe wsparcie ze strony rodziców sprzyja lepszemu radzeniu sobie ze stresem oraz nawiązywaniu relacji z rówieśnikami. W czasie wolnym większość uprawia sport i spotyka się z rówieśnikami; duży odsetek angażuje się w wolontariat.	Ze względu na duże znaczenie wsparcia ze strony rodziców oraz związku tego wsparcia z zaangażowaniem młodzieży w dodatkowe aktywności można rozważyć: - inicjowanie i promowanie projektów uczniowskich o charakterze wolontariatu lub sportowym - ogłaszanie konkursów na ww projekty uczniowskie z uwzględnieniem w nim udziału rodziców (aktywnego lub na etapie prezentowania efektów działań)
W sytuacjach stresujących młodzież próbuje radzić sobie poprzez wyciszenie emocji i redukcję napięcia. Wiele osób szuka wsparcia u bliskich. U około jednej piątej pojawia się tendencja do regulowania przeżyć przez substancje psychoaktywne. W rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów największe znaczenie ma wspieranie rozwoju samoświadomości i zarządzania sobą. Uczniowie z wyższym poziomem tych kompetencji lepiej radzą sobie ze stresem.	Realizacja warsztatów psychoedukacyjnych dla uczniów obejmujących zagadnienia: emocji, ich rozpoznawania, komunikowania, radzenia sobie z silnymi emocjami; planowania własnych działań, ustalania priorytetów, szukania wsparcia.
Większość uczniów nie sięga po substancje psychoaktywne i ma krytyczny stosunek do zachowań ryzykownych rówieśników. Jest jednak około 30% grupa, która uważa, że badane	Warto rozważyć realizację działań na dwóch poziomach: - programów uniwersalnych wyposażających uczniów w kompetencje

zachowania problemowe są dopuszczalne. Normy dotyczące zdrowia oraz zachowań problemowych wiążą się z ryzykiem podejmowania zachowań problemowych.	społeczno-emocjonalne (jak wyżej) i akcentujących zdrowy tryb życia (normy) - programów profilaktyki selektywnej dotyczących stosowania środków psychoaktywnych, radzenia sobie z presją rówieśniczą Dodatkowo dla rodziców zauważających zachowania problemowe u młodzieży pomocne mogą być warsztaty nt. stawiania granic i modelowa zachowań
Wśród substancji psychoaktywnych najbardziej rozpowszechnione są papierosy (6,3% uczniów) oraz napoje energetyczne (8,8%). Najczęstszym zachowaniem problemowym jest przemoc słowna (27,5%).	Do działań możliwych do rozważanie, poza wymienionymi wyżej, należą: - lekcje wychowawcze nt. zdrowia i konsekwencji zachowań ryzykownych - programy przeciwdziałania przemocy i cyberprzemocy
Część uczniów obserwuje w domu palenie, picie alkoholu, kłótnie, krytykę i wyzwiska. Negatywny przykład często pochodzi również z grupy rówieśniczej. Spora grupa młodzieży uważa, że łatwo zdobyć alkohol, papierosy czy napoje energetyczne. Wymienione czynniki bezpośrednio wiążą się z większym ryzykiem problemowego zachowania. Ponad 1/3 doświadcza regularnych form przemocy lub cyberprzemocy (najczęściej w postaci złośliwych komentarzy).	Na poziomie gminy istotne może być współpracowanie z policją i organizacjami pozarządowymi w zakresie kontroli sprzedaży oraz wsparcia ofiar przemocy. Dla rodziców działania informacyjne nt wpływu środowiska rodzinnego na rozwój młodzieży. Organizacja możliwości anonimowego wsparcia dla uczniów (skrzynka zaufania, lokalny lub krajowy telefon zaufania, informacja o instytucjach pomocy w środowisku lokalnym).

Osoby będące ofiarą przemocy mają silniejszą tendencję do podejmowania zachowań problemowych.	
Najczęstszym zachowaniem ryzykownym w internecie jest dodawanie do listy kontaktów kogoś nieznanego i szukanie nowych przyjaciół poprzez sieć (14,8% przynajmniej raz w miesiącu).	Warto kontynuować działania profilaktyczne dotyczące bezpieczeństwa uczniów w internecie. W treściach należy także uwzględnić rozpoznawanie cyberprzemocy, jej rodzajów, zgłaszanie i poszukiwanie pomocy w sytuacji cyberprzemocy. Pomocne może być nawiązanie współpracy z policją w zakresie profilaktyki niebezpiecznych zachowań w internecie.

Uczniowie liceum

Wnioski	Zalecenia
W środowisku licealistów na wysokim poziomie pojawiają się czynniki chroniące związane z aktywną rolą rodziców. Bardzo wysokie nasilenie osiągnął czynnik – zaangażowanie w aktywności pozaszkolne. Ponad czterdzieści procent (40,7%) uczniów zgłosiło wysokie nasilenie tego czynnika. Niski poziom charakteryzuje jedynie 5,1% badanych uczniów. Na aktywności pozaszkolne składają się: czas poświęcony na	Wobec wysokiego nasilenia czynnika chroniącego - zaangażowanie w aktywności pozaszkolne, zaleca się: • Działania informacyjne ukierunkowane na ukazanie poziomu zaangażowania w aktywności pozaszkolne uczniów, jako mocnej strony środowiska szkolnego. Działanie to ma na celu docenienie działań stojących za wysokim nasileniem tego czynnika; • W związku z tym, że działania wychowawcze i profilaktyczne szkoły związane z zaangażowaniem w aktywności pozaszkolne są skuteczne, rekomenduje się kontynuację obecnie podejmowanych działań i monitorowanie tego czynnika w przyszłości.

przygotowywanie do zajęć w szkole, czas poświęcony na rozwój swoich zainteresowań w kołach, klubach, sekcjach, ale i we własnym zakresie, wolontariat, harcerstwo czy spotkania grup religijnych. Jessor oraz Turbin (2014) wliczają tego typu aktywności w obszar działań prospołecznych, które są akceptowane przez środowisko i wiążą się nie tylko z działaniem na rzecz innych, ale także i rozwojem własnym jednostki.	
Kolejne dwa czynniki chroniące związane z rodziną to kontrola ze strony rodziców (25,4%) i wspólne aktywności z rodzicami (23,7%). Czynniki te mają tendencję do pozytywnego odróżniania się od średniej krajowej. Blisko jedna czwarta młodych ludzi zaznaczyła je jako wysokie. Przez kontrolę ze strony rodziców rozumie się głęboką troskę i zainteresowanie o różne aspekty życia dziecka. Wyrażać się ona będzie poprzez sprawdzanie z kim i w jaki sposób dziecko spędza czas	• Działania informacyjne ukierunkowane na ukazanie kontroli ze strony rodziców i wspólnych aktywności z rodzicami jako mocnej strony środowiska szkolnego. • Zachęcenie do rozwijania działań związanych z oboma czynnikami, żeby podnieść jeszcze ich nasilenie, a zwłaszcza włączyć innych rodziców do tych działań. • Działania wychowawcze i profilaktyczne szkoły związane z kontrolą rodzicielską i wspólnymi aktywnościami są skuteczne. Wobec powyższego, rekomenduje się kontynuację obecnie podejmowanych działań i monitorowanie tego czynnika w przyszłości.

po szkole oraz swój czas wolny, pytaniem o sieć rówieśniczą oraz monitorowanie na co dziecko wydaje pieniądze. Z kolei, istotą wspólnych aktywności z rodzicami jest częstotliwość angażowania się w różne formy spędzania czasu wraz z dzieckiem. Aktywne formy spędzania czasu, takie jak wspólne uprawianie sportu, granie w gry planszowe, realizowanie pasji i hobby, wykonywanie obowiązków domowych będą budowały bliskie relacje w rodzinie. Ważnym aspektem tego czasu jest także rozmowa, zarówno o sprawach szkolnych jak i innych sprawach dziecka, ale również o sprawach domowych. Są to zachowania świadczące o spójności systemu rodzinnego i bliskich, wspierających więziach (Jessor, 2014).	
Z kolei, na niskim poziomie odnotowano czynnik chroniący w postaci klimatu szkolnego. Na klimat szkoły składa się wiele czynników, a mianowicie struktura organizacyjna szkoły, relacje	W celu wzmocnienia czynnika chroniącego w postaci klimatu emocjonalnego i społecznego szkoły wskazane są: • Treningi integracyjne na początku pierwszych klasach, które pomogą w zbudowaniu zespołu klasowego i silnych więzi pomiędzy uczniami;

międzyludzkie (uczeń-uczeń, nauczyciel-uczeń, nauczyciel-rodzic), metody kształcenia, sposoby dyscyplinowania i wychowywania, poczucia bezpieczeństwa, udział w podejmowaniu ważnych decyzji itd. (Ostaszewski, 2019). W rezultacie jest to samopoczucie ucznia w kontakcie ze środowiskiem szkolnym i osobami je tworzącymi. W środowisku badanych licealistów blisko trzydzieści procent uczniów (28%) ocenia go jako niski.	• Warsztaty psychoedukacyjne dla rady pedagogicznej dotyczące rozwijania klimatu szkolnego (strategia edukacyjna). Kluczowym elementem powinno być naświetlenie specyfiki potrzeb młodych ludzi w XXI wieku; • Warsztaty psychoedukacyjne dla rady pedagogicznej dotyczące interwencji wychowawczej (strategia edukacyjna); • Organizacja ogólnoszkolnej inicjatywy (event) podkreślającej rolę klimatu emocjonalnego dla społeczności szkolnej (strategia zmiany środowiska); • Warsztaty psychoedukacyjne rozwijające współpracę w zespołach klasowych; • Warsztaty psychoedukacyjne wspierające umiejętności rozwiązania konfliktów przez uczniów; • Lekcje przedmiotowe poświęcone znaczeniu wspólnoty i współdziałania w grupie dla dobra osobistego.
Rozpoczynając analizę nasilenie czynników ryzyka, warto wskazać mocne strony środowiska. Pozytywnie wśród licealistów prezentują się nasilenie czynnika niska samoocena. Jest to ocena i postawa uczniów wobec wybranych cech indywidualnych, jak i warunków, w których funkcjonują (np. jakość relacji koleżeńskich, posiadane perspektywy rozwoju). O ile stabilna i wysoka ocena jest istotnym elementem	Zalecenia w ramach tego czynnika ryzyka są dwuwymiarowe. Z jednej strony należy prowadzić: • Działania informacyjne ukierunkowane na ukazanie, że poziom samooceny uczniów jest mocną stroną środowiska szkolnego. Działanie to ma na celu docenienie działań stojących za niskim nasileniem tego czynnika ryzyka; • W związku z tym, że działania wychowawcze i profilaktyczne szkoły związane z samooceną młodzieży są skuteczne, rekomenduje się kontynuację obecnie podejmowanych działań i monitorowanie tego czynnika w przyszłości.

prawidłowego rozwoju i dojrzwienia, to niska ocena może generować poczucie odrzucenia i niezadowolenia z siebie. Zachowania ryzykowne zaś mogą być formą odreagowywania negatywnych odczuć (Jessor i in, 1995). Blisko jedna czwarta uczniów podała, że ich to nie dotyczy. Z kolei, 17,8% procent zgłosiła to jako znaczący problem w ich życia. Pomimo, że wynik ten pozytywnie odbiega na tle średniej z badań w Polsce, to jednak liczba potrzebujących jest znacząca i warto zaoferować im wsparcie.	Z drugiej strony wskazane jest na poziomie profilaktyki uniwersalnej: • Rozwijać i wzmacniać samoocenę młodzieży, gdyż ciągle jest zapotrzebowanie na takie działania; • Podjąć działania interwencyjne wobec uczniów z niską samooceną; • Przeszkolić radę pedagogiczną z zakresu interwencji wychowawczej; • Przeprowadzić lekcje wychowawcze wzmacniające rozwojowy proces interioryzacji wartości. Szczególnie ważne byłoby popracowanie nad hierarchią i strukturalizacją systemu wartości.
Pozytywnie prezentuje się też środowisko szkolne w kontekście czynnika ryzyka jakim jest doświadczanie przemocy. Blisko jedna trzecia (30,5%) uczniów uważa ten problem jako mało istotny. Jednakże niewiele mniej licealistów podaje go jako znaczący w szkole. Wskazuje to na poważne rozwarstwienie, którego przyczyny warto wyjaśnić. Jedną z przyczyn może być poziom	Niejednoznaczne dane dotyczące tego czynnika ryzyka sugerują, że należy podjąć wielowymiarowe działania wychowawcze i profilaktyczne. Z jednej strony należy: • Podtrzymać i rozwijać zajęcia skierowane na przeciwdziałanie przemocy; • Podjąć działania informacyjne ukierunkowane na ukazanie pozytywnego, choć nie wystarczającego zakresu działań dotyczących przeciwdziałania przemocy w środowisku szkolnym. Działanie to ma na celu docenienie działań stojących za wysokim nasileniem tego czynnika.

wrażliwości uczniów – co dla jednych jest żartem, dla drugiego może być obrażą.	Z drugiej strony – w ramach obniżania nasilenia tego czynnika zaleca się: • Przeprowadzić lekcje wychowawcze poświęcone zjawisku przemocy rówieśniczej. Warto w nich wykorzystać scenariusze opracowane przez Poleszak (2025) na zlecenie MEN, a dostępne na platformie zintegrowanej ORE; • Wdrożyć treningi integracyjne dla klas pierwszych na początku roku szkolnego; • W klasach, gdzie przemoc osiąga większe nasilenie przeprowadzić warsztaty psychoedukacyjne poświęcone przemocy rówieśniczej.
Najbardziej niepokojącym w środowisku liceum jest bardzo wysokie nasilenie dwóch czynników ryzyka, a mianowicie - opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia i negatywne wzorce rówieśnicze. Do opuszczania szkoły bez usprawiedliwienia przyznaje się ponad 90% uczniów. Wysoki poziom nasilenia tego czynnika osiąga blisko połowa uczniów (45,8%). Wynik ten bardzo mocno odbiega od średnich wyników ogólnopolskich, więc powinien stać się obszarem działań profilaktycznych. Czynnik ten dotyczy częstości z jaką uczniowie decydują się na	W związku ze znacznym nasileniem czynnika ryzyka - opuszczanie szkoły bez usprawiedliwienia, należy podjąć następujące działania profilaktyczne: • Warto uczynić to zachowanie ryzykowne głównym elementem działań profilaktycznych na najbliższy rok szkolny; Dla uczniów: W stosunku do uczniów należy podjąć jednocześnie działania w zakresie kilku strategii profilaktycznych, a mianowicie: • strategii informacyjnej - bieżące informowanie o nieobecnościach i ich znaczenia dla wyników w nauce oraz przedstawienie im założeń działań profilaktycznych skierowanych do rodziców i nauczycieli; • strategii edukacyjnej – ukazanie znaczenia systematyczności uczenia się dla wyników w nauce (identyfikacja motywów korzystania z nieobecności,

opuszczenie lekcji bez usprawiedliwienia - samotnie, z całą klasą lub wybranymi rówieśnikami. Jest to element postawy wobec edukacji w ogóle i nauki szkolnej, który istotnie wpływa na ryzyko podejmowania zachowań problemowych.	warsztaty skutecznego uczenia się, warsztaty motywacji do nauki; • warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów w obszarze radzenia sobie z trudnościami z nauką i poszukiwania pomocy wśród nauczycieli i rówieśników; • warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów w obszarze sposobów uczenia się, przygotowywania do lekcji oraz sprawdzianów; • strategii alternatywnej – zwiększenie atrakcyjności pobytu w szkole poprzez zwiększenie atrakcyjności zajęć i wprowadzenie atrakcyjnych zajęć pozalekcyjnych; • strategii interwencyjnej – interwencja wychowawczo-profilaktyczna wobec uczniów z dużą absencją oraz rozmowy profilaktyczne z ich rodzicami; • strategia zmiany przepisów – opracowanie systemu oceniania i systemu wewnętrznych przepisów promujących obecność w szkole (np. co miesięczny ranking uczniów o najwyższej frekwencji z nagrodami dla zwycięzców, wyróżnienia dla nich ogłaszane wśród całej społeczności, itp.). • Realizacja działań środowiskowych np. w postaci dni promujących naukę i wiedzę, udziału w targach edukacyjnych, celem wzmocnienia motywacji do uczenia się. Celem tego przedsięwzięcia jest połączenie zaangażowania w naukę z przyszłym życiem, planami zawodowymi lub marzeniami; Dla rodziców: • Na poziomie działań informacyjnych należy zaprezentować rodzicom wyniki badań – zarówno w zakresie nieobecności ale też ich wpływu na inne czynniki chroniące i czynniki ryzyka i celów życiowych młodzieży (egzamin ośmioklasisty). • Wskazane byłoby przygotować scenariusz zajęć edukacyjnych do
---	---

	przeprowadzenia na wywiadówce z rodzicami każdej z klas. Celem tych działań powinno być przyjęcie odpowiedzialności rodzica za nieobecności w szkole. Zajęcia powinny zawierać treści dotyczące poznania motywów dla których ich dzieci nie chodzą do szkoły, wartości systematycznej pracy, konsekwencji nieobecności dla postawy wobec nauki oraz komunikacji – jak rozmawiać z dzieckiem o zwalnianiu z lekcji. Dla nauczycieli: • Warsztaty psychoedukacyjne w zakresie dostosowania oceniania do potrzeb uczniów, jak i zmiany postaw w relacjach z uczniami. Warto poddać w gronie pedagogicznym pod dyskusję, czy obecny system oceniania nie generuje niechcianych zachowań uciezkowych uczniów. Celem tego działania jest wyprowadzenie uczniów z błędnego kręgu, gdzie uciekają bo są nie przygotowani, a są nieprzygotowani bo nie chodzą na lekcje; • Należy się też pochylić nad regulaminem szkolnym, żeby wzmocnić promowanie frekwencji w szkole i jednocześnie egzekwować kary za absencję.
Drugi czynnik ryzyka o wysokim nasileniu i istotnie różniący się od próby ogólnopolskiej to negatywne wzorce rówieśnicze. Blisko czterdzieści procent (37,3%) licealistów jest narażona w wysokim stopniu na ekspozycję rówieśników podejmujących zachowania problemowe.	W celu ograniczenia czynnika ryzyka negatywne wzorce rówieśnicze należy podjąć następujące działania wychowawcze i profilaktyczne: • Warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów z zakresu asertywności i umiejętności podejmowania konstruktywnych decyzji. Uwzględniające asertywnej komunikacji oraz wyrażania własnych poglądów i przekonań;

Zaangażowanie rówieśników w zachowania problemowe (m.in. sięganie po substancje psychoaktywne, stosowanie przemocy) i dostrzeganie tego przez uczniów jest czynnikiem ryzyka istotnie zwiększającym prawdopodobieństwo podejmowania analogicznych zachowań. Negatywny wzorzec rówieśniczy przynależy do grupy czynników opisujących środowisko społeczne i uczniowskie (Jessor, 2017).	• Warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów na temat wartości oraz ich znaczenia w życiu człowieka, a zwłaszcza miejsca wartości zdrowia w systemie wartości uczniów; • Warsztaty psychoedukacyjne wskazujące motywy, których młodzi ludzie podejmują zachowania ryzykowne. Celem tego działania jest „odczarowanie” atrakcyjności takich zachowań, a wskazanie potrzeb rozwojowych, które leżą u podstaw zachowań ryzykownych; • Tworzenie konstruktywnych grup rówieśniczych o konwencjonalnych normach jako alternatywę dla negatywnych wzorców rówieśniczych, np. poprzez programy rówieśnicze; • Poruszanie na lekcjach przedmiotowych tematyki szkodliwości substancji psychoaktywnych (chemia, biologia i inne); • Kampanie szkolne prowadzone przez samorząd szkolny promujące zdrowy styl życia oraz zachowania konwencjonalne; • Działania informacyjne dla rodziców, mające na celu zwrócenie ich uwagi na częstość kontaktu ich dzieci z rówieśnikami podejmującymi zachowania ryzykowne i problemowe; • Działania ukierunkowane na kontrolę podejmowanych przez uczniów zachowań problemowych w szkole i środowisku.
Wysokie jest też nasilenie czynnika ryzyka model zachowań ryzykownych w rodzinie. Odbiega on od średniej krajowej ale nie różni się istotnie statystycznie, póki co przyjmuje poziom tendencji. Czynniki ten podobnie jak negatywny wzorzec rówieśniczy	Wobec wysokiego nasilenia czynnika ryzyka w postaci modelowania zachowań ryzykownych w rodzinie, wskazane jest podjęcie następujących działań profilaktycznych: • Działania informacyjne dla rodziców, mające na celu ukazanie częstotliwości z jaką dzieci obserwują różnego rodzaju zachowania problemowe w domu;

opisuje społeczny kontekst, w jakim funkcjonują uczniowie. Dotyczy częstości z jaką uczniowie zauważają, że ktoś w rodzinie stosuje przemoc lub sięga po substancje psychoaktywne. Jest to bardzo ważny czynnik w wyjaśnianiu zachowania uczniów znajdujący potwierdzenie w szeregu badań (Jessor, 2017).	• Działania informacyjne dla rodziców ukazujące zależność pomiędzy częstością ekspozycji na zachowania problemowe w domu a podejmowaniem analogicznych zachowań przez dzieci; • Warsztaty psychoedukacyjne dla rodziców ukierunkowane na uczenie rozmawiania o substancjach psychoaktywnych, pomimo, że samemu się je używa; • Kampanie szkolne promujące zdrowy styl życia oraz zachowania konwencjonalne; • Warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów z zakresu szkodliwości substancji psychoaktywnych; • Warsztaty psychoedukacyjne dla uczniów z zakresu konstruktywnych sposobów radzenia sobie ze stresem jako alternatywa dla sposobów odreagowywania obserwowanych w domu.
Zasadniczo młodzież Liceum Ogólnokształcącego w Komorowie nie wyróżnia się negatywnie zachowaniami problemowymi na tle próby ogólnopolskiej. Natomiast, na uwagę i docenienie zasługuje niski poziom zachowań ryzykownych w internecie. Nasilenie tych zachowań istotnie różni się od średniej krajowej, co sprawia, że jest to mocna strona funkcjonowania uczniów w tym środowisku. Ponad jedna trzecia uczniów liceum (34,2%)	W zakresie zachowań problemowych warto wprowadzić następujące działania wychowawcze i profilaktyczne: • Szkolne działania wychowawczo-profilaktyczne w obszarze cyberzagrożeń są na dobrym poziomie i należy je kontynuować; • Wiedza uczniów o zasadach bezpiecznego korzystania z internetu może być promowana w ramach szkolnych akcji profilaktycznych i działań rówieśniczych; • Należy monitorować poziom zachowań ryzykownych w internecie w ramach kolejnych diagnoz.

zaznaczyła te zachowania na poziomie niskim. Zachowania ryzykowne w internecie dotyczą działań niosących potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa i prawidłowego rozwoju uczniów, które to działania są związane z szybkim rozwojem technologii informacyjnych i łatwym do nich dostępem (Pyżalski, 2012, 2019).	
Drugim obszarem godnym uwagi jest podniesiony (na tle wyników szkolnych, bo w porównaniu do wyników ogólnopolskich nie odbiega on od średniej) ogólny wskaźnik zachowań problemowych. Jedna piąta uczniów liceum (20,3) określiła go jako wysoki. Jest to sygnał do podjęcia działań profilaktycznych. Zachowania problemowe, to zachowania, która są niezgodne z przyjętymi normami społecznymi oraz takie, które są zagrożeniem dla zdrowia i życia młodego człowieka (Jessor i in., 1991; Jaros 2024). W ogólnym wskaźniku zachowań problemowych	Wobec podniesionego ogólnego wskaźnika zachowań problemowych można podjąć następujące działania profilaktyczne: • Działania informacyjne dla uczniów, rodziców oraz nauczycieli ukazujące jaki odsetek uczniów angażuje się w zachowania problemowe (wyniki diagnozy); • Spotkanie szkoleniowe dla rodziców z zakresu rozpoznawania zażywania różnych substancji psychoaktywnych przez dzieci; • Warsztaty psychoedukacyjne z zakresu szkodliwości substancji psychoaktywnych; • Szkolenia kadry pedagogicznej z zakresu interwencji wychowawczej i interwencji profilaktycznej; • Kampanie szkolne promujące zdrowy styl życia oraz zachowania konwencjonalne; • Identyfikacja osób podejmujących zachowania problemowe w celu objęcia ich pomocą indywidualną – interwencją wychowawczą/profilaktyczną; • Szczegółowa analiza motywów sięgania po substancje psychoaktywne (wyniki

uwzględniono częstość stosowania różnego rodzaju środków psychoaktywnych, grania w gry hazardowe, przeglądania treści erotycznych w internecie oraz częstość stosowania przemocy oraz cyberprzemocy.	diagnozy) w celu zaprojektowania działań odpowiadających na przyczyny tego typu zachowań.
--	---

Dorośli zamieszkujący gminę

Wnioski	Zalecenia
Osoby dorosłe wyrażają w większości wysokie zadowolenie z badanych obszarów życia. Stanowi to duży potencjał i czynnik chroniący zwłaszcza w zakresie wysokiej oceny kontaktów z bliskimi, możliwości rozwoju zawodowego i poczucia bezpieczeństwa.	Biorąc pod uwagę znaczenie wymienionych czynników dla powstawania zachowań ryzykownych warto skorzystać z nich w realizacji działań profilaktycznych. Zadowolenie z relacji z bliskimi może ułatwić realizację działań ukierunkowanych na aktywność całych rodzin, wysokie aspiracje edukacyjne mogą stanowić czynnik motywujący do uczestnictwa w działaniach wspierających edukację dzieci lub związanych z trudnościami w tym obszarze.
Radzicie mają wysokie aspiracje edukacyjne związane z ich dziećmi.	Istotne wydaje się także podkreślanie aktywności rodziców w zapobieganiu kryzysom i zachowaniom problemowym. Kontrola rodzicielska powiązana z
Większość dorosłych deklaruje systematyczne aktywności wykonywane wspólnie ze swoimi dziećmi. Dotyczą one zwłaszcza rozmów o ocenach i sprawach dziecka. Ponad połowa poświęca też czas na aktywności sportowe, granie w gry, czy oglądanie filmów.	

Poziom kontroli rodzicielskiej jest bardzo wysoki. Prawie każdy z badanych rodziców sprawdza zachowanie dziecka i kontroluje jego aktywności.	budowaniem więzi z dziećmi poprzez wspólne aktywności, to czynniki, które są bardzo istotne dla budowania przez dzieci poczucia bezpieczeństwa, zadowolenia z siebie i radzenia sobie w sytuacjach trudnych.
Około 1/3 rodziców zauważa w miejscu swojego zamieszkania osoby spożywające alkohol. Jest tak przynajmniej kilka razy w miesiącu. Ta sama liczba – 1/3 badanych – codziennie widzi osoby palące papierosy. Częstym zachowaniem problemowym jest także stosowanie wyzwisk i wulgaryzmów.	W działaniach informacyjnych kierowanych do rodziców istotne może być uwzględnienie wiedzy o tym jak reagować i gdzie zgłaszać obserwowane przypadki używania substancji psychoaktywnych w miejscach publicznych. Innym obszarem jest przygotowanie rodziców do rozmów z dziećmi nt. używek i problemów uzależnienia.
Większość zachowań ryzykownych nie powinna być akceptowana wśród młodzieży. Uważa tak około 90% badanych. Większe wątpliwości budzi spożywanie napojów energetycznych, alkoholu oraz współżycie seksualne – dla około 7% osób zachowania te są czasem dopuszczalne.	Ważne może być zwiększanie wiedzy rodziców o wpływie substancji psychoaktywnych na rozwój i funkcjonowanie organizmu oraz znaczeniu energetyków w torowaniu zagrożenia uzależnieniem. Także kwestia przedwczesnego podejmowania aktywności seksualnej może stanowić temat ważny z perspektywy przygotowywania dzieci do budowania trwałych i dojrzałych związków z innymi.
Dorośli uważają, że młodzież ma łatwy lub bardzo łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych. Zwłaszcza do wyrobów tytoniowych, napojów energetycznych a	Otrzymany wynik może stanowić podstawę do zwiększenia kontroli w punktach sprzedaży oraz sprawdzeniu ewentualnych źródeł nielegalnej

według dwóch trzecich osób także i do alkoholu. Jedna czwarta dorosłych nie widzi przeszkód w dostępie do dopalacza i marihuany. Rodzice uczniów z liceum częściej wyrażają opinię o łatwym dostępie do narkotyków.	sprzedaży substancji. Warto także podkreślać w działaniach profilaktycznych dla osób dorosłych wagę dostępności w zwiększaniu ryzyka problemowego zachowania młodzieży oraz dostarczać wiedzy na temat regulacji prawnych związanych z dostępnością.
Około 1/3 dorosłych stwierdza, że w ich domach alkohol jest spożywany regularnie - kilka razy w miesiącu. Nadużywanie jego ilości dotyczy około ¼ środowisk domowych. W następnej kolejności pod względem rozpowszechnienia znajdują się wyroby tytoniowe. Przemoc to problem w około 6% domów. Przemoc i upijanie się są istotnie częściej deklarowane przez rodziców uczniów liceum.	W edukacji rodziców warto zawrzeć informacje o rozpoznawaniu problemu uzależnień oraz przemocy oraz o instytucjach niosących pomoc w obu obszarach, jak i zasadach tej pomocy. W zakresie profilaktyki zachowań problemowych młodzieży istotne jest zwrócenie uwagi dorosłych na mechanizm modelowania zachowań oraz postawy przyzwalającej wobec substancji psychoaktywnych. Ważne uwagi jest także przygotowanie do rozmów z dziećmi na temat znaczenia alkoholu, jego roli, motywów sięgania przez osoby dorosłe.
Około połowa rodziców nie ma pewności, czy w szkole/gminie były realizowane zajęcia o charakterze profilaktycznym.	Ponieważ zajęcia takie były realizowane w placówkach ważne, aby przy kolejnych edycjach zajęć wzmocnić działania informacyjne co do rodzaju i tematyki spotkań profilaktycznych.
Wiedza dorosłych o szkodliwości substancji psychoaktywnych jest na dobrym poziomie. Wątpliwości budzi kwestia rozpoznawania uzależnienia od alkoholu i jego uwarunkowań (czy każda	Podobnie jak wskazywano wyżej, rodzice mogą skorzystać z działań informacyjnych obejmujących kryteria rozpoznawania uzależnienia, wiedzę o instytucjach i zasad pomocy oraz o związku marihuany z

osoba może wejść w uzależnienie?) oraz niepewność co do szkodliwego działania marihuany.	powstawaniem uzależnień lub sięganiem po inne substancje.
Rodzice uczniów z liceum mają większe przyzwolenie na sięganie przez młodzież po substancje psychoaktywne i zachowania problemowe. Z jednej strony można to uzasadnić wiekiem uczniów, z drugiej jest to sprzeczne z profilaktyką zagrożeń dla zdrowia psychicznego i rozwoju.	Warto informować rodziców o prawidłowościach i zmianach rozwojowych okresu adolescencji, wskazując na rosnącą potrzebę autonomii młodzieży przy jednoczesnej potrzebie wspierającego i akceptującego kontaktu z rodzicami lub opiekunami. W tym obszarze pomocne mogą być zajęcia dotyczące komunikacji z dziećmi w wieku nastoletnim, reagowania w problemach i rozmawiania na temat trudności oraz emocji przeżywanych przez nastolatków.
Rodzice młodzieży uczącej się w liceum mają mniej doświadczeń wspólnych aktywności i rzadziej kontrolują zachowanie dzieci niż rodzice młodszych dzieci.	

Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści pomocy

Wnioski	Zalecenia
Nauczyciele i specjaliści pracujący z młodzieżą obserwują wśród uczniów problemy analogiczne do tych, które wynikają z odpowiedzi uczniów. Są to głównie: nadużywanie mediów elektronicznych, niewłaściwe odżywianie się, wagarowanie, popadanie w nastroje	Wniosek ten umacnia zasadność realizacji zaleceń sformułowanych na bazie wyników uczniów. Szczególną uwagę należy zwrócić na wprowadzanie szkoleń dla nauczycieli z zakresu interwencji wychowawczej, kondycji psychicznej współczesnej młodzieży,

smutku i przygnębienia a na mniejszą skalę: palenie tytoniu, picie napojów energetycznych i tendencja do samookaleczania się.	działania środowiskowe przeciwdziałające wagarowaniu, a także szkolenia z podstawowych umiejętności wsparcia i okazywania zrozumienia młodzieży. Wyniki otrzymane w diagnozie warto także przekazać lokalnym specjalistom zajmującym się pomocą i wspieraniem uczniów, aby zwiększyć świadomość aktualnych zagrożeń dla zdrowia młodzieży. Działania informacyjne upowszechniające wyniki diagnozy powinny być także przekazane nauczycielom i specjalistom szkolnym (około połowa z nich nie dostrzega problemu sięgania po substancje psychoaktywne, który to problem deklaruje młodzież w swoich odpowiedziach).
Nauczyciele i specjaliści obserwują problem przemocy rówieśniczej. Uważają, że dotyczy on raczej mniejszości uczniów lub pojedynczych osób.	Wniosek ten choć zgadza się z doświadczeniami uczniów co do obecności problemu przemocy, to wskazuje także na różnice w skali problemu. Przykładowo, około 40% uczniów doświadczyło uporczywego dręczenia choć raz w roku szkolnym. Doświadczenie przemocy jest też czynnikiem zwiększającym zaangażowanie w zachowania problemowe. Poza wymienionymi wcześniej propozycjami działań warto

	uwzględnić w ramach strategii edukacyjnej szkolenia dla nauczycieli poświęcone rozpoznawaniu oznak przemocy rówieśniczej w grupie klasowej oraz ustalania szkolnych zasad reagowania w sytuacjach przemocy.
W opinii badanych uczniowie często angażują się w dodatkowe zajęcia rozwijające ich zainteresowania.	Tendencja uczniów do angażowania się w aktywności pozalekcyjne może być istotna dla budowania klimatu szkolnego w placówkach. Jeśli działania uczniów będą połączone tematycznie ze szkolną społecznością i jej potrzebami, to zwiększy to poczucie przynależności uczniów do środowiska. Wartościowe może być także uwzględnianie w aktywnościach pozalekcyjnych ćwiczeń integrujących grupę, tak, aby wzmacniać więzi między uczniami z różnych klas uczestniczącymi w zajęciach pozalekcyjnych. Relacje rówieśnicze są jednym z czynników warunkujących motywację do udziału w zajęciach pozalekcyjnych.
Pomimo ogólnie wysokiej satysfakcji z pracy i warunków, część nauczycieli często doświadcza przemęczenia, poczucia bezradności i niskiej radości związanej z wykonywanymi obowiązkami.	Wniosek ten dowodzi generalnie dobrych warunków pracy, jeśli mowa o kulturze organizacji i celu pracy. Z drugiej strony przeciążenie pracą wychowawczą z młodzieżą może zwiększać ryzyko wypalenia zawodowego. Rozwiązaniem może być podjęcie działań informacyjnych o możliwych w gminie

	formach wsparcia dla nauczycieli lub powołanie takich form: grupy Balinta, superwizja pracy, badanie zapotrzebowania na rozwój zawodowy i wprowadzanie dedykowanych szkoleń. Uzupełnieniem mogą być systemowe działania zmierzające do większego zaangażowania we współpracę rodziców uczniów, lokalne instytucje pomocy oraz specjalistów szkolnych. Systemowe podejście do problemów uczniów ma szansę zmniejszyć ryzyko bezradności i wypalenia.
Cele działań profilaktycznych są w opinii nauczycieli mocno wpisane w działania podejmowane przez szkołę, rzadziej są połączone z zadaniami wykonywanymi przez nauczycieli. Widoczny jest związek między działaniami, na które kładziony jest nacisk a zagrożeniami doświadczanymi przez uczniów.	Jednym z rozwiązań może być działanie edukacyjne wewnątrz szkół prezentujące, jak cele działań profilaktycznych mogą być wpisane w cele dydaktyczne wybranych przedmiotów (np. zdrowie i jego uwarunkowania – lekcje biologii; normy i zasady – lekcje j. polskiego, etyka, historia, itd.). Warto zauważyć, że najniżej w priorytetach działań profilaktycznych znajduje się reagowanie na wagary. Jednocześnie problem ten jest nasilony w każdej z placówek. W związku z tym należy podkreślić wagę profilaktyki wagarowania w szkolnych planach oddziaływań a nauczycielom i specjalistom dostarczyć wiedzy o

	wynikach diagnozy, ukazujących skalę problemu i czynniki go warunkujące.
Według nauczycieli szczególne znaczenie dla realizacji zadań profilaktycznych ma jakość relacji z uczniami i poziom klimatu szkolnego.	Jakość relacji z uczniami jest jednym z ważniejszych elementów klimatu szkolnego. Formułowane we wcześniejszych sekcjach zalecenia dotyczące klimatu przekładają się nie tylko na funkcjonowanie uczniów, ale także na ich poziom zaangażowania w zajęcia profilaktyczne. Jednocześnie ważne jest, aby do realizacji działań profilaktycznych dobierać osoby przeszkolone w pracy wychowawczej z młodzieżą. Jest to istotne ze względu na potrzebę akceptacji uczniów i bezpieczne warunki do realizacji zajęć.
Specjaliści szkolni i nauczyciele mają dobrą wiedzę o tym, jakie działania są skuteczne w profilaktyce. Dopuszczają jednak również takie oddziaływania jak monitoring, zatrudnienie ochrony, festyny, itp. Część nauczycieli zaprzecza skuteczności badań zapotrzebowania i ewaluacji szkolnych działań profilaktycznych.	W ramach wewnątrzszkolnych spotkań dotyczących profilaktyki lub szkoleń dla nauczycieli warto ukazywać związek profilaktyki z szansami edukacyjnymi uczniów. Bez skutecznego wychowania i profilaktyki zaniżane są osiągnięcia edukacyjne młodzieży. W ramach szkoleń warto uwzględnić przepisy i akty prawne regulujące obecność profilaktyki w szkołach oraz wybrane elementy skuteczności działań.
Okolo jedna czwarta specjalistów i nauczycieli wskazuje na niewystarczające przygotowanie do działań profilaktycznych, na	Działania, które można zaplanować to: wzmocnienie kompetencji kadry pedagogicznej w zakresie realizacji działań profilaktycznych poprzez

umiarkowane efekty profilaktyki sięgania po substancje psychoaktywne i profilaktyki przemocy oraz na małe zaangażowanie lokalnych instytucji jak policja i poradnia.	systematyczne szkolenia, superwizję oraz udostępnienie sprawdzonych narzędzi profilaktycznych; rozszerzenie i ujednolicenie programów dotyczących uzależnień i przemocy, tak by obejmowały wszystkie klasy i miały charakter długofalowy. Warto również zintensyfikować współpracę z rodzicami poprzez regularne warsztaty, spotkania tematyczne oraz rozwijanie kanałów komunikacji, przekazywania wiedzy dotyczącej zdrowia psychicznego młodzieży. We współpracy z policją cenna może być organizacja działań (np. wspólne prelekcje, programy profilaktyczne, udział w kampaniach lokalnych). Poradnia psychologiczno-pedagogiczna może włączyć się w planowanie i realizację działań profilaktycznych (np. konsultacje, warsztaty dla uczniów i rodziców).
--	---

Mieszkańcy w wieku senioralnym

Wnioski	Zalecenia
Największym problemem seniorów są choroby przewlekłe, niepełnosprawność, trudności w dostępie do służby zdrowia i leków.	Pomocne może być wdrażanie programów opartych o wolontariat (np. międzypokoleniowy) obejmujący pomoc w transporcie, dotarciu do placówek zdrowia. Szarzej, wartościowe mogą być lokalne zajęcia prozdrowotne (np. gimnastyka, nordic walking).

Samotność dotyka ponad 1/3 seniorów; część nie utrzymuje bliskich relacji z rodziną. Aktywność jest natomiast jednym z ważniejszych czynników warunkujących zdrowie seniorów.	Warto w dalszym ciągu tworzyć i wzmacniać działalność klubów seniora, grup wsparcia, telefonu zaufania dla seniorów. Ważnym rozwinięciem może być zaangażowanie aktywnych seniorów, aby ofertę klubów promowali wśród swoich sąsiadów, w miejscach zamieszkania. Ciekawym projektem może być projekt wzajemnej pomocy (np. w naprawach, obsłudze komputera) inicjowany w klubach i grupach senioralnych i polegający na wymienianiu się doświadczeniami. Rozwiązaniem może być również uruchomienie stowarzyszeń zatrudniających osoby młode (wolontariuszy) do utrzymywania kontaktu i wsparcia seniorów.
Seniorzy czują się w większości bezpiecznie, ale obawiają się chorób, kradzieży, oszustw finansowych i samotności.	Współpraca gminy i policji: prelekcje nt. oszustw, patrole piesze, monitoring w newralgicznych miejscach. Program z poradami prawnymi i psychologicznymi.
Około 30% seniorów doświadcza gorszego traktowania z powodu wieku; poczucie akceptacji osób starszych jest umiarkowane.	Pomysłem może być rozwój projektów międzypokoleniowych (młodzież–seniorzy), np. wspólne warsztaty komputerowe, kulinarne czy kulturalne, odwiedziny uczniów w domach pomocy, wspólne świętowanie, itp.
Najczęstsze aktywności to TV, ogród, spacer; aktywność społeczna (wolontariat, parafia, warsztaty) jest bardzo niska.	Rozwijać ofertę zajęć aktywizujących (warsztaty rękodzieła, kursy komputerowe, zajęcia ruchowe) oraz kampanie informacyjne o dostępnych ofertach aktywizujących. Można rozwijać lub wprowadzić program wolontariatu senioralnego i międzygeneracyjnego.

8,2% seniorów pali codziennie, część pije piwo/wino kilka razy w miesiącu; alkohol pełni rolę towarzyską i regulującą emocje (25% uważa, że ułatwia kontakty, 15% – że redukuje stres).	Edukacja antyalkoholowa skierowana do seniorów: warsztaty nt. wpływu alkoholu w starszym wieku i interakcji z lekami.
Zachowania problemowe (alkohol, palenie) mają charakter społeczny – nasilają się przy spotkaniach i w sytuacjach stresowych.	Wzmocnić dostęp do pomocy psychologicznej dla seniorów radzących sobie ze stresem poprzez używki.
25% seniorów ma trudności w wykonywaniu codziennych czynności; część wymaga wsparcia w posiłkach, zakupach, transporcie czy utrzymywaniu relacji.	Także tutaj istotna może być organizacja sieci wsparcia sąsiedzkiego i wolontariatu.